

MIHAIL SADOVEANU

POVESTIRI DIN RĂZBOI

Ilustrația copertei : Reproducere Theodor Aman La atac (1877)

MIHAIL SADOVEANU

POVESTIRI DIN RĂZBOI

Antologia și postfață de
POMPILIU MARCEA

EDITURA MINERVA București — 1977

Textele se reproduc după Mihail Sadoveanu : Opere, vol. 2, 3, 4, 6, 7, 9, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1955-1957 și File însângerate, Iași, Editura ziarului „România”, 1917. Bibliografia a fost alcătuită în redacție

POVESTIRI DIN RĂZBOI (1905)

MOARA PĂRĂSITĂ

Mă trezii ca dintr-un vis ; asfințitul parcă-mi strecurase o taină mare în suflet. Ridicai sabia, care căzuse de-a lungul piciorului, întorsei capul spre oamenii mei, care așteptau tăcuți și foarte liniștiți, și șoptii :

— Înainte !

Caii se urniră și pornirăm la pas.

Malurile pârâului prin preajma căruia ne strecuram erau pline de verdeață bogată ; ici-colo sălcii cu frunzele pălite atârnav nemișcate deasupra ciuruirilor de unde. La o cotitură, o rață sălbatică bătu apa cu aripile, măcăi aspru, se repezi în sus și se îndreptă ca o săgeată spre asfințit. Liniștea adâncă se întinse iar, fumegarea înserării se făcea din ce în ce mai deasă.

Eu nu mă simțeam tocmai bine. La zborul raței îmi tresărise inima, — ce va fi când se vor arăta capetele dușmanilor printre sălcii ? Frică în adevăratul înțeles al cuvântului nu-mi era, dar simțeam o greutate în piept, o presimțire tristă parcă. Îmi închipuiam cu toate acestea că, după întâia clipă, zvâcnirile vor înceta, înflăcărarea mă va cuprinde și mă voi simți în stare să înfrunt lumea. Dar acestea erau idei; niciodată nu făcusem proba.

Gândind așa, mă întorsei în șa și privii spre cei zece oameni care mă urmau. Erau liniștiți, se cumpăneau înainte și înapoi, după pașii regulați ai cailor. Farmecul înserării le cucerise și lor sufletele, ochii cercetau cu lene

și cu nepăsare împrejurimile ; fruntașul Pintilie chiar zâmbea în sine răsucindu-și mustața ; numai sergentului Savin îi scânteiau, sub sprâncenele groase ca două mustăți, picăturile de păcură, și parcă sfredeleau malul pârăului înainte ; iar urechea lui ar fi auzit și lunecarea unui șarpe prin ierbării.

Îl întrebai încet :

— Ce zici tu, Savin ? nu mai vin cercetașii... El răspunse cu liniște :

— Poate-au dat de ceva, trăiți, domnule sublocotenent !

Ceilalți se înălțară în șai și se așezară mai bine ; unii oftară, ca tulburați din gânduri. Savin zise iar :

— În josul pârăului este o moară părăsită, din podul căreia se vede satul. Poate s-au oprit acolo. — Deodată ridică capul și duse mâna la ureche.

— Pst ! s-aude ceva !

— Stai, șoptii eu, tresărind. Ce este ? Oamenii se opriră și-și plecară carabinele în lungul coapselor. Un pas rar, greu, amestecat cu altul mai ușor, se apropia.

— Vine Greco ! — zise Savin. Apoi rosti ceva mai tare : Grecule !

— El e ! se auzi un glas întunecat de o răgușeală ușoară.

Și deodată ieși de după o salcie călărașul, mărunț și bine legat, ducându-și calul de căpăstru.

8

— Vine și Năstase pe celălalt mal, zise el, oprindu-se înaintea mea.

— Bine, zisei eu, ce veste ?

— Trăiți, domnule sublocotenent, în josul pârăului este o moară părăsită. Am văzut eu, cu ochii mei, și a văzut și Năstase, cum au intrat în ea opt cercheji.

— De unde veneau ?

— Din sat : de la furături pesemne... Sergentul Savin începu a se scărpinga în cap :

— Opt ! Măi tată Marcule, cum o să-i mai măcinăm !

— Trăiți, domnule sublocotenent, șopti tainic și fruntașul Pintilie ; cu râșnița cea mare !

Eu tăcui. Aveam ordin să fac o recunoaștere în josul pârăului și să atac, dacă întâlnesc, detașamente mici pentru a face prizonieri. Dar aici mergea cam greu. Erau opt, aproape cât noi, și în moară nu era ușor de pătruns, dacă păgânii ar fi prins de veste. Afară de asta, inima, pârdașnica, se zbătea, și presimțirea ceea nu-mi dădea pace !

Prin sara din ce în ce mai întunecoasă se auziră iar pași, o piatră se rostogoli în pârău, undele bolborosiră și Năstase, celălalt cercetaș, se arătă negru printre pletele sălciilor.

— A venit Greco ? șopti el.

— Venit, răspunse cineva.

— Trăiți, domnule sublocotenent, nici nu mișcă. Parcă s-au culcat în moară...

Trecu pe lângă mine și se așază în rând cu ceilalți.

Vedeam eu bine că aveam de-a face cu oameni boclucași : ei mai intraseră în foc și prinseseră gust. Afară de asta, după cât îmi spusese că cama-

9

razii, pândeale și hărțuirile în recunoașteri erau plăcerea lor. Se trezeau, ghiorlanii, bătându-se ca acasă la ei, și învârteau carabina cum ai învârți o ghioagă. Acu tăceau și așteptau porunca mea, — și mă gândeam că ticălosul de Pintilie, fruntașul, s-o fi uitând la mine pieziș, cu un zâmbet de batjocură. Ce eram să fac ? Afară de asta, începu a mă furnica și pe mine un fior iute, o dorință. Mă înălțai deodată pe șa și rostii îndesat :

— Înainte, băieți !

O șoptă iute tremură ca o bucurie printre flăcăi. Și pornirăm încet prin umbra neagră a sălciilor.

Pe șesuri și-n văi era o tăcere nemărginită. Numai departe, pe fânețe, o pasere țipa ascuțit, ca un fierăstrău sub pilă. Și un întuneric orb acoperea văzduhul și pământul. Sus, peste clipirile stelelor, treceau grămezi uriașe de nouri.

Merserăm o bucată bună de vreme. Deodată acoperișul ascuțit al morii se zugrăvi pe zarea mohorâtă, în făgașul larg al pârăului, — și îndată se șterse.

Intrarăm într-o roată de sălcii bătrâne. Iarba foșnea uscat în mersul cailor ; altfel nici un zgomot, desișurile parcă erau împietrite.

— Aici ar fi bine să descălecăm... șoptii eu.

— Trăiți, domnule sublocotenent, — să descălecăm ! răspunse sergentul. Și mai avem de făcut ceva : cu câteva fire de iarbă să ne legăm roțițele pintenilor, să nu simtă nici greierii din moară. Pe urmă tecile le lăsăm aninate la șăile cailor, mergem numai cu penele săbiilor, ca să fim mai sprinteni...

10

— De bună-samă ! rostii eu cu pătrundere. Iar în gând îmi ziceam : Mă, al dracului sergent ! Eu am învățat atâția ani prin școli și habar n-am de toate pregătirile acestea !

Și, pe când descălecăm și ne pregăteam în cea mai mare tăcere, îmi treceau prin măruntaie fulgerări de căldură și frig, îmi venea să mă întind, n-aveam suflet îndeajuns.

Un flăcău rămase cu caii. Noi ceilalți, după ce ne pregătirăm, coborârăm în albia pârăului și începurăm a ne strecura cu luare-aminte spre moară.

Și, dintrodată, după un cot al apei, acoperișul ascuțit se arată iar, foarte aproape de noi. Ne oprirăm. Grecu și Năstase trecură înainte, ca să

cerceteze cu de-amănuntul împrejurimile. Ceilalți ne așezarăm pe un pat moale și umed de țărână măcinată din malul înalt.

Încet-încet ochii mi se obișnuiră cu întunericul. Trupul de jos al morii nu-l vedeam, pentru că se amesteca cu malurile pârăului, dar vedeam aproape, înaintea morii, o sticlă întinsă de apă neclintită. Era vechiul iaz înomolit... Pe margini, câteva pâlcuri de trestii. În fundul apei iarăși acoperișul ascuțit, neclintit, al clădirii pustii. Putreziciunile bălții împrăștia în aerul nopții miasme înțepătoare.

Un fluier străpunse tăcerea, și zborul întortochiat, în fâlfâiri rare, al unui lăstun mare de apă trecu ca un fulger negru pe sticla bălții : cercetașii noștri ajunseseră.

Eu, așteptând și privind cătră moară, mă gândeam : Ce va fi peste câteva clipe ? Va bubui carabina și va curge sângele, și parcă nu-mi venea a crede că-n liniștea aceea de mormânt se vor putea petrece asemenea lucruri. Ce fac oare pagânii ? Au plecat, de nu se simte nimic ? Dorm ? Poate au dat, în satul de unde veneau, peste băutura, și, unor haimanale ca ei, puțin le pasă de poruncile Coranului. Au băut, s-au amețit și acum horăiesc în podul morii. Atunci treaba ar fi ușoară, n-am pierde nici vreme multă, nici oameni.

— Trăiți, domnule sublocotenent !

Tresării. Era glasul lui Grecu ; nici nu-i simțisem întoarcerea. Răspunsei :

— Ce este ?

— Am înconjurat moara, domnule sublocotenent, și n-am dat peste nimic. Ușa e deschisă. Lăptocul e zdrobit, apa se prelinge pe pământ : prin groapa aceea nimeni nu poate intra, nici ieși.

— Dar Năstase a venit ?

— A venit și el...

— Bun. Înlăuntrul morii nu se aude nimic ?

— Nimic.

Mă întorsei spre flăcăi. Întunericul malului era așa de mare, că nu vedeam pe nici unul. Acu era acu. O sudoare rece mă înțepa la rădăcina părului. Strigai încet pe Savin. Glasul lui de abia adie :

— Aici sunt...

— Ce facem, mă Savin ?

— Intrăm în moară...

Așa-i ! mă gândeam eu ; are dreptate... Îmi strecurai stânga în toc, trăsei încet revolverul, îl pipăii, îmi așezai și dragonul săbiei la pumnul mânei drepte și mă mișcai spre moara, pășind în

12

vârful picioarelor. Ceilalți veneau după mine. Dar mergeam așa de încet, încât nici eu n-auzeam pașii.

Deodată răsări înainte-mi, drept pe malul bălții, ușa deschisă a morii, ca o intrare neagră de peșteră. În clipa aceea, florii care mă cutreierau

stătură, inima începu a bate mai tare, dar nu simțeam absolut nici o frică. Putea să mi se întâmple orice. O tărie nebună îmi încorda mădularele.

În moară, stăturăm multă vreme neclintiți, cu răsuflările oprite, ascultând prin întunericul acela orb. Dar nimic, nimic nu se simțea.

Deodată mă pipăi o mână. Cineva mi se aplecă la ureche. Bănuii că e Savin. De abia pricepui :

— S-au îmbătat... Dorm în pod... ori au plecat...

Scara podului trebuia să fie în dreptul ușii și-n mijlocul morii. Pipăind, ne strecurarăm pe scară. La dreapta simțeam pe cineva : era sergentul; aveam și la stânga un tovarăș, dar nu știam cine-i.

Sus, scara scârțâi, un foșnet se auzi înainte. Ca fulgerați de același gând, ne oprisem. Cerchezii erau în pod și dormeau ; dar cineva dintre ei trebuia să fie treaz, căci s-a mișcat la pârâitul scării.

Stăteam neclintiți și nici nu suflam. Inima îmi bătea tare, rânduri de amețeli îmi veneau, dar nu-mi era frică. Drept înaintea mea se deschideau în scândurile podului trei ochiuri rotunde, ca la orice moară. Mă uitam neclintit în zarea lor : așteptam să se ridice, din clipă în clipă, o umbră în dreptul întunericului slăbit, care pătrundea prin ele.

Dar tăcerea ne învălui iar, și după un răstimp ridicarăm și cele din urmă două trepte.

13

Acum auzii bine un mormăit nedeslușit. Nu știam încă de unde a pornit : dinainte, dindărăt, ori de pe laturi ?

Eram subț același acoperiș cu niște oameni, care din clipă în clipă puteau să sară ca niște fiare asupra noastră. Iar noi pândeam ca moartea, și carabinele stăteau gata. Cu toate acestea, în cine să tragi ? Era prostie să începem a face larmă așa cum eram grămădiți, trei sus și ceilalți pe treptele scării. Toți simțeam lucrul acesta și așteptam. Afară de asta, fără porunca mea, nimeni nu putea face nici o mișcare, iar eu nici gând n-aveam să dau vreo poruncă.

Dar dușmanul, cel ce era treaz undeva într-un colț al podului, simțise în buimăceala și-n somnul amorțitor care-l cerca, că o mișcare neobișnuită trece prin tăcerea ruinii. Un glas răgușit, care mi se păru sălbatic și fioros, mormăi vorbe străine. Întreba ceva. Apoi tăcu. Iar noi așteptam.

Și, dintrodată, prin deschizăturile rotunde ale podului trecu ceva neobișnuit, o lumină slabă de vis. Și-n fund, dincolo de deschizături, pe zarea răsăritului, deodată luna își arată printre nourii negri o margine, apoi izvorâ ca o lucire de spaimă. Trei dungii de lumină slabă se stecurară în pod. Și-n dungile acelea, ca într-un fulger, răsări ceva rotund, negru, un cap omenesc. Și tot în clipa aceea un tunet grozav izbucni. La fulgerarea limbii de foc, podul parcă se întinse în laturi dezvălindu-se, și văzurăm lămurit pe ceilalți șapte cerchezi întinși pe podele. Iar capul negru parcă plesnise în bucăți ca o ghiulea, — și parcă el detunase așa.

Clădirea se umplu de miros de pulbere.

O clipă tăcerea păru că ne prăbușește iar în noapte, — apoi un răcnet cumplit umplu moara, mă simții abătut la o parte ca o pană, un duruit surd cutremură dușumeaua. — Săbiile sunară ciocnindu-se, auzii trântituri grele, gemete și țipete de spaimă. O limbă de foc și un tunet tresăriră iar în noaptea adâncă, și în rumeneala fugară se arătară spinările încordate ale călărașilor și obrazul întunecos al sergentului Savin.

Totul trecu ca o furtună repede. Cineva scăpără, o iască se aprinse. Fața lui Savin se rumeni, pe când buzele se rotunzeau suflând în punctul de foc. Apoi un capăt de lumânare se înflăcăără și limba de foc începu a ne tremura umbrele pe pereții negri de scânduri.

Dușmanii zăceau unul lângă altul zdrobiți, și, sub ei, sângele care curgea întindea un covor vișiniu. Unii căscău ochii îngroziți, unii erau cu gurile căscate și cu ochii închiși, unii erau lungiți, alții zgârciți, cu genunchii la gură. Numai unul trăia și sta plin de spaimă în roata flacărilor ; clănțănea înfrigurat și, din când în când, fără să privească pe cineva, murmură cuvinte răzlețe în limba lui, parcă se ruga de iertare. Fesul îi căzuse, și capul rotund, mic, sta plecat, așteptând lovitura din urmă ; obrazul măsliniu, veșted, și ochii vârâți sub frunte spuneau o durere așa de adâncă, încât te prindea mila.

Sergentul se uită lung la el, apoi se apropie și-l bătu cu palma pe umăr. Îi zise tare :

— Nu te teme, mă, că nu-ți facem nimic...

15

Cerchezul ridică cu frică ochii, fără să înțeleagă. Fruntașul Pintilie crezu că trebuie să-și schimonosească vorba și să dea din mâni :

— Bre !... nu facem nimic la tine... Luăm prezoner!...Și-și întinse buzele într-un râs tăcut, plin de încurajare. Prinsul zâmbi și el cu frică.

Dar se făcea târziu, nu mai era vreme de stat. Vorbii cu glas tare :

— Să mergem !

— Trăiți, domnule sublocotenent, răspunse Savin, să mergem ! Atâta ne-a trebuit : un prins. De la dânsul vom afla noi multe...

Lăsarăm în podul ruinii pe ceilalți șapte cerchezi, care trecuseră mări și veniseră să moară într-un colț singuratic, pe malul unui pârau, — și ieșirăm.

Luna se înălțase, nouri treceau pe deasupra ei umplându-se de lumină vânătă. Iazul scânteia ca o oglindă mare de argint : nici o aburire nu-l încrețea.

După ce ajunserăm în roata de sălcii, încălecarăm, iar prinsul fu suit îndărătul unui călăreț. Înainte de a pleca, scosei tabacherea, îmi răsucii o țigară, apoi dădui tutunul și tovarășilor mei :

— Na, mă, faceți-vă și voi câte-o țigară, că v-ați purtat bine...

— Trăiți, domnule sublocotenent! Sergentul Savin făcu două țigări. Pe una o dădu prizonierului :

— Na și ție ! ți-o fi fiind poftă...

Apoi, după ce prinsul o luă cu sfială, sergentul îi dădu iasca aprinsă, și zise zâmbind cătră mine :

— Săracul ! ce-o fi gândind el acu ! Când pornirăm, fruntașul Pintilie șopti :

— Aista-i de cei care taie pe răniți și-i pradă...

Nimeni nu răspunse. Prizonierul își fuma pe furiș țigara, trăgând cu coada ochiului la fața aspră a sergentului Savin.

Pârăul licărea în lumina lunii, caii mergeau liniștiți și oamenii tăceau.

ÎN BATERIE

Se dădu ordinul de plecare de la Verbița spre Grivița. Sergenții se zvârliră pe cai și prinseră a geme comande scurte. Ofițerii alergau săltând în șa ca să-și găsească bateriile. Călăreții prinseră a-și înmlădia bicele, și caii, înțepenindu-se, se întinseră năprasnic între ștreanguri, cu capetele în piept. Chesioanele și tunurile porneau huruind înăbușit. Apoi când bateriile se înșirară, freamătul și neregula începutului se potoliră, nu mai rămase decât cutremurul și bubuitul grămezilor de fier și oțel.

Noaptea aceea de august era foarte întunecoasă — și cele patruzeci și opt de tunuri, și caii, și oștenii mergeau spre vrăjmaș pe drumuri care nu se vedeau, ca înspre un țarm necunoscut. Vântul venea din dreapta, de pe lagărele dușmanului, și, în răstimpuri, avea câte-o aburire caldă ca duhul unui bolnav.

Soldații tăceau, păreau că dormitează ; în sufletele lor, însă, ardeau focuri mari. În întunericul sufletelor clipeau, ca niște stele, luminile zilelor trecute, cu bucuriile și părerile lor de rău, și, peste ele, ca niște nouri, rătăceau supărările și

8

grijile războiului, — și teama crâncenă, care pândește ca o fiară în întunecimea dinainte.

Grămezile sumbre se mișcau pe drumurile rele, prin vâlcele și văi ; din când în când strănutau caii, din când în când un glas se ridica cu un sunet neobișnuit prin duruirile înăbușite. La locuri primejdioase se opreau ; marea de întuneric era cucerită dintrodată de o tăcere adâncă ; apoi un glas sfâșia noaptea, tropotele îl acopereau și marea de umbră parcă își pornea valurile nevăzute într-o băntuire de furtună.

Taberile turcilor erau aproape de drumul obișnuit, și trebuia ca bateriile să facă un ocol mare înainte de-a ajunge deasupra Griviței, — altfel ar fi fost simțite : dușmanul era cu grija și cu frica în spate. De aceea toată noaptea bateriile săltară și se zdruncinară prin viroage și drumuri rele.

Când înfumurarea alburie a zorilor pătrunse văzduhul, pâlcurile de oșteni tăcuți, în jurul tunurilor care scânteiau întunecos, se dezvăliră în locuri noi și necunoscute.

Caii stătură, flăcării descălecară și îndată începu o frământare iute în jurul chesoanelor și tunurilor. Sublocotenenții fără mustăți, băieți frumoși, albi la față, alergau în toate părțile dând porunci, vagmiștrii cu mustățile mari se mișcau legănându-se, amestecau glumele cu înjurăturile, dădeau din mâni parcă voiau să și le smulgă din umeri ; brigadiri, sergenți, fruntași scăpărau în toate părțile, și soldații cu mantalele răsfrânte împresurau mașinile de oțel, se opinteau, le purtau, le așezau. Privirile furau întruna spre asfințit, unde sta dușmanul ascuns, dar din întunecimea de-acolo

19

nu venea nici un zgomot, nu se simțea nici o mișcare.

Hârlete și cazmale scormoneau cu hărnicie pământul, țărâna unduia în valuri negre, oamenii se plecau, se ridicau, alergau, se încrucișau — și tunurile parcă de abia așteptau, cu gurile negre întoarse spre tabiile turcilor.

Dar era mult de lucru, și la răsărit se crăpa zarea, lăsând să pătrundă focul zorilor. Dealurile, văile se rumeniră. Oamenii dădeau zor, șanțurile se lărgeau, parapetele se înălțau, se căptușeau cu brazde. Ziua albă umplu văzduhul, căpitanii se arătară în mijlocul soldaților, un călăreț veni c-o veste pentru domnul maior. Deodată scânteiară suliițele de lumină ale soarelui, răsăritul se înflăcăra într-o fierbere argintie, raze fulgerară pe tunuri, pe săbii, — și oamenii se opriră o clipă. După o noapte de nesomn, se uitau unii la alții uimiți, parcă de multă vreme nu se văzuseră. Și fiecare se cunoștea că așteaptă ceva, într-o neliniște, într-o strângere de inimă, pe care nimeni n-o putea stăpâni. Ofițerii pe mică pe ceas scoteau ceasornicele, unii le priveau lung, pe gânduri, alții le puneau iute în buzunărașul de la pantaloni, pentru a le scoate în clipa următoare. Și, la ceasurile șase, — dintrodată, spre miazănoapte, la ruși, în bateria Catartuhri, pufniră în limpezimea dimineții rotogoale de fum lăptos, desfășurându-se și lungindu-se spre zare, și douăsprezece tunuri mari mugiră, în fumegarea aceasta deasă.

După semnal, scânteiară săbiile și în bateria noastră de lângă șoseaua care iese din Plevna și se înconvoaie spre Bulgăreni. Lucrările pentru cele douăsprezece tunuri nu erau gata, dar asta

9

n-avea a face. Lopeți lucrau la șanțuri și parapete, — iar servanții stăteau gata lângă tunuri. Glasuri de comandă, — foc ! — trăgătorii izbesc mosorul în nodurile curelelor, fulgere în nori de fum, apoi trăsnete asurzitoare. Țipătul șuierător al ghiulelelor umplea văzduhul, ofițerii ridicară ochianele și le îndreptară spre Radișevo și spre Abdul-Cherim-Tabia.

Maiorul, liniștit, începu a vorbi cu căpitanii și locotenenții despre regularea tragerii. Sublocotenenții cei fără mustață, lăsați pe vine, cu mâinile pe genunchi, ochiau, vagmiștrii vorbeau gros și certau pe molăi. Și în graba care cuprinsese pe toți, tunurile mai bubuiră o dată.

Dar iată că și la turci țâșniră fumegări, și zăvozii din Plevna începură să hămăiască.

— Ham ! ham ! zise vagmistrul Chirilă ; păzea, flăcăi, că ne vin și nouă plocoane...

Plocoanele veneau într-adevăr, vâjâind. Ofițerii, oamenii stăteau drepti, păreau mai galbeni ; unii, cu ochii ațintiți, parcă așteptau ceva. Ghiulelele trecură pe deasupra ; și toți, despovărați, prinseră a se mișca vioi în jurul tunurilor și a lucrărilor.

— Cam greu, grăi iar vagmistrul Chirilă, îndesându-și chipiul în cap ; dintru-ntăi te ia cu răcori. Nu-i așa, mă Buzămurgă ? tu ce zici ?

— Ce să zic ? răspunse țiganul, așa-i cum zici... Țiganul, voinic, bine legat, cam întunecos la față și cu niște buze ca acelea, era trăgaci.

— Le trimetem și noi lucruri mai alese, zise el rânjind și, cu mâna pe mosor, se îndreptă, așteptând porunca.

Vagmistrul era un bunduc mărunț cu mustața groasă, bine răsucită, cu vârfulurile îndreptate spre

21

ochii scăpărători, deasupra căroră sprâncenele bogate și îmbinate păreau alt rând de mustăți.

— Alta, mă ! strigă iar Chirilă. Drepti ! nu mișca, răgălie, nu mișca, că-ți tai capul și ți-l pun ghiulea în tun ! Ți-i frică, ha ? ți-i frică, Norocel taică ?

Norocel, într-adevăr, măcar că-și ținea drept trupul nalt, avea o cidată tremurătură pe obrazul bălan. De altminteri, în toți trăia parcă ceva nou.

Ghiuleaua veni, căzu și se sparse scurt la zece pași înaintea frontului. Schijele răscoliră pământul într-o fumărie amestecată cu țărână și praf. Chirilă se crezu dator să spuie și acum ceva :

— Așa-i la început. Crezi că prin mine nu trece săgeata de foc ? Da' eu-s al dracului, mă, eu-s al dracului !

Regulat, în baterie, năvălea fumul cu miros tare de pucioasă și trăsneau tunurile. Oamenii se mișcau iute și-n jurul mașinilor, și-n șanțurile care se lărgeau din clipă în clipă. Ofițerii urmăreau cu binoclurile căderea ghiulelelor noastre, și băgau de samă la cele care vin. Și ei erau foarte galbeni, dar își țineau cumpătul, — și începeau să se obișnuiască.

Dimineața se încălzea ; — se încălzeau și luptătorii, și lucrătorii la șanțuri. Ghiulelele porneau vâjâind, bombele turcești veneu cu bombăniri de moarte într-un fum înăbușitor și, odată, cele dintăi bine îndreptate, două, se năpustiră între lucrătorii șanțului. Fitulurile sfârâiră, schijele se sparseră ca două oale și din vârtej câteva țipete înăbușite tresăriră. Când

fumul se risipi, brancardierii alergară. Un soldat zăcea cu fața la pământ, cu țeasta zdrobită. Alții trei, căzuți, gemeau cu fețele încrețite de durere.

22

Toți priviră o clipă spre sângele care se închegase și spre cel care curgea încă, — apoi își întoarseră fețele iar spre vrăjmașul nevăzut, care trimitea moartea.

Sublocotenentul Pietraru, tânăr, fără mustață, cu fața galbenă și osoasă, care până atunci tăcuse, izbucni deodată mânios, cu glas răgușit :

— Mai repede, mai repede, băieți! să-i sfredelim bârlogul păgânului, să-l zvârlim dracului în văzduh !

Se repezi la tunul lui Buzămurgă și privi în lungul țevii. Apoi se trase îndărăt și porunci scurt :

— Foc !

Țiganul trase, tunul trăsni, ofițerul își puse binoclul la ochi.

— Așa ! așa ! gemu el îndesat, cu sprâncenele încruntate, bine, băieți, bine ! Repede, mă, repede, că vă iau în frigare ! Foarte bine, i-a împroșcat destul de frumos ghiuleaua ; e-o prăfărie acolo, de nu se mai vede nimic ! Chirilă !

— Porunciți !

— Aș vroi să plătim dobânzi mari, Chirilă ! m-ai înțeleș ? în văzduh să-i zvârlim ! ai înțeleș ?

— 'Teles !...

— Buzămurgă !

— Ordinați !...

— Gata ?

— Gata !

— Atunci nu sta ! gemu sublocotenentul. Foc ! Allahul și prorocul lor ! Să-i zvârlim la muma dracului !

Și, pe când sublocotenentul Pietraru răcnea disperat întruna cu glasul răgușit, flăcăii, în jurul tunurilor începură a se frământa mai cu grabă, și tunurile băteau mai des și ghiulelele vâjâiau și fumul năvălea și se înălța. Și de la turci veneau

11

bombele regulat acum. Multe se spărgeau în văzduh, multe cădeau în grămezi, sfărâmând cărnuri și oase, — și în fierbințeala care creștea din ce în ce, neliniștile începutului se risipiră, ochii scăpărau și glasurile se îngroșau în pâcla de cărbune și pucioasă.

Deodată un murmur iute se strecură de-a lungul șanțului :

— Vodă !

Ofițerii își așezau coifurile, își scoteau pieptul înafară și-și trăgeau umerii îndărăt; sergenții și brigadirii primiră porunci. Și lucrul începu și mai înfrigorat. La tunuri mai ales, acuma, era fierbințeală mare. Flăcăii se învârteau repede cu chipiurile pe ceafă, ghiulelele treceau iute spre cozile lătrătorilor; și toți erau plini de sudoare, de colb și de fum ; trăsnetele

zguduiau bateria ; şuierele proiectilelor duşmane se încrucişau într-o muzică feroasă.

Şi Vodă trecu, împresurat de o mulţime de ofiţeri de-ai noştri şi străini. Se oprea, privea mişcarea tunarilor, privea în depărtare spre parapetele de la Radişevo şi Abdul-Cherim-Tabia, vorbea cu cei din juru-i, şi toţi zâmbeau şi dădeau din cap : Da — da ! de sigur ! — pe când flăcăii trăgeau cu coada ochiului şi-şi căutau de treabă. Domnul era foarte liniştit, mergea cu pas măsurat şi vorbea cu cumpătare. Schimbă câteva cuvinte cu maiorul bateriei, apoi trecu mai departe, prin fluieratul morţii şi pocnetele tunurilor.

— Mă, aista-i Vodă... zise Norocel lui Buzămurgă. Ai văzut cum se uita la noi ?

— Frumos om ! grăi ţiganul; şi nici el nu se teme de ghiulele...

24

— Cum să se teamă ! doar el e mai mare decât toţi... răspunse Norocel.

— Păzea, mă ! — urlă Chirilă vagmistrul.

— Ptiu ! scuipe Buzămurgă, vine iar scroafa cu cărbunele în rât, — mă, şi mă tem să nu mă plesnească vreo schijă, când se sparge...

Boamba neagră scobora cu iuteală şi venea drept spre tunuri, vâjâind. Căzu pe parapet şi se rostogoli, cu fitilul arzând. Lucrătorii, tunarii se prăbuşiră în laturi. Buzămurgă se uita cu ochii holbaţi şi miraţi la fitil.

Schija se sparse. Când se risipi fumul des, ţiganul scuipe negru.

— Îţi umple gura de funingine ! mormăi el. Mai mare groaza ! dacă te păleşte o ţandără, te-ai dus !

— Asta n-a avut noroc, zise Norocel, a pălit numa-n ţărână.

Şi iar începură a lucra cu foc. Vagmiştrii erau pic de apă, ofiţerii cu obrajii aprinşi, sublocotenentului Pietraru nu-i mai tăcea gura. Numai Buzămurgă se tot oprea, privea văzduhul dinainte şi parcă aştepta ceva. După două trăsnete, deodată se auzi şi glasul lui :

— Vine, mo !

Când căzu boamba rostogolindu-se, ţiganul se repezi, alergă după ea, căzu deasupra, întinse mâna-i neagră, prinse fitilul şi-l stânse între degete.

— Gata ! strigă el ridicându-se şi înghiţind cu greutate ceva amar parcă.

Flăcăii începură a râde : „A dracului cioară!...” iar boamba stătea neagră şi nemişcată între tunuri.

Bubuirile, plesnirile bombelor, fumăria urmară, şi era o vâjâire şi un cântec îndrăcit de trebuia

12

să răcnești ca să te-audă cel de-alături. Și încet-încet, cu obișnuința, veni și voia-bună, și, după pilda lui Buzămurgă, flăcăii pândeau căpățânele cu fitil, fugeau după ele și le stingeau.

Când se puse soarele drept inimă, mugetul iadului era în toi. Flăcăii ajunseseră toți de culoarea lui Buzămurgă. Pe obrazurile aburite ale unora, rămăseseră în negreață ciudate semne de degete, la alții șuviți de apă se scurgeau pe la tâmple. Răsuflările tuturor erau mai scurte și mai rezezi între buzele uscate, — și nu era chip să ai pic de hodină, nici să înghiți o gură de apă rece, căci cea din bidoane era coclită. Cât despre un codru de pâne, batâr ca cremenea, și o bucată de carne cum o da Dumnezeu, nici pomeneală ! Chiar dacă le aveai, ce să faci cu ele ? — Înghițeau cu toții țărână și fum de pulbere, ăsta le era prânzul ; și le cânta o muzică cum nu auziseră, săracii, în toată viața lor !

La dreapta, bateriile rusești tunau cu o repeziciune înspăimântătoare, de multe ori pârâiau salve după salve ; la stânga, cealaltă baterie a noastră, de treizeci și șase de tunuri, bătea regulat și cu tact ; dincolo, la turci, lătrau zăvozii fără mânie și fără zăbavă, parcă voiau să spuie : Agale, agale, că mai este vreme ! — Și sutele de tunuri din împresurare și apărare trăsneau, bufneau, umpleau văzduhul de nouri alburii. Drrum-dum-dum ! drrum ! bum ! baf ! — părea o darabană uriașă în care bătea cineva fără întrerupere. Ghiulele prin văzduh țipau, ca ațe de vânt toamna prin crăpăturile căpriorilor, fâșâiau ca zboruri de paseri, altele parcă veneau pe gânduri bombănind. În întăriturile turcilor se zăreau exploziile și zbucnirile de flăcări ; spre noi de multe ori se

26

vedeau cu ochii cum vin bombele rotunde turcești. Unele treceau pe deasupra spre câmpii goale; albele cădeau între tunuri și flăcăi, și, dacă n-apuca nimeni să le stângă mucul aprins, pocneau în fulgerări negre și roșii, răscolind pământul și rostogolind trupuri ; altele crăpau deasupra și plouau peste baterie funingine și bucăți de schijă.

Iar sublocotenentul Pietraru, răgușit și galben, cu buzele arse și cu ochii crunți, nu mai contenea, îi umbla gura ca un clopot, dădea din mâni în toate felurile, și-și fulgera sabia în toate părțile. Chirilă vagmistrul, ca totdeauna, c-o leacă de mânie și c-o leacă de răutate, își încrunta mustățile de deasupra ochilor și cât glumea, cât înjura. Norocel râdea uscat, înghițind noduri de foc. Buzămurgă rânjea, și, de câte ori se spărgea câte-o ghiulea dușmană, de atâtea ori și glasul lui se spărgea într-o sudalmă înfricoșată.

Și toți lucrau cu repeziciune, ca într-o-nfrigurare. Nimeni nu mai auzea strigătul rănitului, ori icnitul scurt al celui izbit de moarte. Brancardierii veneau încet și se strecurau tot așa, iar cei rămași lunecau prin bălțile de sânge amestecat cu țărână, călcau cu inimile împietrite prin sângele fraților lor.

Ziua trecu în viscolul acesta de foc și fum. Parapetele se înălțaseră și toți se mișcau acuma mai în voie, la adăpost. Spinarea de pământ era așezată și bătătorită și tunurile scui-pau schija de la adăpost. La șase ceasuri, lătrătorii osteniră parcă și tăcură pe toată întinderea. În baterie, oamenii făceau tauleta tunurilor și umblau tăcuți după apă.

14

Și pe dinaintea lui Buzămurgă și Norocel, care se curățau de slim și funingine, și pe dinaintea flăcăilor trudiți, în liniștea mare ce se întinsese deodată, trecu cea din urmă patașcă albă, cu cel din urmă rănit. Era sublocotenentul Pietraru. Și patașca era plină de sânge, și ochii crunți erau ca de sticlă. Acum nu mai putea răcni, acum tăcea, cu fața mai galbenă și mai suptă, și-l duceau alții îndărăt, spre corturile cu cruce roșie.

28

27 AUGUST

Bateria noastră a doua, ascunsă în vii, pe deasupra Griviței, deschidea spre întăriturile dușmanilor treizeci și șase de guri de oțel.

După o zi de frământări în ploaia de foc și de schijă, după neîntrerupta duruire de tunete sub nourii deși de fum care acopereau taberile, flăcăii noștri trudiți de abia putuseră să ațipească câte-o parte din noapte. Se rânduiseră la lucru, se rânduiseră la tunuri ; și când, în răstimpuri mari, lumina salvelor izbucnea ca o pânză de fulger, ei răsăreau negri, o clipă, izvorând parcă din întunecime, drepti și neînduplecați. Apoi în șanțuri, îndărătul coamelor netezi de pământ, în tăcerile adânci care urmau, tunarii vorbeau despre spânaticii lor ofițerași zvârliți în țărână de zburaturile de schijă, așa de buni în vremurile de pace, așa de înflăcărați și de încruntați în viforul care venise. Pomeneau și de frații fulgerați, — oameni cumpăniți și la bine și la nevoie, și cu o răbdare pe care nici sângele gâlgâind în răni adânci n-o înfrângea. Și unii și alții zăceau acum îndărăt, la ambulanțe.

După noaptea aceea, veni dimineața c-o liniște mare. Și-n liniște, la șase ceasuri, deodată, ca din

14

senin, porni întâiul tunet și după dânsul se deslănțui brusc uraganul de fum și foc din trei sute cincizeci de mașini. Fierberea clocotitoare, — deasupra muncelelor și văilor, — nourii albi ca vata și învălmășiți, prin care se strecurau șuierăturile și bâzâirile fioroase ale ghiulelelor, umpleau cerul și pământul de o mare furtună de jale.

Și-n vremea asta, valurile întunecoase ale infanteriei se încovoiau îndărăt prin zdruncinăturile pământului, în vecinătatea bateriilor. Batalioanele, gata de luptă, ședeau rânduie, tăcute, pe când văzduhul se cutremura. Și-n inimile tuturor stăruia parcă un ghimpe, — așteptarea.

Trecuse o zi și nu se întâmplase nimic, dar fiecare clipă viitoare putea aduce ca un fulger ordinul, și-odată cu el botezul de sânge.

Aproape de liniile dușmanilor, spre Grivița, sentinelele ascunse în tufișuri și-n gropi stăpâneau cu ochii mișcările tabiilor, și-n dosul acestui lanț și-al pâlcurilor posturilor mici și gărzilor mari, divizia întreagă în două linii adânci își scânteia marile șiraguri de baionete.

Mai departe, pe podișul din dreapta șoselei care venea de la Bulgăreni, trăsurile de ambulanțe își fâlfâiau pânzele cu cruce roșie. Pataștele, legănate în pasul regulat al sanitarilor, pe mică pe ceas ieșeau din văi aducând spre doctorii cu chipuri roșii trupuri zdrobite de tunari.

Și era în bateria din vii o frământare cumplită. Dinspre tabia Abdul-Cherim, din redanul scurmat în coastele ei, numai de la o mie de pași depărtare de noi, venea un foc iute de puști care izbea din plin șirurile servanților. Ofițerii înjurau și dădeau ordine multe cu glas tare, soldații se învârteau mânioși în jurul tunurilor dar, descoperiți

30

fiind din partea aceea, cădeau unul după altul, după fiecare izbucnire a focurilor, care tresăreau în văzduh ca niște pârâituri de vreascuri.

Era o mânie și un năcaz de-și scuipeau flăcăii sufletul. Cu toate acestea lucrau în urgia și-n fumăria aceea, — și tunurile îndopate zvârleau parcă cu disperare ghiulelele înspre furnicarele păgânilor. Și zburau țipând, și cădeau bine, și câte un murmur de mângâiere trecea prin rânduri.

Într-un târziu veni ordinul să se tragă tunurile în rezervă — și acolo la adăpost, îi găsi Domnitorul — și generalul raportă cum stau lucrurile.

Atunci un călăreț, un ofițer, porni din baterie, în goana calului, îndărăt, c-o veste grabnică. Fugarul sforăia în galop aprins, și trecu ca o săgeată prin râpi, prin rovine, — până ce se arătară întunecoasele și tăcutele valuri ale dorobăntimii.

Comaniile erau gata. Soldații așezați la pământ, păstrând rânduiala însă, așteptau. Ici-colo grămezi mici vorbeau cu glasuri încete. Cei mai mulți, însă, tăceau duși pe gânduri. Ofițerii batalioanelor sfătuiau strânși în roate dese, ori se mișcau agale printre zidurile plutoanelor. Era o pânză întinsă și întunecoasă de căciuli mari cu pene pestrițe, și de chipiuri de infanterie, în care roșul și albastrul însemnau cărări de flori.

Călărețul venea în goană. Prin rândurile flăcăilor alergă un fior, o șoptă petrecută cu grabă de la om la om. Ofițerii se întoarseră toți spre partea de unde venea vestea ; unii porniră nerăbdători și se înșirară spre margine.

Ștafeta se opri scurt în fața statului major al diviziei, descălecă și înmână plicul. În clipa următoare toată lumea era în picioare și știa, simțea despre ce-i vorba.

În jurul celui ce venise se strângeau unii din ofițeri. Gălăgiosul căpitan Corban de la al treisprezecelea de căciulari și iubiții săi băieți, locote-

mentul Avram și sublocotenenții Călinescu și Sava, îl strânseseră între piepturi și-l luară din scurt.

Corban îl întrebă :

— Ce fac turcii, dragă ?

Ofițerul de ordonanță, bunduc cu mustățile răsucite ca coada rățoiului și cu ochii negri fulgerători, răsuflea repede, nu știa ce să răspundă.

— Ostenit băiatul ! rosti cu glas gros și cu convingere căpitan Corban, să-i dăm nițică flacăra. — Și-i întinse bidonul. — Ceva rom, băiete, rusesc, tare de-ți crapă măseaua ! Trage un gât și te dezmoștește !

— Nu, — mulțămesc ! răspuse bunducul ; mi-i cald de nu mai pot. Am alergat ca un nebun.

— Nu vrei ? strigă căpitanul. Bravo, dragă ! de ce nu spui ? — Și se întoarse spre „băieții" lui : Nici vouă nu vă place ? ha ?

— Ba mie-mi place, răspuse locotenentul Avram zâmbind larg și legănându-se ca o rață.

Le plăcea romul și sublocotenenților Călinescu și Sava, băieți subțiri, de abia ieșiți din școală, ș-acum plini de admirație cătră mustăciosul și negrul căpitan Corban. Înghițiră tuspătru câte un gât zdravăn din băutura arzătoare, apoi, în îmbulzeala din ce în ce mai deasă a ofițerilor, începură să descoase pe cel venit.

Artileristul își ștergea sudoarea, își descheia la gât tunica, pe când toți îl trăgeau care dincotro. Apoi începu să spuie despre redanul care ne fulgera bateria din viile de deasupra Griviței, de la o depărtare de o mie de pași numai. Băieții, tunarii se luptau strașnic, dar ce folos ! păgânii îi

16

luau ca din oală. Acu nu mai era de chip ; trebuia să intre în foc infanteria, să puie pe necredincioși pe goană.

— Ei și ce ? strigă cu glas mare căpitan Corban : crezi că n-o să-i luăm la goană ? Tetea Corban să trăiască și o să vedeți voi și minunea asta ! Eu cu băieții mei, mă ! ca niște lei ! Să fiu al dracului ! în frigare o să-i luăm ! Ce zici, Avrame ?

— E foarte bun romul ! răspuse cu convingere locotenentul.

— Drepti, răcane ! mi-ai băut toată sticla, trântite-ar sfântul Ilie într-o pivniță cu antale ! Ce facem, bă, mergem ?

— Cu tetea mergem și-n iad ! răspuse Avram răsucindu-și cu stânga mustața și cu dreapta întinzându-i bidonul gol.

Și-n zvoana din ce în ce mai mare a batalioanelor prin care trecea un freamăt surd, zbuchni ca un fulger și ordinul. Ordonanța încalecă iar și se porni înapoi spre baterii în goană, iar ofițerii își înălțară capetele și, cu glasuri scurte, cu piepturile înfiorate, zvârliră spre companii comănde, pe când șiragurile de cușme și de baionete se tălăzuiau în undiri negre și-n fulgerări orbitoare.

În frunte, în foc, trebuiau să intre două batalioane din al treisprezecelea regiment de căciulari și unul din al cincilea de infanterie.

Grăbit, ars parcă de un foc lăuntric, se frământa Tetea rânduindu-și compania, iar în juru-i cei doi sublocotenenți nu-și mai găseau loc.

Căpitanul, nalt și spătos român, era renumit în întreaga divizie ; bea țapăn și era în stare să mânânce la șapte mese. În marșuri, mai ales, la fiecare haltă gălgâia un gât de rom și trăgea în dinți ori un picior de gâscă, ori o halcă de mușchi rece.

17

Iar la popasurile mari, când se repezea, parcă dădea foametea. — Și avea o inimă bună, cum nu prea se găsește ; rar se întâmpla să buzdugănească un căprar ori un soldat. Chiar din pricina inimii se muia așa de curând și prindea să cânte romanțe, cu glas plin de putere și de dulceață, cu un tremur de duioșie și de durere, de rămânea o lume încremenită ascultându-l. În clipele acelea îi zbură gândul înapoi, la căsuța lui din Sărărie, în lașul vechi, unde-l aștepta cucoana Catinca, căpităneasa, „cea mai frumoasă femeie din țara Moldovei”, pe care o iubea acum ca și-n tinereță, după cum mărturisea tainic Tetea.

Locotenentul Avram, cel care se legăna ca o rață leșească și se simțea foarte mândru de mustața-i neagră, era un omuleț plin de draci, care din glume și din cântece comedioase se putea lua la întrecere chiar cu căpitanul. Și era veșnic amorezat, era o mină veșnic reînoită, care lua foc deodată, dintr-o scânteie. Când îl întrebau camarazii de sănătate, el punea mâna în partea stângă : Mă doare, iubite, butoiașul cu pulbere !

Călinescu era un băiat bun, sfios ca o fată mare. Se pudra, se ungea cu pomezii și cu cosmeticuri și visa o iubire într-o pustie. Celălalt sublocotenent, Sava, era un înfocat voltairian. La orice împrejurare te pocnea cu o anecdotă despre marele scriitor ; și pentru toți camarazii lui avea un ușor dispreț, o ușoară răsfrângere de buze când vorbea despre ei. Numai în admirația cătră căpitanul Corban se potrivea cu Călinescu.

Toți patru acuma stăteau gata între oamenii lor. După toate socotelile, și ei cu flăcăii trebuiau să intre în rândul întâi al asaltului, și o căldură mare le umplea piepturile. Căciularii vorbeau pu-

17

țin ; unii își strângeau pe ei curelele, apoi își făceau cruce. Alții vorbeau în șoaptă cu tovarășii, și rămâneau după aceea pe gânduri, cu fețele visătoare. Iar când suflarea din urmă, comanda plecării, trecu prin inimi, se întinse tăcere adâncă. Și deodată se mișcă valurile întunecoase, — și porniră flăcăii noștri spre botezul de sânge.

Căpitanul Corban era aprins tare ; din când în când ducea bidonul cu „flacăra” la gură, sorbea lung, apoi îl întindea spre locotenentul Avram. I-l întindea, ofta adânc, și, cu ochii plini de lacrimi, îi vorbea despre căpităneasa lui cea frumoasă, rămasă singură în deal la Sărărie.

— Măi Avrame, măi ! acuși intrăm în șanțuri la păgâni, și Dumnezeu știe ! rămâne Catinca fără mine ! Măi Avrame, băiete, să nu mă uiți, și să

te duci să-i spui că m-am gândit întâi la dânsa și m-am dus pe urmă la moarte...

— Taci, domnule căpitan ! răspunse locotenentul. Să vezi că desară o să-i tragem flacăra din bidon, la adăpost, în șanțuri !

— Cine știe ! da' mie mi-i jale de căpităneasa, bre ! Apoi se întoarse spre companie : Viu, băieți ! să luați sama, și cu ochii la mine ! Unde-i Sava ?

— Aici, domnule căpitan, cu băieții...

— Ce-ți mai face filosoful cel franțuz ?

— Dă-l încolo. Acu-i altă daravelă !

— Hei, bre, acu rămân toate prostiile în urmă și se trezește omul cu inima curată...

Șirurile de căciulari, cot la cot, înaintau repede, în tăcere. Glasul înăbușit al căpitanului, glasurile sublocotenenților și sergenților-majori le răsunau la urechi ca din depărtări, aproape nedeslușite ; și ochii cercetau zările unde rotocoale dese și albe

35

de fum se înălțau. Tunurile pocneau surd într-o duruire adâncă. Acolo era foc și fum, era cuibul morții. Și batalioanele se strecurau într-acolo, suind și coborând spinări ușoare de dealuri.

Când companiile din linia întâia — acele care făceau avanposturile în apropierea liniei tunurilor — se desfășurară și porniră în grabă la atac, — focul dușmanului, oprit parcă o clipă ca după o surprindere, deodată se înteți într-o izbucnire repede, într-o furtună nebună. Susținerile noastre zvâcniră dindărăt în izbire mânioasă, se săltară parcă la lumină — și pe toată întinderea porniră a țâșni vălurile albe și a pocni împușcături.

Bateriile trăsneau în toate părțile și sutele de ghiulele vâjâiau prin fumegarea deasă, gloanțele bâzâiau rătăcind, — și companiile desfășurate porniră mai repede. Pâlcuri se opreau, dădeau drumul la stoluri de plumbi, porneau înainte. În mersul vioi unii se opreau, prăvăleau capul pe spate, dădeau drumul armei și se lăsau la pământ; alții se prăbușeau dintrodă cu fața-n jos. Săbiile fulgerau înălțându-se, glasuri se ridicau trecând peste șiraguri grăbite. Moșiroiul turcesc înălța nouri deși în care pârâiau împușcăturile neîntrerupt; spre el treceau întinsele linii înfierbântate, șiruri de dorobanți cu căciuli mari ; baionetele scăpărau mii de fulgere amenințătoare. Odată cu plumbii turcești, prinseră a curge din tunurile reutilizate volburi de foc rupându-se în șuvoaie de șrapnele, care plesneau în văzduh, în rânduri, scurtau pământul zvârlind țărână amestecată cu sânge.

Compania lui Corban mergea grăbită. Locotenentul Avram își uitase mustățile, pășea galben, cu fălcile încleștate, își ștergea cu batista udă sudoarea de pe frunte, strângea nervos sabia, înăl-

36

țând-o, și striga cu un glas care, de răgușeală și tulburare, se prefăcuse aproape în șuier. În juru-i, înainte, dindărăt, dorobanții se repezeau tăcuți, c-o dungă de întuneric sub cușmele mari.

Redanul, aproape acum, își vărsa grozavele unde de foc, părea mai mare, fioros, un cuib de moarte, în zgomotele de tartar. — Și deodată izbucni strigarea vijelioasă a cornurilor : atacul ! Și ca izbite de suflarea unui orcan, tresăriră companiile, se plecară și porniră într-o rostogolire uriașă. Veneau șiraguri după șiraguri dese de flăcăi, cu buboasele căciuli în piept, cu baionetele lăsate licărind ca o apă de fulgere.

Căpitanul Corban urlă :

— Dați greu, băieți !

Își îndesă chipiul cu stânga, pălindu-l de sus în jos cu revolverul, și ridică drept deasupra capului sabia.

— Nu vă lăsați, bre !

Cu compania strânsă se zvârli la capătul drept al șanțului. Dincolo, spre mijlocul întăriturii, duduia compania a patra, cu a doua după dânsa, cu drapelul aplecat, scânteind din pajură și fâlfiind în repezeala care-l mâna. Altă companie se îndesa în partea cealaltă, stânga, a redanului.

Și dincoace, în învălmășeala care-l luase șuvoi înainte, căpitanul iar urla :

— Greu, flăcăi ! — Măăă ! întoarce pușca și trage cu stratul, ghiogarule, ca pe malul Jâjâiei, măăă !...

Și într-adevăr era greu altfel. Șirurile dese de baionete se încurcau. Turcii țineau bine, într-un zid de oțel. Odată prinseră a răcni căciularii, se înălțară straturile și căzură grele ca niște stânci, pârâind în baionete și-n țeste omenești.

37

— Înc-o dată, haidăilor ! răcni căpitanul, îndesându-și iar chipiul cu revolverul

Și înc-o dată se înălțară ghioagele cumplite și zvâcniră flăcării în îngrămădirea dușmanilor, și-ntr-o rotire fierbinte prăvăliră șiraguri întregi. Ofițerii cu fesuri strigau cu ochii măriți de încremenire : pentru întâia oară vedeau armată cu căciuli sfărâmând capetele și baionetele cu stratul armei. Șiraguri după șiraguri de păgâni dădeau înapoi. Căciularii suiau sus puștile, împingeau întâi la dreapta și la stânga cu baioneta, făcându-și loc, apoi trăsneau pe cei dinainte cu ghioaga. Și lucrurile mergeau așa de repede, parcă săreau scânteii din toate părțile.

— Zi-i măăă ! urlă iar căpitanul.

Și flăcării ziceau de comedie. Hăcuiau în șiruri dese ca cu îmblăciile. Trăsneau, răcneau, se prăvăleau înălțându-se ca niște uriași în vârfurile picioarelor. Se prăvăleau pe coasta dreaptă și roteau pușca din stânga și, unde ajungeau, sfărâmau.

— Așa, taică, așa ! striga căpitanul. Iar locotenentul Avram umbla ca o fantasmă îndesându-se printre dorobanți. Era alb ca varul la obraz, cu

buzele strânse, cu fălcile încleștate, cu ochii mari, arzători. Își ridica din când în când revolverul și bufnea în pâlcurile păgâne, apoi, umflat parcă de o căldură cumplită, ridica brațele, i se lărgeau ochii, căsca gura, și iar se repezea. Sublocotenenții țipau ascuțit, înflăcărați, ieșiți din minți, vânturându-și brațele ca niște moriști de vânt. Se avântau printre căciulari, la izbucnirile groase ale căpitanului urlau și ei, negri de colb și de iarbă de pușcă, cu ochii plini de lacrimi.

Și ca-ntr-o furtună iute căciularii bătură rândurile dese ale păgânilor și le zvârliră îndărăt.

38

Alții pătrundeau prin celălalt capăt, alții săreau în șanț prin față și păgânii, zdrobiți, călcați în picioare, fugeau îngroziți de năvala cușmelor. Îndată după retragerea dușmanilor, începu din nou a curge din întăriturile celelalte ale lor, asupra noastră, râul de foc și de schijă cu o mânie, cu o disperare neînchipuită.

— Degeaba, degeaba ! gemu căpitanul Corban, v-ați dus dracului ! nu ne luați voi înapoi vizunia cât e cucul !

Și căciularii scoteau lopețile de la cingătoare și începeau a întoarce parapetul spre dușman. Tunurile noastre în ploaia de foc veniră duruind, se înălțară pe movila de alături, servanții prinseră a furnica cu grabă, ofițeri răcneau vânturând săbiile, un trăsnet, două, mai multe, repezi, unul după altul.

— Uraaa ! țipă sublocotenentul Călinescu. Se răsuci și se abătu peste Sava ; îl cuprinse de după cap și începu să-l sărute. Uraaa ! ai noștri, ai noștri, iubitele ! și-i curgeau lacrimile de bucurie. Dar o zburătură îl ajunse și-l muie din mijloc. El tot striga, cu lacrimile șiroind pe față, întinzându-se pe spate. Iar Sava uitase de filosofia franțuzească și se pleca asupra rănitului, cu chipiul pe ceafă, cu glasul răgușit :

— Nu-i nimica, dragă, o leacă de sânge... Își desfăcu iute tunica, trase din cămașă repede o fâșie și descheie și pe căzut, ca să-i lege brațul.

Tunurile duruiau pe movilă, dorobanții lucrau, în furtuna de gloanțe la parapet. Iar căpitanul Corban își scoase bidonul cu flacăra și-l întinse lui Avram :

— Trage un gât, măi băiete ! După așa nuntă, face, — să fiu al dracului dacă nu face...

20

Avram parcă era un cucoș cu cobe. Căsca pliscul și nu putea scoate nici un sunet. Sta galben, cu ochii holbați, plini de un foc mare, de o bucurie sălbatică.

— Să trăiască căpităneasa ! rânji căpitanul, ducând bidonul la gură. Și tunurile noastre bubuiau cu mânie, și dorobanții dădeau la o parte morții, se grămădeau gâfâind și rostogoleau brazde mari la marginea șanțului, spre dușman.

PRÂNZUL

Roșiorii și călărașii noștri, la sfârșitul lunii lui august, erau la Dolni-Etropol, aproape de podul de piatră de peste Vid. Sentinele se întindeau spre miazănoapte până la Bivolar și spre miazăzi până la Dolni-Dubnic, unde erau rușii la Lascarev.

În dimineața de 28 august, pe la cinci ceasuri, după ce porniră iscoadele, începu a se pregăti mâncarea, mâncare ca pe vremea aceea : zamă lungă ca s-ajungă, porumb copt, pesmete sălcii și alte bunătăți de-acestea. Căii ronțăiau liniștiți ovăsul și porția de fân și flăcăii umblau printre ei potrivit halaturile și cercetând chingile.

Călărașii de la garda-mare, din dreptul podului de peste Vid, așteptau vești de la turci. Iar, până una alta, Neculai Pintilie fruntașul, ajutat de câțiva soldați, rânduise în jurul unui jar strașnic, în coloane de atac, câteva batalioane de păpușoi. În preajma focului stăteau cinchiți căprari și oșteni și ascultau palavrele fruntașului Pintilie.

Vremea era limpede și liniștită, și deasupra Vidului plutea încă ceața dimineții. În urmă, prin marginea porumbiștilor, ori pe drumul singuratic al Dolni-Etropolului, se strecurau călăreți în tăcerea dimineții. O liniște mare plutea din cer. La

41

răsărit, se grămădiseră munți de nouri, și o umbră posomorâtă umplea întinderile de jos ; numai sus, în limpezimea văzduhului, unde cântau ciocârliile, săgetau fâșii luminoase.

Fruntașul Pintilie își mustra ajutoarele :

— Mă Gavril Lungu ! mă dihanie ! când e vorba să te îndopi, te pricepi, dar un păpușoi nu ești în stare să întorci la vreme. La ce ți-i gândul ? Ți-a stat pân-tecele de santinelă și-acum i-i foame ? Las' c-ai să crape acuși, nu te teme, de-au să-ți pârâie fălcile !

Gavril Lungu, țiganul, rânji cu bunătate, apoi începu a întoarce iute porumbii. Îi apuca cu două degete, îi răsucea, apoi își scutura mâna friptă și și-o ducea la gură suflând într-însa.

— Îs fierbinți al dracului, domnule fruntaș !

— Or fi fiind, mă camarade ! da's și buni al dracului!

Celelalte ajutoare urmăreau cu cea mai mare băgare de samă rumenirea boabelor, ca și cum ar fi fost vorba de viață și de moarte. Iar fruntașul Neculai îi ținea din scurt; numai din când în când obrazul lui ars de vânturi, cu ochii foarte vioi, se lumina într-un zâmbet poznaș ; atunci zvârlea o glumă care aducea o rază de soare pe toate fețele.

În jurul șirurilor cinchite, umblau ofițerii. Vorbeau de Plevna, de Opanez, de Osman, îi priveau în zăre, peste Vid, cu binoclurile. Dar în depărtări nu se vedeau decât fantasmеle albe ale negurilor. Încet-încet

însă, hohotirile înăbușite ale celor care coceau păpușoii și ale privitorilor îi câștigă, își lasă binoclurile să atârne și se apropie și ei.

— Trăiți, domnule căpitan ! zise fruntașul Pintilie, aici se pregătește mare ospăț !

42

— Or fi fiind buni porumbii, mă Pintilie ?

— Care nu se mai află, domnule căpitane ! Mierea lui Dumnezeu !

— Atunci ia zvârle unul încoace, mă camarade ! Pintilie alege câțiva porumbi bine copti, se sculă, trecu printre rânduri și-i împărți căpitanului și ofițerilor.

— Așa friptură bună rar întâlnești, vorbi el întorcându-se la locul lui. Nici cazacii, ieri, când au trecut pe la Trestenic, n-au dobândit ceva mai de samă.

— Dar ce-au făcut cazacii ieri, la Trestenic ? întrebă căpitanul, cu gura plină.

— Ce să facă, trăiți, domnule căpitan ? Au dosit un godac de-un an. Îți era mai mare dragul să te uiți la el. Și să vezi cum l-au curățit și l-au grijit : neam de neamul lui nu cred să fi avut așa cinste.

— Cum, mă, s-au apucat să fure ? Se poate una ca asta ?

— D-apoi păpușoii, crezi că i-am cumpărat, domnule căpitan ? Și fruntașul începu a împărți friptura la cei din jur.

— Oamenii știa de pe aici ori îs cărpănoși ori prea năcăjiți !

— Așa-i, strigă un sublocotenent pitic, poreclit Clopot, pentru că de obicei nu-i mai tăcea gura. I-am văzut eu, domnule căpitan, cu ochii mei, cum au ascuns mâncarea, când am intrat în casă. Și pe loc au început a se văita că n-au și n-au și iar n-au ! Ce vrei să facem ?

— Bine, așa-i, — zise căpitanul mușcând cu poftă de porumb ; dar legea-i lege...

— Legea-i lege ! . . . strigă Clopot crăcănându-se și dând din mâni ; dar soldatul care suferă și tace,

43

să moară de foame ? Și începu a se răsuci în loc și a repezi un potop de vorbe în toate părțile, de i se făcuse obrazul roș și ochii i se bulbucaseră în cap ca două cepe. Soldații îl priveau îngrijorați ronțâind grăunțele coapte. Mai ales fruntașul Pintilie se uita cu o deosebită luare-aminte la căpitan și dădea repede din cap la vorbele potrivite ale sublocotenentului.

— Ei! destul, destul ! zise căpitanul, zvârlind ciocălăul și zâmbind. Și mie mi-e foame de nu mai pot și cu asta m-ai încredințat mai mult decât cu orice. Ia să mai cercăm gustul la câțiva.

Pintilie se strecură iar prin îngrămădeală, cu un braț de porumbi. După ce-i împărți, se întoarse la locul lui și începu a râde.

— De ce râzi, mă ? strigă Clopot.

— Râd de godacul rușilor, trăiți, domnule sublocotenent.

— Ei, cum a fost cu godacul ?

— Păi, cum să fie ? Godacul mușluia pe lângă o poartă, în ograda unui pospodar. A trecut un pluton de cazaci, și godacul ori s-o fi luat după ei, ori l-au luat ei cu de-a sila. — bine nu știu. Știu atâta că la popas era grijit gata numai bun de pârâlit. Dar creștinul cel cu paguba într-un suflet la domnul ghinărar: că au trecut cazacii și i-au răpit toată averea un porc frumos și mare la care ținea ca la un frate ! Și plângea așa de tare bietul om, că s-a milostivit ghinărarul și i-a zis :

— Hai să cercetăm !

Și s-au dus să cerceteze. Ce să cercetezi într-atâta sumedenie de oameni ? N-au găsit nimica. Dar în plutonul din urmă, jale mare. Unul murise pesemne în drum, și-acuma ceilalți îl acoperi

23

seră bine cu mantaua, îi pusese lumânare la cap și iconiță pe piept și tot treceau și își făceau cruce și sărutau iconița. Ce-i ? întreabă ghinărarul. — Vai ! vai ! a murit Ivan, săracul, a murit sergentul nostru ! — Și de ce-l bociți așa ? — Era bun, săracul, și de treabă ! — Și s-a înduioșat și ghinărarul și a pus o rublă pe pieptul lui Ivan, pentru vodcă, și s-a înduioșat și cel cu purcelul și a pus și el cinci capeici. Pe urmă s-au dus și de godac n-au mai dat...

— Pe urmă ? întreabă căpitanul.

— Pe urmă, zâmbi Pintilie fruntașul, cazacii oameni de treabă, au cumpărat vodcă de-o rubla și cinci capeici și au mâncat pe Ivan sergentul lor...

Căpitanul izbucni într-un hohot nestăpânit, și după el tot escadronul. Sublocotenentul Clopot dădea din mâni cu ochii bulbucăți ; căpitanul, cu gura căscată, sta îndoit de mijloc și-și bătea coapsele cu palmele ; pe ceilalți parcă-i zguduia cineva de umere. Era hohot mare ; până și caii își întorseseră mirați capetele. Numai fruntașul Pintilie zâmbea și-și răsucea gânditor mustața neagră.

Deodată în depărtare, spre Plevna, izbucni un tunet surd. Râsul conteni, ofițerii se întoarseră și începură a cerceta zarea. Al doilea tunet mugii, apoi bubuiturile surde se înmulțiră. Băteau una după alta, izbucneau și mai multe odată, umplând văzduhul depărtării de freamăt. Încet-încet, în zare se ridică o pânză alburie de fum, care se înălța răsfirându-se și se pierdea în nemărginire.

După ce privi o bucată de vreme, căpitanul lăsă binoclul în jos și se întoarse cătră foc, urmat de ofițeri.

23

Păpușoi se făcuseră nevăzuți, și Pintilie sta gânditor lângă jaratic. Din când în când ridica ochii și se uita lung și cu înțeleas la țiganul Gavril Lungu.

Căpitanul scoase o țigară, și-o aprinse cu un tăciune, care trecu grăbit din mână în mână, apoi se întoarse cătră ofițeri :

— Ei, dragii mei, ce ne facem noi azi ? Ce mâncăm ? Eu unul știu atâta că aş devora un Ivan întreg . . .

Ofițerii zâmbiră, se priviră. Unul zise :

— N-avem nimic. Proviziile n-au venit. Trebuie să răbdăm.

Căpitanul dădu desnădăjduit din cap și se întoarse iar spre foc, către fruntașul Pintilie.

— Ce zici tu, fruntaș ? ai ceva pentru căpitan ?

— Trăiți, domnule căpitan, dacă nu-i voie . . . Așa-i legea ! . . .

— Așa-i legea, mă, dar mie mi-i foame a dracului !

Fruntașul zâmbi răsucindu-și mustața și privi cu înțelegere spre Lungu. Țiganul sta cinchit și ochii negri scăpărau, țintind când pe căpitan, când pe fruntaș. Deodată obrazul negru ca fundul ceaunului și stricat de vărsat se luminează și gura mare i se întinse într-un rânjet larg, până la urechi. Fruntașul clipea șiret din ochi și-i dădea a înțelege ceva.

— Ei, ce zici, fruntaș ? întrebă iar căpitanul.

— Trăiți, domnule căpitan, eu nu mai zic nimic, dar mi se pare că Lungu știe o poveste ca cea cu Ivan ...

Căpitanul privi pe țigan.

— Eu nu știu nimica, trăiți, domnule căpitan...

46

suspină Gavril, scărpinându-se în cap și uitându-se cu frică la fruntaș.

— Nu te face, Gavriole ! strigă Pintilie. O știe, domnule căpitan !....

— Spune-o, mă ! vorbi căpitanul. O știi, ori n-o știi ?

— Trăiți, domnule căpitan, o știu, cum să n-o știu ? dar las' s-o spuie mai bine domnul fruntaș Pintilie....

Soldații, căprarii, sergenții stăteau grămadă în jur. Caii, la o parte, sfârșiseră mâncarea de dimineață și stăteau cu urechile ciulite ascultând zvonul depărtărilor. Căpitanul se lăsă jos pe iarbă, ofițerii se așezară în jurul lui, iar fruntașul își drese glasul.

— Trăiți, domnule căpitan, ieri, ai noștri au trecut pe la crâșma unui creștin — și, acolo, știți prea bine că unul a scos un fluier, și ceilalți s-au pus pe jucat. Așa se întâmplă câteodată. Dar crâșmarul, om hapsân cum nu se mai află, domnule căpitan, nu ne-a miluit nici măcar c-o fărâmătură de pâine, ori c-un castravete murat și o bucată de mămăligă... Pe la noi, oamenii sunt altfel, domnule căpitan...

— Așa-i ! strigă Clopot, altfel !

— Și, cum spun ... urmă fruntașul, unii jucau, alții cereau ceva de mâncare și crâșmarul tot îi da : nema ! nema ! Măi, al dracului om ! Cum nema, când în ograda de dindos țipau curcile și râdeau curcanii la chiuiturile flăcăilor, de-ți venea să strângi pe crâșmar de gât. Dar unul — nu știu care o fi fost — zice : Ptiu ! da-te-aș dracului de om rău, lasă că-ți arăt eu ! — Și se înțelege cu Gavril Lungu... Domnule căpitan, să nu vă fie cu supărare, dar Gavril al nostru fură și ouăle

47

de sub cloșcă... Nu rânji, Gavriile, că așa-i ! Și se înțelege cu Gavril Lungu — și, ca printr-o minune, domnule căpitan, opt curci grase ies din ograda crâșmarului și s-ascund ba în sacul meu, ba al altuia, cum se întâmplă... Acu ne trebuie și o leacă de băuturică, domnule căpitan... Ce era să facem ? Am vândut și noi două curci crâșmarului, și el ne-a dat rachiul, iar curcilor le-a dat drumul pe ușa de dindos... În ograda însă le aștepta Lungu cu ghiarele întinse... Și iaca așa, domnule căpitan, dacă legea-i lege, ce să-i faci... M-am gândit și eu, domnule căpitan, că-i lege și mai bine să dau curcile înapoi stăpânului lor...

— Și cum, nenorocitele ! le-ai dat ? strigă cu disperare căpitanul.

— Le-ai dat ? urlă și sublocotenentul Clopot. Pintilie, își răsuci mustața și zâmbi :

— Trăiți, domnule căpitane, nu le-am dat, dar așa merge vorba... Dacă-i lege, ce să-i faci, bat-o s-o bată de lege !... Acu Lungu, săracul, să vedem ce-a putea face cu ele... Nu știu pe unde le-a îndosit el...

Căpitanul izbucni iar într-un hohot vesel, și după el escadronul tot. Se bătea cu palmele peste genunchi și râdea cu lacrimile în ochi. Și ofițerii râdeau și soldații râdeau, — iar Pintilie se sculă, se apropie și dădu un pumn țiganului :

— Măi Lungule măi, ce fac curcile ?

— Bine, mersâi! gemu soldatul, îndoindu-se sub pumnul frunțașului. Stau legate cu cordele roșii la gât și așteaptă să fie puse în țăpușă...

— Bravo vouă, măi băieți ! strigă căpitanul. Așa oștire îmi place și mie...

— Dă, domnule căpitan, răspunse umilit frunțașul, parcă nu ne răbda inima să mâncăm curcile

25

singuri... Așa-s oamenii pe la noi, — ticăloși, dar cu suflet bun !

Curând începură curcile a sfârâi deasupra jarului, și a răspândi o mirodenie care nu se mai află. Iar ofițerii, până una-alta, își dregeau stomahul din bidoanele soldaților cu băuturică luată pe curci de la crâșmar. Și se ametea, cât de mirodenia fripturii, cât de apa din bidoane.

În depărtare, pe Vid, fantasmăle de neguri se risipiră și soarele ieșise deasupra munților de nouri și umplea șesurile cu pulberea lui de lumină. În jurul Plevnei, sutele de tunuri bubuiau, parcă era prăpădenia pământului. Iar domnul căpitan privea cu înverșunare curcile, ca și cum ar fi fost vorba de un dușman foarte primejdios.

49

CĂLĂRAȘUL.

Malurile Vidului erau tăcute, în lumina amiezii. Prin tufișuri și râpe nici o mișcare ; în singurătate, rar, tresărea țipătul unui pescăruș, care fâlfâia încet cu aripile-i albe, lungi și ascuțite, pe deasupra apei sfărâmate în bucăți de oglinzi scânteietoare. Și uneori câte-un uliu, care plutea sus în

undele înălțimilor, cădea șuierând ca o săgeată în tufișurile de sălcii ale bălților. Încolo nici o mișcare, dar omul, ascuns, pândea în dosul dâmburilor și la marginile porumbiștilor.

La două ceasuri după amiază, însă, liniștea aceasta se tulbură. Dincolo de Vid, dinspre taberele lui Osman-Pașa, se arătară fesurile turcești și, odată cu ele, fulgerările armelor. Îndată sentinelele române, care se dosiseră bine dincoace, ieșiră în lumină, puseră mâinile streșină la ochi, cercetând malurile de dincolo, apoi își pregătiră carabinele.

Din cutele văilor izvorâră grămezile adânci și dese ale osmanlıilor și se îndreptară spre podul de peste Vid. Călărașii încălecară și se șterseră din lumină. Iar taberele turcilor, după ce se subțiară în trecătoarea podului de piatră, dintrodată se lărgiră, și fruntea se răsfiră repede în tiraliori.

26

Valea tăcută a râului se umplu de oameni. Liniștea fu sfâșiată de câteva împruscături răzlețe : se retrăgeau avanposturile cavaleriei noastre. Apoi, deodată izbucni dinspre Dolni-Dubnic tunul. La a treia bătaie, în rândurile dușmane se iscă un nour cenușiu, o frământare grăbită ; câteva țipete lungi sfredeliră văzduhul. Pe urmă, regulat, după bubuirile tunetelor, cădeau și trăsnetele în batalioanele vrăjmașului, deschizând răni în rândurile strânse.

Dar tiraliorii se apropiau și coloanele urmau și ele. Tunul bătea din ce în ce mai des, sfârticând grămezile, — când, odată, regimentele roșiorilor noștri izbucniră de pe podișul Dolni-Dubnicului, revărsându-se ca un șuvoi de sânge pe costișă. După ele venea tălăzuindu-se o pânză întunecoasă de călărași.

Tunurile începură mai cu putere. Batalioanele vrăjmașe se frământau, artileria lor umbla rătăcită cătând loc prielnic, călăreții se răsfirau și se strângeau alergând de pe laturi.

Din prumbiștile înalte din josul Vidului începură a cădea pocnituri de carabină. Nouri ușurei, ca pufăieli de lulele, se ridicau deasupra ogoarelor verzi, și pocniturile scurte se grămădeau tremurând ca o pârâire prelungă, apoi bătăile se răreau o clipă, răzlețindu-se, — și dintrodată o salvă rupea văzduhul; apoi se răsfirea iar în pârâiri când mai lungi, când mai scurte... Batalioanele inamicului, luate din coastă, începură a se mișca, a se întinde în ziduri lungi : ostașii cădeau unii după alții izbiți de gloanțe, grămezi întregi se zvârcoleau învăluite de izbucnirile înflăcărâte ale ghiulelelor. Șirurile lor veneau repede, dar grindina de plumb îi opri. Tiraliorii se răsfrânseră înapoi, căzură în grămezi, șirurile șovăiră și se opriră.

Și în clipa aceasta trâmbițele roșiorilor zvârliră în văi țipete mânioase. Șivoiul roșu porni furtunos, săbiile se ridicară scânteind, lăncile se plecară și miile de stegulețe zbârnâiră ; călăreții se aplecară pe oblâncuri, caii

zguduiră pământul în ropotul copitelor ; peste batalioanele păgâne, trecu parcă un freamăt de vânt.

Când strigătele sălbaticе izbucniră, coloanele turcești dădură îndărăt. În avântul lor, roșiorii și călărașii, răsfirându-se, dădură izbitura în tot zidul vrăjmaș : săbiile șuierară, lăncile străbătură trupuri omenești, vârtejuri după vârtejuri se învăluiau, tunurile și carabinele conteniră, numai urletele năvălitorilor și răcnetele celor zdrobiți se amestecau și se ridicau, ca o muzică a mâniei și a urii, cătră cer.

Și taberele osmanlîilor, răzbite, se întoarseră și începură o fugă iute, în risipă, spre podul Vidului. Iar călărașii și roșiorii zburau după ei, întinși înainte, ca niște pajuri, îngrămădiră la pod cele din urmă pâlcuri, spulberându-le ca într-o furtună ; iar dincolo, peste ape, fuga se risipise în văi, în ogoare și-n tufișuri, — pe când de dincoace pârâiau carabinele.

Încet-încet, împușcăturile slăbiră ; cea din urmă puse parcă un punct de încheiere, și liniștea se întinse.

În ziua aceea nu se dădu ordinul să se îngroape morții, și când asfințitul împânzi asupra Vidului licăririle-i de aur, în singurătatea țarmu-

52

rilor liniștea era deplină. Morții păgâni erau risipiți pe câmpie între arme și cai nemișcați, parcă-i zvârlise un vârtej. Și printre ei zăceau trei de-ai noștri : doi roșiori și un călăraș.

Tufișurile de sălcii erau tăcute, pescărușul, ca și dimineață, țipa ascuțit, fâlfâind rar pe deasupra miilor de oglinzi ale apei. Un stol de nagâți rătăcea din baltă în baltă cu miorlăituri dureroase. Departe, înspre răsărit, tunete surde mugeau și sârme de foc se încovoiau în văzduh.

Luminile amurgului scădeau din ce în ce și cei trei flăcăi își dormeau somnul fără deșteptare.

Unul, un roșior, zăcea încovoiat, cu fața în sus, grămădit asupra pământului ; mâna dreaptă întepenise pe lance, stânga era strânsă la piept, parcă voia să smulgă ceva. Al doilea roșior stătea pe o coastă, lancea i se frânsese, mâinile se întindeau cu pumnii strânși pe lângă trup, și ochii deschiși mari, sticloși, ținteau cu mânie fața pământului, spre zarea răsăritului. Călărașul, cu ochii închiși, părea că doarme, cu fața la cer, cu brațele răstignite în laturi. Peste obrazul liniștit, pe care sprâncenele și mustățile trăgeau dungi nefre, trecea vântul de sară ca mângâierea unui vis.

Si tustrei zăceau în singurătatea aceea ; pâlcurile de sălcii murmurau, fășâiau, tremurau un cântec tainic în aburirile vântului.

Cei doi roșiori erau doi târgoveți, doi feciori de negustori cu dare de mână. Crescuseră în bielșug, fără nevoi și fără dureri, văzuseră târguri și orașe ,învățaseră multe. Mamele lor îi jeleau, știindu-i încă în viață ; un trai de noroc și de bine îi aștepta. Dar ei lăsaseră bocetele mamelor, lă-

27

saseră avuția și porniseră să se lupte pentru țară. Și muriseră cu vrednicie, și acuma nu le mai păsa nici de bogăție, nici de nimic. Se vor scrie însă, drept răsplată, cuvinte frumoase despre ei prin gazete, se va lăuda dragostea lor de țară : au lăsat mamă, tată, avere și s-au dus ! — prin moartea acestora se vor înălța mai mult decât printr-o viață pe care ar fi petrecut-o fără avânturi și fără doruri mari.

Se va vorbi mult despre acești adevărați eroi, — numai pe tine, călărășule necunoscut, nu te vor lăuda prin gazete ca pe un mare viteaz. Tu n-ai lăsat averi și bine, tu ai fost sărac și umilit și nu te-a chemat decât Vasile al lui Tudor.

Tatăl tău o viață s-a luptat cu nevoile, și rareori râdea. Când era mânios, bătea pe maică-ta ; dacă te vedea plângând, răcnea și te plesnea și pe tine. Când era amărât, se abătea pe la crâșmă și-și mai punea inima la loc ; atunci era mai bun și mai uita de năcazuri, atunci își săruta nevasta, iar pe tine te puneă să cânți și să joci.

Când ai crescut, au rămas acasă frații tăi cei mai mici și tu te-ai lăsat cu vitele în islazul din bălți. Acolo ai învățat a cânta din fluier și a chiui strigăte de horă. De multe ori și nopțile le petreceai în desișul luncilor, cu tovarășii de sama ta. Aprindeați focuri de vreascuri, stăteați la povești în lumina rumână, pe când piedicile cailor sunau sec în tăcerea câmpiilor. Acolo te-au bătut vânturi și ploi, te-au apucat vijelii și te-au spulberat viscoalele cu măzărliche ale sfârșiturilor de toamnă.

Și a răsărit deodată din tine un flăcău mândru, nalt și vânjos. Puterea stejarilor era și-n tine, murmurele apelor și freamătul pădurilor erau cân-

54

tece pe care tu de mult le cunoșteaai, nemărginirea zărilor îți pătrundea sufletul. Și ai fost năcăjit, ai muncit din greu și ai ridicat pe spatele tale gospodăria grea a tatălui tău, și a fost viață mai ticnită la vatra voastră și maică-ta cea bătută și horopsită a ajuns ceasurile liniștii.

Îți aduci tu aminte, Vasile, după aceea, de horele din satul vostru ? Duminicile și sărbătorile, ograda lui Ion Săcăreanu, cel cu șase fete, se umplea, și venea Dimachi cu scripca, și țiganca lui cu cobza. Și fetele, cu flori în păr și cu cămășile înflorite, se prindeau de mână cu flăcăii încinși cu brâie verzi, cu pălăriile mari pline de păuni și de hurmuz. Și scripca lui Dimachi zicea cu foc, iar țiganca lui cea tânără, cu ochii ca jăraticul, zdrăngănea plecată asupra cobzei și îngâna și ea pe nas, cu glas dulce, cântecul. Știi cu cât foc duceai tu brăurile și cum strigai, — și, când venea amurgul și liniștea se întindea asupra satului, numai glasul tău se auzea, cu melodia subțire a scripcei și cu murmurul cobzei. Și prin înserările limpezi, petreceați fetele acasă, cu lăutarii după voi ; pe hudițele străjuite de copaci umbra era din ce în ce mai deasă, râsete și țipete înăbușite treceau, apoi taina nopții se întindea, și, într-un târziu, undeva, departe, trecea și cântecul lăutarului.

Îți aduci tu aminte, Vasile, de fetele cu care ai trăit bine ? Ți-au fost dragi, și le jucai numai pe ele în horă, și pe ele le strângeai de subsuori sara, când le petreceai acasă. Dar, una câte una, dragostile ușurele s-au dus, și a venit dragostea cea mare, care ți-a cucerit tot sufletul și ți-a adus zile arzătoare de chin și nopți nedormite.

29

Ai dus-o o toamnă, o iarnă și o primăvară cu dragostea, și primăvara a fost mai mândră decât totdeauna, și luncile mai pline de flori, și potecile mai tainice. Și, deodată, în fericirea ta a suflat trâmbița războiului.

În ajunul zilei când trebuia să pleci, te-ai îmbătat cu flăcăii, și ai chiuit, și ai strigat tuturor că te duci să te iei de piept cu Turcul. Dar, cum a venit sara, te-ai trezit, parcă ți-a suflat cineva peste pleoape, și te-ai dus la dragostea ta pecetluită cu logodnă. Fata și-a șters lacrimile, și ați stat toată noaptea uitându-vă unul la altul. Te-a întrebat : — Und' te duci ? Și tu ai răspuns : — Ne ducem departe, să ne batem cu turcii... Iar fata a zis iar : — Poate-a da Dumnezeu și Maica Domnului și te-i întoarce... Și ați vorbit cum să întemeiați gospodărie nouă, unde să vă faceți casa, cât pământ să semănați, și iar ați tăcut. Și vremea trecea, și încet-încet o flacăra mare vă cuprinse la amândoi sufletele, crescuseră și vă învălău ca într-un vârtej, — și în zori, la plecare, fata hohotea ca o nebună, iar tu ai încălecat și te-ai dus. Când te-ai uitat înapoi, din capătul uliții, Ruxanda nu mai plângea, dar sta rezemată în prag și se uita pierdută după tine.

Și așa s-a sfârșit dragostea voastră. Tu ai pornit cu regimentele de călărași, fără frică și fără părere de rău. Mai întâi te gândeai că, ce ți-i scris, în frunte ți-i pus, și după aceea știai că, cu Turcul și cu Tătarul, și strămoși tăi au dus zile grele. Poate a venit acum și pentru păgâni ziua răsplătii.

Ai trecut Dunărea, ai auzit tunul bubuind și-a prins a-ți fierbe sângele în vine. Și iată că, dintr-odată, ai auzit țipătul de năvală al goarnei și te-ai repezit, te-ai simțit dus în vârtej, ai izbit în

29

păgâni cu sabia, te-a amețit mirosul pulberii, ai început a te zbârli și a chiu, și într-o clipă a pătruns prin inima dragostei tale un glonte, ai căzut, te-ai întins la pământ și ai adormit de veci.

Iată, s-a făcut noapte ; pescărușii și nagâții au tăcut ; numai vântul cu un freamăt dulce se strecoară prin pletele sălciilor. Tu ai murit, și o inimă dreaptă s-a stins cu tine. În viața ta, n-ai răcnit zadarnic, n-ai năpăstuit pe văduvă și pe orfan, n-ai lovit în aproapele tău. Ai avut un suflet limpede și ai murit cu cinste.

Iar, în satul tău, Ruxanda ta o să afle odată că n-o să te mai întorci, dar durerea ei n-are să te mai ajungă în culcușul tău rece. Dimachi și cu țiganca lui au să cânte altora, și tu te vei odihni, căci ți s-au sfârșit jocurile. Numai câteodată, în nopțile de iarnă, la vetrele cu jar, oameni cu sufletul curat îți vor pomeni numele, măi frate Vasile, și vor vorbi cu

glasuri potolite despre tine, vor vorbi cu glasuri potolite ca despre un stejar mândru pe care l-a prăvălit de furtuna.

30

LUAREA GRIVIȚEI

Dragii mei, ziua de treizeci august a fost o zi de groază și de sânge. Nici o minte omenească nu-și poate închipui câtă vrednicie s-a desfășurat atunci și câți flăcăi de-ai noștri au căzut ca să nu se mai scoale !

O ploaie rece și subțire cădea neîntrerupt și-n văi și pe dealuri plutea ceață lăptoasă. Pământul desfundat era moale și cleios. Prin văzduhul închis veneau, de departe, împușcături înăbușite. Tunurile izbucneau des fără să se știe unde ; se auzea numai șuierul ascuțit, ca de bici, al ghiulelelor.

Batalioanele noastre porniseră, la ceasurile trei, cu dorobanții din Regimentul 10 în frunte. Flăcăii erau tăcuți și cu fețele îngrijate, dar în toate rândurile se simțea o îndârjire sălbatică. Fiorul cald al așteptării umplea toate piepturile. Ofițerii tineri erau foarte ațâțați, neconținți se plecau spre semiplutoanele lor, le zvârleau vorbe repezi cu glasuri înăbușite, apoi își îndreptau piepturile, căutau să pătrundă negura depărtării, își pipăiau revolverele de la coapsă și-și întăreau, în jurul pumnului, lațul dragonului.

30

Măntălile dorobanților, ale „opincarilor”, și tunicile infanteriștilor erau ude și presărate de pulberea albă a burei.

Așa înaintară prin umezeala rece. Suiră, într-o jumătate de ceas, dealul spre redută. Acolo, tăcere, în redutele turcești, nici o mișcare. Și de-acolo, de pe coastă, văzură cu toții valea la care nu se aștepta nimeni, Valea sângelui.

Coborârea repede în vâlcea, își alcătuiră din nou rândurile și prinseră a sui costișa cealaltă. Suiș greu : se cățărau de tufe, se sprijineau în baionetă, își dădeau unii altora mâna, — dar mergeau cu grabă, se apropiau în tăcere de dușman.

Deodată izbucniră cele dintâi focuri ale paginilor, drept de deasupra. Parcă ar fi strigat cineva : înainte ! Toți se zvârliră spre creastă cu înverșunare. Maiorul Șonțu căzu ; dorobanții apărură într-un salt fierbinte pe culme, tăcuți, încruntați, cu căciula buhoasă pe ochi, cu baioneta lungă amenințătoare. Turcii din șanțul de dinafară se traseră îndărăt, în întărituri.

Și, pe când puștile turcilor pocneau repede, năvălitorii ajunși pe culme văzură și celălalt lucru grozav la care nu s-așteptau : două redute în loc de una, două redute în care mișunau paginii, în care fulgerau oțelele, de unde trebuia să se prăvălească moartea, ca un vifor.

Ce era de făcut ? Înainte ! Ofițerii își înălțară glasurile, băieții se avântară ! Atunci reduta dinainte parcă se înălță în picioare. Un șir de pă-

gâni se zvârli pe parapet, alte două șiruri rămaseră dedesubt, tunurile încărcate cu șrapnele își deslănțuiră trăsnetele, și trei șiruri ucigătoare de foc începură a doborâ rândurile noastre. Era un uragan de gloanțe, de sfărâmături de schijă, de

59

urlete, de răcnete, de văluri de fum, de licăriri de fulgere și de trăsnete : parcă venise sfârșitul lumii ! Pământul dudu, văzduhul se zgudui ca într-un gemăt uriaș, flăcării se izbiră într-un iureș cumplit, — dar se retraseră amețiți îndărăt. Pământul umed se umplu îndată de sânge ; morții rămaseră în tină grămădiți asupra armelor, răniții căzuți îndreptau ochi de foc spre gura de iad care zvârlea trăsnet și flacără, ceilalți se întoarseră cu fețele încręțite de mânie și durere.

Dincolo, alt iureș, cu batalionul 2 de vânători în frunte, se zdrobi de urgia păgână. Trecuseră flăcării peste piedici, fărmaseră totul până la marginea șanțului, suflarea lor arzătoare ajunsese la creasta meterezelor, — dar mai înainte nu putură merge, se traseră în vâlcea ca să mai răsufle. Mulți ofițeri și soldați căzuseră. Cei rămași se uitau în tăcere unii la alții, parcă-și spuneau cu ochii numele celor doborâți sus, la asalt. Ofițerii începură a înjura cu mânie pe păgâni, apoi tăcură și se așezară încrunțați la dreapta sfărâmăturilor de plutoane. Iar flăcării așteptau încordați, fără de nici o vorbă.

La ceasurile patru, o frământare și un murmur trecu. Ofițerii ridicară săbiile, soldații își plecară armele, comanda înăbușite trecură ca fioruri prin rânduri, — al doilea atac porni ca un vârtej amenințător spre păgâni. Dar trăsnetele izbucniră iar mai cumplite, voinicii căzură în valuri de foc și fum și rândurile rărite se traseră iar îndărăt.

Ofițerii se puseră jos osteniți. Căpitanii scrâșneau. Își murmurau încet numele căzuților. Soldații își ștergeau de pe frunte sudoarea fierbinte și șopteau, gâfâind :

60

— Mă, cumplit foc zvârl păgânii, bată-i Dumnezeu să-i bată ! Sergenții înjurau printre dinți și scui-pau în două cu funingine.

Prinseră a vorbi apoi cu glasuri încete despre moartea vrednică a celor care rămăseseră sus. Mulți săriseră în șanțuri târând cu ei pe împușcătorii de deasupra parapetului. Dar curând mânia le închise glasurile. Tăceau și așteptau.

La patru și jumătate începură a sui și șepcile rușilor la atac. Un sergent zise :

— Vin și muscalii. Ofițerii se ridicară :

— Sus, băieți ! Nu vă dați. Să le arătăm ce putem și noi.

Flăcării încuviințau :

— Vin, mă, muscalii. Să nu ne dăm !

Și iar porniră, odată cu rușii. Când zbucni vijelia de foc, copiii țarului strigară : Ura ! apoi se opriră. Căzu un rând, căzură două, plutoanele se

cumpăniră, ofițerii strigară : Înainte ! Într-o prelungă fierbere de răcnete și de gemete, opincarii și vânătorii se prăbușiră încă o dată spre redută ; ajunseră la parapet ; împușcătorii de sus se zvârliră în șanțuri îngroziți. Urlete : Allah ! Allah ! umplură văzduhul. Imamii se ridicară pe parapet, înălțară brațele spre cer urlând ; rânduri nouă de trăgători se cățără din șanț, tunurile zguduiră pământul, — și flăcăii șovăiră.

Erau toți plini de fum, de sânge și de noroi ; le sticleau ochii într-o cumplită mânie și îndârjire. Erau palizi de trudă ; stăteau cu mâinile încheștate pe arme și nu mai ziceau nimic. Amurgul pâcios și trist îi înfășură ca o pânză întunecoasă, întunericul venea repede, și era frig și ploua încet, — și, în reculegerea plină de mahnire a tuturor, inimile se muieră o clipă și gândurile se întoarseră

61

spre frații rămași sub șanțul redutei, ciuruiți de gloanțe și plini de sânge încheștat... Frigul îi cuprinsese, stăteau cu capu-n tina rece și umedă, cu mâinile înțepenite pe armă, cu ochii crunți deschiși sub cerul negru. Și o tăcere adâncă ca înaintea unei furtuni se întinse în rândurile flăcăilor. Se auzeau în depărtări tușind tunurile răpciugoase, se auzeau vuietele mai slabe și mai înăbușite, însoțite de pârâirea neregulată a împușcăturilor, undeva în întunericul inserării. Apoi un călăreț veni, ofițerii se ridicară, se adunară în jurul comandantului. După câteva vorbe schimbate, se întoarseră, și comande în șoaptă înfiorară rândurile :

— Drepti ! Vine domnu general !

Un pâlț de călăreți învăluiți în mântăli se apropie prin umbra posomorâtă. Cel dinainte, înfășurat în negru, cu chipiul pe ochi, era comandantul.

Ofițerii întrebau, cu glasuri mișcate :

— Sânteți gata, băieți ?

— Gata, domnule locotenent !

Generalul nostru porni cu ceilalți înainte, se cufundă în negura serii. Trupele prinseră iar a se frământa. Plutoanele soseau călcând greu și luncând prin noroi. Se rânduiau în tăcere.

Comandanții șopteau :

— Încă o dată, flăcăi !...

Iar flăcăii treceau, cu inimile împietrite.

Însfârșit, porniră a patra oară.

Așa de iute se cățără pe culme, încât ofițerii cei sprinteni de abia se puteau ținea de ei. Și sus, se zvârliră spre parapet într-o tăcere așa de înfiorătoare și de mânioasă, și într-un avânt așa de sălbatic, încât pământul se zgudui. O volbură de foc se deschise. Nu era o pârâitură de arme, ci un tunet neîntrerupt; parcă toată reduta, presim-

62

ținând ceva grozav, se ridicase în picioare și zvârlea foc și moarte.

Imamii gemeau cu brațele la cer, ostașii păgâni stăteau neînduplecați în picioare în fulgerul orbitor al împușcăturilor. Dar, prin umbra deasă a înserării, șuvoiul negru de flăcăi venea zguduind pământul plin de apă ; veneau cumpliți ca răzbunarea ; venea puterea cea mare și cea din urmă a răbdării sleite. Intrară în șanțul dinafară, se zvârliră la metereze, se suiră deasupra. Acolo se deslănțui mânia lui Dumnezeu ! Pușca avea două capete : stratul și baioneta ; omul avea două brațe : unul cu pușca și unul cu pumnul care cădea ca un buzdugan de plumb. A fost izbitură de trăsnet, împușcăturile conteniră. Cei de pe creasta parapetului se prăvăliră deodată în șanț. Flăcării săriră după ei, cu ochii mari, răcnind, scrâșnind, izbind. O furnicare repede, o învălmășeală cu tălăzuri adânci, o ploaie fierbinte de sânge. Din șanț, soldații turci se năpustiră îndărăt. Dar mânia tăcută a flăcăilor nu-i lăsă. O înfricoșată izbucnire spre ei le cutremură rândurile slăbite ; dușmanii se risipiră ca suflați de vifor.

Acum începură împușcăturile noastre. Cei din urmă dușmani cădeau ; cei dinainte fugeau. Ai noștri puseră mâna pe tunuri. Intrară în șanțuri, scoaseră la margine nenumăratele leșuri turcești, se așezară în întăriturile cucerite cu atîta trudă și sânge, își pregătiră armele și așteptară.

Sublocotenenții rămași erau nebuni de bucurie. Se îmbrățișau, răcneau : — Mă ! Românii noștri, săracii ! și altceva nu puteau zice. Iar flăcării tăceau neînduplecați și mânioși. Și noaptea neagră și neguroasă se întinse pretutindeni, și ploaia subțire tot cădea și fioruri de durere treceau parcă

33

prin văzduhul de păcură. Se aprinseră felinare, și luminile lor se deschideau ca niște ochi triști și sângeroși în durerea nopții. În roatele de lumină, se vedeau sentinelele drepte, negre, veghind neadormite și grupele celorlalți flăcăi, care stăteau deștepți și tăceau cu ochii ațintiți.

Tunurile mugeau în văi. Câte un strigăt nedeslușit se auzea departe, în ceață. Într-un târziu, porniră ambulanțele noastre și toată noaptea rătăciră felinare în preajma redutei și în Valea sângelui, și toată noaptea fură cărați spre spitale flăcăi răniți. Toți își dădeau arma în primire, precum ca să se știe că n-au lepădat-o la primejdie.

Era târziu după luptă, și eu eram așa de trudit, că nu-mi mai simțeam picioarele din încheieturi. Mă așezasem între doi dorobanți. Între mântălile lor, o căldură umedă mă învăluisă, și genele parcă-mi erau de plumb. Un somn dulce, molesitor, mă cerca. Sabia îmi scăpă din dreapta și rămase atârnată numai de dragon. Mă simțeam așa de bine și, în piroteala mea, eram foarte fericit că flăcării noștri s-au purtat cu o vrednicie așa de înspăimântătoare. Mă gândeam la cei din Țară, care așteptau cu grijă veștile războiului ; mă gândeam la un răsărit nou de soare pentru Moșia noastră. Pieptul îmi era cald și plin de fiori ; o abureală de lacrimi îmi umezea pleoapele. Uite, vedeam pe tata departe, într-un târgușor din fundul Moldovei. A ieșit în cerdac, s-a așezat în jâlț, desface

gazeta, își așează ochelarii și cetește... Are să știe că și eu am fost botezat în sânge. Are să vie mama și, când va afla vestea, are să înceapă a geme și a plânge. Iar tata își va pune ochelarii dinainte pe masă și va începe a da din mâni cu

34

tot cu gazetă și a-i vorbi despre strămoșii noștri și despre vrednicia trecută. Dar mama nu vrea să știe de nimic, ea bocește pe Mitică al ei, care poate a căzut în câmpiile bulgărești.

Deodată aud un glas ușor :

— A adormit ?

— Da, a adormit. Era și ostenit, săracul ! — răspunde încet cineva de lângă mine.

— Ce crezi ? zice celălalt glas ; doar muncă am avut noi azi. Și el nu-i deprins. Om trăit altfel, nu ca noi...

Urmează câțeva vreme de tăcere. Iar aud :

— Măi Mihai, de la noi din sat a mai scăpat cineva ?

— Nu, numai noi doi am rămas. Cumplit vifor a fost azi.

— Da, măi frate !... Ș-are să mai fie !

Iar tac. Într-un târziu, glasul de lângă mine vorbește din nou :

— La noi trebuie să fi început clăcile. Dar fără flăcăi nu-i nimic de samă. Și fetele, și nevestele, și mamele, toate plâng...

— Ce să le faci ? Așa-s muierile, slabe de înger... Dar de maica tot mi-i jale când îmi aduc aminte...

Pe urmă, tăcură și nu-i mai auzii vorbind. Și mă gândii la poporul cel năcăjit și nebăgat în samă în care fierbe putere nemărginită, și iar mi se umplu sufletul de mângâiere : vrednicia noastră a izbucnit și tună în țările străine, și nu-i departe ziua învierii !

DOUA DURERI

Îmi aduc aminte că am înălțat sabia, m-am repezit în fața trupei și am strigat : Înainte ! Nu știu dacă am sfârșit cuvântul. O undă fierbinte de amețeală mă învălui odată cu o durere ascuțită și, întins pe pământ, zăream ca prin sită șirurile plutoanelor zvârlindu-se la atac într-un avânt furtunos.

În zvârcolirea mea dureroasă poate mă întorsesem spre Grivița No. 2. Nu știu. Poate am avut și o nălucire de groază și de sânge. Un uragan de foc, un vârtej uriaș de fum zăream ca-n vis ; și, în frământarea aceasta scânteietoare, se scufundau șirurile întunecoase ale dorobanților unul după altul. Întunericul se întindea grabnic și un vânt iute de toamnă venea aducând cu el învăluri de pulbere mărunță în întunericul acesta, deodată tresărea lumina salvelor ca o pânză de fulger și-n volbura de foc se vedeau luptătorii negri furnicând, se auzea duduțul pasului, strigătul întins al năvălitorilor, răcnetele șirurilor de turci luate în baionetă.

Apoi — ori m-am întors, ori am leșinat. îmi era capul cercuit cu foc. Cât a trecut nu știu : un ceas sau zece ? Poate n-a trecut nici un sfert

66

de ceas. Prin întuneric, șiruri treceau repede îndărăt și fulgerele salvelor clipeau des. Iar bătaia tunului izbucnea întruna ,cu îndărătnicie, zguduind văzduhul. La fiecare tunet, parcă izbea cineva lângă capul meu într-o tobă și lucrul acesta îmi făcea rău. Eram din ce în ce mai ațâțat, un val de sânge îmi trecu prin piept, mi se sui la cap și închisei ochii.

Când îi deschisei, văzui limpede cerul deasupra. Stele rare licăreau departe, printre îngrămădiri negre de nouri ; vântul răcoros îmi mângâia obrazii fierbinți... Nu simțeam nici o durere, eram foarte ușor, parcă și mintea îmi era limpede. Știam că sânt rănit și-s aproape de șanțurile Grevi-ței noastre ; îmi închipuiam că în jurul meu sânt mulți răniți și morți, poate răniții chiar gemeau încleștați de durerile din urmă ; n-auzeam însă nici un suspin și nici o tânguire. Judecam foarte limpede : îmi închipuii că încă nu m-am desmeticit de tot, pe urmă simții un fel de vâjîit neîntrerupt în urechi, care mă împiedica să aud freamătul de noapte al împrejurimilor. Dar de ce nu simțeam dureri ? Nu simțeam nimic, parcă nici trup n-aveam. Aș fi voit să mișc un picior, un braț; nu se putea. Stam așa cu ochii în noaptea văzduhului de deasupra. Vântul mâna munții de nouri, descoperea constelațiile, ursa mare, ursa mică, fusul, cobilița, le acoperea iar, și eu urmăream mișcarea aceasta așa, fără de nici o idee și fără de nici o licărire de voință.

Pe urmă, mă gândii deodată : O să mor ! Și ideea aceasta nu-mi aduse nici o tulburare. Bine, o să mor ; o să fiu trecut în rândul vitejilor, în Monitor; cei care m-au iubit au să mă regrete, și atât. O viață așa de neînsemnată ca a mea nu

35

putea cere mai mult. Și, în gând, zâmbii. Ciudat! O să mor... De ce o să mor ? Pentru că acum șapte ani, când eram copil andru încă, a venit moșul Dumitrache pe la noi... El m-a văzut, m-a sărutat și, după masă, cam aprins de vin, a zis deodată tatei : Fă-l ostaș, dragă Grigori ! De nu mă întâmplam lângă moșul meu atunci, nu mă făceam ofițer și nici nu stăteam întins acum pe pământul umed, aproape de ceasul cel mare. Și iar zâmbii. Săracul moș Dumitrache ! Dumnezeu să-l ierte ! Parcă nu-mi pare rău de vorba lui. Era foarte bun om ; bea țapăn, povestea în gura mare fapte din viața lui, cu băătălii și aventuri de dragoste, și era un vânător fără pereche. Poveștile lui de vânătoare au rămas celebre pe la noi. Numai o imaginație fierbinte de vânător moldovean poate născoci așa ceva.

O înduioșare mă cuprinse deodată. Toți ai mei s-au dus. Și mama, și tata, și sora. Am rămas singur pe lume. La urma urmei, durere mare nu fac nimănui și nu e cine știe ce pagubă dacă mor. Pot să mă duc și eu,

cum s-au dus atâți de-ai noștri. În adevăr, căutam să văd dacă simt în mine părere de rău, — și nu simțeam nimic.

Băgai de samă că am închis ochii. Gândurile neliniștite mă duceau în fugă prin copilăria îndepărtată și prin scurtele ziie ale tinereții. Icoane și cuvinte nelămurite veneau : o vorbă spusă de mama într-o dimineață de sărbătoare, când nu-mi găseam pălăria : Săraca oaie, care-și pierde lâna ! un zâmbet al tatei și o privire peste ochelari, sara, la masa lui de lucru, în lumina dulce a lămpii, pe când cercam să descifrez pentru întâiași dată o gazetă... Pe urmă, îmi rămase deodată stăruitoare, înaintea ochilor, figura cuminte și deșteap-

68

tă a măgărușului meu Vasilache, pe care mi-l dăruise moșul Dumitrache când am împlinit doisprezece ani. Vasilache se uita la mine, clipea dintr-un ochi și-și mișca o ureche. Parcă voia să-mi spuie un lucru foarte poznaș. Și eu eram gata să-l întreb : Ce mai faci tu, dragă Vasilache ? Nu puteam însă scoate nici o vorbă și Vasilache aștepta și-și mișca întruna urechea respectabilă, parcă mă amenința cu dânsa.

Apoi figura lui cuminte pieri în întuneric și eu mă gândii : Oare ce-o fi făcând prietinel meu cu urechile mari ? — Uite, — acuma e vremea rea și poate și la noi toamna a adus ploi. Casa noastră e goală și grajdul e dărâmat și măgarul stă afară, în ploaie, nemișcat, cu fruntea plecată, gânditor ca un filosof. N-are ce mânca și i-i frig.

— Bine, dar de ce nu intră la adăpost, undeva ? mă întreb eu.

— Cum să intre ? răspund, în gând. El, săracul, e prost, nu știe. Stă umilit în ploaie și mă așteaptă pe mine !

Deschisei iar ochii. Îmi era capul fierbinte, de-aceea veneau așa de încâlcite gândurile. Simții sărutări reci : picura rar ploaie.

Cerul, deasupra, era întunecos ; vântul mâhnit de toamnă trecea domol. Și urechea deșteptată prinse a deosebi zgomotele dimprejur. Vaiete încete se auzeau nu departe de mine. Erau răniții. Gemeau, se rugau, își chemau tovarășii, și glasurile lor întristate se înălțau singuratice ici, colo, prin noapte. Rănille și setea-i ardeau, — și nici o nădejde ! Îi ascultai multă vreme, cu inima zdrobită, și mă gândii că și pe mine mă așteaptă același sfârșit. Și-mi era și mie sete și capu-mi ardea încă fierbinte.

36

Deodată pe vântul nopții, veni răcnetul înfiorător al unei santinele : Stai ! — Cine-i ? și se auzi sunetul sec al armei gătite. Glasuri înăbușite urmară ; liniștea, din partea aceea, se întinse pentru câțeva vreme ; apoi strigătul amenințător izbucni iar, mai departe.

Acolo e Grivița noastră, — mă gândii eu și un fior ascuțit mă străbătu. Ai noștri sânt așa de aproape și eu am să mor ca un câne ! Nu se poate... Și încă un fior de nădejde, de teamă, îmi trecu din tălpi în creștet. Mă hotării să fac o silință disperată ca să mă ridic ; mă simții hotărât

dintrodată și îmi adusei mânila la piept. întâi îmi pipăii trupul cu degete slabe, tremurătoare. Parcă era trupul altuia, iar mânila, parcă și ele erau străine. Apoi deodată simții că pot, înghiții o gură de aer răcoros și mă încordai din toate puterile. O durere ascuțită, grozavă, mă fulgeră prin șele și mă întinsei iar zdrobit. Dar acum stăteam pe o coastă. Gândii : sânt lovit la coapse de vreo sfărâmătură de schijă. Picioarele îmi erau în adevăr țapene iar durerea de sub șele stăruia ca un cui de foc.

Acum simții că moartea e aproape, îi simții suflarea și o disperare adâncă, fără cuvinte, mă cuprinse. Stam zdrobit, gâfâiam, mă gândeam că o să mă sting, mă gândeam că ai mei sânt aproape, — și setea cea mare de viață, setea adâncă îmi cuprinse sufletul. Acuma vedeam că de și eram singur pe lume, totuși am atâtea legături cu fiecare colț unde poposisem o clipă, cu fiecare chip pe care-l zărisem în treacăt numai. Și mi se arată înaintea ochilor o față bălaie cu doi ochi albaștri, o icoană trecătoare, oare-mi zâmbise la o fereastră, peste drum de locuința mea, în ajunul plecării... Și durerea surdă îmi încinse sufletul și o mâhnire mare se lăsă asupra mea ca aripile întinse ale unui corb prădalnic.

Întinsei mânila, îmi înfipsei degetele adânc în pământul umed, mă încordai și mă târâi în puterea brațelor, ca un șarpe. Mai aveam deci o nădejde. Mă odihnii puțin ; o scăpărare de bucurie îmi dădu puteri și, încet-încet, întinzând brațele și trăgându-mă cu ele prin tină, începui a mă apropia de șanțurile noastre. Durerea cea mare de sub șele mă rodea greu ; scrâșneam din măsele, gemeam din adânc, dar răbdam.

Cât m-am târât eu așa ? sub mine era umezeală, de deasupra picura rar ; vântul îmi răcorea fruntea înfierbântată. Gemetele celorlalți răniți ajungeau slabe, sfâșietoare, până la urechile mele. Gândul meu era numai la șanțurile noastre. Câtă vreme m-am târât ? Multă vreme, — căci eram sfârșit de oboseală, nu mai puteam ; îmi dădeam sufletul.

Atunci, în clipa din urmă, izbucni furiosul glas al morții : Stăi ! — Cine-i ? Limba mi se mișcă în gură tremurând, dar glasul murise. Ridicai capul, întinsei mânila, cercai iar să răcnesc, — și atâta. Ce-a fost nu mai știu.

Mă deșteptai în picurul unui glas domol. Eram zdrobit și simțeam că sânt cuprins de friguri, că în curând voi începe a aiura și a nu mai înțelege nimic din ce se petrece în jurul meu. Acuma totuși, prin ochii pe jumătate închiși, zăream în șanțuri, la lumina roșietică a felinarelor, sentinelele negre, sclipirile armelor, grămezile de dorobanți care se odihneau în țărâna udă îmbrăcați și încinși. Câteodată o umbră se scula, se sprijii

37

nea într-o mână, privea în juru-i și iar se lăsa în întuneric.

Eu eram așezat sub parapet, pe spate, învălit într-o pătură. Aproape de mine, unii cu spatele de zidul de pământ, alții pe fașine, stăteau câțiva flăcăi la cislă. Lumina unui felinar ajungea până la ei și fețele păreau pălite și pline de o mâhnire stăpânită. Un soldat smolit, cu ochii scăpărători, povestea ceva cu glas încet.

Pe jumătate amețit de frigurile care mă scuturau, ascultam. Închisesem ochii. Cineva parcă-mi bocănea în urechi și glasul venea ca de departe.

— Tare-mi era dragă, măi frate ! suspină povestitorul. Și ea ținea, nu-i vorbă, la mine, că numai așa am putut trece peste voia rudelor ei. Și după ce ne-am luat, bre, câte-am îndurat! Eram săraci lipiți pământului, numai cu cât era pe noi; în casa noastră puteai să vânturi o mîță de coadă și n-avea de ce se prinde cu unghiile ; dar dragoste, — la cataramă ! Și-am dus-o noi așa un an și jumătate, măi dragă, și când aveam mai mult mâncam dintr-un ou, iar posturile le țineam ca niște schivnici.

Și-am dus-o greu, bre, greu de tot, până ce-a dat Dumnezeu de-a venit un copil, un golan, un calic ca și noi, dar el a venit cu mai mult noroc pe lume. Când îl vedeam rîzînd și întinzînd brațele, parcă altfel mi se părea lumea. Și azi oleacă, mâni oleacă, — am început a ne înfiripa.

Dar s-a întîmplat de-a murit boierul cel bătrîn de pe moșia noastră și a venit altul, un om gras și stătut. Era burlac, — și altă patimă n-avea pe lume, fără decît numai femeile. Și a prins a fi iar greu. Auzeam zvonindu-se prin sat de una,

38

de alta, — că boierul are obiceiul să intre în gospodăria când nu-i acasă bărbatul, că femeile fug din drumul lui ca din calea unui lup, — dar cum să crezi, așa, o comedie ca asta ? până ce dă Dumnezeu și trece într-un rînd pe dinaintea căsuței noastre, călare. Și a întors, nu știu cum, spre llinca mea o păreche de ochi ca două măslina, de-am priceput numaidecât că n-are să fie bine.

Și chiar n-a fost bine. — A doua zi, m-a chemat la curte și m-a trimes la pădure. În lipsa mea, a dat vatavul pe acasă și a poftit, din partea boierului, pe nevastă la curte. Femeia nu s-a dus. Când m-am întors eu de la pădure, vatavul ieșea a doua oară din ograda mea. Și eu am priceput, am priceput că s-a sfârșit cu binele.

Nevasta a prins a plînge și a se tîngui, că i-a spus vatavul că boierul are să se mînie și are să ne usture rău mânia lui. După bocetele ei, am văzut că n-aveam ce face, decît să așteptăm, și cum va vrea Dumnezeu, așa va fi.

Și a vrut Dumnezeu să fie rău. Boierul a mai trimes vatavul în lipsa mea ; după aceea s-a supărat și a-nceput prigoană. Mi-a închis văcuța ; mi-a omorât doi purcei; a dat drumul boilor boierești în ogrășul meu, — și câte și câte, măi fraților, de-am rămas fără nimic, ca mai-nainte. Ce era să fac ? cui să te jăluiești ? Am răbdat și am tăcut.

Pe urmă, anul ista, a venit veste de război și m-a chemat și pe mine. Acu numai Cel-de-sus știe ce-i acasă ! Am lăsat ogoarele pline, dar cine să le culeagă și cine să rînduiască totul cum trebuie ! Dacă nu-i o mână de bărbat, degeaba ! Ce poate un cap singur de muiere ?

38

Și pe urmă, — boierul... Când mă gândesc, mă apucă așa de inimă...
Eu știu ce s-a mai întâmpla?

Nu știu. Mare pacoste a fost el pentru satul nostru ! N-a rămas
gospodar neîncolțit de vrăjmășia lui. Și nimeni n-are ce-i face. Toți rabdă.

Soldatul tăcu. Prin văi, departe, trecu un freamăt ; se auzi un strigăt
slăbit prin văzduhul închis, o împușcătură, apoi liniștea se întinse. În
lumina roșie a felinarelor, căciularii tăceau gândindu-se. Unul oftă din
greu. Altul ridică capul și zise :

— Și la noi s-a întâmplat demult așa ceva. Au răbdat oamenii zece
ani, zece ani încheiați, pe urmă l-au prins pe boier și l-au rupt în bucăți.
Eu eram copilandru pe vremea aceea...

Povestitorul răspunse :

— Când nu mai poți răbda, ce să faci ?

Eu stăteam pe spate, și ascultând, priveam cerul negru. Vântul se
întărise și stropii de ploaie conteniseră. Soldații tăceau iar ; în șanțul plin
de noroi și de apă, flămânzi și însetați, tăceau ; trupurile le erau de criță și
sufletele pline de o răbdare nemărginită.

Și unul întrebă iar, într-un târziu :

— Oare are să mai ție mult războiul ?

Cineva răspunse domol :

— Până ce-om dovedi pe Turc. Are să mai ție o bucată de vreme.

Eu simțeam că fiori fierbinți mă cutreieră din ce în ce mai aprig și nu
puteam vorbi ; îmi era sete, simțeam cuiul de foc în șele, dar nu mă mai
gândeam la moarte. Erau oameni care sufereau mai mult și nu se
tânguiau.

74

Vântul de toamnă bătea mai tare, trecea fâșîind prin fanionul înfipt pe
creasta meterezului. Căciularii tăceau, dar multe doruri porneau pe vânt
spre umilitele sate ale Țării.

PANCIUC

Ploua întruna, ploaie mărunță de toamnă, și bătea un vânt iute și rece
care aducea câteodată nouri albi, din care săgetau ace de ghiață. Șanțu-
rile noastre erau pline de apă și de noroi ; pământul moale se năruia,
surpat de umezeală ; dorobanții stăteau până la genunchi în hleiul noroios
și rece. Dedesubt umezeală, deasupra umezeală. Tunurile lătrau a moarte
și zi și noapte și stropeau foc peste năcazul soldaților noștri. Câteodată și
puștile prindeau a pârâi și veneau glonții ca niște pâlcuri de grindină și
intrau sfârâind în parapete. Nu era chip să aibă oamenii parte măcar de o
îmbucătură de mâncare. Hojma erau cu ghiața-n spate : ba un obuz a
scurmat adânc creasta parapetului, ba câteva sfărâmături de șrapnel au
îngenunchiat și au trântit în sânge câțiva camarazi care lucrau la canalul
șanțului. Moartea amenința la fiecare bătaie de tun și la fiecare bâzîit de
albină al glonțului.

În suflările triste ale vântului de toamnă, în cernerea neconținută a ploii reci, în fața focului vrăjmaș, dorobanții vegheau neadormiți. Armele erau totdeauna gata. Turcii puteau să iasă din vizuniile lor în orice clipă și era rușine să nu fie primiți cu alai mare și petrecuți îndărăt cu pocnituri de bice. Cizmele le erau pline de apă și nu se mai vedeau din noroi ; picioarele în ele erau sloi de ghiață ; căciulile erau ude și zbârlite de ploaie ; mântălile șiroiau ; mâinile erau roșii și reci ; bucata de pesmet era înghițită greu, cu noduri de amărăciune ; — dar nimeni nu se clintea de la locul lui, toți stăteau pe picioarele țapene la locul lor ; mâinile puteau să înghețe și n-ar fi slăbit arma ; iar la mâncare niciodată n-au ținut prea mult, și pesmeții nu erau tocmai răi cu zamă de ploaie. Stăteau răbdători în chinurile acelea mari, și parcă erau de oțel, nu de carne și oase.

În vremea aceasta grea, ieșiră turcii din bârlogul lor și dădură năvală la șanțurile noastre. Ieșiră în mai multe rânduri zvârlindu-se ca niște nebuni ; dar flăcării îi așteptau neclintiți, împrășcându-i cu foc și punându-le în piept șiruri de baionete reci, pe când dindărăt năvăleau schijele tunurilor, deschizând răni sângeroase în rânduri. Păgânii se traseră înapoi zdrențuiți lăsând șiraguri de morți în bălți de sânge. În zilele acelea flăcării fură mai neguroși și mai nemulțămiiți ; nu puteau turcii aștepta o zi mai potrivită ca să se apuce de harță ? Dau năvală ca proștii pe ploaie și pe vânt, când fiecare creștin își scuipe sufletul de năcaz !

Așa, într-o sară neguroasă, un pâlcc de păgâni se apropie în tăcere de un capăt al șanțului, și odată cu strigătul puternic al sentinelei noastre, — cu baioneta înaintea, dădură un iureș, o izbitură repede, pe când din urmă, plutoane dese veneau alergând, strânse, să sprijine asaltul.

La strigătul sentinelei, o trâmbiță, ca un glas de mânie, dădu alarma. Dar dorobanții nu dormeau : ei erau totdeauna gata. Plutonul de la ca-

77

pătul șanțului primi cu trăsnet și cu moarte pe năvălitori. La fulgerul armelor se arătară o clipă rândurile dese ale dușmanului într-o frământare sângeroasă. Al doilea fulger izbucni, împânzind pe zvârcolirea rândurilor, pe șanțurile negre și pe dorobanții întunecoși, licărirea-i de sânge.

Apoi ofițerii sprinteni strigară înăbușit :

— Pe dânșii, băieți !

Sergenții-majori se zvârliră înainte, mugind comande și înjurături, soldații și căprarii se cățărară pe parapet și, de acolo, se prăbușiră spre șirurile păgâne. Focul conțeni, numai câteva felinare tremurau din șanțuri o lumină roșietică, obosită parcă de vegheri îndelungi. Straturile puștilor băteau surd ; rândurile dușmanilor se răreau. Se auzi un glas răzleț : Dă-i la cap ! urmat de o sudalmă înfricoșată, apoi în freamătul surd al luptei scurte, altă trâmbiță sună melodia iute a atacului și în șanțuri izvorâră șirurile strânse ale companiilor de ajutor. Plutoanele păgânilor se îndoieră și căzură îndărăt răzbite ; dorobanții care luptau piept la piept se traseră iute la capătul șanțului și de pe parapet porniră câteva pârâituri de salve.

În lumina slabă din șanțuri, grămezile ude de dorobanți se strânseseră năcăjite și amenințătoare.

În întăriturile dușmane, după vălmășagul zgomotos al retragerii, se întinse încet-încet liniștea. Atunci și ofițerii noștri își scoaseră cușmele și își șterseră frunțile asudate. Un căpitan zise :

— Puteți să vă așezați la locurile voastre, băieți !

Flăcării începură a umbla greu prin noroiul șanțului. Gradații își chemau subâmpărțirile și-și numărau oamenii. După ce se orânduiră, se făcu raportul. Lipseau șapte soldați și un căprar. Sa-

78

nitarii se strecurară peste parapet și căutară pe cei căzuți. Se întoarseră cu trei morți și patru răniți. Căprarul nu fu găsit nicăieri.

Din pricina aceasta, la capătul șanțului, prin plutonul din care făcea parte căprarul, trecu un fior de neliniște. Tovarășii de aproape ai căzutu-lui, prietiniii lui, se strânseseră ca să se sfătuiască.

Cel mai bun prietin al căprarului Florea era, știa oricine, Gavril Panciuc, o namilă de rezervist cât un munte și un suflet bun cum nu-i găseai păreche în toată țara românească. Umbla vorba că-i cam *lălîu*, că-i *lung* și *rece*, că are *pe-loc-repaos la cap* — dar astea-s glume între camarazi și râdea de dânsulele chiar Gavril, întinzând o gură mare până la urechi. De altfel chiar el însuși era mare poznaș și, când începea cu năzbâtiile, se tăvălea o companie întregă prin glod de răs. Mai ales când era și prietinel lui, căprarul, cu chef, apoi să tot fi ascultat la pilde și zicale !

Mai întâi începea Panciuc singur să râdă de nasul lui cel lung :

— Mă ! de n-aș avea așa comedie subt ochi, v-ați duce pe copcă ! Am un nas, săracul, Dumnezeu să mi-l ție cu tot cu stăpânu-său, — un nas cum nu se mai află ! Ajunge la turci cu jumătate de ceas înaintea mea, și ce iscoadă mai bună decât dânsul voiți ?

După aceasta începeau toți cu glumele pe socoteala nasului, până ce se plictisea și bietul Gavril și se răsteya râzând :

— Dar lăsați-l, bă, în pace, ajunge ! ce-l trageți și-l întindeți atîta, că destul e el de lung !

Câteodată, începea să cânte în pilda țiganului

Lascarache, toboșarul plutonului :

79

Săraca nevastă-mea,

Mult mă mai jelește ea !

Și urma cu un zâmbet îndrăcit pe buze, cântând durerile *chirandei* și vorbind și despre oarecare oaspeți de noapte :

Prin tindă nu mai încap,

Pe-afară se trag de cap !

Lascarache se scărpină la ceafă și pufnea cu ciudă, pe când flăcăii hohoteau în jur. Într-un rând se zbârli biata pasere și începu să croncănească :

— Da' ce, mă ! eu nu-s gospodar în sat ca și voi ?

— Cum nu ? răspunse Gavril. Gospodar cu casa-n trei păreți, cu tinda în pod, cu ferestrele pe unde iese fumul și cu măciuci pârlite pe sub streșini !

Era bun camarad Panciuc : cu el nu li se ura căciularilor niciodată. Când era vremea mai neagră și mai posacă și când umezeala șanțului te pătrundea la os, el începea cu ale lui, descrețea frunțile și împrăștia voie-bună.

Dar acuma nu-i mai venea a râde lui Gavril. Acuma era foarte amărât. Căprarul Florea ori murise și nu-l găsiseră brancardierii, ori fusese prins în vălmășagul rândurilor turcești și dus spre șanțurile lor. Cine știe !

Și pe când flăcăii vorbeau, unul una, altul alta, făcând felurite prepusuri, el tăcea cu îndărătnicie. Parcă avea o greutate mare pe suflet și nu putea nici să răsuflă în voie, nici să dea drumul glasului. De la o vreme, tăcură și ceilalți. Un om mai puțin : un fapt prea obișnuit.

80

De sus, din nourii de păcură, tot cernea ploaie rece. Felinarele ardeau prin întuneric, ca pete de sânge : deasupra lor, în negura ușoară, se înălțau stâlpi nemișcați de fum. În șanțuri era tăcere. Numai pașii sentinelor nevăzute fleșcăiau prin noroi.

Într-un târziu, Panciuc se întoarse spre sergentul care ședea alătura de el.

— Domnule sergent Nistor, ce zici ? poate nu l-au căutat bine.

— Se poate, răspunse sergentul. Dar eu nu-nțeleg ce jale așa de mare te-a pălit acum. Bine, mă, prietin, prietin, dar așa-i la război...

— Am eu ce am cu el ! murmură înăbușit rezervistul.

— Știu că n-o fi înviat pe maică-ta.

— Nu, altceva ! — Apoi adăogi îndată : Am să mă duc să-l caut...

Sergentul Nistor își răsuci mustățile negre și nu răspunse. Panciuc se sculă. Un glas zise domol :

— Du-te întâi pe la domnul sublocotenent. Rezervistul făcu semn cu capul, se strecură pe lângă camarazi și se cufundă în întuneric. Glasul domol se deșteptă iar :

— Don' sergent Nistor !

— Ce-i ?

— Eu îs dintr-un sat cu domnu căprar Florea și cu Panciuc și știu pricina.

— Or fi fiind rude, bre !

— Nu, domnule sergent, altceva. A fost o fată la mijloc.

— Taci, bre !

Sergentul își răsuci iar mustățile. Împrejur, câțiva căciulari ridicară capetele. Până și Lasca

43

rache, lângă darabana lui, holbase ochii și căsca gura. Flăcăul cu gust de vorbă își scoase tutunul, își răsuci o țigară și o așeză într-o țigaretă turcească. Scoase amnarul și cremenea și scăpară, își aprinse țigara și trecu și sergentului tutunul. Trase o dată adânc și o licărire rumână trecu peste obrazu-i ars de vânturi.

— Iată cum a fost, rosti el și scuipe printre dinți înainte ; lui Panciuc i-a fost dragă o fată, a unuia Gavril Ploaie, de la noi. Dar dragoste mare, nu așa. Chiar a cerut-o de la tatu-său de nevastă, și moș Gavril i-a făgăduit-o.

S-au înțeleș pe când să fie nunta și au pornit hârtiile. Când colo, într-o bună zi, se scoală fata, Ilinca, și zice : Nu mă duc nici moartă după Gavril ; mie mi-i drag Dumitru, flăcăul lui Costache Florea ! A răcnit bătrânul, a răcnit baba, că-i face de râsul satului, i-au tras o bătaie ca aceea ; fata : nu și nu. Bat-mă, taie-mă, ucide-mă, — mie mi-i drag Dumitru al lui Florea ! S-a făcut mare zvoană în sat. Dar Gavril și cu Dumitru erau frați de cruce. Chiar eu țin minte când s-au prins și s-au legat cu jurământ, încă pe când erau băieți și pășteau vitele devale, în lunca Siretului. Ce-a fost între dânșii nu știu, dar asta pot să spun : că domnu căprar Florea a luat pe fata lui Ploaie. Și asta numai Panciuc a făcut-o. Așa suflet mai rar ! Cică l-a întrebat : Ți-i dragă, măi Dumitre ? — Mi-i dragă ! — Atunci ia-o, măi frate, și să fie cu noroc ! — Iar fetei i-a spus : — Fa Ilinca mi-ai fost dragă ca ochii din cap, dar de la fapta asta te-am urât să nu te mai văd înaintea ochilor. Dar mai bine așa : ia pe cel ce ți-i drag, și să-i fii cu credință, că mi-i frate de cruce !

43

Sergentul își aprinse țigara stinsă de la dorobanț și zise :

— Aista-i Panciuc ? Eu nu știam.

— Te uitai la ghidușiile lui ? întrebă flăcăul. Inimă ca a lui n-are nimeni.

— Dar cu nevasta lui Florea cum o duce ?

— Bine. Poate tot i-i dragă, dar în inima omului numai Dumnezeu poate ceti.

— De bună-samă ! zise sergentul dând din cap. Înghiți repede câteva fumuri din țigara pe sfârșite, apoi voi s-o arunce. Atunci Lascarache își întinse laba din umbră.

— Trăiți, don' sergent Nistor, să trag și eu un fum ! Și după ce se grămădi cu mucul de țigară lângă darabana lui, începu a-și frige degetele și buzele.

Din capătul șanțului, prin întuneric, răzbătură glasuri. Apoi pași se apropiară prin noroi. La lucirea slabă a unui felinar se zări chipiul ofițerului de rond, sub pâlnia neagră a glugii. Sergentul se sculă în picioare.

— Stai jos ! zise încet ofițerul, făcând cu mâna. Ce mai ziceți, mă băieți ? A mâncat Turcul papară și de data asta !

— Și, — să trăiți, domnule sublocotenent ! rosti Nistor.

— Ei, dar cum dormiți voi ? greu, hai ? umezeală strașnică !

— Cam umed, ce să-i faci ! așa-i vremea de toamnă.

Ofițerul se înfășură mai bine în manta și trecu înaintea lunecând prin noroi. În urmă-i izbucneau înăbușit, pe rând, strigătele sentinelelor. Apoi, după ce se întinse liniște, se strecură încet în

844

șanțuri, pe lângă pâlcurile căciularilor, și trupul uriaș al lui Panciuc.

— Ei ? ce-ai făcut ? șopti încet Nistor sergentul.

— Nimic, gemu rezervistul. Am cătat degeaba tot locul unde a fost încăierarea. Nu-i...

Amândoi tăcură. În amândouă Grivițele era liniște adâncă. Prin țărălănele felinarelor se zărea cernerea ploii, dar nu se auzea nici cel mai mic susur; picușurile cădeau în noroi ca pe vată.

Gavril Panciuc se așeză încet pe un mănunchi de nuiiele, cu coatele pe genunchi, cu bărbia în palme, cu ochii înaintea, ațintiți în gol. Sergentul deschise vorba :

— Chiar frate să-ți fie, bre omule, ce-ai să-i faci ? Așa i-a fost lui să-i fie !

— Are nevastă și copii..., șopti Gavril.

— S-a găsi cine să îngrijească și de dânsa și de copii. Mare-i Dumnezeu !

— Nu, domnule sergent, dacă nu vine Florea, moare și muierea.

— Ei și? dac-a murit omul, poate să moară și ea! Rezervistul clătină din cap și nu răspunse. Sergentul își răsuci iar o țigară. Apoi zise :

— Mai bine lasă-te și tu pe-o coastă. Hodinește-ți ciolanele. Mâne poate începem altă horă.

— Domnule sergent, am eu ceva pe suflet, de aceea mi-am ieșit din fire.

— Ce-i fi având, omule ? — Nu faci o țigară ? Ia de aici, mă, tutun turcesc.

— Nu fumez, domnule sergent.

Nistor scapără și aprinse. În umbră se odihneau ceilalți. Numai ei doi stăteau în capul oaselor.

Deodată, în tăcerea nopții, se înălță un vaiet prelung, slab. Se auzea deslușit. Era tânguirea unui rănit care-și venise în fire :

44

— Măi fraților, nu mă lăsați ! Panciuc se sculă în picioare :

— E Florea, șopti el repede. L-a luat vâlmășagul turcilor și a căzut aproape de șanțurile lor !

— Nu cumva vei fi având de gând să te duci până acolo ? întrebă sergentul Nistor căscând.

— Ba mă duc, domnule sergent, că-l taie turcii altfel, cum li-i obiceiul.

— Du-te atunci și raportează domnului sublocotenent. A trecut chiar înaintea ta pe aici.

Toboșarul Lascarache înălță capul :

— Numai două fumuri să-mi lași — trăiți, dom'le sergent. Nu-i da drumul, dom'le sergent, că nu se mai întoarce.

— Ce să nu-i dea drumul ? șopti o voce. De-acuma, dacă a auzit glasul lui Florea, de ce să nu se ducă ?

Rezervistul se apropie de un felinar, îl desprinse, îl vârâ sub manta, apoi porni încet spre capătul șanțului. În urma lui, unul câte unul, se sculară dorobanții. Șoptiră încet câtăva vreme, apoi tăcură. Și-n liniștea care se întinse, se auzi iar tânguirea sfâșietoare :

— Nu mă lăsați, măi fraților !

— Știe obiceiul păgânilor, de-aceea chiamă ajutor, vorbi Nistor. Numai de l-ar putea scăpa Panciuc! Mi-i greu, nu știu cum, când îl aud răcnind așa.

Se sculă, urcă banchetele și se înălță la creasta parapetului. Ceilalți se suiră după el.

— Mă Lascarache, șopti sergentul, tu ai obicei de urla ca o fiară, când vezi ceva. Să nu cumva să crâcnești, că te vâr în fundul tartarului. Cască ochii și taci !

— Trăiți, domnule sergent ! suspină încet toboșarul.

45

Trecu o vreme : cât ai fuma o țigară. Nicăieri nici o mișcare. Totuși cei de la muchea meterezului puteau deosebi un pas ușor, furișat în liniștea nopții numai tânguirile rănitului tremurau, într-un timp conteniră.

Se auzi deodată, apoi, o oarecare mișcare și în șanțul turcilor. Ieșeau călăii.

Și, în întunericul adânc, plin de negură, dintr-o dată răsări o lumină.

— Felinarul lui Panciuc ! gemu tainic Lascarache.

— Hai-hai ! șopti sergentul.

Lumina stătu puțin nemișcată în negură, apoi deodată prinse să alerge la fața pământului. Se oprea o clipă ,apoi iar pornea în goană. Parcă rătăcea o flacăra pe o apă întunecoasă.

Dincolo, pe parapetul dușman, se auziră glasuri înăbușite. Apoi o pușcă fulgeră și pocni scurt. Scapără și al doilea fulger, și al treilea, și tunetele cădeau înăbușite în ceață.

Lumina deodată se stinse. În șanțurile noastre flăcării săriseră în picioare, cu mâinile pe arme. Un murmur de astâmpăr trecu. Se dăduse ordinul să fie liniște, că nu-i nimic.

Iar dincolo, sub șanțurile păgânului, tunetele conteniră; apoi tresăriră glasuri, gemete, și se auziră pâlături tari, parcă izbea cineva cu maiul în pământ. O învălmășeală fierbinte se încinsese în marea de umbră, dar nu se vedea nimic.

Și, după un răstimp, iar se întinse liniștea, — până ce se auzi un pas grăbit venind. Dorobanții se coborâră de la muchea parapetului, și nu trecu mult și se văzu și trupul uriaș al rezervistului răsărind mare, încărcat cu ceva, în lacul de sânge al celui dintâi felinar.

46

Se auziră glasuri trecând ca un freamăt : L-a scăpat!

Panciuc păși până la locul lui și dădu drumul din spate rănitului ; apoi cu stânga scoase de sub manta felinarul și-l puse lângă capul căprarului. Fața lui Florea era galbenă și ochii închiși aveau un cerc adânc, vânăt. Dar, prin gura deschisă puțin, ieșea răsuflarea fierbinte a vieții.

Gavril Panciuc își șterse cu mânica măntălii broboanele de sudoare de pe frunte și rămase uitându-se lung, fără de nici un cuvânt, la prietinel scăpat de moarte. Apoi se puse și el jos, alături, se aplecă spre Florea și întrebă încet :

— Măi frate, mergi la *abulanție* ?

Căprarul deschise puțin ochii și-i închise îndată.

— Vrea să meargă la abulanție, zise domol rezervistul, dar eu nu-l pot duce... Și se lăsă deodată într-o rână și-și duse palma dreaptă în deșert, sub coastă. Un pârau de sânge curgea pe sub manta, pe pantaloni și pe cizme, în apa șanțului.

— Mă camarade ! strigă Lascarache spăriat, nu-l lăsa, că moare !... și se repezi să sprijine capul lui Panciuc. Ceilalți se grămădiră, dar nu mai era nimic de făcut. Uriașul se întinse cât era de lung și muri fără de nici o vorbă.

A doua zi, la raport, se dădu ordin de zi pe regiment pentru „vitejia soldatului Panciuc Gavril, care a scăpat de sub tranșeele inamicului pe caporalul Florea Dumitru și a murit străpuns de patru gloanțe". Deasupra inimii simple a viteazului, se așeză Virtutea militară și lângă groapa în care era să se coboare el la hodină, se ceti cu glas tare ordinul de zi. Dar Panciuc nu mai știa nimic ; el dormea somnul cel lin și fără deșteptare.

87

DASCĂLUL IRIMIA

Cum s-a auzit în sat de război, s-a început în toate părțile o jelanie de credeai că se apropie sfârșitul lumii. Plângeau muierile și fetele și se trăgeau de cap pe toate căările. Noi, flăcăii, știam că bine mare nu ne așteaptă acolo unde ne vom duce, dar, ca românul, gândeam și noi în mintea noastră cea proastă : Ce poate să ni se întâmple acolo, în război ? Cel mult o să murim. Ei și ? De asta nu ne spăriam noi. Nu ne spăriam nici de mai rău. Am lăsat femeile să bocească și ne-am dus.

Când am trecut Dunărea, eram flăcăi mulți, din toată țara. Când am ajuns în țara bulgărească, am găsit ruși puzderia pământului. Iar turcii cei cu fesuri roșii furnicau în taberile lor fără număr : câtă frunză și iarbă.

Se vărsase mult sânge rusc. Turcul se împotriva cu desnădejde. Au fost câteva zvârcoliri cumplite și sângeroase, încleștări de moarte, din care turcii au trebuit să dea înapoi ca niște fiare rănite.

Eu o duceam și mai rău și mai bine, cum da Dumnezeu. Pe drum, îmi fusese dor toată vremea de cei de-acasă. Dincolo, peste Dunăre, numai

47

noaptea, când stăteam cu fața spre cer, cu ochii deschiși, în mijlocul miilor de flăcăi, mă necăjeau umbrele celor rămași în urmă, îmi veneau în minte luncile și văile înverzite, în care petrecusem ani din viață, mă gândeam la pământul nostru cel vechi în care se odihneau oasele strămoșilor, — și mă lovea așa o jale amară și-mi spunea parcă cineva că n-am să mă mai întorc și n-am să mai văd ce-am lăsat.

Ziua însă, când se începea furtivitatea taberei, când prindeau să bântuie furtunile gloanțelor și obuzelor, mi se împietrea deodată sufletul, nu mă gândeam, nici nu mă uitam la ce lăsasem în urmă, mergeam cu un avânt pe care nu-l simțisem niciodată și care mă străbătea cu fiori din creștet în tălpi.

Flăcării noștri erau îndrăzneți și șmecheri, comedie mare. De multe ori dădeau în avanposturile turcești, se luau la harță, scăpau ca prin urechile acului și se întorceau aducând arme și prinși.

Într-un rând pornii și eu în patrulă înaintată, cu sergentul Irimia, un uriaș cu capul mare, cu grumajii de taur, — și un pehlivan fără pereche. Afară de mine și de sergent, mai erau cinci flăcăi. Era în luna lui brumar și zorile se arătau cețoase și mohorâte.

După ce ieșirăm din linia sentinelor îndoite, dădurăm într-o porumbiște culcată la pământ și zdrobită ; sărirăm apoi, cu piciorul, un pârâu milos și ne îndreptarăm cu grijă spre costișa unui muncel care se ridica dincolo de pârâu la câteva sute de metri. Departe, înaintea noastră, prindeau să mugească tunurile la Plevna ; dar prin negură nu se vedea nimic. Mergeam împrăștiați, ne adăposteam prin tufe care înnegreau ici și

47

colo, prin pâclă, și stam gata la orice, cu armele încărcate, cu degetul pe trăgaci.

Teamă n-aveam. Știam pe Irimia ager și deștept : cu el toate trebuiau să iasă bine.

Dar deodată, cum nici nu gândeam, izbucni aproape de mine un strigăt scurt, iute înăbușit. Mă repezii. Pe un hat buruienos, între două ogoare, Dumitru Lioara, fruntașul, doborâse cu baioneta una din sentinelele păgânilor ; sergentul Irimia se vânzolea cu cealaltă. Ceilalți tovarăși veneau și ei în ajutor, — însă, spre nenorocul nostru, mâna turcului, care se zvârcolea sub fruntaș, dădu peste armă, — o bubuitură izbucni scurt în liniștea zorilor. Turcii rămaseră zdrobiți în tufe ; noi, strânși, porneam îndărăt. Dar prea mult înaintasem ; posturile mici

dușmane erau prea aproape. Zgomote de glasuri, împușcături răzlețe se auziră ; tropote de cal prinseră a bate pământul și, dintrodă, ne simțirăm împresurați și pierduți.

Irimia zise :

— S-au dus boii dracului, măi băieți !

Ne zvârlirăm ca niște turbați spre fesurile roșii, câteva puști bubuiră, o zvârcolire repede se încinse — și-atîta tot.

Nu era alt chip. Turcii ne prinseră. Începură a vorbi pe nas, în limba lor ; unii se năpustiră la noi să ne străpungă, alții îi opriră, — apoi furăm duși, prin furnicarea avanposturilor, pe cărări întortochiate, și ne trezirăm închiși într-o barată de scânduri. În urma noastră, pârâiră multă vreme puștile pe lanțul sentinelor. După aceea fierberea se liniști.

Ziua leșietică venise. Noi stam jos, descinși, fără arme, și ne uitam unii la alții, cu ochii hol-

48

bați. Tanase a Vădanei lipsea, dar nimeni nu vorbea despre moartea lui, pentru că toți ne gândeam la maică-sa, care rămăsese singură și amărâtă în sat.

Tăcurăm o bucată de vreme. Îmi făceam socoteală : de bună seamă că păgânii au să ne puie capăt zilelor ! Dintru-ntăi mi s-a părut ciudat. Nu-mi venea la socoteală să-mi aștept așa moartea, la un ceas hotărât. Dar pe urmă mă pătrunse din ce în ce mai tare gândul că dușmanii au să mă înalțe într-un copac, cu funia de gât, și drept să spun, amar începu să mă doară sufletul. Un fel de întuneric mi se coborâ peste minte. Apoi, într-un târziu, mi se deschise deodată înaintea ochilor satul nostru din munți...

Ce făceau oare cei de-acasă ? Știau ei că feciorul lui Ilie Șoimaru are să rămîie prin pustiurile bulgărești ? Nu știau, săracii... Satul se întindea foarte liniștit în vâlcea, la poalele munților, departe, în fundul Moldovei bătrâne. Din ogrăzi, se înălța fumul spre cerul limpede ; cumpenele fântânilor țipau ici și colo ; fete în catrință treceau pe ulițele înguste, cu cofăiele în mână ; pe coasta muntelui, spre sat, suiau nevestele cu șiraguri de cai încărcăți cu desagi. Poate Marina lui Andrei sta pe prispă, cu ochii pierduți departe, spre șesurile nemărginite, — poate se gândea că într-acolo s-a dus feciorul Șoimarului și poate se gândea că s-a dus să nu mai vie, poate ofta amar, gândindu-se...

Și mă trezii vorbind tare :

— Ce să-i faci ? așa ne-a fost scris...

— Ce zici ? mugi lângă mine glasul sergentului Irimia.

— Mă gândeam ce-a mai fi fiind prin sat pe la noi, domnule sergent...

91

— Bine, pace, măi flăcău ! Fetele oftează și se gândesc la tine...

După un răstimp de tăcere, întrebai :

— Au să ne facă turcii felul, domnule sergent, nu-i așa ?

— Se poate și asta...

Ceilalți oftară. Aveau și ei nădufurile lor. Irimia pufni cu ciudă și zise :
— Adică de ce oftați voi așa de tare ? Cătați-vă de treabă; până mâni cine știe ce se poate întâmpla : mare-i unul Dumnezeu !

Fruntașul Lioara suspină cu amărăciune :

— Am ajuns rău de tot... Încaltea Tanase a Vădanei nu mai are nici o grijă !

— Las' că ne vine și nouă rândul! mormăi înăbușit Neculai Mazîlu.

— Da-v-aș dracului ! izbucni sergentul. Ce te bocești, *Nevoie*, înaintea morții ? De-om scăpa, am să vă pun să faceți *sărvici* cu muierile !

Apoi se întinse pe-o coastă, scoase tabacherea, își răsuci o țigară, scapără și și-o aprinse.

Nimeni nu mai zise nimic. Uriașul era mânios.

Într-un târziu, porniră zgomote și glasuri, baratca se deschise și câțiva turci, cu un ofițer de-al lor, pătrunseră înlăuntru. Oțelele armelor luciră ca niște fulgere. Ofițerul se opri între ele, se uită câtăva vreme la noi, răcni apoi nu știu ce, cu glas aspru, la soldații lui, — după aceea ieșiră cu toții. Irimia sta întins pe-o coastă și tăcea ca un moroi.

Așa trecu ziua. Sergentul nostru fuma țigări după țigări și se uita urât la noi.

Tunurile băteau surd în depărtări. Prin împrejurimi simțeam că vin și trec pâlcuri de călăreți.

49

Spre sară auzirăm un freamăt mai mare, amestecat cu nechezări, cu sunete ascuțite de fluier, cu tactul greu și surd al pasului gimnastic. Și baratca se deschise iar, cutremurându-se. O droaie de păgâni bărboși intră repede, desfășurând cununi de funii. Ne făcură semn să ne sculăm, ne legară cu frânghiile cot la cot, — eu într-un capăt, Irimia în alt capăt, — și ne împinseră spre ușă. Dar când să ieșim, sosi un călăreț în goană, se aplecă pe oblânc și dădu un ordin. Furăm lăsați legați burduf în baratcă, se așeză un planton înaintea ușii, iar ceilalți se traseră spre bivuacul de aproape.

Sergentul nostru părea nemulțămît. Începu să mormăiască :

— Aista nu-i *sărvici* ! Umblă, parcă calcă în străchini. Să le arăt eu miliție, măi Săracu, să-mi umble ca o fată mare !

— Domnule sergent, zise Ion Munteanu, acum am ajuns și mai rău, ne-au legat ca pe boi.

— Nu-i nimica, măi flăcăi. Întindeți-vă jos și tăceți... Rabdă, mă, că așa scrie la carte !... Rabdă ! — Numai de un lucru îmi pare, bre, rău : mi-s mâinile legate și nu pot fuma măcar o țigară, ca să-mi mai astâmpăr foamea. Mi-i foame, mă, de crăp. Parcă mi-au mas șoarecii în pânțece !...

Nu mâncasem din zori, simțeam și eu o mare jale la inimă.

— Dar nu-i nimica, zise iar sergentul, bine că mi-a trecut mânia. Am să fac și eu ca țiganul: în dorul bucatelor, am să mă pun pe cântat... ca-n vremile bune, măi Săracu !

Ne întinserăm jos grămadă; iar Irimia începu a zice cu glas moale :
50

Omul ! Ca iarba zilele lui.
Ca floarea câmpului, înflorește...

Avea un viers frumos și tremurător de te pătrundea la inimă. Sta cu fața în sus, cu ochii spre podul barătcii; toată supărarea îi trecuse ; și acum, adevărat ca înaintea morții, ne simțirăm și noi mai ușurați, cu inimile liniștite. Și dascălul nostru cânta drept ca la biserică la noi, cu glas duios, când mai tare, când mai slab, cu înmlădieri tremurătoare ; și, în jurul nostru, întunericul creștea încet-încet. Din depărtări, venea un murmur greu care umplea înserarea. În tabăra din jur se înălțau strigăte de comandă.

Foamea noastră nu voia să se aline de loc, cu toate că sergentul îi cânta așa de dulce. Ne rodea măruntaiele ca un lup. Irimia se opri și grăi :
— Tot nu-s turcii oameni de omenie ! Ne lasă o zi întregă să postim, înghiți-i-ar gurile iadului de păgâni ! Se opri și scuipe într-o parte : Ptiu !
dă-i dracului ! Și începu iar :

La râul Vavilonului,
Acolo am șezut ș-am plâns,
Și de crengile sălciilor
Ne-am aninat organele noastre...

Deodată tăcu. Sentinela se îndrepta cu pași îndesați. Smunci ușa, se împlântă în prag, bărbos și cu ochii holbați, și începu a răcni la noi.

— Du-te dracului !... zise cu greață Irimia.

— Strigă la noi să tăcem, oftă Gheorghe Cojocaru. Nici atâta mângâiere nu mai avem. Măi-măi-măi ! ce-i și cu păgânii iștia !...

50

— Bine, șopti Irimia ; atunci am să mă mâinii și are să fie rău ! — Are să-ți pară rău ! strigă el apoi turcului.

Sentinela se încruntă, făcu un pas și aplecă arma, cu baioneta amenințătoare.

— A dat boala-n tine, spurcatule ! gemu sergentul. Apoi se întinse foarte liniștit pe spate.

Turcul închise ușa și se trase la locul lui. Întunericul ne cuprinse, adânc, și tabăra tăcea.

Mai târziu se făcu atâta liniște, de se auzeau și caii ronțând la furgoane. În barătcă era întuneric orb, de puteai să-ți dai cu degetele în ochi. Noi stăteam neclintiți, dar nu dormeam nici unul. Deodată, glasul lui Irimia porni slab ca un oftat :

— Tu ești Domnul Dumnezeu nostru și afară de tine, pre altul nu știm ! Nu ne lăsa în sama păgânului, Doamne !

— Domnule sergent, zise Lioara, are s-audă *santineaua* !

— Dă-l dracului de păgân, ucigă-l crucea ! Trupul lui uriaș începu a se frământa. Apoi, după o bucată de vreme, glasul i se auzi iar :

— Măi ! tare-aș fuma o țigară ! Mi-i foame de nu văd înaintea ochilor...
Am să mă pun să rod la frânghie...

Iar tăcu un răstimp.

— Măi băieți, șopti el iar, hai să cercăm un asalt. Eu zic să mergem la regimentul nostru, sireacul, la 15, că ne-o fi așteptând camarazii cu mâncarea.

— Greu ! suspină un glas.

— Nu face gât, că-ți vâr pumnul pe gură ! mugi dascălul. Tot una ni-i. Dacă murim, atâta pagubă !

Și-n tăcerea adâncă, se frământa iar ușor ; apoi auzirăm, foarte încet, ronțăitul dinților în cânepa

51

răsucită. Acuma mă gândeam și eu : Ce-o fi, o fi ! și-așteptam. Apoi dascălul prinse a trage vânt în piept. Se umfla. Îl simțirăm înțepenindu-se, încordându-se, ridicându-și grumajii și întinzînd picioarele, — și, odată, ceva plesni scurt; iar glasul de buhai începu a cânta încetinel :

— Cuvine-se cu adevărat să te fericim pre tine, născătoare de Dumnezeu ! — Încet, măi băieți, încet, că s-a dus dracului păgânul ! încet... Mergem să mâncăm la al nostru, la 15, sireacul ! Mă, nu moare românul cu una cu două !

— Domnule sergent, gemu Lioara, te-aude, domnule sergent...

— Leagă cățeaua, fruntaș !, fără vorbă !

Dar tot era s-o pățim. Turcul auzise poate ceva : pașii lui iar bocăniră pe pământul pietros și ușa se dete în laturi. Ne lățirăm la pământ fără suflet. Bătea inima-n noi, parcă voia să ne spargă pieptul. Prin ușa deschisă pătrundeau licăririle unui foc, care ardea înaintea barătcii. Santinela se opri în prag, neagră, se aplecă, cu mâna la ochi, cercetă toate colțurile cu luare-aminte, apoi se trase îndărăt la vatra lui de jar, lăsând ușa deschisă.

— Face turcu-a moarte ! gemu sergentul — și prinse a deslega pe fruntaș, care era lângă el. — Încet, măi băieți, încet. Așa, fruntaș ! nu sufla tare că te ia mama dracului !

După ce deslegă pe Lioara, amândoi se târără pe brânci, fără nici un zgomot, ca niște șerpi, spre noi. Mânile lor lucrau repede prin întuneric. Iar noi tremuram de nerăbdare.

Când furăm gata, ne lățirăm pe brânci, la pândă. Sentinela sta lângă focul de găteje care de abia pâlpâia, tremurându-și pânza de lumină pe fur

51

goanele de-aproape, unde ronțăiau cail. Sta rezemat în pușcă, asculta murmurele nedeslușite ale depărtărilor și se gândea. Cine știe la ce se gândea și el, săracul ! Mai încolo, se zăreau, nelămurite, prin întunecimea nopții, bivuacurile. Trupa dormea.

Sergentul șopti încet :

— Ca vântul... la cai !...

Și se strecură sprinten până la ușă.

Noi ne uităm la el cum se pregătește, cum se lasă pe vine și-și încovoiaie brațele. Vedeam roș înaintea ochilor. Acu s-alegea : trăim, ori ne ducem dracului !

Deodată dascălul icni.

A fost o scăpărare de fulger ! Dintr-un salt, Irimia încalecă pe turc, îl dărâmă la pământ, ridică de două ori pumnul și-l lăasă să cadă ca un ciocan de fier. Pușca se întinse ușor la pământ ; sentinela își lăasă într-o parte, moale, capul plin de sânge. Nici un gemăt.

Ce-a mai fost nici nu mi-am dat bine sama. Când am deslegat caii, când ne-am zvârlit pe ei, când ne-am prăbușit în goană de vifor la vale spre taberile noastre ? Nu știu. A fost o larmă în urmă și o izbucnire de împușcături, ca la o bătălie în regulă. Iar noi fugeam, pe deșelate, spre ai noștri, ca zvârliți din tun.

Pe urmă, cealaltă parte a războiului am dus-o tot așa, când mai bine, când mai rău, cum s-a întâmplat. Ai noștri nu s-au plâns niciodată. Așa-i datina românului, să se obișnuiască cu toate. Și a dat Dumnezeu de-am scăpat cu viață, — iar sergentul și-acuma cântă la bisericuța noastră de lemn.

52

Câteodată, la un pahar dulce, istorisește fără fală cum am pornit de la turci, să ne astâmpărăm foamea la al nostru, la 15, sireacul ! Altfel, ce dascăl, măi frate ! Parcă de când e el n-a cântat decât *Ohtoicul* și n-a cetit decât *Vămile văzduhului* și *Moliftele sfântului Vasile* !

98

CEASURI DE PACE

În dimineața aceea de 9 octomvrie, soarele răsări cu o lumină prietenească, negura se risipi curând și văzduhul se umplu de strălucire. Prin văi, se înmlădiau pale de ceață, se făceau din ce în ce mai străvezii, până ce se mistuiau în limpezimea aerului de toamnă. Tunurile bubuiau în Plevna și în împrejurimi. Pretutindeni omul sta la pândă ca o fiară și obuzele duceau moarte. Și răniții stăteau palizi, cu fețele la cerul albastru, care le trimetea mângâieri tuturor deopotrivă, și morții își dormeau somnul veșniciei nesimțitori.

La ceasurile nouă, un parlamentar ieși din întăriturile turcești, cu steag alb, în fața Griviței noastre. Îndată, pe parapetul dorobanților se înălță fâlfâind pânda păcii. Lătratul tunurilor conteni împrejur, apoi încet-încet, în tot cuprinsul bântuit de viforul morții, focul se potoli, până ce se stinse, — și stâlpii cenușii de fum se pierdură, șuvițe răsfirate, în nemărginire, și adâncul văzduh de pace se umplu de strălucire mai mare.

Oamenii se înfrățiseră pentru un răstimp. Din întăriturile turcești ale Griviței, ieșiră ofițerii și un șir de sentinele fără arme, care se rânduiau de-a lungul șanțului lor, cu fața spre noi. Ieșiră

53

și din Grivița noastră dorobanți neînarmați și se așezară în fața turcilor, — flăcăi chipeși, gătiți ca de paradă, cu căciula pe-o sprânceană. Pe șu-șănițele de pământ din dosul celor două șiruri de sentinele, stăteau grămădiți, putrezind, căzuții luptelor trecute.

Erau mulți flăcăi de-ai noștri. Focul ucigaș îi zvârlise fără suflare pe pământul umed, — și acolo stăteau de săptămâni încheiate, pe pământul plin de apă, sub cerul plin de ploaie, sub schimbul vrăjmaș de plumb și de schijă ; stăteau cu armele alături, în somnul cel adânc, în noaptea cea adâncă. Zile și nopți trecuseră ; și ochii se scufundau în orbite, și obrajii aveau culoarea pământului. Și, pe deasupra lor, în văzduh, trecuseră nourii plumburii cu șuvoaiele de apă, și trecuse peste ei pasul iute și greu al asaltului, și gemuseră tunurile, și pocniseră puștile, și căzuseră alți tovarăși peste leșurile lor țapene. Acuma ei nu mai doreau nimic, dar la vetrele copilăriei lor, în satele umilite, stăteau bătrânii și babele fără feciori, oftau, tăceau și așteptau. Treceau vânturile toamnei cu cântece triste, venind de pe țărături depărtate. Vânturile ar fi putut spune ceva, căci trecuseră peste frunțile și peste ochii feciorilor, dar bătrânii știau să aștepte numai și nu știau că vatra va rămânea pustie și cuiburi de dragoste, văi cu ape răsunătoare și crânguri pline de soare, nu vor mai simți pașii celor care nu se vor mai întoarce. Ei tăceau și așteptau.

Iar acum, în lumina cea prietinoasă a soarelui de toamnă, prinseră a furnica brancardierii și doctorii. Se opreau la fiecare mort, îl așezau cu

53

grijă pe năsalie și-l porneau spre șanțurile noastre. Erau morți de toate felurile. Erau cu capetele zdrobite și negre, erau cu fața senină ; unii stăteau liniștiți pe spate, alții grămădiți cu capu-n piept, încovoiați asupra pământului. Și paturile porneau, curgeau neîntrerupt.

Morții turci erau duși pe bucata de pământ neutru, între lanțurile de sentinele, și nășăliile lor veneau și-i luau. Și-n ziua liniștită, toți umblau încet, vorbeau cu glasuri scăzute. Ici-colo, dădeau peste trupuri pe care nimeni nu le mai putea ridica. Săpau o groapă pe loc, împingeau trupul cu hîrlețele și aruncau deasupra pământul. Nimeni nu știa cine-i căzutul, cum îl chiamă și de unde-i.

Un pâlc de căciulari se opri dinaintea unui morman de leșuri de-ale camarazilor. Toți tovarășii de luptă căzuseră cu fața spre dușman, pe-o coastă, într-un avânt furtunos, și toți stăteau cu ochii deschiși, privind parcă grozavul cuib de foc de unde veniseră izbiturile de moarte. Printre armele căzute, în mijlocul tuturor, stătea un sergent mândru, cu sprâncenele încruntate pe ochi tulburi, în somnul morții.

Un flăcău zise încet:

— Iaca și domnul sergent Axinte. Ce om bun era, bre !... Cu dânsul nu ți se ura niciodată. Ne-a spus multe năzdrăvăanii în șanțuri, în nopțile de ploaie, când ne erau sufletele îndoite și pline de amar.

— Da, murmură altul, e din sat de la noi; e logodit cu fata județului... Dumnezeu să-l ierte !

Iar domnul sergent Axinte dormea dus, și-n somnul lui negru și fără de sfârșit poate tot se gândea la fata cea sprintenă a județului, fata cea

54

cu ochii ca porumba și cu cosițele negre, cu care se avusese el bine în alte vremuri.

— Iaca și vărul Năstase, rosti un glas mișcat. Ce-are să zică mătușa Ruxanda când a vedea că mă întorc singur ! Uite și Ilie al lui Tudor Păduraru, uite și Vasile al Pânzarului...

Și cei vii își cunoșteau camarazii cu care duseseră greul războiului, ori prietini vechi cu care hoinăriseră în copilărie, prin văile și luncile țării. Și glasurile erau mai întunecate și cuvintele puține, fără izbucniri și păreri mari de rău. Sufletele se închideau înaintea durerii ; moartea nu mai înfiora pe nimeni. Mâni va porni iar viforul de foc, și mulți se vor așeza la odihnă de veci ca și vărul Năstase și ca și domnul sergent Axinte. Iar peste podișul plin de morți, peste liniștea de o clipă, lumina blândă a soarelui își tremura strălucirile. În Plevna era pace, în împrejurimi era pace, și din pământul udat de sânge și ploaie, din văi, se înălțau pânze subțiri, de abia văzute, de aburi. Pe sub pâlcurile albe de nouri, sus, în cerul adânc-albastru, se roteau vulturi ; convoiuri de corbi se ridicau din zare. Iar flăcăii își ridicau camarazii și-i purtau spre șanțurile noastre. Și fiecare viață umilită care se stinsese acolo, pe glia străină, și care era să rămâie pe veci îngropată acolo în pământ străin, lăsase în urmă o fericire ori o durere.

Flăcăi vrednici, cu suflete potolite ! voi, umiliților și nebăgaților în samă ! sub pasul vostru s-a cutremurat pământul străin. Voi ați răbdat și-ați suferit, ați lăsat în urmă căminuri pustii și lacrimi ; dar cumplita voastră vitejie a suflat negura de pe moșia părinților noștri. Fraților, pace vouă !

54

Cazmalele și hârlețele săpau cu grabă gropi îndărătul întăririlor. Leșurile fură așezate alătura. Și preotul își înălță glasul, și începu a ceti rugăciunile din urmă, pe când batalioanele se descopereau. Era o liniște în întinderi ca într-o biserică uriașă, și toți tăceau. Numai glasul popii se auzea slab : „Veșnica pomenire, veșnica lor pomenire ! ..” și un gornist, într-un colț, în dosul rândurilor, începu a suspina, din goarna înăbușită cu palma, melodia trăgănată a morții. Apoi pământul căzu peste cei adormiți pe veci, gropile se umplură și cornul nevăzut conțeni.

Dincolo, paturile brancardierilor tot încărcau morții. Ofițerii noștri supravegheau lucrul și lanțurile de sentinele tăcute privindu-se de la

douăzeci de pași. Apoi, în căldura mângâietoare a soarelui de toamnă, privirile dușmanilor se întâlniră. Ofițerii noștri și cei turci se priviră zâmbind, se salutară, se apropiară. Erau toți mai curat îmbrăcați, ca de sărbătoare. Fumau ca în vremurile liniștite de garnizoană, și parcă voiau să se hotărască la pregătirea unei petreceri.

Soldații tăcură o vreme, apoi unul de la noi zvârli o glumă. Un răs stăpânit se întinse. Un turc răspunse într-o românească stricată, și alt răs porni. Apoi un căprar azvârli un pac de tutun, un fruntaș un pesmete, — și oștenii turci își arătau dinții albi, rânjind foarte prietinește. Schimbul de vorbe se întinse, din rândul celălalt veniră la noi pipe, țigarete și alte „fleacuri turcești”.

Un căprar bălan, cu ochii foarte vioi, strigă :

— Effendi ! hei, effendi !

— Evala ! zise, de dincolo, un turc înalt și bărbos.

— Moclis hacana ! vorbi foarte serios căprarul.

55

Ghel burda ? Perpelița hacana, țangăr mangăr berlengher buf !

Turcul rămase cu ochii holbați, fără să priceapă.

— Nu priceput ? întrebă căprarul. Și flăcăii prinseră a râde. Turcul își întinse și el gura, cu dinții albi, într-un răs fericit, își scoase pipa din tunică și o zvârli căprarului.

— *Sabalairusum!*... strigă căprarul, ridicând luleaua. Și turcii izbucniră în răs. De aici prietinia se întinse pe toată linia. Iar căprarul care știa turcește sta mândru ca un pașă și scotea, din când în când, câte-o vorbă năstrușnică, care stârnea râsul tuturor.

Dar la amiază lucrul se isprăvi. Ofițerii se traseră spre șirurile de sentinele. Comandele se înălțară și de o parte și de alta, oștenii intrară în șanțuri. Urmă o clipă de liniște și de tăcere ; apoi, deodată, steagurile albe ale păcii se cumpăniră, și se lăsară în șanțuri.

Și-n soarele amiezii, în întăriturile noastre, un șurub gros de fum alb se înalță spre cer, desfășurându-se grabnic ; tunul izbucni și scuiță căpățâna de schijă spre reduta turcească. Ca după un semnal, bateriile își deschiseră focul. Glasul viforos al morții prinse a bubui din dealuri în văi.

Flăcăii stăteau în șanțuri. Erau mai tăcuți și mai gânditori decât în alte dăți. Căci era o lumină frumoasă de toamnă și-un cer senin cum nu văzuseră ei de mult, și gândurile pribegeau spre căminurile părintești.

Din când în când, se spărgeau obuze deasupra parapetului, și spărturile șuierau trecând peste capetele lor. Ei nici nu le băgau în seamă : erau prea obișnuiți cu așa fel de oaspeți.

55

Dar, spre sară, din asfințit, se înălțară nouri negri, soarele se cufundă într-un noian de flăcări. Un vânt aspru porni odată cu amurgul și, când veni întunericul nopții, glasul vântului de toamnă cânta cu înmlădieri dureroase pe deasupra parapetelor. Tunurile bubuiău înspăimântate

parcă, și ghiulelele treceau ca niște puncte roșii prin văzduhul negru. În șanțuri, flăcăii erau treji și tăceau și se gândeau, lângă mormintele mari ale fraților lor, și gornistul necunoscut, într-un colț, zicea din goarna înăbușită cu palma un cântec încet, care aducea cu suspinele buciului în munții noștri.

MÂNIA MOȘULUI

În vremea liniștitelor zile de garnizoană, cele mai de samă ființi din regiment fuseseră, fără îndoială, Moșu și Ghiță. În jurul lor se învârtiseră bucuriile și supărările tuturor, de la mare până la mic. Iar acuma, în viforul zilelor rele, tot amintirile întâmplărilor trecute luminau privirile și încălzeau inimile.

Ghiță era un țăp de toată frumuseța : capul mare, negru, și trupul plăviț ; și de la cap, o dungă neagră pe toată spinarea, până la coadă. Mergea drept, fluturându-și barba, cu coarnele înălțate, și ochii căpii scânteiau de veselie și de șagă. Se făcuse mare cât un june, cu picioare puternice și groase și cu un grumaz care ținea greutatea unui om.

Fusese adus, de pe când era iedut, de tamburul-major Manoil, moșul regimentului. Întîi era o stârpitură, mic și prizărit de-l da vântul jos, și behăia așa de jalnic, că-ti era mai mare mila de el. Dar după ce începu a o duce bine, a mânca pâne și zahăr din mânilor soldaților, și a bea lapte din gamela Moșului, din „pârçiu” cel slăbuț crescă un țăpușor vesel și zburdalnic, care împrăștia veselie în toate companiile.

56

Când se suna adunarea, dimineața, el era la locul de cinste, înaintea corniștilor și toboșarilor, bătând măsura cu capul și cu bărbuța ; când se suna ieșirea la câmp, tot el o apuca înainte, mândru ca un general. În repaosuri dădea goană la grecul cu plăcinte ; orice cumpărător trebuia să-i dea și lui o îmbucătură. La ruperea rândurilor, pornea în pas de atac după flăcăi, împingându-i cu coarnele prin plutoane. La masă făcea inspecție în toate străchinile, — iar țiganului Boroiu, care horpăia ca un disperat și nu-l băga în samă, de multe ori îi azvârlise strachina, cu coarnele, cine știe unde.

Noaptea făcea inspecția sentinelelor. Și pe multe le scăpase de belea. Se întâmpla ca soldatul, trudit, să fie furat de somn și să înceapă a moțai ; și se mai întâmpla să dea atunci Ghiță peste el. Era lună și frumos ca ziua, și țăpul se oprea foarte mirat de clătinaturile și scăpăturile capului de lângă gheretă. Începea și el a face semne, a sări la dreapta, la stânga, și a-și scutura barba. Apoi deodată se avânta, cu capu-n piept, și sentinela, izbită de scânduri, se trezea îngrozită, urlând : Cine-i ? — Stăi ! Țapul răspundea dulce : Beee ! . . . iar soldatul se freca la ochi, se trăgea de urechi și-și căra la pumni în cap ca să se desmeticească, îngânând : Mă săracu ! mâne fac cinste c-o plăcintă. Dacă nu erai tu, mă duceam dracului !

Cu toți era prietin Ghiță, dar cu Moșul era mai mult decât atât : dragostea lor era duioasă. Moș Manoil era cel mai bătrân cornist din oastea țării, începuse a trâmbița din tinereță, de pe vremea nemților, și era hotărât să moară cum trăise, tot între toboșari și corniști. Atîta patimă avusese și

57

el în viața lui : să învețe marșurile cele vechi pe flăcăii cei noi, să soarbă regulat o stacană de roșior, și să suduie nemțește. Acuma mai avea o bucurie : pe Ghiță, băiatul lui.

Moșul era nume dat cu ordin de zi pe regiment. De la colonel la răcan, nimeni nu-i zicea altfel. Dar Moșul era țapăn încă, drept, cu capul sus, cu pasul îndesat. Deasupra bărbii cărunte și a mustăților mari, deasupra nasului roș și a obrazului rumăn, ochii negri aveau încă lucirea tinereții. Când se-mbrăca în mare ținută și se așeza înaintea învățăceilor lui. Când zvârlea după umăr șnururile, și ducea cornul la gură, și începea, cu capul înălțat, cu pieptul înflorit de brandemburguri scos înafară, se simțea că este cineva în fruntea batalioanelor, și glasul goarnei lui trecea ca un fior și prin inimile flăcăilor.

Și era bun și blând ca un bunic. Se purta cu toți soldații ca și cu Ghiță al lui. Și totdeauna, sara, după ce-și sorbea chilul lui de vin, își sugea mustățile, își mângâia barba și zicea : Eu sunt tata regimentului, mă... Voi sunteți băieții mei, și-mi sunteți dragi ca și Ghiță... Iar țapul își scutura barba și-și vâra capul negru pe subsuoara moșneagului, clipind șiret la gradele și soldații adunați în jur.

Dar zilele frumoase trecură. Se duseră muștrurile de pe câmpiile pline de căldura și lumina primăverii, se duseră danțurile de sară în curtea regimentului, după sunarea apelului și a rugăciunii, când muzica zicea sârbe și bătute, și lanțurile de flăcăi se frământau în joc : se duseră iernile viforoase cu teoriile obositoare și cu poveștile spuse încet la lumina scăzută ; se duseră manevrele de toamnă, trecerile prin satele pline de

57

grădini cu poame, glumele la popasuri cu fetele, marșurile și luptele pe dealuri și văi, bucuriile când Moșul cânta așa de dulce încetarea manevrei, se duseră toate, — și veni vestea cea mare, cu războiul cel adevărat.

Infanteriștii porniră cei dintâi, — și Moșul cu Ghiță al lui, în fruntea tuturor.

Acuma trecuseră și prin grindină de plumbi, și prin sângele dușmanilor și a fraților. Toamna venise, era frig și umezeala pătrundea mădularele. Tunurile bubuiau fără întrerupere, și din Plevna și din lanțurile împresurării, ca niște zăvozi care latră toată ziua cu mânie unii la alții.

După ploile de sânge ale asalturilor, regimentele rărite se odihneau, dar sufletele lor erau nemulțămite, vremea trecea și turcii stăruiau cu

strășnicie în vizunia lor. Asalturi vijelioase se zdrobiseră la parapete și mulți flăcăi mânioși căzuseră fulgerați. Și parcă toată tăcerea și mânia căzuților trecuse în inimile celor rămași. Veseliile erau rare și glumele se rosteau cu zâmbete de mâhnire.

Moșul, mai ales, era foarte amărât. Porțioara lui de vin, chilul lui, aici era lucru foarte rar, hrană pentru țap nu se găsea, — căci Ghiță era deprins cu lucruri faine, și Moșul înjura și scuipa cu ciudă, de câte ori venea vremea chilului și a cinei băiatului. Grozav ! războiul era o pacoste pentru moșneag și nimeni nu ura mai strașnic decât el, mai din fundul sufletului, pe „haimanalele”, pe „tartorii” lui Gazi-Osman !

Într-o dimineață, după o noapte cu brumă, se trezi Moșul mai morocănos decât totdeauna. Țapul toată noaptea îl încălzise cu blana-i aspră, la spate, și la trezire bătrânul voi să-l miluiască cu ce

58

va, și nu găsi „hapsalut nimic !” I se păru că Ghiță a slăbit tare, behăitul lui de bună-dimineață îi sună în urechi stins și plin de jale ; și-și mai aduse aminte că de-o săptămână încheiată n-a pus un strop de vin în gură, și că are nevoie de șapte clondire de câte un chil, ca să aducă lucrurile la adevărata lor cumpănă... Era slut de tot, și Moșul își îndesă chipiul cu mânie până la sprâncene.

Veni un cornist să raporteze că domnul sublocotenent Atanasiu a dat ordin să-și curețe oamenii „amuniția”. Moșneagul se încruntă și mugii :

— Marș ! Haraus !

Acestea erau vorbe de pe vremea nemților : greu ! Moșul ajunsese la aman ! Veni căprarul :

— Să trăiți, Moșule, a dat ordin domnul sublocotenent .. .

— Com ? Și tu, idem, foră vorbă !

— A dat ordin să curățim amuniția...

— Îndrăznești ? Marșir, farfluctăr ! Haid ! scurt ! Pașol !

Rătrânul își trase chipiul și mai tare pe ochi, se întoarse și se uită lung la Ghiță, fără să rostească nici o vorbă. Apoi își vârâ mâinile în buzunările pantalonilor, ridică capul și începu a cerceta zarea pe sub cozoroc.

De deasupra nu ploua, dar ziua era mohorâtă, fără soare, și cerul se căptușise cu nouri alburii. Un vânt rece venea de la miazănoapte ; îngheța degetele și înroșa nasurile. Peste spinările de pământ se zăreau, cât cuprindea ochiul, desfășurările grăbite ale sulurilor cenușii de fum și răsfirarea lor în goana vântului, apoi se auzeau mugind tunurile, unul după altul, mânios și înăbușit.

58

Moșul privea toate cu o nepăsare de ghiață ; părea că prea puțin îi pasă de frământarea din șanțuri, de mișcările coloanelor printre întărituri, de trecerile repezi ale ofițerilor încolo și încoace, de toată zarva depărtărilor. Se uita așa ca și cum le-ar fi dat toate dracului. Din când în

când mormăia câte-o înjurătură cu „farfluctăr” și cu „idem” și scuipa cu greață într-o parte.

Într-un târziu, își scoase pipa, și-o umplu cu tutun și privi cu mânie în jur. Un învățăcel ieși ca din pământ cu un capăt de iască aprinsă, și Moșul, după ce dădu foc tutunului, prinse a pufăi din greu, parcă îndeplinea o mare caznă. În jurul lui nimeni nu vorbea ; numai la o parte, într-un dos, câțiva se sfătuiau, căutând să afle cum ar putea îmblânzi pe bătrân. Dar nu puteau găsi, sărmanii, nici un mijloc, căci toată mângâierea Moșului se cuprindea într-o gustare bună pentru Ghiță, — și de când trăseseră în șanțurile Griviței, proviziile se împutinau zi cu zi.

Mânia și tăcerea Moșului creșteau cu trecerea ceasurilor. Pe la amiază, însă, nu mai putu răbda. Sărută pe Ghiță, își strânse centironul și-și cercetă revolverul, strigă la țiganul Boroiu să-și lase dracului toba și să vie după el, — și o porni încet-încet, printre dungile șanțurilor, printre taberile tăcute, peste care suflarea aspră a lui noemvrie presura parcă fioruri de ghiață. Ghiță și Boroiu mergeau alături în urma lui : țiganul zgribulit, cu umerile ridicate, țapul dând repede din cap, după pas.

Tunurile în toate părțile nu mai conteneau. Băteau întruna așa de regulat și așa de multă vreme, încât nu le mai băga nimeni în samă.

111

Moșul mergea la întâmplare, pe gânduri. Într-un răstimp se întoarse spre țap :

— Ghiță-băiete, ți-e foame tare, mă ?

Țapul behăi încet și Moșul gemu plin de năduf. Fără să mai spuie nimic, porni iar înainte. Grivița rămase pe dreapta, în urmă ; celelalte întărituri turcești se desfășurau spre miazănoapte în încălciturile dealurilor și văilor. Moșul mergea spre asfințit, pe o întindere goală, cătră taberile rusești. Un sat se zărea pe o costișă, dincolo de adâncătura unui pârau, și în răceala zilei mohorâte părea mort, fără nici un suflet în el.

Deodată, din văgăuna pâraului se arătară capete de călăreți. Moșul avea ochi buni, și-i cunoscuse de departe : erau călărași de-ai noștri. În tăcerea văii stăteau nemișcați, parcă așteptau ceva. Bătrânul se îndreptă grăbit spre ei. Un călăreț ieși din grămadă și începu a face semne ; Moșul le înțelese cum îi venea la îndămână, și porni și mai zorit spre pâlcul întunecos.

Când ajunse, îi ieși înainte un locotenent oacheș, cu barba neagră și cu nasul turtit. Vorbea repede și-i jucau ochii în cap ca la Necuratul.

— Ce e, Moșule ? ce vânt te bate ? Cum ? ce-i ?

— Nimic! răspunse morocănos bătrânul, oprindu-se și salutând. Am pornit și eu, poate oi da de ceva proviant, că-mi moare băietul de foame...

— Așa ? strigă repede ofițerul; bine, Moșule, bine ! Stai colea! ai răbdare. Vine un convoi turcesc, înțelegi ? Scurt! în doi timpi și trei mișcări dăm atacul, — și, ori, ori !...

— Farfluctăr! murmură bătrânul; tot se gândește Dumnezeu la noi !

Se întoarse spre țap și-i mângâie capul negru, pe când toboșarul Boroiu sta țapăn, cu mâinile la

60

vipușca pantalonilor și cu chipiul împins până la ceafă.

Bătrânul zise iar, mai blând :

— Tot e bine când ești bătrân. Te mai cunosc tinerii, și altfel merg lucrurile...

— Da, Moșule, rosti iute locotenentul, te cunosc ! te cunosc ! desigur...

Apoi își ridică calul în două picioare și făcu câteva copce până la malul pârăului. Chiar atunci câteva împușcături rare căzură una după alta : parcă celor care trăgeau le era lene. Și glasul locotenentului începu a striga cu aprindere, și sfârși prelung și răsunător :

— Marrrrș !...

Călăreții dădură pinteni, un fâșîit aspru trecu, apoi prinse a dudu pământul. Se răsfirară, trecură pârăul și suiră spre dâmbul care dosea un cot al șoselei ce ieșea din sat, pe după înălțimi.

Moșneagul rămase singur cu Ghiță și cu Boroiu. Privi câtăva vreme lung în urma lor, apoi rosti :

— Hai și noi ! Haimanale și tartori !... Am să-i rrrup cu dinții!...

Își trase revolverul și porni foarte grăbit.

Împușcăturile se îndesiseră ; o larmă de glasuri deșteptă singurătățile, crescă, sfâșiată de strigăte, de țipete și de urale. Și când ajunse Moșul pe dâmb, bătaia era în toi. Șiragul de cară se oprise în mijlocul drumului, și ai noștri încolțeau din toate părțile pe călăreții păgâni. Caii, repeziți, se prăbușeau unul spre altul, învălmășeala creștea, pocnetele de carabină se răriră, conteniră ; și lupta se răsfiră pe sub dâmb și printre cară, și oamenii cădeau, caii o porneau razna, cu coamele spulberate, pe când, între vârtej-urile acestea de mâ-

60

nie, boii, grămădiți cu capetele în fundurile carălor încărcate, suflau spărioși și frământau pământul cu picioarele.

Moșul nu stătu mult la îndoială. Porni foarte liniștit, spre căruța cea din urmă, de unde încăierarea trecuse. Pe drum își întoarse capul, și băgând de samă că țiganul s-a oprit, cu mâinile pe coarnele lui Ghiță, răcni :

— Marșir ! cioară afurisită !... întinde aripile, — că te zvârl în fundul fundului iadurilor !

Țiganul porni încovoiat, împins de coarnele lui Ghiță.

Bătrânul se apropie de căruță, pe când lupta se înfierbânta spre vale, pe drum și pe de laturi, într-o bubuire mare de răcnete. Scoase sabia și înțepă un sac. Câteva fire de orez ieșiră prin tăietură.

— Grâu turcesc !... mormăi bătrânul. Bun și ăsta !...

Înșfacă un sac, făcu semn țiganului să se apropie, și i-l prăvăli din căruță peste spate. Apoi răcni :

— Pornește-o, mă !

Când să puie mâna pe al doilea sac, un fes se înălță de ceea parte și un cap bărbos se arată la lumină.

— Ce-i, bre ? întrebă bătrânul.

Turcul nu voi să răspundă, se repezi de după căruță și ridică sabia. Moșneagul nici nu se clinti, ridică dreapta cu revolverul și fulgeră pe turc drept între ochi c-o descărcătură. Voi să tragă sacul, când alt dușman se avântă pe drumul celui dintâi.

— Idem ! zise scurt Moșul și-l trăsni și pe acesta în numele Tatălui de la două palme de-

114

părtare. Turcul căzu peste cel dintâi fără să geamă măcar.

Moșneagul încarcă sacul în spate și porni spre dâmb. De acolo căță din ochi pe țigan, și-l văzu trecând pârăul, așa de grăbit, parcă îl ajungeau din urmă tătarii. Țapul, după o fugă iute, se întorcea să caute pe bătrân. Și lupta împrejurul carălor, îndărăt, scădea. Turcii se risipeau alungați de călărași și carabinele iar începură a bubui. Moșul se lăsă cu sacul la vale, pe când țapu-i da târcoale, behăind tremurat.

— Taci, craiule, zise bătrânul, c-am să-ți fac o cină să se ducă vestea !...

Când ajunse la băieții lui. Moșului îi trecuse mânia. Și liniștea se schimbă în veselie, când află că un cornist i-a adus un clondir de roșior, șterpelit cu mari năcazuri, cine știe de unde, numai pentru dragostea bătrânului.

Sara, la focurile aprinse într-un dos, la un colț de șanț, flăcăii îmbucau pe un cap orez fiert cu sare și cu apă, iar bătrânul, după ce-și hrănise băiatul c-o fiertură ca aceea, îl culcase lângă el, ș-acuma, pe de-o parte se încălzea de foc, pe de o parte de blana lui Ghiță, și fuma cu mulțămire tutun arăpesc, sorbind cu poftă din clondir. Nasul era ceva mai înfocat ca de obicei, și pofta venise iar, drept ca în zilele când o ducea el bine, la cazarma regimentului, între băieții lui.

Și în lumina focului, în mijlocul roatei de flăcăi, începu a povesti, ca în vremurile bune, istoria de pe vremea nemților, când era el pompier.

— Ce, mă ?... ce căutau ștronții la nunta unuia de-ai noștri ? Și încă cu scandal și cu batjocură.

115

Când am umflat parul de stejar de la un hârdău și când am prins a da, mămulică ! mămulică ! parcă erau niște muște...

Și Moșul pufăia, povestea și-și dregea glasul cu vin. Apoi ceru cornul și începu a cânta băieților lui cântece vechi, înăbușind sunetul cu palma. Și după cea din urmă sorbitură, cântecele prinseră a curge duios și dulce.

De când trecuse Moșul Dunărea, niciodată nu cântase așa. Iar flăcăii nu puteau dormi ; ascultau pe gânduri, cu ochii mari.

Într-un răstimp, bătrânul se opri și mormăi, mângâind capul negru al lui Ghiță :

— Farfluctăr! de ce nu-mi dădeau pace să-mi iau sacii ?...

ÎN SPITAL

Însera, și mă duceau brancardierii în pas legănat spre ambulanță. În cel din urmă iureș de la Grivița, o zburătură mă ajunsese la genunchi. Îmbrâncasem, tăiat parcă de un ascuțiș înroșit, amețisem, ș-acuma deschideam ochii fierbinți, deșteptat de glasuri, deșteptat de legănarea patului de pânză. Piciorul drept nu-l simțeam de la stinghie ; o oboseală de friguri calde îmi aducea unde de înădușeli.

Mugetul tunurilor, în urmă, umplea amurgul ; când și când, pârâiau puști în depărtare. Eu stăteam pe spate amețit, străbătut de fiori. Gâceam înaintea și-n urma patului meu șiraguri de răniți purtați spre marile corturi dindărăt. Din când în când răsăreau aproape de mine chipuri palide de ofițeri, obrazuri năcăjite de soldați ; uneori pâlcuri mari treceau, se strecurau cufundându-se în umbra fumurie.

Și la ambulanță licăreau felinare în toate părțile. Pe pături negre stăteau în capul oaselor flăcăi cu capetele îmbodolite, ori cu brațele înfășurate în pânzături ; pe perini, ici-colo, zăceau capete galbene cu ochii arși de friguri adânc cufundați în găvanuri; și, cum intrai, deodată îmi trecu

62

parcă prin cap un țipăt grozav, sălbatic, scurt. Pe urmă, un glas liniștit rosti :

— Gata. Repede bandajele !

Atunci abia, întorcând ochii, zării o îngrămădeală de sanitari cu șorțurile dinainte în jurul unui om cu fața blajină, trasă în laturi de două favorite cărunte. Pe cel care țipase nu-l văzui, dar un flăcău trecu pe lângă mine cu un lighian plin cu apă sângerată, în care plutea ceva negru, nedeslușit, o mână zgîrcită parcă.

Simții sudoare rece la rădăcina părului ; un val de sânge mi se sui la cap. Dar un alt țipăt, lung de data asta, urmat de gemete adânci, răgete de animal înjunghiat, mă trezi din amețeală. Și mi se arătară în lumină pataștele noi, venite odată cu mine ; și doctorii umblau, cercetau, pipăiau, dezvăleau rănile.

Urmară țipete și gemete în lumina tristă. Flăcăi voinici, frumoși, căscau guri mari negre, cu ochii măriți de suferință, tresăreau ca subt izbirea unor valuri în mâinile celor care-i țineau ; apoi rămâneau lungi, întinși, cu fețele în sus, gâfâind, apăsați parcă de greutate mari. Și curgea sângele ca apa, bucăți de carne cădeau în vase, împrăștiind stropi roșii ;

sanitari se strecurau repede, vorbeau grăbit, alții desfășurau suluri de pânze, ori întindeau scama. Apoi treceau mai departe.

Un infanterist tânăr, cu mustăcioara de abia înfierându-i, prinse a se ruga ca un copil :

— Domnule doftor, să nu mă tai... Vai de mine, numai m-a pătruns un glonte, n-am nimic...

— Să vedem ! zise doctorul cu favoritele cărunte.

63

Pe când băiatul scâncea încă, ajutoarele îl desfăcură. Doctorul se spăla pe mâni de sângele celui dinainte. Se aplecă, se uită cu luare-aminte, apoi zise :

— Ce spui dragă ? o sfărâmătură de obuz ți-a rupt trei coaste. Trebuie să le scoatem...

Infanteristul prinse iar a se tângui, apoi, când sanitarii îl țintuiră, tăcu deodată, cu ochii căscați. Doctorul își clăti cuțitul, își suflecă mânicile, întinse întâi stânga, apoi cu dreapta prinse a lucra cu răpegiune. Același țipăt, aceleași gemete, la care răspundeau altele din colțuri, unde se grămădeau alte șiraguri de oameni.

Mai încoace, un vânător bunduc, cu fălcile încleștate, privea încruntat la cei mânjiți de sânge, umezi de aburul sângelui, care se apropiau să-i brăzdeze și lui cărnurile.

Doctorul întreabă :

— Unde te doare ?

El nu răspunse ; privea încruntat.

— Unde te doare ? întrebă a doua oară doctorul. Nu vrei să spui ? — și zâmbi ușor.

Îl împresurară, îl cercetară. Pe urmă auzii un icnit mânios. Doctorul tăia iute, vorbea repede, răstit, sanitarii se zvârcoleau în toate felurile și în toate părțile, iar vânătorul bunduc tot tăcea cu îndărătnicie, — și rămase singur, pe spate, cu ochii plini de foc întunecos îndreptați în sus, sub sprâncenele încruntate, cu buzele strânse, răsuflând șuierător pe nări.

Și gemetele răzbăteau din multe părți, sângele fumega, curgea, mânjea mânilor și șorturile, sticlea legănându-se, gros și întunecos, în lighiane, doctorii înălțau, în lumina slabă, brațe negre până la cot, și deodată mă văzui și eu împresurat.

119

M-am zvârcolit, am icnit, am gemut, apoi am rămas întins pe spate, și n-am mai știut nimic.

Când m-am trezit, mă durea capul, parcă mi se clătinau în el creierii, și simțeam cum frigurile mă muncesc. În cortul mare era tăcere, și lămpile vegheau în felinare. Unii din răniți se tânguiau încet, mulți ațipiseră; ici-colo licăreau ochi în umbră. Un miros înțepător umplea

încăperea. Și eu simțeam cum fiorii de căldură și de răceală îmi pregătesc aprige dureri ; în amețeala mea, priveam fără să înțeleg bine toate.

Câțiva sanitari intrară, trecură pe lângă paturi aplecându-se. Apoi deodată unul se opri și ridică o pătură. Se înclină ; veni și ceilalți. Și-i văzui ca printr-o sită mișcându-se, descoperind patul și ducând ca pe un lemn țapăn pe cel care zăcuse acolo și care se stinsese singuratic, neștiut de nimeni, în scrâșnirea aceea a dinților.

Pe urmă m-am simțit năpădit de focul înăbușitor pe care-l așteptam ; ameții, și întunericul mă învălui.

Zilele care au urmat au fost numai clipele scurte de limpezeală, ce-mi deschideau destul de rar vederea asupra lumii aceștia. Parcă am trecut pe sub ceruri mohorâte de ploaie și zloată, dar bine nu-mi pot da samă ; parcă m-am strecurat prin preajma unor mari șiraguri de oști tăcute, îngrămădite, în așteptarea vuiturilor răsunătoare ale iernii, prin preajma unor sate pustii, sub privirile nepăsătoare ale unor țărani morocănoși, care nu erau din neamul nostru. Și într-un târziu am intrat pentru odihnă mai lungă într-o sală mare și curată, într-un spital, la Turnu-Măgurele.

Era o liniște acolo, cum de mult nu-mi mai simțise sufletul. Mi se părea că ani trecuseră de la

64

viforurile care bătuseră în batalioanele noastre acolo, în măcelurile de la Plevna. Și-n cea dintâi noapte liniștită, la lumina de vis care se împânzea asupra paturilor albe, am prins a mă gândi la năcazurile care de abia trecuseră, și la viața de altădată, din vremurile de pace.

Nici nu visasem eu cu un an înainte, când plecasem acasă în concediu, ce cumpănă ne amenința. Eram foarte mândru de galonul de sergent, și uitasem vechile muștrări ale tatei că nu-mi isprăvisem batâr gimnaziul. Îmi răsuceam puful de sub nas, mă strângeam în tunică, îmi plesneam pe-o sprânceană pălărioara de vânător și făceam niște plimbări ca acelea pe ulițele târgului nostru, pe sub geamurile în dosul cărora mă pândeau ochii multor fete. Pe urmă veni baluri, unde eram un adevărat păun, petreceri de iarnă, în care jucam gajurile, inelul, preferansul de idei. Când lunecam pe sfoară inelul, strângeam degetele fetei de-alături ; când mă sfătuia în sală cu vreo bucătăriță, după gajuri, despre felurile de bucate, îi strecuram la ureche o mulțime de prostii ; și la preferansul de idei făceam întrebări așa de potrivite și mă uitam în ochii unora din dudu cu atîta înțeles, încât sînt sigur că am lăsat pe urma mea multe piepturi suspinând și mulți ochi lăcrimând. Mama era foarte mândră de mine, și se gândea cu dispreț la părțile sărăcăcioase din târgul nostru. Doar eram cel mai bun dănuitor, cel mai bun cântăreț, și declamam la petreceri așa de bine, încât văduvele izbucneau în suspine totdeauna. Mai ales Cănela soldatului storcea multe lacrimi.

Acum cât de departe erau toate ! Tata, știam bine că a îmbătrânit de supărări și griji, în urma

mea. Maica toată ziua căuta poate în cărți, să vadă cum s-arată norocul pentru feciorul dus cine știe unde, peste Dunăre, în război cu Turcul. Pe urmă, ostenită, parcă o vedeam grămădită în fundul divanului, cu ochii pierduți în gânduri, departe. Veneau cucoane bătrâne, cunoștinți, și prindeau să vorbească despre veștile care sosesc de la Plevna. Și era mâhnire și jale, căci despre mine nu se știa nimic ; și mama ofta cu amar, închidea ochii, și lacrimi încete îi curgeau pe obraji zbârșiți.

Toate aceste dureri însă mă lăsau liniștit; știam că o să mă întorc acasă și o să le curm ; iar bucuriile și prostiile trecuseră, și nu-mi mai era dor de ele. În fața morții, viața altfel mi se arătase, pentru ca să mă gândesc că trebuie iar să o vântur ca pleava.

La multe mă gândeam. Și-n icoanele și gândurile încâlcite, adormii.

Când mă trezii, zâmbea cineva lângă mine, și zâmbetul îmi umplu ochii și sufletul de soare. Era o femeie, o cucoană din lumea cea bună, una din multele care porniseră, sub crucea roșie, să îngrijească pe bieții schilozi care veneau de la vulcanul Plevnei. Avea o piele albă, cu pufușor ca la piersică, și doi ochi albaștri cu sprâncene negre. Atîta am văzut eu, și-am simțit o înfiorare când și-a pus mâna mică pe fruntea mea.

O auzii vorbind :

— Doctore, de ce-a suferit flăcăul acesta ?

Mai întâi mă izbi vorba flăcău. Mă socotea un simplu soldat de rând, — și parcă nu-mi venea la socoteală : pe vremuri doar învățisem valsuri și declamasem Cănele soldatului...

65

— A fost rănit... auzii răspunsul. Și, întorcându-mi ochii, zării un doctor țapăn, ras, cu șorțul alb dinainte, și după dânsul un șir întreg de oameni drepți cu pestelci albe. A fost rănit — zise doctorul, și băgai de samă că are dinți foarte lungi. I s-a extras glonte și a rămas rană foarte periculoasă. Era aproape-aproape să i se taie piciorul... Acuma e ceva mai bine. Febra a scăzut.

— De unde ești ? întrebă cucoana, întorcându-se spre mine și privindu-mă lung.

— Din târg de la Cămărășești, răspunsei eu încet.

— Nu ești de la țară ?

— Nu.

Ochii aveau în ei parcă niște firișoare aurii. Pe obraji abia acuma zăream o roșeață slabă, de abia pricepută. Sprâncenele se lăsau în jos, arcuindu-se pe deasupra ochilor și subțindu-se din ce în ce.

Mă întrebă iar :

— Te simțești mai bine acuma ? Nu răspunsei.

Închisei ochii, și icoana ei îmi rămase zugrăvită în lumină, albă, ușoară ca-ntr-un întuneric. Pe urmă băgai de samă că mâna ei nu-mi mai

atingea fruntea, — și, când deschisei pleoapele, nu mai văzui pe nimeni la căpătâi.

Au venit pe urmă iar doctorii, singuri, m-au cercetat; eu mă gândeam la altele, nu mai băgăm sama la ei.

Când sala se goli și tăcerea se întinse iar, bolnavii prinseră să șoptească. Cei vechi întrebau pe cei noi, care veniseră odată cu mine, despre suferințele și năcazurile celor ce rămăseseră acolo ; voiau să știe dacă Turcul s-a dat prins, dacă

123

a mai fost vreo bătălie, — multe. Iar cei veniți răspundeau cu glasuri potolite, cu ochii plini de suferință.

Mă întrebară și pe mine unii. Eu răspunsei întâi scurt, pe urmă nu mai răspunsei de loc. Auzii o șoaptă : Mă, ăsta-i cioclovină... dar nici nu întorsei ochii. Mă gândeam, — și tăcerea încetul cu încetul se întinse ; soarele de sfârșit de toamnă răzbătea prietinos prin geamuri, și o rețea albă tremura mișcându-se pe dușamele. De-afară veneau glasuri slăbite, venea câte-un cântec depărtat, de cucoș ; și înlăuntru, cu comanacele în cap, în cearșafurile albe, cei mai mulți dintre bolnavi dormeau, unii pe-o coastă, alții pe spate, cu gura deschisă, sforăind ușor. Mă simțeam foarte bine în liniștea aceea, și mă gândeam cu stăruință la un singur lucru...

A doua zi mă trezii dis-de-dimineată, cu o dorință mare. Toți dormeau. Mie-mi umbla gândul, rătăcind, acasă, la tata, la mama, la fetele cărora le cântam, cu ochii umezi : „Frumoasă ca o roză ai fost în astă lume...”, la legănatelile valsuri nemțești, — apoi se întorceau, odată cu ochii, spre ornicul în colțuri, care țacănea răpegior, deasupra ușii, la intrare.

Și, când o văzui intrând pe cucoana cea cu ochii albaștri și cu sprâncenele negre, îmi tresări inima într-un fior de fierbințeală. Închisei pleoapele, și așteptai. Trecu vreme multă, — apoi o mână calduță mi se așeză pe frunte.

Și-o văzui tot așa de liniștită ca și în ajun, cu doctorul ras și cu dinții mari îndărătul ei și cu șiragul celorlalți în urmă. Ba mai erau cu ea alte două cucoane îmbrăcate în negru; eu însă pri

66

veam cu îndărătnicie la cea care mă întreba cu un glas așa de dulce și care avea mâna moale cum e catifeaua.

— Tu ești cel care n-ai putut să răspunzi ieri. Cum te simțești azi ?

— Mai bine, răspunsei eu. Dar tot mă doare piciorul.

La picior nu mă mai durea, dar ea mă privi cu milă, și eu nici nu doream altceva.

— Are să-ți treacă, să n-ai grijă...

Iar eu închisei ochii. Și ziua se scurse iar în liniște, cu rețelele tremurătoare de lumină, cu zvonul slăbit care pătrundea, ca într-un somn ușor, de-afară. Mă simțeam ca într-o baie calduță, în așteptarea mea; și

clipele ornicului cădeau una după alta în sala largă; gardienii treceau în vârfurile picioarelor ; glasuri încete curgeau neînțelese, ca niște adieri.

Și în fiecare zi venea cucoana cu ochii albaștri, cu glasul încet și cu mâna mică și moale ; trecea lunecând parcă ; eu acuma o urmăream cu ochii, o petreceam până ce ieșea, și-mi simțeam coșul pieptului cald și sufletul plin de taină.

Zi după zi trecea. Ca dintr-o lume depărtată veneau veștile din afară, de la război. Noi toți acolo, în lumină și-n căldură, ne odihneam oasele zdrobite și sufletele pustiite de furtună. O primăvară nouă liniștea inimile. Numai cei cu mâinile și cu picioarele tăiate așteptau întunecați, fără nici o nădejde, cu o durere întunecoasă în ochi. Tăceau toată vremea, și oftau des, cu o jale nemărginită : rana astupată pe trup era deschisă pentru totdeauna în suflet.

Sara, unii istoriseau întâmplări de prin ținuturile lor. Vorbeau domol, cu amănunte multe, și

67

la lumina scăzută ceilalți ascultau, în capul oaselor, ori rezemați în coate. Până într-un târziu, glasul povestitorului umplea odaia largă de fiori și de șoapte. Apoi glasul tăcea și numai ceasul țacănea sus, în părete. Poveștile se înteteau mai ales în nopțile de viforniță când pe afară vântul bubuia și trecea cu larmă de ape, și șuiera ca un șarpe, strecurându-se pe coș. Eu mă gândeam, în zvonul acela al mâniei văzduhului, la frații rămași în câmpiile bulgărești, trecând prin vânturi de ghiață și răzbătând prin volburile viforului.

Ochii albaștri răsăreau în fiecare zi în liniștea odăii. Îi așteptam, îi urmăream, și rămâneam cu gândul ațintit la ei ; și simțeam cu spaimă cum s-apropie clipa ieșirii din spital. Și privirile mele aveau ceva aprig în ele, ceva dureros de bună-samă, — căci totdeauna cucoana se oprea mai mult la căpățiul meu, mă privea lung, cu un zâmbet ușor, un zâmbet așa de dulce, și-mi vorbea încet, cu un glas care-mi părea un cântec. Mă întreba despre trecut, aducea vorba despre tata și mama ; descoperise acum în mine cunoștinți ceva mai deosebite, și-i plăcea să-i vorbesc despre multe.

Și când îmi aduc aminte de noaptea din urmă pe care pe care am petrecut-o, la spital, mi se face și acuma negru înaintea ochilor. N-am putut închide ochii cât e picul : în rana de abia astupată parcă prindea să mă înțepe un ac ; sufletul îmi era plin de o sfâșiere adâncă, și nu știam ce vreau, ce doresc. Îmi era dor de tata, de mama, de târgușorul nostru, cu toate astea aș fi vrut să rămân acolo unde eram, ținut în patul meu, în lumina obișnuită a lămpilor, legănat în adormitoarele povestiri ale camarazilor, privind dimineața ceasul

126

și așteptând cu ochii, cu sufletul, o clipă, când se deschide ușa...

Și a venit cea din urmă clipă. S-a deschis ușa, și a intrat femeia cu ochii albaștri. Eu stam îmbrăcat pe marginea patului, o priveam galben, cu buzele strânse, cu ochii mari, pe care-i simțeam că ard. Ea zâmbea, venea zâmbind spre mine. S-a oprit și m-a întrebat :

— Vra să zică pleci, domnule sergent Văleanu ?

De abia am putut să murmur :

— Sărut mâna... plec... Și-am ridicat privirile spre dânsa. Ea se uita țintă la mine, și zâmbea. Mi-a urat încet drum bun ; voi apoi să plece, dar se opri și începu a râde ușor :

— Nu mi-ai spus, Vălene, niciodată dacă te așteaptă vreo logodnică la voi în Cămărășești. Dacă te-așteaptă, să fie cu noroc... Dar nici pe noi să nu ne uiți...

Și-și plecă capul pe umăr, râzând și privindu-mă lung.

Răspunsei :

— N-am nici o logodnică...

Ea trecu înainte. Apoi de la ușă mi s-a părut că a strecurat o privire spre mine. Nu știu, mi s-a părut... De bună-samă că mi s-a părut...

Am plecat chiar în urma ei, și n-am mai văzut-o de atuncea...

CONVOIUL

Al doilea convoi de prizonieri de la Plevna — escortat de trei companii din regimentul al treisprezecelea de dorobanți și de două escadroane de călărași — porni la 2 dechemvrie spre Țară. A doua zi îl și prinse în drum un viscol, mânia lui Dumnezeu.

Venea un vânt aspru, care frigea obrazurile ca un brici rău ascuțit. Cu el se năpăstuiră și valurile de zăpadă mărunță. Câteodată se întuneca lumea în marile vârtejuri albastrii, care suiau omătul de pe pământ înapoi spre nouri. Pe crestele dealurilor năvăleau talazuri uriașe, se înălțau în răsfrângeri tremurătoare, ca o stropire de spumă, apoi se rostogoleau într-o cernere viforoasă în văi. Prin freamătul sălbatic al acestui uragan de zăpadă, răzbăteau cei trei mii cinci sute de ostași păgâni care suferiseră și se topiseră în Plevna. Mergeau strânși unul de altul, încovoiați, cu capetele-n piept, sub biciuirea trâmbelor de zăpadă. Tremurau umezi, pătrunși de răceala ascuțită. Înaintea, în urma lor, căciularii și călărașii de abia se zăreau ca într-o negură deasă. Era o îngrămădire mare de glugi țuguiate și de pulpane spulberate în toa-

68

te părțile, în care scânteiau întunecos șirurile baionetelor și oțelele carabinelor.

Nu vorbea nimeni în toată mulțimea aceea de oameni. Pas cu pas, sforăind, caii deschideau pârție largă înotând prin omăt ; pas cu pas, suflând greu, pedestrii treceau prin neaua măcinată, sprijinindu-se, cu fălcile încleștate. Vântul umfla pulberea, o înălța ca pe niște steaguri mari albe, o încovoia și o cernea peste grămezi.

Ostașii lui Osman nu mai puteau. În haine subțiri, cu încălțăminte stricată, slăbiți de lupte și vegheri, acum de abia mergeau, se poticneau, îmbrânceau. Zăpada se strecura prin cizmele rupte la picioare, prin hainele sfâșiate pe trup ; ei înaintau cu umerele ridicate, cu brațele adânc vârâte în tunici subsuoară. Disperarea din urmă le mai dădea curaj, la aprindea ochii și sub privirile dușmanului, își adunau puterile.

Dar era foarte greu. Chiar flăcăii noștri, deprinși cu năcazuri de acestea, înaintau anevoie.

— Greu al dracului ! — gâfâia la ariergardă sergentul-major Michiu, scoțându-și dreapta din mânici și dându-și jos, cu degetele, omătul din mustăți ; — să fie al dracului ! așa vreme n-am pomenit de când maica m-a făcut !

— Ce-i, Michiule ? strigă sublocotenentul Crăciun. Nici nu poți înjura. Îți umple viscolul gura de zăpadă, hai ?

— Ptiu ! decât așa, mai bine... să ia dracul ! — și dădu drumul unei înjurături strașnice.

— Te crede taica ! răspunse sublocotenentul întinzându-și buzele cu mustățile tunse scurt, într-un surâs pe care frigul îl făcea rânjet. M-aș prinde și eu să fiu colo, la căldurică, cu un pahar de vin fiert și cu un pui rumenit dinainte.

69

Michiu scoase un fel de oftat, un răget :

— Eh-eh ! am și uitat gustul puiului fript ! Ofițerul și sergentul-major mergeau cot la cot, prietini buni din amarele vremuri ale asalturilor, — unul soldat vechi înălțat din grad în grad, celălalt, sergent-major, rezervist, primar într-un sat din județul Vasluiului. Învăliți în gugiurile sure, bătuți de palele dese ale viscolului, se plecau unul spre altul când vorbeau și parcă-și zvârleau cuvintele, prin crivățul iute. Înaintea lor se tălăzuia turma prizonierilor goi, după care, plecat pe oblânc și învălit în manta, înainta căpitanul călare, iar dinapoi veneau rândurile strânse ale flăcăilor.

— Nu-i nimica ! zise Crăciun. Bine că s-au sfârșit toate. Mult până departe nu mai este ! Ai s-ajungi ș-acasă, ș-apoi după aceea are să fie bine !

— Să fie, domnule sublocotenent, că și rău a fost, de parcă nu-mi vine a crede când mă uit și mă văd întreg. Zice că să nu dea Dumnezeu omului cât poate răbda...

Sublocotenentul nu răspunse. Amândoi se gândeau la același lucru : la vijeliile de foc prin care trecuseră. Regimentul lor primise botezul de sânge, intrat cel întâi în sângeroasele lupte de la Grivița, la 27 august. La 31, a doua zi după luarea Griviței, altă vijelie, cu batalioanele turcești care năvăliseră să scoată pe-ai noștri din reduta cucerită. Dacă nu era al treisprezecelea, să intre și să sfarme, tot ca la luarea Redanului, cu stratul pusteii pe păgâni, dovedeau osmanlâii companiile noastre dărâmate de

oboseala mării lupte din ajun. Pe urmă recunoașterea de la 4 septembrie, lucrările în șanțuri pe vreme rea, luptele de noapte cu

70

pâlcurile de turci care izbucneau când și când, noaptea, pentru a surprinde pe-ai noștri, — În adevăr regimentul lor fusese mult încercat, — și tăcerea aceasta plină de gânduri spunea mai mult decât un potop de cuvinte.

Merseră așa o bucată de vreme, când deodată, calul căpitanului sforăi și dădu în lături.

Michiu își înălță capul :

— Ce este ?

— Halt! strigă căpitanul, au îngenunchiat trei prizonieri !

Sergentul-major și Crăciun se apropiară; flăcăii din urmă mai făcură câțiva pași și se opriră. În zăpadă, înaintea calului, din grămada care se mișca încet-încet înainte, căzuseră trei prinși.

— Răcniți la ei să se scoale ! strigă iar căpitanul, cu glas înăbușit de gluga care-i învăluia fața.

— Sus, bre ! grăi tare Michiu, plecându-se spre căzuți. — Sus ! nu mai avem mult până în sat !

Turcii stăteau grămădiți în zăpadă, cu ochii plini de trudă și somn. Nu înțelegeau nimic, li se lăsau pleoapele ca de plumb pe luminile ochilor. În straiile lor subțiri și scurte tremurau vineți de frig, cu bărbiile amortite, cu buzele negre. Nu mai înțelegeau nimic.

— Drepti, bre ! strigă iar Michiu și duse mâna la sabie ; apoi se răzgândi și și-o trase înapoi.

— Lasă-i săracii ! zise sublocotenentul.

— Bine, dar ce facem cu ei ?

— Desigur, frate, ce facem cu ei ? întrebă căpitanul de sus. Uite, rămânem în urmă...

— Dă, grăi Crăciun, de luat nu putem să-i luăm. Ș-așa merg oamenii greu...

Unul din căzuți își înălță o clipă ochii stinși și făcu cu mâna, ușor, un semn de renunțare,

70

apoi se lăsă pe o coastă. Cei trei gradați și soldații dindărătul lor se uitau fără nici o vorbă. Prizonierii se lăsară în omăt. Căpitanul își porni calul. Crăciun comandă înăbușit :

— Înainte !

Trecură pe alături, — și căzuții rămaseră în pustiul alb ; rămaseră cu ochii închiși, primindu-și sfârșitul tăcuți. Și multă vreme Michiu și ofițerul meraseră alături fără să rostească nici un cuvânt.

Târziu, sublocotenentul ridică capul și zise arătând cu mâna :

— Uite, mi se pare că ne apropiem de un sat... Sergentul-major își îndreptă și el trupul. Prin viscolirea deasă, ceva umbra la dreapta, ca la două sute de pași. Vântul vâjâia ca o apă mare în răscoală.

— Nu ! răspuse Michiu, trebuie să fie o luncă.

Când se apropiară, văzură în adevăr un pâlț întins de mesteceni cu ramuri subțiri în care cânta înfiorător crivățul. Trunchiurile albe se zbuciu-
mau în toate părțile, cu disperare, parcă voiau să se smulgă din rădăcini.

Pe când priveau într-acolo, răsună iar glasul căpitanului :

— Halt!

— Iar au căzut ! zise sublocotenentul.

Era un singur prizonier, un uriaș palid la față, slăbit de suferinți. Mormăia încet în limba lui, închidea și deschidea ochii.

— Sus ! bre ! zise Michiu. Ai să te încălzești în sat!

Păgânul se lăsă în omăt. Căpitanul strigă :

— Înainte !

71

Flăcării iar trecură pe alături. Viscolul venea din ce în ce mai vijelios, pe deasupra grămezilor de oameni parcă fâlfâiau paseri mari albe. Și într-o clipă talazurile acoperiră pe oșteanul rămas singur în pustiu albăstriu.

Prin drumul greu și prin vifor, sergentul-major zise într-o vreme :

— Și de-ai noștri mulți au murit din pricina lor...

— Așa-i soarta omului, bre, răspuse sublocotenentul. — Nici ei nu-s de vină... După ai noștri m-a durut rău inima, dar la urma urmei și ăștia...

— ăștia-s niște păgâni ! mormăi Michiu. — Ei au spintecat cu iataganele mulți dorobanți.

— Adevărat, răspuse Crăciun. Apoi adaogă : Ai văzut cât de repede i-a acoperit omătul ?

— Pe cine, pe păgâni ? Am văzut... răspuse sergentul-major cu glas mai muiat.

Un val mare de omăt se năpusti și le umplu obrazurile. Scuiară, înjurare și răzbură înainte. Mergeau umăr la umăr, albi de nea, arși de suflarea crivățului. Din când în când izbucnea glasul căpitanului, treceau pe alătura de cel căzut, îl lăsau în urmă sub talazurile care se zbăteau deasupra.

Când ajunseră în sat, ninsoarea, mai potolită, curgea prin umbrele vinete ale înserării. Năvăliră toți repede, începând din capul coloanei, pe rând, în curțile înzăpezite. Sătenii ieșeau din casele joase, cercau să se înțeleagă cu sergenții și cu ofițerii. Dar nimeni nu se uita la dânșii. Se îngrămădiră pâlcuri-pâlcuri, pe unde putură și unde apucară. Rupseră pânze întregi de garduri, le așezară în calea vântului, ori în jurul caselor, spintecară

71

zăpada, aprinseră focuri în adăposturi. Era o frământare în care toți parcă uitau de oboseală. Prizonierii, tăcuți, bătătoreau omătul, pregăteau

perdeaua, parcă înțelegeau glasurile dorobanților ; un început de înfrățire le înmuia la unii privirile. Apoi zarva încet-încet se potoli ; numai pe ici pe colo răzbeau glasuri purtate de vânt. Flăcările focurilor mari fâlfâiau în toate părțile.

Michiu, cu pâlcul lui de dorobanți și cu grămada de prizonieri, înjghebase un adăpost între casa unui gospodar și între șopronul larg de aproape, care se deschidea cu fața spre casă. Dăduse o raită prin casă, urmărit de bulgarul tăcut și morocănos, și ieșise numai decît foarte nemulțămît.

— Mare ticăloșie, domnule, mare ticăloșie ! Bulgarul venea după el.

— Ce te ții, mă, după mine ? — răcni oșteanul tare, înturnându-se și zvârlindu-i vorbele în nas.

Săteanul se opri încremenit. Michiu își puse mâinile în șolduri :

— Te boldești la mine, ha ? Cine s-a bătut la Plevna, potaie ? Tu, ori aștia ? Tu ai crăpat aici mâncare cât ți-a încăput în piele, te-ai prăjit la foc, ș-acu te boldești ; ți-au rupt gardul ; ți-au pus pe foc lemnele ! S-au pus și ei, săracii, să se încălzească, — ei și ? — Și se dădu aproape de el, închinzând dintr-un ochi, tainic. — Adică poate ai ceva de zis dumneata ?

Omul n-avea nimic de zis ; se dădu înapoi și își mângâie o clipă pe gânduri mustățile mari aduse a oală : se gândea ce-o fi însemnând potopul de cuvinte ale sergentului-major.

— Spune, mă ! ai ceva de zis ? îi răcni oșteanul la ureche. Apoi duse mâna la straja săbiei :

— Pașol !

72

Săteanul se dădu repede înapoi și intră în casă. Capul lui zbârlit, nemulțămît, apăru la ferestruică.

— Măi-măi-măi ! mormăi Michiu apropiindu-se de focul în jurul căruia prizonierii cinchiți, grămădiți strâns, făceau o roată mare ; — strașnic, domnule ! aista-i mare iritic !

— Domnule sergent-major, zise un căprar, — iritic ca iritic, dar ce zgârcenie ! mămulică !

— Hm ! oameni răi, băiete ! Da' ia să-l iei în mașină și să te faci a-i da !...

Un murmur ușor de răs tremură printre flăcării răspândiți ici-colo printre prinși. Sergentul-major trecu la foc prin rândurile strânse, își scoase tabacherea și-și răsuci o țigară. Apoi se întoarse spre soldați :

— Voi puteți să scoateți câte ceva și să mâncați. Eu până ce n-oi lua anafura de asta, nu pun nimic în gură...

Prin copacii din jurul casei, prin căpriorii șurii sub care se zbătea arzînd focul, fluiera cu învierșunare crivățul. Suflările lui mânioase zguduiau pânza de gard și de trestii așezate în cale-i, spulberau grămezi de omăt și le zvârleau în cernerii de năsip în șură, asupra focului.

Turcii suflau zgomotos și-și pârपळेau la flăcări mânilor și picioarele. Erau așa de plini de frig și de durere, încât nici mâncare nu le trebuia. Clănțneau din dinții rânjiți, se întorceau pe o parte, se răsuceau pe alta, și, în căldura umedă care le dezmoțea mădulele, ochii le scînteiau. În jur, vifonița se învoldura cu valuri mînioase, și acolo, la focul mare, un pic de multămire muia inimile împietrite de năcazuri.

Din când în când, ici-colo, oameni răzleți se sculau, ieșeau și se întorceau cu grămezi de vreas-

73

curi și lemne. Le aruncau pe foc, și flăcările, înăbușite un răstimp, izbucneau iar, albe și vioaie.

Deodată, din întunericul neguros, ieși în lumină trupul voinic al sublocotenentului.

— Ce mai ala-bala pe la voi, Michiule ? întrebă el, apropiindu-se.

— Bine, domnule sublocotenent, răspunse sergentul-major. Mi se pârपळेască dancii la foc.

— Las' să se pârपळेască, bre, că mult frig au strâns !!

Căciularii își scoaseră glugile ; stăteau cu obrazurile pălite în lumină. Frigul alungat, prindeau ici-colo să șoptească. Numai prinșii tăceau încă : în trupurile lor rebegite, răceala își sfredelise cuib adânc.

Crăciun se lăsă jos, alături de prietinel de zile grele.

— Zău, bre, zise el, de abia aștept s-ajung acasă !

— Om ajunge ș-acasă, răspunse Michiu. Acuma nu mai zic nimica, dar numai Dumnezeu știe cum are să mi se încălzească inima, când oi călca pragul și mi-oi vedea nevasta și copiii !...

Amândoi rămaseră gândindu-se, cu ochii în flăcările focului, ascultând glasul viforos al vântului.

Soldații, prizonierii, începeau să roadă din provizii. Mușcau cu privirile ațintite, mestecau, muiiați de căldura focului, și nimeni nu zicea nimic. Târziu, după ce isprăviră, într-un răstimp de domolire a vijeliei, câțiva oftară prelung, din greu.

Apoi, încet-încet, prinseră a grăi. Dorobanșii își spuneau nevoile de acasă și glasurile lor deșteptau multe dureri vechi... prinșii șopteau pe nas, cu fețele chinuite, cu ochii plini de adâncă durere. Iar Michiu și sublocotenentul iar își aminteau

73

și acuma vorbeau despre valurile trecute, despre băieții de treabă care căzuseră în volburile de foc, despre zilele negre pe care le petrecuseră... Toți cei căzuți zăceau în târna străinătății, sub pânza albă de omăt. Cei de-acasă nu-i vor mai vedea ; vor rămânea pentru totdeauna pierduți ! Și o a-mărăciune de care nu-și dădeau sama le umplea piepturile, o amărăciune în care mila de mult alungată se întorcea pătrunzându-i încet-încet. Tăcură apoi și se uitară la turma de dușmani goi care se frigeau pe lângă foc și vorbeau triști, cu glasuri domoale.

Gândul li se întoarse la cei îngropați în vifor, în urmă, căzuți fără murmur, cu lacrimile înghețate în ochi și cu gurile închise izbucnirilor durerii. Și simțeau ceva fără să și-o spuie, o milă pentru om, pentru omul nenorocit oricare ar fi el.

Și cântecele vântului de iarnă sunau jalnic în noaptea dimprejur, roiri dese de fulgi albi, sticlind în lumină, năvăleau spre grămădirea mare de jar a focului. Acum oamenii, moleșiți, se plecau unii peste alții, cu ochii împăienjeniți. Din zvonul domol al glasurilor pătrundea povestirea unui căciular, care spunea despre muiera lui lăsată acasă ,tocmai când din zi în zi își aștepta ceasul.

După ce tăcu el, rămase de abia răsunând numai glasul moale al unui turc slăbuț. Cei care mai vegheau, cu ochii deschiși, îl ascultau. Iar prinsul se înduioșa, avea înmlădieri grele de cuvinte, în care se simțea suferința cea mare.

După aceea tăcu și el. Și dormitau alături oștenii noștri primitivi și crânceni în lupte, și păgânii care măcelăriseră răniții cu iataganele.

74

Iar Crăciun înălță bidonul cu rachiu, trase un gât și-l trecu lui Michiu. Gustară ceva, mai băură, apoi sergentul-major prinse a spune c-o lumină mare în ochi :

— Să vezi, domnule sublocotenent, am un țânc de-o șchioapă ; uite, numai atâta, — și-l chiamă Mihăiță...

Crăciun dădea zâmbind trudit din cap, cu ochii pierduți. Frântura de convoi stătea răsturnată în zvonul viscolului, în lumina și-n căldura focului. Oamenii se lăsaseră unii peste alții, cu ochii închiși, cu inimile împăcate.

DIN ALTE VOLUME

BOTOLAN

Pe Botolan îl aveam soldat în ecadron. Eu eram tinerel făr' de mustață pe atunci, și-mi purta el grijă pentru mâncare, pentru culcare, — și era cu credință adevărată. Un om spătos, scund, cu niște ochi verzi, plini de bunătate.

Dintru-ntăi, mi se păruse cam sărac cu duhul ; dar pe urmă am văzut că numai sfiala era de vină pentru încurcăturile lui. Pentru dânsul, târgul și armata fuseseră o minunăție ca aceea, la început. Toată tinereța și-o petrecuse la ciobănie, în pâcla munților, cu buciumpul, cu oile. Când s-a însurat, iaca și oastea ; și mai trece un an, doi, iaca și războiul. Rău. Avea și-un copil. Și întruna se gândea la oile lui, la nevastă și la fetiță, — și ofta.

Câteodată îmi era și milă de el, cu toate că de la o vreme, după furtunile ce bântuiseră, după Grivița, după toate, mi se făcuse inima ca de piatră.

— Ce ai, mă Botolan, de oftezi așa ?

— Ei, ce să am, domnule sublocotenent ? Mă gândesc și eu că multe îndură omul pe lumea asta !

— Ți-i dor de casă și de oi, bre ?

75

— Da, domnule sublocotenent, — și de nevastă... Ce să fac ? dacă așa-i, ticălos, sufletul meu !...

Și ofta, privind într-o parte.

În rătăcirile noastre de călăreți ușori, după bătaia vântului și după zgomotele depărtărilor, nu mai aveam sălaș și hodină ca lumea. Șăile nu se mai luau de pe cai, oamenii se hodineau, mâncau, cu frâiele trecute prin mână și cu carabinele gata, alături. Unde mai pui că eram cu rușii amestecați, și ofițerii lor cei mari și mândri se uitau la schimbașii noștri de sus tare, din văzduh : niște sălbatici care și-au prins caii din ceairuri, au încălecat și au venit la bătălie ! Dar când a fost cea dintâi ciocnire a noastră la podul Vidului, când am sfârticat cele dintâi batalioane dușmane spul-berându-le, — atunci, he-he, atunci din brațe! și din frate ! nu ne mai scoteau, din dragoste și băutură...

În toate rătăcirile acestea necurmate și în hărțuielile sângeroase, Bolotan avea grijă de mine ca de un frate mai mic. Într-o colibă pustie, într-o casă părăsită, într-o cărămidărie, într-o hrubă în pământ, ori unde cădeam, el venea cu brațul lui de fân, ori de paie, îmi înjgheba patul, ca să pot dormi un ceas, două mai pe moale. În opririle acestea, apoi, după această dintâi grijă, nu rareori îl zăream sfătuindu-se cu tovarășii și scotând dintr-un fund de săculeț, ori de prin halaturile șelei, câte-o bucată de slănină ori câte-o pasere cu gâtul răsucit... Mă ospăta și mă privea lung cum mănânc, cu ochii lui verzi, plini de bunătate. Eram subțirel pe atunci, cu puf pe obraz și-i era milă de mine. Pentru toată grija asta, cu sfială, abia îndrăznind, cerea și el o plată :

75

— Trăiți, domnule sublocotenent, aș vrea să trimet o scrisoare acasă... să știe și Mărioara mea, că încă n-am murit aici, prin străinătăți, în țara Turcului... Ea, săraca, zi și noapte s-a fi gândind când mă întorc... Poate mă întorc azi, poate mă întorc mâni... Dacă vede că nici veste nu-i mai vine, socoate c-am și murit... Vai de capul ei ! Ce crezi, domnule sublocotenent, ea-i femeie singură, cu grijă, cu năcazuri... Ce poate un cap de muiere ? Așa, mă gândesc eu să-i trimet răspuns : să știe că eu îs sănătos, ș-o duc bine, ș-am să vin cât de degrabă acasă, dac-a da Dumnezeu...

Într-un rând, după ce rămase mult pe gânduri, cu privirile duse, îndrăzni, cu glas încet :

— Oare mult avem să mai stăm noi prin sălbătăciile acestea, domnule sublocotenent ?

— Dă, bre Botolan, ce să-ți spun ? Nici eu nu știu... Până când s-a sfârși războiul.

— Când om răzbi pe Turc, domnule sublocotenent ? ...

— Da, Botolan, când l-om răzbi...

— Hei, apoi atunci tot mai avem, domnule sublocotenent, că Turcu-i tare, ce crezi ? Zicea și tătuca, și bunicu, că un turc răpune și doi și trei de-ai noștri... Dar a da Dumnezeu și tot noi om dovedi...

— Ție, nu ți-i frică de dânșii ?

— Ei, de ce să-mi fie frică ? Nu mi-i frică... Ziceau așa, bătrânii ; da' acum a i-am cercat noi și cu sabia, și cu carabina, ș-am văzut că tot om e și turcul... Cât despre asta n-am eu nevoie... Numai de s-ar sfârși mai degrabă... Atâta amar am și eu...

76

Și cum privea în lungul câmpiei pustii cu iarbă arsă, spre Dunăre, deodată ochii i se umplură de o lumină de jale, răsfântă parcă din cele din urmă luciri ale asfințitului.

— Mă gândesc eu, domnule sublocotenent, ce-a fi făcând acu Profirița... E mititică, mititică și bălaie, și de abia umblă în picioare... Și nici nu putea zice decât mamă și tată... Acuma, când m-oi întoarce, nici n-are să mă cunoască... Doar e vreme de când am pornit de-acasă... Poate stau în clipa asta amândouă pe prispă și Mărioara se gândește la mine și se uită în lungul drumului...

Așa, prin mult amar și năcaz am trecut noi, până ce-a dat Dumnezeu și au început hărțuierile din jurul Rahovei.

Au bubuit tunurile o zi încheiată, au pocnit carabinele neîntrerupt, și toată vremea, până ce căzu asupra câmpiei pânza fumurie a înserării, escadroanele noastre s-au zbuțuit prin vântul morții, prin bombăniile schijelor și prin bâzâirile de albină ale gloanțelor. Flăcăii noștri, alungând pâlcuri de turci, se aplecau amenințători pe oblâncuri și dădeau zbor cailor în vijelie ; descălecările se făceau cu iuțeală nemaipomenită, prin rovine, prin tufișuri, carabinele pârâiau sec ca vreascuri, oamenii încălecau iar și zvâcneau în larg cu răcnete prelungi, după conținerea cărora rămânea freamățul galopului mulțimii.

Cu cernerea cenușii înserării în largul pustiu al acelor locuri, detașamentul nostru a rămas în avanposturi.

O trudă grozavă îmi îngreua tot trupul. Simțeam fiori de frig, care alergau pe sub piele prin brațele amortite, sub mantaua grea. Mergeam în pasul calului, și puținii flăcăi ai detașamentului

76

mă urmau tăcuți, ca umbre, în întunecime. O casă pustie, la un colț de muncel, se deslușea abia înainte-ne : acolo mergeam. În fund, întăriturile turcilor în Rahova se tăiau negre, puternic și foarte deslușit pe

slabul abur luminos al amurgului, în asfințit. — După larma zilei, tăcerea care ne împresura părea a veșniciei.

În pasul liniștit al cailor ajunserăm. Recunoscurăm casa și împrejurimile prin desigurile mărunte de mlajă, până la pâlcul de sălcii care mărginea mlaștina dinspre Rahova turcilor. Postul vecin al nostru, în dreapta, putea fi zărit pe orizont dacă sentinela se lăsa pe vine. Soldații des-călecară în tăcere, dosiră caii și le dădură grăunțe, își pregătiră armele, șoptiră abia auzit un timp, apoi tăcură, așteptând.

— Măi băieți, să păzească doi spre zăvoi, unul să rămâie aici... Ceilalți cercați a dormi cum veți putea... Ce-a da Dumnezeu... La o nevoie, scurt în picioare ; nici în somn să nu vă descleștați degetele de pe armă.

— Trăiți, domnule sublocotenent, zise sergentul, așez eu totul... Loc de dormit este sub șopron... La o nevoie, mai curând simțim... Aici, în casă, este un fel de pat, da-i de pământ, domnule sublocotenent, ca vai de lume... Nu știu de te-i putea hodini...

— Punem un braț de fân, șopti Mitru Botolan, și eu mă culc colea, lângă părete, afară...

— Bine, puneți un braț de fân, șoptii eu ; de abia îmi simt trupul, de ostenit ce sunt... Așa... Să băgați de samă, măi băieți, purtați-vă, măi, ca totdeauna... La o nevoie, ca fulgerul, și să dați cu toată nădejdea...

77

— Las' pe noi, domnule sublocotenent... șopti Mitru.

Câmpiile, cetatea, pieriseră în întuneric, încremenite în tăcere ; prin răcoarea aspră a nopții nici o fâlfâire de vânt nu adia. Numai un foc de pușcă se auzi departe, slab, singuratic, trist. Pașii oamenilor pe lângă păreții casei, afară, conteniră, șoaptele amuțiră ; rămăsei singur, zdrobit de osteneală, între păreții goi, reci și afumați, pe patul de pământ, deasupra maldărului de fân. Un timp, fiorul, glasul tăcerii, îmi țârâi în urechi ; apoi somnul de plumb mă copleși.

Într-un târziu, poate după două, poate după trei ceasuri, deodată tresării și mă deșteptai, pe jumătate amețit; simțisem prin somn, în urechi, un bubuit afară, sub păreți. Nemișcat, rămăsei sub manta, cu fața la părete. Mă gândeam, cercând a mă desmetici. Ce să fie ? Vuietul s-a auzit de partea cealaltă, între ușă și fereastră parcă... Era liniște moartă în juru-mi, nimic nu pătrundea de afară. Dar tot nemișcat stam, cu urechea ațintită. Poate s-a întors afară, sub părete, în somn, Botolan... El zicea că se culcă afară, aproape de mine.

Dar deodată inima se izbi dureros în coșul pieptului. Încremenit, asudat rece, am stătut cu ochii zgâțiți în pata de lumină cenușie pe care o făcea lângă mine, drept deasupra-mi, la o palmă depărtare de ochi, singura fereastră din păretele de la spate. În pata aceea, ca într-o fulgerare, zărisem o mișcare de umbre.

Toată ființa, înlăuntru, îmi tresărise, dar din locu-mi nu mă putusem clinti. Ca într-un fel de farmec simțeam cum încremenesc, și așteptam. Nici un zgomot nu se simțea, doar ceva ca-n vis,

78

În răstimpuri scurte, ca strecurarea vântului în cercevele, ori clătirea unei ramuri, dar așa de slab, în pulsații fără legătură, care n-aveau nimic omenesc. Jocul umbrelor dintru-ntăi grabnic, acum se domolise : părea o mână care se întinde și se retrage, marginea rotundă a unui cap care sta în cadrul cercevelelor o clipă, un tremur nedeslușit, o pată neagră apoi, încordat, cu gura uscată, nu mă puteam clinti din locu-mi. Un zgomot mai deslușit mă cutremură, umbrele se șterseră de pe părete, pata cenușie rămase goală ca taina unui ochi orb.

Eu tot așteptam, cu trupu-ndurerat de încordare. Cineva tuși afară, lângă părete — și farmecul deodată se risipi.

— Tu ești, Mitrule ? strigai tare, și mă întorsei spre fereastră.

— Da, domnule sublocotenent, noi sântem...

— Ce este ? nu dormi ?...

— Nu, domnule sublocotenent... De-acu trebuie să deștept pe domnu sergent, văd că cei din marginea luncii nu mai mișcă... Mi se pare că le-au făcut felul aiștia...

Îmbrăcat cum eram, zvâcnii în sus și mă așezai în capul oaselor la marginea patului de pământ. Afară, prin întuneric, porni mișcare domoală. Mă ridicai, făcui doi pași și deschisei ușa.

— Ce-a fost, Mitrule ?...

Botolan îmi răsări înainte prin întunecime. Înspre șopron se auzea glasul înăbușit al sergentului.

— Asta a fost, domnule sublocotenent, răspunse soldatul, — că au venit trei păgâni până aici... Mă mir cum au putut trece, cum s-au strecurat

78

până-ntr-acoace... Voiau să intre în bordei pesemne . . .

— În bordei, la mine ?

— Da, domnule sublocotenent !

— Ei, și ce-a fost ? Acesta era zgomotul pe care l-am auzit ?... A fost ceva în dreptul ferestrei... S-au dus ?

— Nu, domnule sublocotenent, i-am prins eu și i-am doborât...

Un fior ușor mi se strecură prin piept. Botolan mă privea liniștit prin întuneric. Făcui doi pași. În umbra ca păcura a păretelui, spre șopron, trei momâi negre zăceau întinse la pământ, alături.

— I-am zărit cum veneau câte unul, și i-am așteptat aici, în umbră... Și gata... Îs bașbuzuci, domnule sublocotenent... șopti Mitru.

— Cum a fost, bre ? Cum s-a întâmplat ? Nici zgomot, nici strigăt, nimic...

— Nu, domnule sublocotenent, ce să mai fac larmă ? Au venit pe rând. Am sărit celui dintâi în spate și l-am sfârșit, și pe ceilalți i-am așteptat lângă fereastră... Ei veneau, mă credeau de-ai lor prin întunericul streșinei, și eu întindeam mâinile și-i apucam de gât, domnule sublocotenent... Și pe urmă, gata ! Asta a fost... Doar voiau să intre în bordei să te omoare, domnule sublocotenent !

— Și n-a strigat nici unul ?

— De ce să strige ? N-a strigat nici unul !

Prin noapte, cercam să zăresc mâinile soldatului, care, îmi închipuiam, trebuiau să fie uriașe. El tăcea. Sergentul și doi oameni se strecurau ușor spre desișul de sălcii.

— Și cum i-ai doborât tu pe tustrei, bre ?

— Uite-așa, domnule sublocotenent, i-am doborât... răspunse moale soldatul.

143

Aveam simțirea ghețoasă că am trecut printr-o mare primejdie ; câteva clipe rămăsei cu ochii ațintiți în neștire spre trupurile necunoscuților care zăceau la doi pași, cu fețele la pământ, muți, fioroși, fulgerați năprasnic. Și un val de milă pentru mine, un val cald și pentru soldatul care mă scăpase de la moarte, îmi umplu coșul pieptului. El tăcea, nemișcat, și gânditor, la o parte.

A doua zi, cu detașamentul neștirbit, am intrat în rânduri. În grabă am făcut colonelului raportul, tot în grabă colonelul se opri în fața lui Mitru și-l privi cu luare-aminte, dădu poruncă pentru ordin de zi de vrednicie, — și tunul izbucnind, comandele trecură ca sfârcuri de bice printre rânduri, câmpia se umplu de ramat mare și pânza noastră de oaste, sclipind din săbii, amenințătoare și întunecoasă, porni zguduind pământul ars al câmpiei.

Prin fumegarea luptei, la cel întâi popas, Botolan se apropie de mine, și mă ținti cu ochii lui verzi, rugători, fără să îndrăznească a rosti vreun cuvânt. Eu mă simțeam purtat spre el cu toată inima, cu dragoste :

— Ce-i, Mitrule ? Iar ți-i dor de-acasă ? Vreo scrisoare, ceva, hai ?

— Da, trăiți, domnule sublocotenent, o scrisoare... De-acu dac-am scăpat și de acest năcaz, pot să zic că mult până departe nu mai este... Și ast' noapte am avut un val... Cu primejdie a fost acela, domnule sublocotenent, dar acuma a trecut... Ș-așa, mă gândesc eu, domnule sublocotenent, să trimet iar răspuns Mărioarei, o leacă de răvaș : să știe că eu îs sănătos, ș-o duc bine, ș-am să vin cât de degrabă acasă, dac-a da Dumnezeu !

140

Mă privea zâmbind, cu lumina-i de jale de amurg în ochi. Șopti domol :

— Oare ce-or fi făcând ele acu acasă ?... Fetița nu poate zice decât mamă și tată... Când m-oi întoarce, nici n-are să mă cunoască...

Cum mă privea, neclintit în șa, deodată avu o zguduire ușoară. Zâmbetu-i crescă într-o fulgerare, se prefăcu în răs, ochii se lărgiră, și fără nici un cuvânt, se plecă pe oblânc și-și îngropă obrazul în coama calului. Atunci, tresărind cu un geamăt săgetător, băgai de samă că tâmpla-i era sângerată : un glonț rătăcit venise, de unde ? un glonț rătăcitor venise, îi sfredelise tâmpla, și acuma, brusc, totul se sfârșise. Acuma încremenise cu obrazul în coama calului blând și nemișcat, cu brațul stâng sub piept, cu dreptul în lungul trupului, spre pământ.

Îl priveam și mă gândeam la cele două ființi care-l așteptau în munți, în fundul Moldovei, la Profirița lui mai ales, cu părul ca fulgul de păpădie, care de abia umblă în picioare și nu poate zice decât mamă și tată. Ca-ntr-o izbire, mă zgudui năvala lacrimilor.

Acu, și pe mormântul lui crește iarbă...

Așa ne-a spus nenea Cerceluș istoria soldatului Botolan.

Vremuri de bejenie (1907)

UN OM PIERDUT

Sublocotenentul Grigore Damian

cătră ai săi — la 6 spre 7 septembrie 1877.

De și sunt trudit peste măsură, nu pot să dorm în noaptea asta. Au tăcut tunurile Plevnei, au tăcut ș-ale împresurării ; o împușcătură iute, care ne-a scos buluc afară, a contenit, nu știu unde a fost, — poate au mai căzut câțiva de ai noștri... Acuma dorobanții mei din vizunii dorm somn de plumb ; numai cei din șanțuri, în mâzga pământului și în răceala nopții, știu că-și vor fi blăstămând, săracii, zilele. Cât îs de tari și cum rabdă în tăcere oamenii aceștia ; parcă mă străbate un fior de înduioșare !

Azi, înainte de amiază, când îi pregăteam pentru atacul de la Grivița a doua, se rânduiau tăcuți, își cercetau puștile și-și strângeau centuroanele. Erau cu ochii duși, cu gândurile călătorite pe la vetrele lor. Dar n-auzeam un glas de tânguire, de păreri de rău, nimenea nu pomenea de cei de-acasă. Doi au îndrăznit să glumească chiar, doi mehedințeni : eu îi știam oameni tăcuți și cumpăniți. Amândoi din compania mea. Dumitru Sultan din Padina și Dumitru Hapciu din Pluta. O glumă ciudată.

Hapciu a zis cătră celălalt:

80

— Măi camarade, când om intra în șanțurile lor, au să te înalțe turcii sultan !

Iar Sultan a răspuns strănutând : — Hapciu !

Cei din jur au prins a râde.

La atac amândoi au căzut cei dintâi și au pierit zbatându-se sub ochii mei.

Acuma în noaptea asta, vreau să vă scriu ce s-a petrecut cu Neculai Călin, văru-meu : tot m-ați întrebat de el. Îmi spuneți că nici o veste n-a venit de la el nevestii lui, nici nimănui. Nici de acum înainte n-are să mai primească nimeni veste de la el; a murit azi. — Eu, mulțămesc lui Dumnezeu, am scăpat cu zile. Am trecut prin mare cumpănă și am avut mare noroc.

Ieri sară, vine Călin la mine. Nu-l văzusem de-o săptămână. Mi se părea ațâțat ca niciodată și foarte serios. Eu îl știam omul petrecerilor și al ticăloșiilor. Am stat și m-am uitat la dânsul. S-a întâmplat să fim numai noi singuri în bordei.

Mi-a întins mâna, m-a întrebat :

— Ce mai faci, Grigoriță ?

— Bine, domnule locotenent, zic ; da' dumneavoastră cum o mai duceți la comandament ?

El m-a privit în tăcere, apoi s-a așezat lângă mine pe un scăunaș. A zis cu glas scăzut :

— Am să vorbesc ceva cu tine, Grigoriță... Dintre toți de aici, numai pe tine te am mai de aproape... Poate-or întreba cei de acasă cândva de mine ; să știi și tu ce să le spui.

M-am uitat cu mirare la el. A prins a râde privindu-mă drept în ochi, un râs prefăcut, vedeam eu bine, apoi și-a plecat ochii într-o parte și cu dreapta a început a-și răsuci neliniștit mustața.

Începu, tresărind parcă :

— Tu știi, dragă, că dacă n-aș fi avut o leacă de protecție, aș fi prăpădit cu rușine epoletele... Acu mă gândesc eu cu jale la toate prostiile pe care le-am făcut ! Ce te uiți mirat la mine ? Știi și tu de toate, precum știi toți : că am cheltuit averea nevestii, că am făcut datorii, că am jucat cărți și-am pierdut de vreo trei ori solda oamenilor... Parcă eu nu știu că le cunoști toate ? De când am venit aici, alături cu camarazi vechi, cu foști prieteni, nu simțesc eu privirile tuturora? (Începu a râde în silă.) Acuma nu mai sunt dintre-ai lor ; vorbesc cu mine numai când sunt nevoiți, în interes de serviciu ; mă ocolesc oricând pot ; ba unii povestesc despre ofițeri osândiți pentru fapte rele, povestesc într-un chip anumit, de mi se ridică tot sângele în obraz de mânie și de rușine ! Toți, și cel mai tânăr dintre dâșii și cel sosit acuma din școală, știu că am fost dat în consiliul de reformă și era cât pe ce să fiu alungat cu rușine... Dar erau copii, era guri flămânde, era nevasta, sărmana, care alerga cu lacrimi, îngenunchind pe la cei mari... Nu m-au reformat ; am trecut în rezervă ; am îndurat sărăcia ; am scăpat de rușine ; dar și sărăcia duce la aceeași cumplită disperare... Și toate le știu toți aceștia care mă împresoară acuma : știu că am încercat de toate ca să mă pot ridica din sărăcie, știu că n-am fost în stare nimica să fac ! Am ajuns să-mi pierd nopțile prin casele de joc în București ; copiii umblau pe la ușile rudeniilor și nevasta, săraca, ducea casa, mă ținea și pe mine, din lucrul mânilor ei ! De asta

acuma, de când am fost chemat sub steag, se uită cu dispreț la mine toți și mă ocolesc ! Și aici le dau dreptate... le dau dreptate !...

82

Glasul lui crescuse într-o mânie înăbușită. Mă privea cu ochii umezi, plini de o pornire nebună. Nu-l mai cunoșteam. Înaintea mea nu mai stătea Călin al nostru, ticălosul blăstămat de toate rudele Măriei; nu mai era Călin împotriva căruia tuna unchiul Toma : La ocnă ! criminalistul ! A mâncat banii ! Și-a nenorocit nevasta și copiii ! — Era altul ! mă îngrozeau ochii lui. Tăceam, nu știam ce să spun.

— Și tu mă disprețuiești ! zise el, greu, privindu-mă țintă ; nu-i așa ? mă disprețuiești...

Am început a îngâna :

— Nu-i adevărat, domnule locotenent... dimpotrivă...

— Nu te apăra ! urmă el c-un fel de mânie, nu te feri ! Tu ești rudă cu Măria, ești văr : toți, și tu, ș-ai tăi, ați strigat totdeauna c-am nenorocit-o...

— Domnule locotenent...

— Așa-i, am nenorocit-o. Vrei să spui că n-am nenorocit-o ?...

Eu n-am răspuns. El avea un rânjet dureros. Un răstimp a tăcut, privind înainte-i, parcă vedea ceva.

— Tu, Grigoriță, nu știi câte au fost între noi, urmă el cu glas înduioșat... Acuma îmi aduc aminte de toate și mi se umple inima de jale ... Când îmi luam pensia, mă duceam întins să-mi încerc norocul la cărți, . Și ea mă ruga pe toți dumnezeii să nu mă duc, suspina și gema, că puținul acela e al copiilor, e haina lor, e pâinea lor !... Cădea în genunchi, îmi împiedica picioarele cu brațele, — țipa după mine ... eu mă duceam... O găseam plânsă ; se istovea, murea pe picioare...

82

— Ascultă, Grigoriță, șopti el cu glas schimbat, eu din dragoste am luat-o pe Măria... Noi ne-am luat din dragoste... Ș-acuma în bătaia puștilor ș-a tunurilor, singur stând aici, fără un prietin, fără o vorbă bună, mi-am adus aminte de trecut... Ticăloasă viață am avut ! Ticăloasă viață...

Șuierul glasului lui m-a făcut să tresar. Am ridicat fruntea, l-am privit; în ochii lui ardea ca o flacără de nebunie și de disperare.

A stat un timp așa, pierdut, și mie parcă mi se muiase inima de înduioșare. Afară suspina un vânt de toamnă, ușor, — abia îi auzeam modulațiile chinuite...

Într-o vreme Călin a oftat, deșteptat din gânduri și s-a ridicat în picioare. A încercat să zâmbească :

— Poate vei uita de ce ți-am spus... dar poate să-ți și aduci aminte... Știi că mâni mergem la atac ?

Am tresărit. Numai din ochi i-am cerut lămuriri.

— Da. Am cerut să merg și eu cu coloana... O să merg într-un batalion cu tine...

Începu a râde :

— Mergem tovărășie... Poate luăm Grivița numărul doi !...

În mine a început să bată cu tărie inima ; a doua zi, vra să zică, trebuia să intru în fierberea morții. Mi s-a pus un painjenis sângeros pe ochi. În neștire am întins mâna, am răspuns în neștire glasului lui Călin, — m-am trezit apoi singur, tulburat și înfierbântat; am uitat mărturisirea pe care o promisem ; mă gândeam că a doua zi poate o să rămân întins, în sânge, sub șanțurile păgânului.

835

Nu știu cum am izbutit să dorm ; m-am sculat trudit; am primit înfrigurat ordinele ; mi-am pregătit oamenii ; de zece ori le-am inspectat cartușierele și le-am rostit datoriile lor la atac în ziua aceea. Foarte des mă uitam la ceas, de multe ori fără să văd minutarele. Și într-un târziu băgai de samă că tunurile bat cu tărie și fără întrerupere. M-am mirat când mi-au spus soldații că artileria a început focul la răsăritul soarelui...

Pe urmă nu-mi mai dau sama cum au trecut ceasurile cele două din urmă. Când ne-am mișcat spre parapetele Griviței noastre, deodată cineva m-a apucat de mână. M-am întors, Călin m-a oprit, m-a cuprins în brațe și m-a sărutat. Mi-a zis încet :

— Grigoriță, adă-ți aminte de mine...

Nu era înduioșat, mi se părea hotărât și tare și-i luceau ochii. Mie, în îmbrățișarea aceea, mi-au dat lacrimile : m-am gândit la toți ai mei.

Și dintrodă, după ce ne-am așezat la rezervă, am auzit semnalul de atac, — și dorobanții Sucevii au zvâcnit din șanțurile din apropiere, s-au risipit, și-au pornit ca o furtună spre reducta turcilor. Am simțit în ochi izbirea unui val de sânge. Pe urmă s-a limpezit ca o arie înainte-mi, și de unde eram, am văzut lămurit zvârcolirea luptei... Dorobanții au stropșit într-o clipă pe turcii din șanțul înaintat, apoi cu scările și fașinile au dat năvală în tabie, și-acolo au pornit luptă crâncenă cu baioneta.

Am tresărit iar : al nouălea de dorobanți ieșise și el din șanțuri ca să sprijinească pe suceveni. Cineva a strigat lângă mine : Trebuia să iasă odată! — Tunuri porniră a trăsni aproape, cu repeziciune, împușcăturile parcă se înmulțiră ; coloana a

156

doua se opri la jumătate de cale, batalionul întreg se culcă la pământ...

Atuncea am înțeles că sucevenii au rămas fără sprijin ; am înțeles că se luptă cu strășnicie, că-i căsăpesc încă nizamii acolo, în reductă... Am început a tremura ; n-am auzit, însă am simțit porunca de înaintare. M-am văzut luat înainte ca de o volbură, — și deodată în jurul meu începură a cădea... În mine era o hotărâre : să năzuiesc la reductă, să mă salvez înainte !... În juru-mi cădeau oșteni, bătuți de plumbi și schije. În vântul acela de spaimă, câteva glasuri se înălțară : La pământ ! că ne potopesc ! Și lunecând în mîzga de sânge, s-a poticnit și batalionul nostru la pământ... Stam pe brânci și priveam ca prin sită spre zvârcolirea de la

redută... Și deodată băgai de samă că cineva dintre ai noștri rămăsese în picioare. Am cunoscut numaidecât pe locotenentul Călin ; și ca o zguduire m-a străbătut de la creier prin spinare... Mergea domol spre redută, singur ; luase de undeva o pușcă : o încărca mergând, apoi se oprea, ochea și trăgea... L-am urmărit așa o vreme. A mers ca la o sută de pași, apoi l-am văzut slăbind din piciorul stâng, a îngenunchiat, s-a sprijinit în armă, — a zvâcnit deodată în picioare, și după aceea a căzut ca fulgerat, pe spate.

Acuma iar s-a făcut liniște și vântul suspină ca și-n noaptea cealaltă când eram singur și-a intrat la mine, cu ochii arși, Neculai Călin. S-a mărturisit disprețuindu-se cu disperare și eu nu înțelegeam atuncea că el hotărâse să pregătească Măriei și copiilor pensia unui oștean mort cu cinste pe câmpul de bătălie.

Povestiri de sară (1910)

157

UN VITEAZ

O povestire a locotenentului Eug. Ștefănescu din regimentul 9 infanterie.

Aveam de străbătut un drum de vreo patruzeci de kilometri pe un viscol de nu se vedea înainte-ne la zece pași. Vântul ne ardea fața cu biciuiri de foc. Caii de la sanie, niște roibi deprinși cu toate necazurile, înaintau greu, — dar sileau pe cât puteau, săracii. Pe părul lor promoroaca se prinsese ca o spumă înghețată.

Umblam printre dealurile ondulate din Nordul Moldovei, printre păduri cufundate sub domnia albă a iernii. Drumul ne părea din ce în ce mai greu și așteptam un popas, cu sălaș cald și-un pahar de băutură fierbinte.

Ajungem în sfârșit. Trimitem caii la hodină și ovăs. Degerați, — intrăm într-un local de jandarmerie.

Se ridică de la o masă, unde scria, un jandarm înalt, cu sprâncenile tufoase umbrindu-i ochii și c-o mustață enormă roșie. Avu onoarea să ne salute, după obicei, și ne împinse câte un scaun. Ne întrebă de unde venim, încotro mergem și se

84

informă dacă n-am dori să bem un ceai. Era, cum se vede, un om cu întrebări geniale.

Cum ieși să se intereseze de această nobilă băutură, — observai într-un colț, în umbră, așezat pe-o lădiță, un soldat care se silea să se salte din locul lui. Voia să ne salute, însă nu putea. Un picior îi era aproape zgârcit, și drumul lung, pe vremea rea, îl vlăguise peste samă.

Îi făcui semn să rămâie la locul lui. Mă privi cu doi ochi plini de vioaie strălucire. Obrazu-i bronzat, cu toată suferința și truda, oglindea un suflet plin de energie.

Mă apropiai de el ; îl privii cu prietinie. Intrarăm îndată în vorbă.

— Ai fost rănit ?

— Da, domnule locotenent.

După un răstimp de ezitare, urmă :

— Am fost până ieri într-un spital. Acuma sunt trimis la alt spital, de convalescenți, în Botoșani. Aștept aici să treacă o sanie, să m-agăț și eu.

— Și unde ai fost rănit ?

— Am fost rănit în cinci locuri, domnule locotenent.

— Ai cinci răni ?

— Cinci.

— Cum așa ?

Fața deodată i se rumeni ușor și ochii îi scânteiară. Îi dădui o țigară. Și-o aprinse și începu să-mi povestească.

— Apoi... eu am luptat la Oituz. Era prin luna lui noiembrie și era o vreme cum nu se poate mai potrivită, — cu cerul îmbrobodit de nouri și fără vânt. O vreme liniștită de toamnă.

Toată noaptea săpasem la tranșee. Când veni peste noi ziua albă, începurăm a ne învârti ca guz-

85

ganii prin găurile noastre pândind pe dușman. Care cum scotea capul, — pac ! îi trimetam răvaș dulce pentru lumea cealaltă...

Cătră prânzișor, începu a bate artileria lor. Bine, — las-o să bată. Noi ne vedem de treburile și pregătirile noastre.

Se sparge o căldare nu departe de mine, scurmă țărâna, împrăstie fum și m-ajunge o schijă la brațul stâng. Nu-i nimic, — pot merge și-așa înainte. Bine că-s picioarele sănătoase.

Dar se sparge încă un obuz cu zgomot grozav și iar îmi umple sufletul de fum și de putoare. O țandără îmi ratează vârful urechii.

— Ce vârful, — observai eu : după cât văd ți-a luat jumătate...

— Ce să fac ? zic : de văzut, văd, — de mers pot merge... Hai înainte cu toții !

Și pe când artileria noastră începea a trage cu mare strășnicie, de râdea inima în noi, văzând ce se petrece la inamic, — punem baionetele și ieșim ca fantezmele din gropile noastre...

Facem un salt; ne oprim într-un întâi adăpost... Foc groznic curgea asupra noastră... Hai mai departe ! — Ne ridicăm. Un glonte mă plesnește în picior. Aud : pâc ! în cizmă. — Pot merge ? Da. Atunci hai înainte. Pâc ! alt glonte în genunchiul stâng. O zgîrietură... Înainte ! încă un salt. Și răpăiala de puști și mitraliere, și muget de tun, — și din urmă veneau ai noștri cu baionetele, ca valurile...

Încarc și trag. Petrec un încărcător, două. Rana din genunchi începe să mă înțepe. N-are a face. În tranșeele nemțești observ mișcare înfrigurată și pregătiri de retragere.

160

Atunci izbucnește ura ! — de la noi — ca tunetul. Și se prăvălesc șirurile noastre cu baionetele sclipind. — Inamicul fugea — parcă-l ducea un vânt rău cătră pustie...

Vreau să mă răped și eu, căci un fior aprig mă fulgera din creștet în tălpi. Picioarul mi-a înțepenit însă. O bombă se sparge iarăși în dosul meu la zece pași și-mi smulge arma din mână, făcându-i bucăți condacul...

Ce fac eu fără armă ? Încep să strig : măi băieți, eu nu mă mai pot purta, dați-mi o armă... să le trimit și eu de aici veste despre sănătatea mea...

Atuncea s-au apropiat de mine brancardierii și m-au luat cu targa.

Când mă duceau, am băgat de samă că eram plin de sânge, care curgea din toate rănilor.

Asta-i... Pe urmă m-au dus la spital... Și mi-au dat domnii ofițeri carte.

Scociorându-se într-un buzunar, scoase o carte poștală, pe care mi-o întinse cu un zâmbet de mândrie și vanitate copilărească.

— Poftim, cetiți aicea.

Luai cartea ; cetii : „Viteazului nostru camarad, — amintire din 10 noiembrie 1916" — și dedesubt erau iscăliți un colonel, un maior și alți zece ofițeri.

Eu citeam. Rănitul dădea din cap, aprobând.

— Săracii ! murmură el când citii numele ofițerilor ; cine știe câți au căzut dintre ei !

Și rămase cu ochii ațintiți în gol, — cu gândul la camarazii lui și la crunta vijelie de la Oituz.

File însângerate (1917)

161

FÂNTÂNA

Sublocotenentul A. Stegărescu din regimentul 38 infanterie povestește următoarele :

Era într-o zi din septembrie 1916. Ocupam cu plotonul meu o tranșee săpată în vârful unui deal care domina ținutul. La poale se înșira, risipit, satul Arabagi. Dincolo, altă înălțime c-o sprânceană de pădure la creastă. Acolo era inamicul. Între noi și el satul și valea : o depărtare între opt sute și o mie de metri.

Era un început de toamnă dobrogeană, cu soare arzător.

Îmi aduc aminte că sufeream de o sete grozavă. Mâncarea și băutura ni se aduceau noaptea. Ziua drumul aprovizionării era măturat de gloanțe. Acuma de foame nu ne plângeam noi : mâncam noaptea ca să ne ție și ziua. Dar apa, — se mistuia într-o clipă sorbită de atâtea guri arse și ziua parcă simțeam în noi un jăratic nestins.

Stăteam în adăposturi cu ochii țintă spre o fântână din marginea satului. Acolo era cea mai mare bunătate a vieții, apa, alinătoarea tuturor

suferințelor noastre. Dar între ea și noi pândeau gloanțele inamicului, pândeau moartea.

87

În după amiaza aceea însă nu mai putui răbda. Cu toată primejdia, mă hotărâi să încerc pe soldații mei. Și întrebai cu glas tare :

— Ascultați, băieți ! care din voi coboară la fântână ?

Din ascunzătorile lor s-au ridicat în picioare, privind-mă cu hotărâre, doi soldați : Andrei Nicolae și Chiva Voicu. Erau oameni tari, îi cunoșteam : puteam să-mi pun credința în ei. O clipă statui la îndoială.

— Ne ducem noi, domnule sublocotenent... rosti Andrei.

— Vă bizuiți ?

— Firește ; altfel nu ne-am duce, domnule sublocotenent.

— Bine, plecați; dar fiți cu băgare de seamă. Au luat câte o găleată de pânză, și-au trecut armele pe după gît și s-au strecurat cu fereală din șanțuri.

Tiptil s-au lăsat la vale. Inamicul i-a lăsat să se apropie. Îi urmăream cu încordare de sus, și inima-mi bătea.

Au ajuns la fântână : scripetele a început a scârțâi deodată în tot satul. Și din gospodăriile pustii, deodată au prins a ieși ș-a alerga spre fântână porcii și toate orătăniile însetoșate. Guițau, găgăiau, măcăiau, cotcodăceau și-și cereau partea lor. Cei doi soldați turnară întâia găleată în jghiab, și animalele și păsările dădură năvală de-a valma. Cei doi soldați râdeau cu bunătațe și le turnară ș-a doua găleată de apă. Apoi traseră din fundul fântânii și provizia noastră.

Când tocmai mă miram în mine de liniștea desăvârșită a împrejurimilor, — începură împușcături întetețite de la iamic spre fântână. Un purcel

87

începu a covița cu durere. Soldații se aruncară răpede în dosul ghizdelilor și începură și ei a trage spre dealul dimpotrivă. Atunci și de pe dealul nostru începu o pârâială grozavă, care umplea de freamăt și de sunete valea. La loviturile dușmanului în jurul fântânei se răscolea și fierbea pulberea. Viețuitoarele satului fugiseră care-ncotro putuseră.

Deodată soldatul Andrei Nicolae se ridică de la locul lui cu liniște ; ia în cele două capete ale armei gălețile de pânză, ca-ntr-o cobiliță, așază pe umăr arma și pornește către noi.

M-a apucat un fel de furie ș-o frică pentru viața lui. De sus am început să urlu cătră el : Zvârle gălețile ! adăpostește-te ! au să te ucidă, nenorocitul ! — El părea că n-aude. În juru-i, printre picioare, pulberea răscolită arăta locul căderii gloanțelor inamice. El umbla lin, în pas cadențat și suia nepăsător la deal.

— Poftim apă rece ! zise el vesel intrând în tranșee.

Soldatul cellalt, Chiva Voicu, se făcuse și el nevăzut de la fântână. Intrase în sat. După o vreme, când era soarele spre asfințit, îl văd și pe el

ieșind dintre case și suind spre noi c-un stup de miere în brațe. Venea legănându-se ca un urs. Bătură și spre el câteva împușcături zadarnice.

Râdea și acesta :

— Andrei a adus apă, zise el, punându-mi dinainte știubeiul ; eu, domnule sublocotenent, ți-am adus dulceți !

File însângerate (1917)

164

PAJURA

Regimentul 57 infanterie lupta pe valea Jiului cătră mijlocul lui octomvrie, în pozițiile de la Dobrița, Rasovița și Ursăței. Cu vrednicie și cu durere pentru țară se băteau flăcăii Olteniei. Era în acele neuitate zile când bavarezii au fost zdrobiți, risipiți și fugăriți pe toate văile și măgurile munților.

La 12 octomvrie, la amiază, batalionul domnului căpitan Bădescu ocupă înălțimea Tufaia, și lupta începu îndată cu un inamic de trei ori mai numeros decât ai noștri.

Noi ne țineam bine, — povestește sublocotenentul M. Vulpescu ; dușmanii atacau cu putere. Vedeam în juru-mi soldați îndârjiți și ațâțați cercându-și neconținut baionetele. Tunul bubuia ca o darabană uriașă, și gloanțele piuiau ca niște gânganii deasupra noastră.

Aveam în plotonul meu soldați tari și neînfricoșați. Mă puteam bizui pe ei. Îi cercetam cu ochii, îi îmbărbătam ; ei îmi răspundeau zâmbind, își dădeau capetele pe ceafă și se grămădeau asupra armelor improșcând moartea în liniile inamicului. Observ că unul, cel mai bun, Tudor Pecingină, lipsea. Întreb pe șeful lui de secție :

165

— Unde-i Pecingină ?

— Trăiți, domnule sublocotenent, e dus în patrulă cu caporalul Mischie.

— L-ai trimes tu ?

— Domnule sublocotenent, s-a cerut el singur, m-a rugat chiar ; zicea că el vrea să-și facă un gust, să ia pipa lui Ianoș.

— Bine.

Am început a râde, urmărind toată linia de foc care scapără în nourași ușori, răpede risipiți.

— Domnule sublocotenent! domnule sublocotenent ! mă strigă deodată sergentul. Vine Pecingină !

În adevăr din încrețitura unui dâmb, de după niște tufișuri, venea soldatul cu Mischie și cu patrula. Râdea vesel cu toată gura, și când mă văzu începu să se scarpine sub capelă, cum îi era obiceiul.

— A adus bavarezi ! zise sergentul.

În adevăr, cei opt oameni mânau în dosul crestei șaptesprezece nemți cam uluiți și speriați.

— Ce-i, Pecingină ? îl întreb eu pe soldat.

— Păi, domnule sublocotenent, eu m-am dus cu domnul caporal Mischie, după Ianoș, să-i iau pipa ; da pe drum am dat de bavarezi. Ce să fac ? Pe dânșii, băieți ! dă cu pușca, dă cu pumnul — mai omorâm, mai fugărim ; pe aceștia-i prindem și vi-i aducem plocon, trăiți domnule sublocotenent !

— Bine, Pecingină, cu tine nu se-ntovărășește românul degeaba. Ești om de ispravă.

— Am noroc la vânat, domnule sublocotenent, îmi răspunde râzând soldatul. N-am dat peste Ianoș, mi-a ieșit în cale Friț. Parc-am știut. După ce i-am prins, am și început a întreba : Bă ! pe

166

care-l chiamă Friț ? Și mi-a răspuns unul. Uite-l : cel cu capul mare și cu nasul roș ! Nici nu se putea să-l cheme altfel, domnule sublocotenent !

Soldații întorceau capul spre el zâmbind. Asta era specialitatea lui Pecingină de la începutul campaniei : vânătoarea. Nu era zi lăsată de la Dumnezeu să nu iasă el în potoci și țiitori, cercetând, pândind și adulmecând pe inamic.

Umbla în primejdie ca peștele în apă și paserea în văzduh.

— Eu știu c-am să mor, domnule sublocotenent, zicea el cu nepăsare ; dar vreau să cad cu vrednicie ca un voinic. Bunicu meu a fost pandur al Vladimirescului. Pe iarbă verde, domnule sublocotenent, și cu fața la cer ! Să-mi înghețe ochii ațintiți cătră Dumnezeu !

Căuta moartea.

În ziua de 13 octomvrie, după ce am schimbat poziția de la Tufaia, Pecingină nu răspunse la apel. Întreb pe caporalul Mischie :

— Ce s-a făcut Pecingină ? Unde-i ?

— La vânătoare, ca de obicei, domnule sublocotenent. A plecat la Lalești cu patru camarazi. Zicea că are o datorie cătră Ianoș. De-atunci nu s-a mai întors.

— O fi căzut, mă băiete.

— O fi căzut, domnule sublocotenent. De două luni își bate joc de moarte... A înfruntat-o în fiecare clipă. A străpuns atâția dușmani cât nu le mai știu sama. Le-a pierdut și el socoteala, i-a lovit unde i-a găsit : în post, în patrulă, în șanțurile lor, la un loc, rătăciți... prăpăd a făcut, domnule sublocotenent. Acum i-o fi venit și lui vremea și rândul...

89

Caporalul Mischie vorbea astfel, însă nici el singur nu credea ce spune. Nu credeau nici ceilalți camarazi. Nu credeam nici eu în moartea celui mai vrednic soldat al plutonului.

Dar Pecingină nu veni nici peste noapte.

În ziua de Sfânta Paraschiva, începurăm lupta de la Racovița. Și pe când făceam o recunoaștere la aripa stângă a vrăjmașului cu plutonul, — deodată, într-o vâlcică, la poale de pădure, găsii pe Pecingină.

Căzuse în adevăr. Sta cu spatele pe pat de iarbă și mușchi, cu ochii sticloși spre albastrul cerului, cu fața solemnă și severă. Sângele cursese râu din el, prin multe răni și se așternuse în juru-i ca o pânză de purpur.

Dar nu era singur. Șase bavarezi zăceau în juru-i. Patru erau morți, fulgerați, unul cu capul zdrobit, trei străpunși de baionetă. Doi erau răniți de moarte, stăteau încovrigați, gemeau și nu se mai puteau târâ.

Unul din aceștia îngăima românește. El ne-a spus trudindu-se, că ei șase au vrut să facă prizonier pe soldatul căzut. — Dar n-a vrut să se predea. A sărit ca o fiară. Cu o bucată de stâncă a zdrobit unuia capul. Cu baioneta și cu patul puștii a doborât și pe ceilalți.

— Așa om n-am văzut niciodată, zicea rănitul cu trudnic glas. L-am lovit, a rămas în picioare. Îi curgea sânge din răni, — el urla și se bătea cu noi. Am căzut cu toții; a căzut și el, dar cel din urmă.

Soldații, în juru-mi, ascultau în tăcere. Multora le erau ochii umezi de lacrimi.

Pecingină își dormea somnul din urmă pe iarbă verde, cu fața la cer, așa cum voise. M-am des-

90

coperit. L-am salutat fără nici un cuvânt. Apoi, fără să vreau, mi-am ridicat privirile în sus, acolo unde părea că se uită și el. În fundul cerului curat, departe, se rotea lin o acvilă regală cu aripile întinse. Părea o cruce plutitoare pe undele înălțimilor... — Și încet-încet, — se ridică sus, tot mai sus, — până ce se mistui deodată tainic și fără de urmă.

File însângerate (1917)

MANDACHE SACAGIUL

O interesantă povestire a d-lui sublocotenent de rezervă, Tipoaia Vasile din regimentul 9 infanterie.

Când am plecat de la regiment, aveam firește în batalionul nostru tot flăcăi unul și unul : tari în năcaz și semeți în fața morții. O veche prejudecată însă — de multe ori îndreptățită — ne făcea să ne uităm cu oarecare îndoială la câțiva din camarazii noștri. — Unii erau negustori din acel vechi neam care se zice că are o ciudată respingere pentru câni ; alții erau dintr-o nobilă viță, înrudită chiar cu faraonii egipteni, mai cu samă prin culoarea pielii... Comandantul nostru căuta să întrebuinteze pe cei din categoria aceasta mai mult la servicii în dosul frontului... „Fiecare cu ale lui...” zicea el zâmbind.

Asta ar explica de ce pe Mandache Stan, camarad cam brunet, l-a însărcinat să care apă luptătorilor noștri. l-a încredințat o saca mare de zinc pusă pe două roate și i-a dat în primire o iapă blândă și ascultătoare, care să poarte sacaua. Bălana lui Mandache, așa-i ziceau toți iepei. — lapa bălană, și sacagiul în culoarea ceaunului. Amân-

90

doi se înțelegeau bine și-și făceau cu credință datoria.

Am trecut Carpații. Camarazii, după ce-și astâmpărau setea la popasuri, începeau cu felurite glume și împunsături împotriva Sacagiului. Ba că apa-i neagră de-o bucată de vreme, ba că Bălana pare mai albă de când umblă în tovărășia lui Mandache. Țiganul zâmbea șiret și avea răspunsuri potrivite la toate.

— Hei, ofta el; apa-i cum a lăsat-o Dumnezeu, — dar se tulbură și se cătrănește când o bea unul ce nu știe să mulțamească pentru o facere de bine !

— Dar cu Bălana cum merge, Mandache ?

— Merge bine, măi frate-meu... Dac-a vrea Cel-de-Sus, are să intre cu sacaua în Pesta și eu am să merg pe lângă dânsa ș-am să mă hlizesc la unguri.

În sfârșit, veni și ziua când batalionul nostru primi botezul sângelui.

Mandache avea ordin să stea cu sacaua într-un anume loc, îndărăt. Dar lupta se înfierbânta în defileu ; s-auzeau pocnetele neîntrerupte ale armelor și mugetul tunului. Țiganul cugetă că în asemenea fierbințeală e nevoie să-și aline setea frații lui c-un strop de apă : și porni foarte liniștit cu sacaua spre linia de luptă.

— Haide, Bălano, zicea el, să ducem apă la frații noștri.

Bălana, dând din cap, începu a păși liniștită pe minunata șosea care suia ca o panglică curată pe sub coastă.

— Apă curată și rece de izvor... urmă Mandache Păcat că n-avem și niște chisele de dulceață.

91

Bălana întorcea capul și-l privea, ca și cum voia să-i spuie că-i pare și ei rău de asemenea lipsă, dar n-are ce-i face.

Cum mergeau așa cei doi tovarăși cu sacaua prin defileu, în drept cu Turnul-Spart, deodată începe a năbăi cu repeziciune o mitralieră.

— Stăi ! zise Mandache.

Bălana se opri. Sacagiul își aplecă carabina, întoarse piedica de siguranță și se dădu după saca. De acolo începu a cerceta împrejurimile. Era după un bun adăpost. Mitraliera nemțească clămpănea și gloanțe izbeau zincul și ricoșau zbârnâind.

Bălana căzu. Se zbătu între hulube și rămase nemișcată. Lui Mandache i se făcu negru înaintea ochilor. Crâșnind din măsele și pomenind mulți sfinți din calendar, își scutură capul, își holbă din nou privirile — și descoperi deodată mogâldețe întunecate care se mișcau sus, pe ruine, la depărtare de trei sute de pași.

Atunci puse lin pușca la ochi. Trase un foc, două, trase tot încărcătorul. Peste surpăturile zidului, ca la o comedie, se dădu de-a tumba o mogâldeață, apoi încă una și iarăși una. Mitraliera amuți. Mandache pândea de după saca. Liniște. — Atunci, cu mâna pe trăgaci, sacagiul ieși din adăpost ; privi cu jale spre Bălana care încremenise pe-o

coastă cu ochii ei blânzi, sticloși și înghețați ; — și, ca scăpat dintr-un arc, se repezi spre Turnul-Spart.

Ajunse în scurt. Acolo găsi, între surpăturile de bolovani, trei „bavarezi” morți și mitraliera amorțită în poziție, cu banda de cartușe trase numai pe jumătate.

Împinse cu piciorul pe inamici în râpă, luă în spate mitraliera și coborâ la vale. Când ajunse în

92

șosea, — iată un automobil pufăind și împrăștiind fum. Mandache se oprește. Se uită. E un automobil de-al nostru. Atunci mergem mai departe !

Da. Dar în automobil e domnul general, care dă poruncă de oprire.

— Stai. Ce-i cu tine, băiete ?

Mandache pune mitraliera jos și salută scurt.

— Trăiți, domnule general, eu soldatul Mandache Stan, ducând apă cu sacaua la camarazi am fost bătut de focuri de mitraliră, care văzând m-am pus în poziție de apărare, împușcând pe inamic și luându-i mitralira.

Atunci domnul general întreabă de amănunte, se uită la poziție. Înțelege cum a fost împrejurarea și bate pe umăr pe oștean.

— Bravo, Mandache, ești om vrednic. Mai întâi primește 100 de lei premiu. Al doilea, cincisprezece zile concediu...

— Trăiți, domnule general... atât poate răspunde Mandache și rămâne încremenit în fața domnului general ca o stană de piatră.

După două zile l-am întâlnit pe Mandache la Cîineni fumând țigări de lux, cu flori la capelă și pușintel cam vesel.

— Tot îs buni și barbarezii la ceva... îmi zice el clipind din ochi. Și pe obrazu-i de abanos se ivi zâmbetu-i șiret.

— De ce, Mandache ? Pentru că te-ai făcut cu concediu și țigări ?

— Aș ! nu ! am mai fumat eu și altă dată țigări „dinte-club”. Dar acum s-a văzut că sântem și noi buni să ne luptăm în linia întâia...

Căci și noi, domnule sublocotenent, ne iubim cu durere pământul nostru care ne hrănește !...

92

Mandache și-a făcut concediul. Când s-a întors, a intrat în foc și a luptat cu o deosebită vrednicie o bucată de vreme. Apoi, într-o luptă fierbinte, pe când întrebuița patul puștei împotriva barbarezilor lui, a căzut rănit ca un viteaz.

De-atunci l-am pierdut din vedere.

File însângerate (1917)

PLANUL LUI DULHAN

Era cătră mijlocul lui noiembrie, — în zilele cele cumplite când năboiau dușmanii ca apele prin toate strâmtorile munților. Și mă aflam cu

regimentul 50 de infanterie pe lângă Dragoslave, într-un loc căruia îi zice Valea Cârstei. Acolo erau pripoarele arse de brume și crușite de sânge. Se băteau oamenii în pustietăți, sub colții muntelui Pietrosul. Pe poteci pe care nu le călcaseră din veacuri bătrâne decât ciobanii cu căciuli de oaie, se arătase „limbă străină”, cum ziceau năcăjiții noștri soldați. Și tunurile treziseră vechile singurătăți ; le țineau deștepte zi și noapte, într-o bubuire înfricoșată, al cărei profund fior trecea din stâncă în mine, — când îmi plecam fruntea istovită de vegheri și trude pe aspra cremene...

Eram cu compania mea îngropat în coborâșul văii. Troieneau vânturile de toamnă peste noi frunzarele c-un foșnet de mâhnire. Și pâclele de sară parcă intrau și-n sufletele noastre : căci viața ce-o ducem, între cer și râpă, între necunoscuturi, între țuiturile gloanțelor, sub zvâcnirea neconținută a tunului, era mai mult o neliniște înfrigurată.

Și eu și trupa, de săptămâni nu ne dezbrăcasem. Din trecutul cel fericit, moale și îmbielșugat, ieșisem deodată violent și pentru totdeauna. Căzu

93

sem parcă într-un infern al trudei fără somn.

Dușmanii erau foarte aproape, între zimții suri ai muntelui. Apăruseră într-o dimineață rece, într-o bruscă învălmășire de granate și focuri de armă, și se tupilaseră în vecinătate.

Îi vedeam : erau oameni blonzi, cu ochii triști, nedumeriți parcă de furtuna care-i smulsese de la căminuri și-i îmbulzise în aceste pustii depărtări. Ca ascultând de impulsuni mecanice, se mișcau spre noi, se zbăteau în descărcările armelor și mitralierelor, și se prăbușeau îndărăt când chinuiții noștri oameni ieșeau cu baionetele, — contraatacând cu mohorâtă mânie.

După crude jertfe, se lipiră de stâncă istoviți, așteptând alte valuri, din urmă. Trudiți, vegheam și noi, observându-i, în zilele acelea de răpciune, scurte și de culoarea brumei. Vegheam și-n lungul nopților reci : patrulele se șupureau ca sălbătăciunile, neconținut, dincolo de șanțuri.

Oamenii noștri simțeau cu disperare că în curând vom fi covârșiți. Ș-atunci îndârjirea îi purta spre lovituri de îndrăzneală. Împingeau recunoașterile de noapte până în șanțurile nemților și uneori lăsau să cadă în sfaturile lor granate, care clipeau aprig, izbucneau și umpleau prăpăstiile de un fel de muget fioros. După asemenea isprăvi împușcăturile pârâiau toată noaptea și tunurile cele mari începeau lătrături fantastice de dihanii nevăzute și enorme ascunse în cotloanele munților.

Între oamenii aceștia mâhniți și îndrăzneți aveam acolo pe unul — Dulhan. Era un soldat prost, lat în umeri, cu ochii blajini, cu obrazul ars de soare. Vorbea încet, umbla moale, bălăbănindu-și mâinile mari, — niște labe bătătorite și negre, cu degetele noduroase.

93

Toată ziua sta ticit fumându-și capetele de țigară, într-o cugetare adâncă. Sara, mâinile-i uriașe începeau să se frământa în juru-i, ca niște gângăni străine de el... Îl întrebai într-un rând :

— Ce tot te foiești ? ce cauți întruna, Dulhan ? El îmi răspunse, cu ochii înaintea, țintă, spre „limbile străine” :

— Mă uit la dâșii, domnule locotenent, și le pregătesc o leacă de nuntă pe la noapte...

Între noi și nemți se ridica o colibă mare de scânduri, — o odaie, cum îi spuneau oamenii din văi. Din ascunzișul ei deseori clămpănea spre noi cu răutate și îndârjire o mitralieră. Patrulele de noapte încercaseră atacuri mute asupra odăii ; nu izbutiseră însă să facă vreo ispravă. Noaptea erau oarbe, locurile priporoase, căpcăni pândeau la fiecare pas : drumul spre odaie era un fel de cale a morții.

— Domnule locotenent, îmi zise Dulhan, tot stau eu și mă chitesc cum am face cu cățeaua ceea a neamțului. Fel și chip mă gândesc. Mitralira ceea îi așezată pe cale neîntoarsă. Cum să fac s-o prindem ?

— Dulhan, îi zic eu ; cu puținel curaj toate se pot face.

— Coraj este, domnule locotenent, îmi răspunse soldatul cu vocea-i groasă ; dar aicea se vede treaba că trebuie ș-o leacă de glagori. Au pornit împotriva ei, domnule locotenent, mulți oameni de la noi : ș-au lăsat acolo capetele. Acu o săptămână s-a dus și dus a fost domnu sergent Danțuș. Era om viteaz, domnule locotenent. Păcat de dânsul ! Eu, ce-aș putea face, la asta mă gândesc. Planuri n-am. Da' poate m-or lumina într-o noapte Dumnezeu și Maica Domnului !

94

Cu mâinile-i bătătorite tot mângâia și rânduia lângă el trei granate mari, lungărețe.

— Dulban, fii cuminite și bagă de samă... îi zisei eu cu prietinie, părăsindu-l.

El se ghemui în șanț, cu fruntea încrețită și cu ochii ațintiți, cu obișnuita-i înfățișare amărâtă.

Noaptea se scurse cu tresăririle obișnuite, cu focuri de armă și cu bătăi spărioase de tun. În zori, amorțit de frig și nesomn, toamai mă pregăteam să fac obișnuita inspecție pe linia santinelor, când zării pe Dulhan lângă postul de comandă.

— Ce-i Dulhan ? De unde vii ?

— Domnule locotenent, vorbi el amărât; am cercat, dar degeaba ! Dacă n-am eu carte, așa ca un domn ofițer, să mă uit pe hartă și să fac un plan... Iaca, mi-am pierdut noaptea degeaba. Așa mă chinuiesc de-o mulțime de vreme. Mergeți pe linie, domnule locotenent ?

— Da.

— Merg și eu cu dumneavoastră.

— Bine, Dulhan, haidem.

— Da, domnule locotenent. În astă dimineață, urmă el, a dăruit Cel-de-sus o pâclă așa de deasă, că-și dă neamțul cu degetele-n ochi. Așa-i de deasă că poți s-o tai cu baineta... Astănoapte, străluceau stelele ca luminările. De asta n-am putut face nimica. Acu mi se pare că s-ar putea face ceva, dar știu eu ce ? Dacă nici acu nu m-apropii de odaie, apoi mai bine mă făcea maica un mânz și mă mânca un lup !

Pe când el încă vorbea stăpânit, pornirăm cu luare-aminte în lungul liniei. Dulhan se ținea la stânga mea, spre inamic, cu pușca sub braț. Nu vedeam nimic. Străjile răsăreau deodată înaintea-ne, ca din pământ.

95

— Uite, domnule locotenent, îmi șopti deodată Dulhan ; aici este un brăduț rupt. Pe-aici am trecut noi, drept azi e săptămâna, cu domnu sergent Danțuș, la odaie. El râdea și spunea câte-o drăcie. Câți nemți și unguri călcase el domnule locotenent, să am eu atâtea oi, aș fi om de samă, domnule locotenent, și m-aș alege dipotat... Dar i-a fost scris să-l muște și pe el cățeaua. Nu s-a mai întors. Totdeauna viața noastră-i în mâna lui Dumnezeu. Nu-i așa, domnule locotenent ?

— Așa-i, Dulhan.

— De aceea și eu, domnule locotenent, umblu prin războiul ista fără teamă. Cum mi-i scris. Sărac, amărât și trudit, pot cădea oricând sub o tufă. Cine să-ntrebe de mine ? Unde-i Dulhan ? Nu mai este Dulhan. Trec ceilalți și el rămâne. Pot să pier oricând și la mine-n sat, în Vrancea, poate n-ajunge nici numele. Dar dacă Dumnezeu vrea să-mi mai văd nevasta și copiii și să mă-ntorc la sărăcia mea, nu se prinde glonțul de mine, domnule locotenent, cum nu se prinde nuca de părete. Pân' ce-a zice Dumnezeu destul, trebuie să năcăjim și să ne facem datoria !

Vorbind așa încet, prin pâcla deasă a zorilor, soldatul coti, se depărta de mine și se îndreptă cu liniște spre odaie.

Deodată se opri și păru a asculta, atent. Mai făcu vreo câțiva pași, iar se opri ascultând ; apoi se întoarse cătră mine.

— Domnule locotenent, îmi șopti el, întinzându-se spre mine, cu mâna pâlnie la gură ; sânt nemți la odaie. Îi aud cum desprind scânduri. Rebegesc, săracii, și le trebuie foc.

Îndată, în adevăr, se auziră deslușit pârâituri de scânduri rupte și desprinse. Oameni, dindără-

95

tul meu, din șanțuri, se ridicaseră pe creste și se apropiau. Zgomotele din pâclă parcă-i ațâțau și-i îndemnau într-acolo.

— Trăiți, domnule locotenent, șopti repede Dulhan, dumneavoastră ați ieșit fără armă. Luați-o pe a mea.

Îmi întinse arma. Și pe când eu stam încă la îndoială, el trecu repede spre zgomotele întetețite.

— Ne trebuiește un prizonier, Dulhan, strigai eu înăbușit. El îmi făcu semn de liniște cu mâna, și se întoarse atent spre odaia nevăzută.

— Nu știu cu ce plan să-i iau... mormăi el și se scarpină năcăjit la ceafă. Soldații trecuți peste creste se țineau în dosul lui.

Deodată o suflare de vânt rece veni din văgăunile munților. Ca la o comandă, perdeaua de negură se dădu la o parte de peste coliba de scînduri. Soldații dușmani, dezarmați, rămaseră parcă în aer. Lepădară scîndurile ; brațele le căzură. Priveau cum pâcla luneca, cum descopere pe Dulhan și pe tovarășii lui.

Cu capetele aplecate înainte, cu ochii holbați, priveau spărioși și nehotărâți. Dulhan, care era ca totdeauna chinuit de ideea unui plan, — tresărind, puse mâna la geantă și trase pânea.

— Măi lohan ! strigă el c-un fel de prietinie ; iaca o pâne, măi lohan ! Lucru rar în țara voastră. Na pâne, măi !

Și hotărât, trecu spre nemți cu pânea întinsă. Străinii șovăiau încă. Dar la vederea oșteanului singur și dezarmat, se hotărâră pripit. Se repeziră ferindu-și unul altuia brațele. Din cei zece care erau la colibă, doi ajunseră întâi la Dulhan și-i răpiră pânea din mână, parc-ar fi încleștat-o cu ghiarele. Când se întoarseră aceștia, ceilalți îi pri-

96

miră între piepturi, și mâni multe începură a se zbate, aproape cu dușmănie, în jurul pâinii lui Dulhan.

În sfârșit, din pânea îmbucătățită începură a mușca hulpav cu toții, întorcând peste umăr zâmbete largi și prietinești cătră Dulhan. Unii se scotoceau prin buzunări și scoteau țigări, — făcând și ei la rândul lor semne spre noi :

— Cigaretten ! Cigaretten !

Dulhan, deodată, sprinten, păși spre țigări. Le primi, râzând, apoi prinse a frământa cu limba, răsunător, o vorbă străină :

— Faer ! Faer ! Și adăogi românește : Scoateți, bre, careva o drăcie cu benzin...

Și făcea semne, ca și cum ar fi scăpărat.

În același timp, aplecându-se fulgerător printr-o spărtură a colibei, apucă ceva și trase cu hotărâre. Avea mișcări rupte, grabnice și sigure. Scoase mitraliera și o împinse cătră ceilalți oameni, care se apropiau șovăitori.

Dar nemții isprăviseră de înghițit bucățile de pâne. Cei care scoaseră „drăciile cu benzin" le cufundară repede înapoi în buzunare, și, îndemnându-se cu strigăte scurte și guturale, se năpustiră la Dulhan.

Mitraliera făcuse picioare. Iar Dulhan rămăsese singur, învălmășit. Eu, de la locul meu, pușca n-o puteam întrebuița. Îmi socoteam soldatul pierdut. Îi strigai aproape fără voie :

— Nu te lăsa, Dulhan !

— Da nu mă las eu, domnule locotenent, îmi răspunse el foarte natural, îndesându-și c-o mișcare bruscă pe ceafă căciula de oaie. Și dintrodată, tresărind năprasnic din liniștea lui, se scutură

de cei care-l atinseră și începu a-i lovi cu pumnii lui uriași.

Fiecare lovitură dădâma. Era o privescătoare comică, în cercul de negură. Unii, loviți după cap, îngenuncheau. Alții, năvălind din nou, se prăvăleau în dreapta și-n stânga lui, loviți când cu umărul stâng, când cu cotul drept. Și mâinile-i negre aveau mișcări fantastice, — parcă erau niște ghioage cu rădăcinile rășchirate. Năvălitorii rămaseră zvârliți îndărăt ca niște lucruri netrebnice. Scuturându-se și mârâind ca un zăvod, Dulhan se trase pe potecă, spre mine.

Cei căzuți în tină se ridicau într-o rână și priveau după el cu spaimă și cu mirare. Cu larmă, alții se năpustiră spre șanțurile lor, intrară în ceață ; și îndată izbucniră împușcături. Gloanțe țiuiră în juru-ne, pe când Dulhan mă împingea rânjind la adăpost, printre cei care târâiau gâfâind mitraliera.

Pregătindu-și o țigară din cele dăruite, soldatul îmi zise cu oarecare mândrie, făcând cu ochiul spre „limbile străine” :

— Ei cred c-așa merge : tot cu pușca și cu șurubării. Acu văd că trânta dreaptă-i mai bună, că-i pe dreptate !

Deodată păru a înțelege că toată afacerea asta a fost un plan de război, și se așeză întunecat și serios la locul lui.

— Mi-a venit așa dintrodă, domnule locotenent, grăi el zâmbitor. Așa a vrut Dumnezeu să le iau catolnicilor cățeaua !

Cu ochii pe mâinile-i bătătorite, tăcu neputând să mai deie nici o lămurire.

Frunze-n furtună (1920)

ORDONANȚA

În valea Uzului, într-un rând, în zori-de-ziuă, mă pregăteam de atac cu compania.

Eram pe-o vreme posomorâtă de toamnă, în zilele acelea când ne istoveam pe graniță stând bulziș pretutindeni în bătaia puhoiului.

Ne aveam săpate adăposturile pe-o costișă ponorâtă, lângă o poiană. În vale scânteia un fir argintiu de apă și dincolo stătea Ungurul în vizunii. Toată ziua bătea din două mitraliere, de-mi era lehamite. Parcă ieșeau la sfadă două muieri rele. Din când în când s-amesteca ș-un tun de dincolo de dealul lor, c-o bubuire adâncă și surdă. Cum îl auzeau, mitralierele porneau mai hărăgoase. Răspundea una subțirel și iute de la noi. Și câteodată porneau și puștile de pretutindeni ca o pâraie neîntreruptă de vreascuri, și răspundeau strigătele sălbaticale ale oamenilor, cu prelungi ecouri în văi.

Zile după nopți și nopți după zile petreceam așa. Fagii își troieniseră frunza și prin cetina neagră trecea vântul de toamnă ca o susurare de ape fără hodină. Prin poiana pustie, câteodată, când lucea slab luna și era

liniște, treceau cerbi, alinați o clipă de spaima care cuprinsese împărăția lor. Păreau siluete fantastice, mărite de ceața

183

ușoară... De obicei, nopțile erau negre și ungerii veneau la atac prin întuneric... Era o larmă, o nebunie de focuri de armă și de explozii de granate, — o încordare aprigă în necunoscut, în beznă... Oamenii singuri atuncea, totdeauna trezi și obișnuiți cu noaptea, ieșeau la baionetă și zvârleau îndărăt umbrele acelea de groază.

Așa de zece zile petreceam încordat și frământat. Rareori puteam așipi la postul meu, în capul oaselor, rezemându-mi fruntea pe brațul stâng, cu dreapta pe carabină.

Și într-un rând, în zori, mă pregăteam să ies iar, cu oamenii mei, spre stânga ungerilor. În vale, asupra pârăului, se ridicase peste noapte o punte lăptoasă.

Cu harta pe genunchi, sfătuiam încet cu sublocotenentul meu. Sergenții în picioare, în jur, ascultau. Era un fel de solemnitate tainică și cenușie.

Tocmai isprăvisem, când ordonanța mea, domnu lordache, își făcu loc cu umărul și-mi înfățișă ceaiul. Eu cuprinsei teica, — și el nu lipsi să-mi atragă luarea-aminte obișnuită cu glasu-i protector :

— E fierbinte, domnule locotenent !

Apoi, nalt, slab și mustăcios cum era, se uită de sus la mine, atent, și dădu din cap c-un fel de grijă. Îl întrebai :

— Ce te uiți așa lung la mine, domnule lordache ?

— Mă uit, domnule locotenent, îmi răspunse el părintește ; căci nu te-ai ras tocmai de la Vinerea Mare : de zece zile !

— Ei, ce să-i faci, domnule lordache ? Așa vine împrejurarea. N-avem vreme !

98

Sergenți se uitară unul la altul zâmbind. Mai auziseră și ei asemenea dezbateri între mine și-ntre „moșneagul” meu : căci lordache Păun era leat vechi din rezervă.

— Știu eu, domnule locotenent, vorbi lordache serios ; dar omului bărbierit îi șade mai frumos. Pare mai tânăr.

— Peseme ai înțeles, domnule lordache, că mergem la bal.

— Am înțeles, domnule locotenent. Am eu așa idee că trebuie să fii cu grijă, hrănit și curat : c-apoi atuncea te ocolește !

Știam acum că lordache Păun, dădaca mea, avea părerea că acea tainică, teribilă și nevăzută Moarte, pe care n-o numeam nimeni, dar la care toți ne gândeam, — are predilecții ascunse și protejează cu hotărâre anume oameni, în furtuna care ne purta ca pe frunze de toamnă... Bărbieritul meu, indispensabil după părerea lui, venea deseori în dezbateri, și cam în același chip... Alături cu asemenea grijă ordonanța mea nu uita și pe celelalte, pentru el tot așa de importante. Printr-însele

el așezase asupra mea o adevărată epitropie. Îmi ținea nu numai socoteala rufelor, ci și a mâncării, și a banilor. Ținea să mă convingă să nu fumez decât cincisprezece țigări pe zi. Mormăia îngrijorat când jucam pocher, într-un ceas de răgaz. Îmi dovedea că la război omul trebuie să mânânce mult și să bea bine, și-mi punea totdeauna înainte un praznic întreg. Mă privighea totdeauna de aproape cu ochii lui negri, cu obrazul serios pe care stăteau zbârlite ca de vânt două mustăți groase și țăpoase de culoarea matasei uscate de porumb.

— Trebuie să te razi ! hotărâ el cu gravitate.

99

— Bine, îi răspunsei eu. Intăi să ne facem datoria și pe urmă ne bărbierim. Acuma nu mai este vreme !

El dădu din cap cu îndoială. Totuși se resemna, întrebă :

— Atuncea pe la ce ceas ?

— Apoi poate pe la nouă să fim gata, domnule lordache.

— Am înțeleș ! încheie el cu liniște.

Pe urmă, înălțând fruntea, se uită la pâcla munților și la nourii din urmă, de pe țară. Clătină iar din cap. Mai avea ceva de spus :

— Are să ploaie, domnule locotenent. Să-ți aduc pelerina.

Fără să aștepte hotărârea mea, se întoarse în loc, coborând în moșiroaiele noastre întortochiate. Iar eu, încă o dată, lămurii celor din juru-mi ordinele.

Când sergenții, solemn, cu ochii întunecați de umbra ceasului de primejdie, trecură la unități, — ridicai ochii și privii mișcat pe mititelul și sprintenul meu sublocotenent. Îi strânsei mâna, — ne sărutarăm de despărțire. Ca totdeauna în fața altacului, un bolnav sentiment de jertfă, de dragoste nemărginită pentru Moldova noastră, îmi umplea pieptul ca un zăgaz de lacrimi abia stăpânit. Așteptai un scurt răstimp pe gânduri, clădind cu imaginația episoade fierbinți, în care mă urmăream cu inima bătând pe mine însumi. Apoi, când vântul zorilor începu a mâna pâcla peste capetele oamenilor mei tăcuți, mă ridicai și dădui semnalul.

Pe nesimțite ieșirăm din adăposturi.

99

În văile noastre era liniște. Numai de pe alte meleaguri, de departe, ca de sub pământ, vibrau tunete.

La pâraul din vale, între tufari, cercetașii noștri dădură peste o patrule de honvezi. Un foc de armă rupse tăcerea. Îndată simții înspre șanțurile inamice mișcare. Cum nu eram departe, dădui semn de grabnică înaintare, — și toată compania izbucni într-o larmă grozavă.

Eram încă în perioada când făceam războiul naiv, cu asalturi cinstite, îndârjite și eroice. Urcam stâncile în ploaia de gloanțe, ne opream scurte răstimpuri, și iar porneam cu sunet.

Pâcla începu să se risipească. Cele două mitraliere prinseră a clămpăni.

Din nouri vineți de la răsărit pornea a cerne ploaie. Îmi aduc aminte că primele picături le simții pe fruntea fierbinte când tocmai priveam spre sublocotenentul Ionașcu, băiatul meu cel mititel, cum, cățărât între muchi de stânci, cu plotonul după el, lua o poziție prielnică în contra ungarilor.

Îndată, ca prin farmec, simții pe cei din fața mea slăbind. Instinctiv oamenii mei aplecară baioneta și zvâcniră într-un ultim avânt. Văzui căzând în jurul meu : unul, trei, cinci. Cădeau scurt, răsucindu-se în loc. Ceilalți, cu buzele întredeschise, cu ochii mari, se duceau suflând pripit și furtunos...

Ca într-un vis roșu, îmi bătea în auz furioasă clămpăneala mitralierelor. Nu mai eram stăpân pe mine ; eram purtat înaintea printre țuituri și zvâcnituri stranii. Printre zigzagurile, căderile și salturile oamenilor mei, printre buturugi, peste bolovani, prin gropi de obuze, treceam ca furat

100

de o putere străină. Țipete, urale, pârâiri de armă, bătaia tunului. Ca o vedenie îmi trecură pe dinainte priveliști, — până ce, gâfâind, mă oprii la șanțurile inamicului.

— Fug ! i-am răpus ! strigau sergenții. În juru-mi oamenii își scoteau din cap capelele și se ștergeau de sudoare. Sublocotenentul, aproape, se uita la mine râzând și trăgea spasmodic dintr-o țigară. Iar din nouri ploua tot mai des și mai rece.

— Au să se întoarcă ! observă apoi ofițerul, zvârlind țigara și venind cătră mine.

În adevăr, honvezii încercau să se întoarcă, cu ajutoare ; dar ei nu ne mai puteau surprinde, cum îi surprinsesem noi.

Începu o luptă de împușcături îndelungi. Tunurile se întărâtară peste culme și obuze începură a se sparge în apropierea noastră. Oamenii trăgeau din adăposturi cu liniște și prindeau să întoarcă șanțul. Trimesei agenți de legătură spre companiile din dreapta și din stânga și la artileria noastră. Apoi mă apuca să-mi scriu raportul cătră batalion.

Atunci simții lângă mine silueta naltă a lui lordache și-i auzii glasul liniștit.

— Trăiți, domnule locotenent, plouă. E greu de scris. Așezați-vă întăi bine pelerina pe umeri.

— Da' ce, domnule lordache ? mi-ai adus pelerina ?

— Am adus-o ; de ce să n-o aduc ?

— Te-ai ținut după noi ?

— M-am ținut. Am adus și briciul, ca să te bărbierești.

— Cum se poate ?

188

— Apoi așa ne-a fost vorba. Nu te-ai ras de zece zile : de la Vinerea Mare.

— Vra să zică, tu umblai printre gloanțe, după noi.

— Umblam, de ce să nu umblu ? Era opt ceasuri jumătate. Știi, când ești cu toții, la iureș, e altfel... Așa, umblam singur și auzeam țiuind gloanțele ca albinele și-mi pocneau deasupra capului șcrapnele... Se făcuse inima-n mine cât un purice.

— Vra să zică ți-a fost frică ? Întreb eu mirat.

— Se-nțelege că mi-a fost frică. Da' vedeam că plouă și trebuia să-ți aduc pelerina. Pe urmă mă gândeam că, după ce se mântuie toată darave-la, la ceasul nouă, trebuie să mă înfățșez aici cu briciul, că mai mult de zece zile nu te pot suferi nebărbierit. Da' de frică mi-a fost frică, ce să zic ?

— Te temi de moarte, domnu lordache ? Ordonanța mă privi lung cu ochii lui gânditori.

Îmi răspunse :

— Nu, asta nu. De ce să mă tem de moarte ? Mai mult decât o viață nu sunt dator.

— Așa-i, dar te gândeai la nevastă și la cei patru copii.

— Da, mă gândeam. Uite briciul și soponul, adăogă el cu blândeță, c-un fel de condescendență cătră un frate mai mic, care nu înțelege toate câte sunt pe lumea asta. Te așezi colea, pui oglingioara într-o cotruță, ca să n-o spargă vreun glonte, și te bărbierești frumos. Eu mă duc să chibzuiesc ce mâncăm pe ziua de azi !

Soldații din preajmă ascultau convorbirea asta fără să zâmbească. Iar domnu lordache, serios, ie-

101

și din adăpost prin ploaie, printre explozii de obuze, și porni la afacerile lui cu liniște.

Nu știu de ce de-atunci, după mărturisirea lui simplă, până ce-a căzut sfârticat de un obuz în Poiana Linului, am simțit în fața ochilor lui adânci oarecare încurcătură. Noi avem se vede despre eroism păreri pe care omul meu nu le cunoștea deloc.

Frunze-n furtună (1920)

OTRAVA

Soldatul Țipa Gheorghe sta înaintea noastră și ne aținea cu ochi rotunzi, negri, înțepați de două ace de lumină. Era o arătare : un trup uscat și istovit, în zdrențele uniformei. Obrazul negru și dureros era ars de vânturi, geruri și suferinți. În glasul lui trudit parcă gema un accent de îndârjire și de ură. Toată strălucirea primăverii, care vibra în juru-ne cu miresme de flori, freamăt de frunzare și lumină de aur, trecea peste el ca peste o stană de piatră : ochiul lui Țipa privea numai înlăuntru și-n trecut, la crunta lui durere.

Abia căzuse din depărtate locuri, între șanțurile și vizuniile noastre, în fața liniilor nevăzute ale dușmanului, într-o zi prin excepție, liniștită și

moartă. Blândeța lui april ne umplea tuturor sufletele ca de un abur de melancolie și de doruri nedeslușite. În răgazul acesta de-o clipă al chinurilor noastre ceasuri, soldatul fantomatic sosit din teritoriul ocupat părea un sol al muștrării și al crudei aduceri aminte.

— Cum am scăpat din linia lor, prin mlaștinile Dunării, nu m-am mai oprit pân-aici. Eu pot să zic așa, domnule maior, că vin de pe ailaltă lume...

102

— Tu ești dintre prizonierii căzuți astă toamnă ?...

— Da, trăiți, domnule maior, — eu am căzut pe Argeș. Și de-atuncea nu mai am răgaz și odihnă...

Ne privim în tăcere. Ochiul celor cu familia rămasă dincolo erau umezi. Chinul, ca o înțepătură în inimă, tresări în mine amintirea tragice a noastre retrageri, viitoarea sură a disperării și a morții...

— Trăiți, domnule maior, începu a povesti întunecat soldatul; noi ne băteam zi și noapte pe Argeș. Nu ne schimba nimeni, nu ne sprijinea nimeni, mâncare n-aveam. Ne băteam cu toate liftele, — și tot la baintă... Așa vorbeam noi în de noi că să ne batem până ce murim. Atuncea s-a prăpădit săracu regimentu nostru. Au murit domni ofițeri. Pe mine și pe alții ne-au prins. Am zărlit arma și m-am pus gâfâind la pământ. Nu vedeam nimic și nu mai puteam de trudă.

Nici nu știu cât am stat așa. Știu numai că băteau tunurile necontenit. Într-o vreme, m-au luat și m-au dus. Era o zi urâtă, cu ploaie de toamnă. Am mers pe o șosea ; pe urmă m-au băgat într-un canton. Acolo erau ofițeri de-ai lor. Erau bulgari : i-am cunoscut.

Se uită unul țintă la mine și grăiește românește :

— Din ce regiment ești ?

Îi spun. Se vedea scris și pe capelă.

— Unde-i comandantul brigăzii voastre, și-al diviziei ?

— De unde pot pentru ca să știu eu ? Nu știu !

— Răspunde, bre. Altfel știi ce te așteaptă. Te punem lângă zidul cantonului și te-mpușcăm.

102

— Da, zic, împușcați-mă. Eu nu știu treburile oștilor în lume. Eu sunt un biet soldat : mi-am făcut datoria ; alta nu știu. De-acum sunt în voia lui Dumnezeu !

M-au mai întrebat una, alta. Eu nu știam nimic. Eram așa de flămând și de trudit, încât cugetam că mai bine m-ar liniști c-un glonte.

Dacă au văzut ei că sunt prost, m-au lăsat. M-au luat soldați de-ai lor, bărboși, și m-au dus înapoi, cu alții de-ai noștri.

Ne-au dus așa, ca pe-o turmă. Am răbdat de foame. M-am plecat și am băut apă din ploaia strânsă în făgaș la marginea drumului. Răcneau la mine când nu mai puteam merge, mă înțepau cu bainta și mă ghionteau cu condacul. Mergeam așa și gemeam în mine cu obidă : parcă-mi era

sufletul în cătușe... Și mă uitam numai pe sub capelă la bărboșii care ne duceau...

A dat Dumnezeu ș-am poposit. Ne-au aruncat de departe, în noroi, câte-un codru de pâne uscată. Bine, gândeam ; sunt prizonier, trebuie să rabd. Rodeam în colții cânești codrul de pâne și mă uitam în jurul meu. Era un sat mare, — și ardeau într-o margine casele, și muierile se boceau, cu palmele la tâmple... Rumâni porneau cu carăle cu boi, în rechiziție... Soldați de-ai lor umblau de la praguri și luau ce le trebuia... Ieșeau femei în bătături și se rugau, cu mâinile-ntinse. Ei râdeau, vorbeau tare unul la altul, făceau cu ochiul și apucau pe femei de mânică... Văd un om de-al nostru, care vine la ei dârz și se pune pentru muieria lui. Atuncea l-au dărâmat la pământ și l-au bătut cu cizmele. Așa, — mă gândeam, — face soldatu în țară străină : pradă, rușinează, ucide... Cine-l poate opri ? Și mă uitam eu, — domnule

103

maior, și tăceam și mă gândeam la satul meu, și la gospodăria mea, și înghițeam venin și strângeam din fălci de simțeam cum îmi scârțâie și-mi țiuie oasele capului...

Ne-am ridicat ș-am mers mai departe. Și iar ne-am oprit... Și tot oaste străină vedeam, câtă frunză-n codru. Și coloane îmbulzite, și tunuri mari... Și țara se dezbrăca și lepăda tot ce-avea, domnule maior. Era inima-n mine neagră și rea ca zgura. Și mă gândeam întruna și pândeam cum aș putea eu să mă dau într-o parte, prin învălmășeală. Eu numai pentru un gând mai trăiam. Dacă mă prind și mă omoară, tot atâta e...

Ș-așa, domnule maior, cum mergeam din loc în loc și făceam popasuri și iar porneam, șirag lung de prizonieri, a vrut Dumnezeu ca să ne fie drumul prin părți cunoscute, nu departe de locul meu...

Pe asta am înțeles că-i un semn. și trebuie să îndrăznesc. Am închis ochii și m-am jurat în inima mea.

Ș-așa s-a făcut într-o sară, când treceam prin pădurea de la Merișor. Acolo este o poiană care se chiamă a Berbecului, cu ascunzișuri, cotloane și râpi foarte bine cunoscute mie. Și când am ajuns în poiană, la izvor, începea să se amestece întunecimea cerului cu a pădurii. M-am desprins de convoi, m-am dat pe după un fag și m-am lăsat ca o nălucă într-o râpă.

Au mai cercat și alții. Au început împușcături. Străjile s-au răspândit pe urma fugarilor. Eu mergeam pe potecile fiarelor, și, prin întunecime, țineam drept cătră satul meu, ca cerbul cătră izvor.

103

Ș-am nemerit, domnule maior, în sat la noi, cătră miez de noapte.

Erau în margine coloane de muniții ; caii ronțăiau fân la conovețe ; și zăream santinele prin întunecime...

Am intrat de-a dreptul prin grădinile oamenilor ; am trecut prin șanțuri, prin măcănișuri și dracilă. Era ca-n vremea nopților tinereții,

când băteam potecile dragostei : dar acu nu mai aveam inimă-n piept, ci un ghem de spini, domnule maior.

Și deodată străbat în umbra streșinei, la casa mea. Și mă opresc, fără răsuflăt.

Dumnezeu a orânduit așa : acuma văd. Când mi s-au limpezit privirile, zăresc o umbră la colțul casei. Ș-aud scâncind copii... M-apropii, pun mâna. Un trup zvicnește, un glas stins cearcă să țipe. Cunosoc glasul. Era muierea mea. Sta sub peretele casei, cu copiii strânși de dânsa ca lipiturile.

— Nu striga, Mărie ; eu sunt !

— Vai ! tu ești, omule ? șoptește ea și se ridică tremurând în picioare.

— Ce este ? de ce stai cu copiii afară, în umezeală și frig ?

— Ah ! ce să fie ? Catane străine la noi în casă. Ne-au tăiat porcul ; au risipit făina...

— Și pe tine te-au dat afară și s-au culcat în patul nostru ?

Ea dintrodată a căzut cu fruntea în pieptul meu, — și parcă era la junghiere așa gema. — Omoară-mă, Gheorghe ! — Cum ? ce este ?

— Omoară-mă și dă-mă la câni !

— Ce este, femeie ?

104

— Oh ! nu mă-ntreba, ci ridică-mi viața ! atât putea zice.

Atuncea am înțeles, — căci noi ne aveam însoțiți din dragoste și trăisem numai zile bune. M-am cutremurat; am zvârlit-o de lângă mine. Ea a căzut în tină, ș-a rămas așa, la pământ, îngenuncheată în fața mea.

Copiii începuseră a suspina cătră mine :

— Tu ești taică ?

Mă cunoșteau și ei și se cereau în brațe. Mi-am înghițit lacrimile și nu le-am răspuns.

În mine se zvârcolea ca un șarpe. Dar simțeam ș-o stăpânire, ș-o hotărâre, ca în ceasul cel din urmă al vieții.

M-am apropiat ușurel de geam. Am privit în casă. Ardea în vatră foc mare și lumina obrazuri străine. Am numărat șase soldați. Stăteau pe scaune, descinși, cu tunicile descheiate. Unul, suflecat, frigea într-o țăpușă, deasupra jarului, o jumătate de porc.

— Frig din porcul nostru... șopti muierea de după umărul meu, din umbră.

O împinsei în lături, cu cotul :

— Tu taci din gură !

Înlăuntru era larmă veselă.

— Au adus de la cârciumă vin, cu donița... vorbi tot femeia.

O întrebai fără să mă întorc spre ea :

— Unde-s armele ? Nu le văd.

— Le-au pus în tindă cu toate ale lor.

Cum am făcut ? Nici nu-mi mai dau seama. Am deschis tinda. Femeia s-a furișat înlăuntru și mi-a întins pe rând armele. Le-am rezemat de perete, afară. Desfac o curea, leg bine și înțepenesc ușa, mă întorc apoi iar spre femeie :

105

— Tu lasă copiii. Adă aici repede paie din șopru.

A adus ea de mai multe ori, cât putea cuprinde cu brațele. Mi le lăsa la picioare și pleca iar gâfâind. Eu le grămădeam la ușă și sub streșină, la cornurile casei. Pruncul cel mai mititel râdea de asemenea petrecere. Ceilalți așteptau în tăcere, prin întuneric.

Când am isprăvit, am scăpărat, am aprins un șumuioc și-am pus foc în patru părți. Am tras de lângă perete armele. Am cercat una, dacă-i încărcată.

Femeia tremura ca varga. Parcă abia acum înțelegea, îi spun :

— Muiere, ia-ți copiii. Du-te în lume. Dacă va vrea Dumnezeu, o să ne mai întâlnim.

Ea sta la îndoială.

— Du-te ! i-am strigat eu. Și ea s-a tras cu copiii în întuneric, îngrozită de mânia glasului meu. S-au dus. Îi auzeam plângând prin noapte.

Am stat tăcut lângă tufele de dracilă de-aproape, până ce acoperișul de șovar s-a aprins. Atuncea cei din casă au simțit. Au năvălit urlând la ușă, s-au întors cu capetele zbârlite la ferestre. Când am ridicat arma și-am tras cel dintâi foc, parcă s-a făcut în mine o liniște. Am petrecut un încărcător. M-am plecat și-am luat altă armă. Am tras iar. Lumina jarului îi descoperea : glonțul îi găsea prin toate ungherele.

Casa ardea ca un chibrit. Când au năvălit cei de la coloane, în flăcări se făcuse pace. Căpriorii și grinzile se dărâmau înălțând spre cer roiuri de stele. Cele din urmă cartușiere rămase în tindă pârlăiau stârnind flăcări albastre, care se zbăteau ca niște brațe de fantasme.

105

Eu mă trăgeam nesimțit prin tufari. M-am depărtat. M-am dus. Asta a fost.

Ș-apoi am rătăcit zile după zile, săptămâni după săptămâni, ca un câne, — flămând și degerat. Mă opream la o margine de sat, la o casă de pădurar. Și, singur, mă gândeam la casa părinților arsă, la femeia și copiii prăpădiți ; și în inimă îmi picura otrava cea de moarte...

Mi-a venit așa un alt gând de la Dumnezeu. Să mă duc la Moldova, unde înțelesesem că-i oastea noastră. S-așa am umblat cătră răsărit toată iarna, din vizunie în vizunie, ferindu-mă ca o sălbătăciune de dușmani.

De multe ori a fost să mor ; dar văd c-am scăpat și-am ajuns. Acuma îmi trebuie bocanci și pușcă. Și să mă așezați în locul meu, că eu am făcut în inima mea jurământ. De-acu am să stau împotriva lor până ce-oi cădea cu fruntea-n țarină.

Soldatul Țipa Gheorghe tăcu și rămase privind cu ochi crunt și neguros zarea asfințitului. Acolo erau liniile nevăzute ale inamicului : peste ele plutea în ziua aceea de pace o liniște aurie.

Frunze-n furtună (1920)

LA COTA 536

Într-o zi se înfățișează la redacția noastră un oștean de pe front, — din locul cel sălbatic, unde urlă tunurile morții. Om bine legat și sprinten, cu mustață bălaie și zbârlită, cu obrazul ars de spulberul iernii. Privește drept, cu ochii cenușii, vorbește apăsător și hotărât. Schițează gesturi energice cu mâni aspre și bătătorite de lucrător.

— Eu, în vremea păcii, am fost la Arsenal, lămurește el. De loc sunt din Munții Apuseni. Mă cheamă Valeriu Suciu și-s nepot al lui Avram Iancu.

Îl privim cu oarecare neîncredere. El zâmbește cu fală. Are toate documentele, de asta nu trebuie să se îndoiască domnii. Iată-i „virtutea militară” pe piept ; iată-i foaia din care se vede că a sosit într-un concediu de treizeci de zile „ca răsplată, pentru fapte de bravură...” Iată și situația lui... Are patruzeci și șase de ani...

— Cum, patruzeci și șase de ani ? Ai dumneata patruzeci și șase de ani ?

— Am, zice el dârz, dar știu că nu se cunoaște. Sunt încă tânăr. M-am bătut alături de leaturile cele mai proaspete.

199

Da. A intrat voluntar în armata Țării la începutul campaniei. A luptat la Flămânda, la Brașov, la Predeal, la Bălării, la Buda-Cornet, în munții Vrancei, în toate colțurile tragice unde vârtejul a năpustit pe copiii nefericitului nostru pământ. I s-au umplut ochii de flăcări în noaptea aceea fierbinte când sunau pretutindeni, până-n hotare, clopotele și trâmbițele...

— Ș-atunci m-am hotărât să-mi pun viața pentru neamul nostru.

— Și te-ai bătut în toate părțile ?

— M-am bătut. Am câștigat cu pușca galoanele de subofițer. Eu am făcut multe. Eu sunt așa, cam într-o parte ! Și-și flutură lângă tâmpile degetele rășchirate.

Într-adevăr, acest moț are în el ceva bizar și eroic. Din povestirea-i colorată, presărată cu provincialismele munților lui de naștere, simțesc în el un suflet furtunatic, un amestec de vanitate bărbătească și ură împotriva dușmanului vechi.

El cu Ungurul și cu Neamțul are o socoteală. El pe acești dușmani i-a adulmecat din prima zi. I-a pândit cu ochiul, a dat în ei cu pușca, i-a urmărit în cotloanele munților. El pentru asta a trăit, el de asta a fost născut. Toată suferința bătrânilor din moși-strămoși a trecut înveninată în sângele lui și i-a întărit mâna bătătorită și aspră de lucrător.

Simțeam, privindu-l și ascultându-l, o înfiorare stranie. Prin dibăcia lui ca conducător de detașamente, prin execuția hotărâtă și fulgerătoare, prin imaginația diabolică, — parcă ieșea de-a dreptul din veacul al optsprezecelea, din sângeroasa pâclă a haiducilor răzbunători.

Fiind în regimentul 3 C, din Divizia 12-a, în

200

poziția care se chiamă Poiana Nicoară, în Putna, în noaptea de 10 spre 11 februar 1917, a trecut la cota 536 și „a furat un neamț din post”, adu-cându-l întreg în liniile noastre „pentru informații...”

Iată povestirea acestei curioase isprăvi.

Comandanții noștri, zice moțul, au dat poruncă : Trebuie un om viu de la inamic! Era în vremea unor zile moarte, când ceilalți se pregăteau și abia se așezau, și generalii de la noi aveau nevoie de „limbă...”

— Cine izbândește s-aducă neamțu, e cinstit și răsplătit. Care se prinde ?

Ce-mi trebuie răsplată ? Știam eu că asta e treaba mea.

— Trăiți, domnule căpitan, mă duc s-aduc neamțu. Eu sunt specialist !

Căpitanul zâmbește :

— Bine, Valerie, să te duci, dar să nu fie numai din gură.

— A, îmi pare rău, domnule căpitan... Uite fir alb în mustață. Uite 46 de ani. Când spun un cuvânt, trebuie să-l împlinesc. Aici e vorba de onoare. Eu dacă n-aduc neamțu, nu mai pot trăi, trebuie să mor ; poți pune să mă împuște, domnule căpitan. Numai să-mi dați voie să-mi aleg eu oamenii. Mie-mi trebuie lucru fain, bătut frumos cu ciocanul...

Domnu căpitan n-a avut ce spune ; m-a lăsat în voia mea.

Bine. Mi-am ales oamenii. Mi-am făcut, cum se zice, o patrulă tare. Adică mi-am ales niște feciori voinici și hotărâți. Mie care cârâie și tușește nu-mi trebuie. Care târâie piciorul, să se

107

ducă-n treaba lui. Mie-mi trebuie pasere omenească. Mie-mi trebuie om nebun, ca mine. Mie-mi trebuie pe viață și pe moarte !

Ne pregătim iute. Și cum iese noaptea din codru, trecem din ascunzișurile noastre la rățelele de sârmă ; și, de-acolo, prin tufe, prin rămături de obuze și cotloane, cătră bârlogul nemților.

Tăia vânt ascuțit și opcina muntelui începea să scuture nea. Stăm noi la sfat într-un cuptor de râpă și le spun așa feciorilor :

— Noi, copii, mergem la Neamț muțește. Mergem prin trei locuri, așa cum o să vă împărțesc. Voi, — cu ochii la mine, și ascultați de semnul meu. Noi trebuie s-ajungem unde trebuie ș-acolo văd eu ce facem. Dinainte nu se poate ști niciodată.

Și le hotărâsc eu toate ; ne facem cruce și ieșim pe omăt. Eu prin mijloc ; ceilalți ca umbre, legați cu ochii de mine.

Așa trecem prin locuri tari și ne cățărăm cu baioneta pe-un pripor oblu. Mă opream, cercetam, iarăși porneam. Nemții nu căzuseră de mult

acolo, ș-acuma își întăreau poziția. M-am atins de linia întâia ș-am ocolit-o. Ne-am strecurat ca șerpii într-a doua. Acolo-i mai multă liniște și mai puțină pază.

Să vedem, ce facem ?

Vântul se umfla în vifor și aducea cu sunet țurturi mărunți de ghiață. Vra să zică, de unde vine vântul ? Vine de la noi, de la răsărit. Bate străjile nemțești în ochi și le silește să-și vâre nasu-n cojoc.

Fac semn știut. Caporalul Ludoșanu cercetează cu foarfecele franțuzesc rățelele de sârmă. Încă nu erau întinse. Zăceau, valuri-valuri, în zăpadă.

108

Prizonierii lucraseră la ele o vreme ; murmurul lor îl auzisem noi ca un bâzâit din ascunzișurile noastre și din poteci. Acuma se retrăseseră îndărăt, și viscolul cernea și se zbătea în pustie liniște...

Trec, cu tovarășii. Trebuia să pășim ca mâța căci omățul scrâșnea. Ici tufă de fast, dincolo pâlc de brăduți. Rămân lângă ele străjile mele și eu mă fur ca o umbră pe apă până la tranșeea dușmanului. Ascult : pace. Cobor două trepte, intru în șanțul de comunicație. Acuma nu mai am grijă. Acuma sunt la ei acasă.

M-apropii de ușa bordeiului. S-auzea înlăuntru grăind nemțește. Bine. S-aude. Neamț este. Dar cum îl scot eu afară !?

Ies din șanț. Îmi aduc oamenii sub malul de țarină, și-mi vâr mustața în urechile lor. Iată cum facem. Sânt trei bordeie cu trei plutoane. Se zăresc ușile ; se văd hogeacurile. Ne strecurăm câte unul la hogeacuri și le slobozim pe coș câte-o granată. Asta are să-i tulbure ș-are să-i scoată ca pe viermi afară. Noi luăm ce ne trebuie și ne ducem.

Bun plan. Repede ne rânduim și scoatem granatele. Dar de dincolo de bordei, din șanț, straja s-a ridicat de la pământ în cojocu-i mare, ca un urs, ș-a întins gâtul ascultând.

Din adăpostul unde sta ferit de viscol, a simțit ceva. Noi ne lipim de umbră ca-ntr-un fulger.

Acuma planul se schimbă.

Fruntașul Leca Mihai era la dreapta mea. Îi fac semn să fie gata.

Santinela face câțiva pași ; înalță capul : nu vede nimic. Cu toate acestea are îndoieli. E singur ; noaptea-i vicleană. Se-ntoarce cătră ușa bor

108

deiului și strigă pe nemțește. Eu limba lor o înțeleg.

— Herr Frederic ! ieși puțințel afară. Numai o clipă. Vino până la postul de observație. A, asta-i bine. Tocmai asta-mi trebuie mie.

— Leca Mihai, suflu eu frunțașului printre palme ; tu nimica altă să nu faci. Când l-oi atinge, numai să-i pui mâna-n beregată : să nu gârâie... Stați frumos și fără grijă, că vânatul vine el singur la noi.

Așteptăm un răstimp. Aud tușind pe Herr Frederic. A ieșit la aer tare. — Apoi întreabă. Santinela răspunde. A auzit ceva; poate i s-a părut ; poate nu-i nimic...

Herr Frederic s-a hotărât. Urcă la șanț, cu foaia de cort încopcită sub bărbie. C-o mână strânge la gât această apărătoare de viscol ; cu cealaltă, ține arma în cumpănă...

Dar vremea-i aspră. El e om delicat, abia ieșit de la căldură. Și se grăbește. Se ridică pe șanț, ținându-l mărunt. Se uită la dreapta, se uită la stânga, cu mișcări repezi, și iar ținându-l câțiva pași. Pare un iepure care-și caută culcuș.

Pe mine nu mă vedea. Zăceam în umbră. Santinela se liniștise.

— Nu-i nimic, îi strigă cu voce blajină Herr Frederic. întorcând îndărăt capul.

Atunci m-am zvârlit eu la el. Când s-a întors și m-a văzut răsucindu-mă ca să intru-ntr-însul, a tresărit năprasnic și-a ridicat arma. A vrut să strige. Dar eu îi calc cu pușca mea țeava dintr-o lovitură scurtă ; iar Leca, după poruncă, i-a pus zece unghii în gât, ca să nu gârâie...

Scot repede batista. Zic pe nemțește :

109

— Herr Frederic, să nu cumva să țiți, că aici te belesc.

Îi pun degetul cel mare în osul de sub tâmplă, de deschide o gură cât șura. Îi vâr batista între fălci. Îl iau cu dreapta de grumaz, — și hai la noi !

Ne-am dus repede. În urmă a fost o larmă, prin viscol, — un tremur de împușcături, un țipăt de semnale... Noi am intrat în noapte ca-n cenușă.

Când să ne prăvălim în pripor, îl înșfac pe Herr Frederic, îl sucesc cu genunchiul, îl încleștez, — și ne-am dus de-a berbeleacul pe coastă, ca „trenul” de la circ...

Auzeam prin vârtej pe neamț cum geme din greu. Zicea el în limba lui pesemne : Mein Gott! mein Gott ! dar n-avea încotro : se ducea la vale.

Cum veneam roată spre liniile noastre, patrulele care așteptau începură a striga :

— Ce este, măi flăcăi ? Se vede venind ca o negreață !

Eu răcnesc din crăcăna neamțului :

— Stați, feciori, nu pușcați, că eu-s. Vin cu acceleratu !

În fundul văii, îl ridic pe neamț. Se cumpănea ca bolobocul și da să cadă în coadă. Îi scot batista. El pufnește și fornăiește, ca de lup.

Zic :

— Herr Frederic, de-acu-i fertig ! mergem langsam... Eu sunt bărbat galant. Uite-o țigaretă. (Și scot tabacherea cu stânga. Cu dreapta îl țin neam de gât.) Ia tu una. Pune-mi și mie una în gură. Aprinde un lemnuș. Să tragem câte-un fum și hai la domnul comandant. Are el treabă cu tine.

109

— Cu mine ? se miră holbat neamțul. Apoi începu să se înduioșeze : Țigaret bun... Român bun...

— Da, da, Herr Frederic, bună țigaretă, bun român... Dar dacă nu-ți deslegi limba, cât îs ei de buni români, să știi că-ți spânzură pielea-n grindă.

— Spunem, spunem... oftează cu amărăciune domnu gefreiter Frederic.

Eu îl împing înainte în scurmăturile noastre. Merg la domnu căpitan cu dânsul. C-o mână îl țin de beregată, cu alta salut :

— Trăiți, domnule căpitan ! am adus neamțu ! Și gata.

Frunze-n furtună (1920)

JERTFELE

Sara părăsisem Iașul, c-un automobil harnic. A doua zi intram în peisagiul munților, cu inima strânsă de urâte presimțiri.

Auzeam tunul, depărtat și neîntrerupt, spre Grozești. Pe șoseaua învăluită în pulberi răscolite, treceau întruna coloane de muniții. Neconținut le ajungeam din urmă. Soldații asudați, arși de soare, cu piepturile descoperite, se cumpăneau liniștiți și tăcuți pe cai. Rămâneau în urmă, în aureola pulberilor ; și automobilul meu fugea înainte, cătră alte șiraguri cenușii, cătră campamente de artilerie ori de provizii, poposite la umbra unei dumbrăvi, cătră șiraguri de infanterie cu oameni cu ochi înfrigurați, încovoiați adânc sub greutatea raniței...

Mă apropiam repede de cuptorul bătăliilor din iulie 1917. Trebuia să găsesc brigada colonelului Banta. În zori-de-ziuă aflasem că e angajată, sub o bruscă și înfricoșată presiune a inamicului. Și presimțirile mele luau forme. În Iași, în ceasul plecării, veștile de pe front erau îngrijitoare. Din informații de la aliați, se vedea că în aceste strâmte și întortochiate coborâșuri ale munților, inamicul împingea rezerve puternice, cu dis-

110

perare, cu hotărârea de a străpunge cu orice preț. Din știrile fulgerate din cealaltă parte a continentului și prinse de stațiile noastre de telegrafie fără fir, — se vedea că prietini stau la îndoială asupra rezistenței noastre. Era o chestie de zile, poate de ceasuri.

De și lumea îmbulzită în Iași nu știa nimic de aceste lucruri, de și gazetele aveau note foarte încurajatoare, totuși ceva nehotărât, tulbure, dureros, plutea pretutindeni, — și cu această dispoziție de suflet a Capitalei plecasem eu.

În adevăr, bătălia de la Oituz-Grozești, în lungul munților, părea că a ajuns la un punct culminant. Cu cât mă apropiam mai mult de pâcla albastră a codrilor de sus, cu cât simțeam mai aproape pulsațiile înfrigate de tun ale frontului, cu atât se înmulțea furnicarul omenesc, pe toate potecile, în toate cotloanele : cai, tunuri, chesoane, bucătării, cuptoare, — și același și același soldat asudat, ars de soarele lui iulie, cu obrazul tras și ochiul sumbru...

Curând simții c-am ajuns la o linie care nu se putea trece. Eram lângă un sat pustiu, ars și dărâmat de obuze de toate calibrele. Pe culmea care suia repede de la râpa unui pârâu erau nevăzute baterii de artilerie care tunau neîntrerupt spre depărtările de unde năboia inamicul. Un ofițer cu cască cenușie mă privea zâmbind, pe când îi lămuream scopul venirii mele, și se arată gata să mă întovărășească până la postul de comandă al brigăzii.

Încă nu-mi dădeam socoteală unde mă aflu. Curând simții, înainte-mi, în codrii de brad, furtuna proiectilelor dușmane. Văzduhul avea vibrații stranii, fâlfâiri de paseri fantastice în de-

111

părtări, șuiete aspre, spargerii zgomotoase și adânci, înmulțite de ecouri... Și din cuibul lor, de deasupra, tunetul copleșitor și strident al tunurilor apărării...

— Au început de ieri-dimineată, îmi zise ofițerul c-o voce blândă. Au fost zvârliți săptămâna trecută înapoi, ș-acuma se-ntorc iară. Împing neconținut coloane în cotiturile râpilor... Domnul colonel le-a pus în față vânătorii noștri...

— Dumneata faci parte din brigada Banta ?

— Da. Sânt locotenentul Cazimir. Eu de la începutul campaniei am fost cu domnul colonel. Am fost rănit, dar m-am întors înapoi...

Pe când vorbea, îl priveam. Era un băiat cu mustăcioară bălaie, subțirel și firav ca o fată. Avea în ochi și-n vorbă ceva sfios și șovăitor, ceva bun și prietinos totuși...

— Uite, ajungem la muche. Postul de comandă e aici.

Când ajunsei sus, mi se împaianjeniră ochii sub năvala sângelui. Pentru întâia oară mă apropiam de un loc unde bântuia vijelia oarbă și absurdă a morții... Eram pe un pământ mișcător. Culmea zvâcnea neconținut, tunând. O clipă văzui la câteva sute de pași, printre brazi, două tunuri în jurul cărora se învârteau repezi oameni cu capetele goale, dezbrăcați de tunici și cu mânicile de la cămăși suflecate... Fuiouare ușoare de fum urmate de trăsnete tresăreau în luminiș...

— Uite domnul colonel... zise locotenentul Cazimir. Din locul unde-i el, ai să vezi valea.

Dar colonelul Banta era ocupat. Prin ferestruicile vizunii lui, care schițau pe lumină două delicate peisagii, din clipă în clipă își îndrepta binoclul. În dreapta ținea receptorul telefonului.

111

Vorbea precipitat și răgușit, grămădindu-și în piept barba neagră... Îl priveam mișcat.

Colonelul Banta era prea cunoscut. Un om mic, uscat și negru. „Un bandit mic cu barba mare”, — cum îl porecliseră nemții încă din timpul luptelor celor mari de la începutul campaniei. Era un om brusc, rău de gură, cam „sărit”, — însă foarte iubit de vânătorii lui...

Cum mă văzu, sări la mine :

— Ce cauți, domnule, aici ? Îmi aduci vești de la Iași ? Ce veste ? Unde-i plicul ? Ai scrisori ? Ce s-aude printre papugii dumneavoastră ?... Și-au făcut bagajele ? Și-au pregătit discursurile pentru nemți ? Ce stai așa ? Poftim aici și privește, dacă-i putea să vezi ceva...

Îi înmânai scrisorile și trecui spre crenelele adăpostului blindat. Locotenentul Cazimir îmi prezintă în vârful degetelor binoclul. Cu pieptul îmbulzit de bătăile inimii, privii spre văi nedeslușite unde se spărgeau în stâlpi de țarină și fum obuzele. Nu vedeam mișcarea oamenilor...

— Vezi ceva ? strigă grămădindu-și barba la urechea mea colonelul. Așa-i că nu vezi nimica ? Acolo, între tufișuri și râpi, sânt șanțurile noastre. Acolo, de ieri dimineață, curg neistovit obuzele. Bat, — de toate calibrele. Scurmă pământul, dărâmă tranșeele, îmi îngroapă oamenii. Și de azi dimineață, din ceas în ceas, cercă coloane austriace să treacă...

Începeam să deosebesc în valea frământată o zonă tulbure, unde izbucneau, pocneau, se învălmășeau într-un fel de vârtej proiectilele. Priveam acolo cu îndărătnicie. Acolo erau oameni, — erau o mulțime de oameni, cu obrazurile negre și cu

112

ochii arzători, pe care-i zdrobeau și-i îngropau exploziile... Acolo erau morminte.

Din clipa aceea ceva chinuitor păru că mă țintuiește pe loc. Într-o tulburare bolnavă simții că în juru-mi și înainte se desfășoară un vis de nebunie. Războiul eroic, cu încleștări și iureșuri, așa cum eram deprins să mi-l închipui, îmi apăru ca ceva sarbăd și copilăresc. Acolo, în vale, mulțimea de oameni era ucisă și zdrobită fără putință de apărare.

Colonelul vorbea la telefon, cu vocea-i răgușită :

— Încep iar atacul ? prin aceeași vale ? Bine. Fiți gata cu granatele. Jineți-vă tare, căpitan Năstasă. Am hotărât a doua companie pentru contraatac...

El vorbea încă ; îmi dădea și mie lămuriri ; când simții deodată că obuzele inamicului vin spre noi, într-o tragere mai lungă. Și-ndată, în juru-mi, bateriile își înmulțiră trăsnetele stridente.

Cătră locul frământat și sfărâmat de obuze, oameni veneau la atac, cu baioneta lucind. Îi vedeam limpede, mărunți, în valuri... Și-ntre rândurile lor prinseră a înflori explozii. Unele erau negre, altele cenușii, — pe altele le colora auriu soarele. Neconținut izvorau dintre unde de pământ și veneau. Un tremur subțire și uscat de împușcături pornise în lungul văii. Deosebeam accentul grăbit și monoton al mitralierelor. Și dintre-dată mormintele văii părură a se mișca și morții zvâcniră...

— Ies oamenii noștri la contraatac... îmi șopti blând locotenentul Cazimir.

112

Și-ntre tunuri, puști și izbucnirile profunde ale granatelor, deosebiile uralele vânătorilor, — răcnetele vijelioase ale morților...

— Uite, de zile și nopți, în lungul munților, asta se petrece, îmi zise într-un târziu, cu vocea-i răgușită, colonelul Banta.

În ochii lui obosiți, pe obrazu-i palid, era întipărită aspră tristețe. Stătu la locul lui, împovărat, vreme îndelungată, cât ținu desfășurarea fantasmagoriei din văi. Simții într-un târziu o destindere, un sfârșit trudnic și chinuit... Bătăile tunurilor se răriră, o adiere prinse a mâna pe văi învăluirile de fum și pulbere. De pe poteci, soseau ofițeri negri, curieri, agenți de legătură. Vorbeau repede, c-un fel de bucurie spasmodică. Înțelesei că-n colțul acela, vijelia s-a alinat.

Văzui asta mai bine cătră sară, când tăcu și artileria și când de pretutindeni începură a răsări și a roi în jurul meu ofițeri și oameni. Auzii pomelnice de morți, grămezi de oameni anonimi și nume de ofițeri. Convoiuri de târgi cu răniți se strecurau prin poieni.

Din văi, din păduri, mi se păru că se înalță spre mine un fel de suflare a morții. Mi se păru ciudat că ofițerii strânși la gustarea de sară în jurul colonelului, vorbeau foarte puțin despre cele petrecute. Ciudat mi se părea, mai ales, locotenentul Cazimir care mânca puțin și liniștit lângă mine și sorbea dintr-un păhărel c-un fel de sfială vinul. Stătea cuminte, cu ochii plecați, parcă greșise ceva.

Colonelul, după câteva pahare de vin, se înfierbântă. Înfațișarea trudită îi pieri ; își scutură barba neagră și privi batjocoritor în juru-i.

113

— Ei, sânteți gata ? întrebă el. Mâni începem de la capăt. Mâni atacăm noi, dacă n-or începe ei iarăși, la noapte.

— Domnule colonel, îl întrerupse deodată, de lângă mine, Cazimir ; cred că acuma n-o să mă treceți cu vederea !

Banta se întoarse cătră el și-l privi sever. Apoi mi-l arătă cu degetul.

— Dumneata, domnule Ioan, nu știi ce năcaz am eu cu băiețelul ista...

— Domnule colonel...

— Cum ? ce domnule colonel ? să taci din gură ! Pușchiul ista, — urmă colonelul c-un fel de răutate, vrea numaidecât să-mi facă pe eroul. Aicea, domnule, nu-i ca la dumneavoastră, unde lumea așteaptă veștile cu groază. Aicea noi am intrat în împărăția morții. Stăm cu semnele de identitate la piept și așteptăm... Așa fiind, chiar băiețelul pe care-l vezi în fiecare zi caută pe dracul !

Ofițerii zâmbeau ; nu prea păreau surprinși de izbucnirea colonelului.

— Aista-i om ? strigă iar Banta. Uită-te la el ! — Cazimir își plecase nasu-n farfurie. — Aista-i duduie : merit să steie în ietăcel, nici soarele să-l ardă, nici vântul să-l bată ! Știi dumneata de ce s-a apucat toamna trecută, când ne frământam cu uncurii ? Aveam nevoie de ofițer pentr-o recunoaștere, întreb : cine vrea să se ducă ? Însărcinare primejdioasă ! Între alții, iată-l și pe dumnealui, cu mâna întinsă, parcă venise să ceară

ceva de pomană... Că se duce el ! Și se ruga așa de frumos și de dulce ! Cine ? tu ? Cine te-a făcut pe tine ofițer ? Și-l răsucesc, să văd dacă n-are încă cumva basmaua la spate... Fugi încolo, Jîn-

114

cule, pesemne că ți s-a urât cu viața ! — El, că domnule colonel așa, că domnule colonel pe dincolo, că numaidecât vrea să se ducă. — Bine, du-te ,dar să dea dracu să te întorci fără ispravă, c-ai pățit-o !

S-a dus. Eu, drept să-ți spun, eram îngrijat. Au să-l plângă neneaca și surorile... — Dar îl văd că se întoarce. Îmi aduce raportul, — și prizonierii... Bine, duduie, zic, brava ție ! Și ce mai ai de spus ? — Nimica, domnule colonel. Să mă trimeteți la spital, că m-au împușcat !...

Da' știi ce rană avea ? Mă mir cum se ținea pe picioare. Tunica lui la piept era scoarță de sânge !

A stat două luni la spital. Pe urmă iar a venit pe capul meu. Și-ntr-o zi — că iar să-l trimet în recunoaștere.

Si iar mi-a venit rănit. Iar l-am trimes la spital.

Acu s-a întors de-o săptămână. Si de-o săptămână se ține de mine să-l trimet și pe el unde-ai văzut dumneata astăzi. El zice că acolo vrea să se ducă. El nu vrea să steie lângă mamaia, să cetească romanturi ; el vrea să se bată. Eu știu ce să fac cu el ?

Colonelul, zbârlit și supărat, bău încă un pahar de vin, pe când ofițerașul cel firav nu știa parcă unde să se ascundă de rușine.

— Acu, a treia oară, să știi că n-ai să te mai întorci ! sfârși colonelul, amenintându-l cu degetul.

Băiatul tăcu, dar în ochii lui surprinsesem o hotărâre ș-o îndărătnicie neobișnuită.

Abia atunci înțelegeam deplin ce se petrecuse peste zi. Înțelegem nesomnul și suferințele, cumplita răbdare, ciudata stăruință a miilor de oa-

114

meni pe colțul acela de pământ bântuit de suflarea morții ; înțelegeam sufletul nou care ieșise la suprafață din rezervele bietei ființi omenești...

Firește, locotenentul Cazimir a căzut peste două zile, la cel dintâi atac. Țăranii colonelului Banta l-au adus, galben, liniștit pentru totdeauna. Și parcă se sfiau să-l atingă cu mânilor mari și noduroase.

Colonelul îl privea sever, frământându-și în palmă barba neagră. Și alte multe tărgi, cu sute, cu mii de căzuți treceau prin poienile munților, — pe când în vale celelalte jertfe stăruiau în furtună cu aceeași îndărătnicie.

Frunze-n furtună (1920)

114

SONDE

Treceam printre podgorii, suind dealuri, coborând văi, într-o strălucită lumină argintie. Vii se întind în toate părțile ; nuci rotați cu umbra deasă sunt presărați pretutindeni. Ierburile par aburite de pulberea fină a drumurilor. Căsuțele se ițesc ici-colo cochetând parcă prin verdeață în fuga automobilului. Bărbați rari ; multe femei cu fețele învăluite parcă într-un zăbranic de tristeță. Țepu, Buciumeni, Tecucelu, — așezări vechi de răzăși, amintiri istorice, locuri pe unde au mai trecut și odinioară vijelii, îngropând cu arma în mână pe năcăjiții noștri strămoși...

Iată o vilă albă. Parcă zâmbește depărtărilor de pe culmea ei, dintr-un buchet de arbori. Au fost flori în preajmă, trandafiri acățători la ferestre. Acuma e pustie. Locuitorii ei au fugit, ca paserile înaintea furtunii. În vale la Siret, în poeticele dumbrăvi, dormind sub pâclă viorie, urlă întărâtat și fără conținere tunurile morții.

Trecem repede. Soarele asfințește între nouri, în fulgere încremenite și bizare. Se face sară. Negura parcă izvorăște din pământ, ca o răsuflare vie a adâncurilor. Se văd deodată licărind tunurile aproape, apoi departe, în zarea posomorâtă

115

Incendiul din timpul zilei, lângă Mărășești, tresare în scăderi și creșteri. Zărilor s-au apropiat. Și fulgeră în senin, — și mugesc straniu bestiile de oțel născute din ura omului.

Am coborât pe un drum prăpăstios, prin păduri în care intră ca un râu nesimțit răcoarea. Trecem încet Siretul pe un pod de lemn. Fugim prin întunericul unei șosele, ne oprim.

Pe poteci necunoscute cotim undeva, cătră un cotlon, într-un punct al liniei de luptă, în preajma Mărășeștilor. E postul de comandă al unui regiment.

Inamicul e în fund, în întuneric, în vizunii. Aproape, în tranșee, nevăzuți, sunt ai noștri. Tunul bate încă, — dar asta se chiamă liniște. E ceea ce comuncatele numesc „foc rar de artilerie”.

Colonelul e un om nalt, cu statura puternică. Sub casca de fier ochii îi scânteie când vorbește și dă ordine scurte. Sublocotenentul lui e un tânăr subțirel, brun, cu ochii mari, circazieni.

Sergenți de legătură, bronzăți de soare, cu mâinile negre, cu privirile tari, vin ca să raporteze și să ia ordine. Salută scurt, ascultă drept poruncile, ies cu pași elastici. Vine ș-un maior liniștit, cu mustața căruntă, fumând alene o țigară. Dă din cap, întreabă din ochi.

— Ce e, Panaite ? îl întâmpină colonelul.

— Mă gândesc, domnule colonel, răspunde maiorul ; dacă la noapte voi putea să lipesc un ceas genele. Aș vrea să dorm o țără și să visez pe Anișoara mea cea bălaie... E de paisprezece ani. Zâmbea când am plecat, e mult de-atunci, — și-i scânteiau ochisorii în lacrimi...

217

Colonelul se face că-și întoarce spre hartă privirile licăritoare. Apoi se răsuțește și întreabă brusc :

— Prietine Panaite, bei o cafea ? lucru scump și rar în ziua de azi...

— Mai ales, domnule colonel ! He-hei ! ce timpuri erau odată, domnule colonel, ce timpuri !

Ordonanța trece cu pas nesimțit, vârându-și prin unghere tainice botul de vulpe.

În noaptea de-afară canonada a încetat. În lumina discretă a unui felinar bine potrivit în adăpostul nostru de pământ, începem a vorbi de cumplitele lupte în care zeci de mii de oameni s-au zvârcolit cincisprezece zile și cincisprezece nopți.

— Am petrecut ceasuri aspre cât ne-a bătut puhoiul... zice colonelul zvârlind țigara și aprinzându-și îndată alta.

— Acuma a trecut... răspunde ca un ecou demnul maior, c-un fel de accent de satisfacție, de voluptate, ca-n apropierea unui somn alinător.

— Se poate, dragul meu, dar cine garantează ? Nu știi dumneata că ei au obicei să cerce întruna și să pipăie ? Ne putem aștepta oricând la sondele lor...

Maiorul își primi cafeaua c-un oftat de mulțămire.

— Domnule colonel, zise apoi cu glasul-i blând; mult m-am mirat eu de-un lucru... Noi, dihanii bătrâne, nu ne prea înfiorăm de toate câte sânt în jurul nostru. Dar ai văzut dumneata cum s-au purtat unii dintre tineri ? Eu îi disprețuiam ca pe niște secături, și i-ai văzut ? Căpitanul Guriță nu era un pudrat care-și prăpădise anii umblând după conchiste, cu inele în dreapta, cu bră-

218

țară la stânga, cu lanțurile și panglicuțe ? Ce legătură putea fi între el și mizeria aceasta ? L-am văzut, domnule colonel, murind între oamenii lui, foarte îndărătnic și semeț ; ș-am fost foarte mișcat... Ciudat !

— Fără îndoială, răspunse colonelul. Am avut și pe alții, pe care am stat și i-am privit cum se bărbieresc și se parfumează sub bombardament de artilerie... Acești feciorași pe care noi ne deprinsesem a-i disprețui, dragă Panaite, aveau în ei, fără s-o cunoască, bărbăția eroică... Au murit ca niște nebuni !

— Ciudat ! rosti a doua oară, pe gânduri, maiorul. Și începuse să înșire nume de ofițeri morți pe câmpul de onoare în înfricoșatele zile trecute. Picurau în auzul meu niște nume numai, — însă la fiecare pomenire parcă izvora din umbră înainte-mi câte-o fantomă fină, — și se înșira într-un convoi misterios, tăcut și mistic.

Vorbeam de dragostea pământului, de legăturile indestructabile cu trecutul, de acel fior necunoscut care a rămas în noi de la generații de mult stinse și care ne înalță, ne preface și ne schimbă în fața morții.

Colonelul zâmbea :

— Ce spui, dumneata, vorbi el, sunt mai mult niște cuvinte frumoase.

Doi soldați intrară.

— Ce este ?

— Domnule colonel, am fost răniți acum treisprezece zile, amândoi odată. Ne-am făcut bine. Acuma ne întoarcem iar la locul nostru...

Vorbărețul are niște ochi mici, ca picături de păcură. E un bunduc scurt și îndesat. Alătura de el stă un uriaș liniștit și zâmbitor, care ar vrea

117

să vorbească, dar îi ia înainte celălalt. Comandantul se întoarce către dânsul, blând :

— Tu ești Manole Istrate ?

— Eu sânt, trăiți, domnule colonel, răspunde bucuros uriașul.

— Ne cunoaștem. Și tu ești Prepeliță Irimia ?

— Da, domnule colonel, se grăbește scundul.

— Ei, cum a fost ?

— Bine, domnule colonel, răspunde moale Istrate.

— A fost fierbinte strașnic, domnule colonel, se înghesuiește celălalt, pe când tovarășul lui rămâne cu gura căscată. Nemții tot năzuiau, tot năzuiau... Și toată ziua și toată noaptea îi băteam în cap cu granate. Veneau ca apa la opust. Ș-aduceau cu ei o putoare de dihor, de ne stupeam sufletul. Noroc că bătea un vânt al lui Dumnezeu de pe Siret...

Colonelul se întoarce spre uriaș :

— Da' tu ce spui, Manole ?

— I-am pus cu botul pe labe, domnule colonel... îndrugă alene soldatul.

Colonelul zâmbește. Se luminează, cu bunătate și prietinie, și figurile soldaților.

— Bine, băieți, duceți-vă la compania voastră... Și domnul colonel le strânge cu gravitate mâinile arse și bătătorite.

După ce rămânem singuri, își aprinde iar țigara și cearcă să lămurească în câteva cuvinte un sentiment năvalnic.

— Domnilor, noi nu i-am cunoscut și nu i-am prețuit îndeajuns pe oamenii aceștia. Simpli, liniștiți și tari, — ei sânt datoria și jertfa. Energia lor năprasnică e ca o sevă a acestui pământ hrănit atâtea veacuri cu lacrimi și sânge...

117

Tace, deodată mișcat, și-și întoarce iar ochii către hartă.

— Mă surprind făcând fraze... adaoge el, puținel rușinat.

Soarbe cafeaua, cu țigara nestinsă între degete. Domnul maior Panaite, după ce isprăvește de sorbit cu adâncă satisfacție, se ridică zâmbind :

— Apoi, mi se pare, vorbește el, că oaspeții au venit degeaba... în noaptea asta, după cât văd, am să dorm cât un bei !

Ne salută curtenitor și satisfăcut. Tocmai urca treptele ca să iasă, când, în depărtare, trei, șapte, zece bătăi de tun sunară înăbușit. După ele urmară altele, grăbite și violente. Avui o impresie ciudată de jenă. O amenințare tulbure și mânioasă răsufă, parcă din fundul zării și-al întunericului.

Maiorul se întoarse spre noi :

— Aha ! aha !

Și fruntea i se încreți supărată.

— Bine, urmă el, apoi ; să ne pregătim lădițele cu granate !

Și ieși.

Colonelul trecu atent la observator. Sună la telefon și începu a da ordine.

Mai erau două ceasuri până la miezul nopții.

Canonada se înteți. Din pozițiile noastre începură a trăsni tunuri multe, și auzeam prin noapte fâșâind ghiulelele cu un sunet caracteristic de val. Explozii rupeau pământul brusc în liniile noastre. Meteori depărtați punctau întunericul la inamic, unde cădeau proiectilele fulgerate de la noi. Bombe începură a cădea în apropierea postului de comandă. Curând noaptea se umplu de un freamăt fioros, — de un fel de muget de ar-

118

tilerie. Lângă noi tresăreau pâlpâiri alburii, care parcă lungeau o aripă de lumină cătră cer. În fund, ca-n necunoscut, clipeau fantastic gene de fulger.

Simțeam sub mine cutremurul pământului. Am avut într-un timp, când bombardamentul ajunsese la un maximum de intensitate, senzația că pielea pământului se încrețește și se înfioară.

Cătră ora 11, sorii rachetelor începură a se înălța în noapte, la inamic. Era un joc minunat de lumini multicolore, care se încrucișau, se încovoiau, se risipeau și luminau câteva secunde pământul sumbru și spăimântat parcă.

Colonelul sta liniștit la observatorul său.

Telefonul nu mai funcționa. Agenții începură a sosi, — ofițeri și soldați cu căști și arme. Vorbeau repede, raportau asupra sectorului de atac, asupra recunoașterilor făcute ; ascultau atenți ordinele și ieșeau ; și noaptea îi înghițea. Dintro-dată parcă intrau în viitoarea de foc a necunoscutului. Liniștea aceasta mi se părea ciudată și nenaturală.

Colonelul avu un zâmbet ușor la observația mea.

— Omul e un animal care se deprinde cu toate... îmi zise el filosofic. Ascultă : acuma se produce atacul infanteriei.

Deodată începuseră a pârâi mitralierele și a tuna oribil granatele. De pe linie, se ridică un freamăt sălbatic de glasuri. Auzeam limpede o voce sonoră care vocifera ceva cu îndârjire. Colonelul îmi dădu lămuriri :

— Acesta e un plutonier al meu, Băncilă, care însoțește fiecare granată de înjurături grozave.

— Da ?

119

— Închipuiește-ți ! e un personagiu fără educație !

Acuma pământul fierbea pe linia de luptă. Simțirea de sunet se stinsese într-un huruit fără nume. Când izbucneau rachetele, într-o clipă, în întunericul de păcură de dedesupt, vedeam mișcarea de înaintare a coloanelor inamice într-un fel de viermăt de umbre bătute de nebunie.

Alți agenți veniră, cu obrazurile negre, cu straietele mirosind a fum. Îi priveam : aveau o căutătură de criță, o încrețitură aspră la colțul buzelor.

Inamicul a fost strivit cu granate și cu mitraliere. Pe alocuri a fost bătut și cu patul puștii. Se retrage în neorânduială.

Rachetele au tresăriri tot mai rare în noapte. Se alină mitralierele nervoase și tunurile.

Cât a durat acest vis fantastic și înfricoșat ? — Abia s-a alinat, o jumătate de oră, — și tunurile din noaptea depărtării porniră din nou. Altă canonadă furibundă, alt atac subt aceleași tresăriri înflorite de rachete. Altă îmbulzeală de fantasme nebune...

Priveam la colonel. Își trăgea încet mustața cu stânga, pufăia fumul de țigară scurt, și ochii, sub cască, mi se părea că lucesc crud și neînduplecat. Aceași atitudine, — neînduplecare crâncenă și mânie, — o aveau și sergenții și ofițerii care veneau la ordine.

În vijelia monstruoasă de foc care bubuia și se frământa afară, aceeași înfățișare cumplită o aveau toți oamenii colonelului, pământii, trudiți și amărâți... Înțelegeam însfârșit acum deplin că energia disperării e mai tare decât focul și decât apa...

223

Mi se strângea inima de tulburare și de durere, — și-mi plecai ochii săgetați de lacrimi spre pământul acesta al părinților pe care oamenii de azi mor apărându-l cu tărie.

Iar tunurile bubuiau, — tresăreau rachetele, începură granatele a pocni și văzui pe colonel zâmbind iar ușor când auzii în freamătul de pe linie aceeași voce sonoră care înălța în larma luptei blesteme omerice...

Frunze-n furtună (1920)

CU OCHII LA CER

Soldatul Petrea Neguț zăcea pe malul Neajlovului cu fața în sus, lovit de-o schijă de obuz. Parcă se rupsese ceva în el : nu se mai putea clinti. O amortire grea îl cuprinsese când deschisese ochii. Acuma nu-l mai durea parcă nimica.

În juru-i se deschidea o lumină ciudată și se făcea sară. Undeva, departe, se auzeau mugete de tunuri. Pârâituri de puști tresăreau pe o boare de vânt. Bătălia se depărtase. El zăcea singuratic, aproape de o salcie desfrunzită. O vedea pe cele din urmă luciri ale amurgului ; părea

un cap zbârlit și spăimântat care se uita la el. — Pe cer fugeau nouri despletți și între ei deodată zări o stea. Și cum se simțea liniștit deplin și aproape de alinarea din urmă, îi veni așa ca o mângâiere și i se păru că plutește spre scaunul împărăției, în locuri necunoscute, nedeslușite și depărtate, unde stă risipită o lumină dulce, ca sub flori de cireș primăvara.

Și văzu o față blândă de împărat bătrân și din a dreapta lui chipul lui Hristos, așa cum era zugrăvit în bisericuța de la el din sat. Amândoi se

120

uitau la dânsul zâmbind. Și soldatul simți un nod în gât și i se umplură ochii de lacrimi.

— Tu ești Petrea al lui Toma Neguț ? îl întrebă încet împăratul.

— Da, Doamne.

— El e, șopti chipul cel bălai de-alătura. Îl cunosc de când era copil. Venea în biserică la Boureni și se uita cu ochii mari la mine, cum stam răstignit pe o cruce veche, în pridvorul de lemn.

— Așa este, se gândi cu mirare soldatul. De-a-tuncea-i mult, dar El n-a uitat. Mă duceam cu bătrânii pe sub codrul cel de fag la biserică și auzeam toaca și clopotele și vedeam cum scânteie departe, printre zăvoaie apele Moldovei.

— Și ce-ai făcut tu pe lumea asta, Petrea al lui Neguț ? îl întrebă iarăși împăratul.

— Doamne, șopti smerit soldatul : eu am fost un băiet sărac și am rămas devreme orfan. Bătrânii s-au petrecut din lumea pământescă și eu am rămas ca să muncesc cu boii cei porumbi pe bucățica noastră de ogor. Cum ni-i rânduit nouă plugarilor, ieșeam primăvara și zvârleam pe brazde sămânța cea de tine binecuvântată. Așa am muncit ani și ani. Am suferit ca toți cei de sama mea și am avut și bucurii în zilele tinerețelor mele.

Împăratul îl privi pătrunzător. Și Petrea Neguț înțelesese că Cel ce toate le știe îi cetește în suflet și-n amintire ca-ntr-o carte deschisă. Ca aduse de-o poruncă i se perindau pe dinainte icoanele vieții lui. Văzu cu uimire multe priveliști uitate și-i păreau ca niște icoane la panorama cea minunată de la iarmarocul din Pașcani. Și deodată văzu și pe Măriuca în Poiana Mă-

226

rului, la un șipot, într-o zi de Sfântul Petru, când umpleau lumea de mireasmă teii împovărați de flori. Și-i era parcă rușine și de vorbele trecătoare pe care le rostiseră ei atunci, și de îmbrățișările lor, și de toate cele lumești trecute și pe vecie prăpădite.

— Nu te rușina, îi șopti blând împăratul, căci iubirile eu le-am împrăștiat în lume, ca să înflorească zilele cele amărâte ale omului.

— Au rămas la Boureni, în căsuța noastră, trei băieți cu părul bălai, răspunse cu glas înduioșat soldatul.

— Pentru aceasta nu-i mustrare, vorbi iar bătrânul. Ci pentru alte păcate ale țărânei din care ești zidit. Căci ai pizmuit, ai băut mai mult decât se cuvine, ți-ai asuprit muieră și-ai uitat prea adesea poruncile mele. Ai făcut mult rău în juru-ți cu prostia ta.

— Așa este, așa este... se gândi omul cu amărăciune. Acuma mi s-a împlinit veleatul și mă aflu la scaunul dreptului judecător.

— Părinte ! rosti atuncea Hristos cu bunătate ; pe mine m-au alungat răutatea și ticăloșia omenească din lume, — dar din când în când tot mă întorc printre cei umiliți. — Și-odată, într-un amurg, flămând, trudit și bolnav, — un cerșetor, — am căzut la poarta acestui plugar ; și el m-a întâmpinat c-o vorbă bună și m-a poftit la cina lui săracă... — Și era în sara când sunau pe pământul acela clopote, chemând pe oameni la război. Și l-am văzut pe acest Petrea Neguț îmbrățișându-și soața și pruncii și pregătindu-se să plece cu inima dreaptă și credincioasă la jertfă...

— Da, Doamne, zise și Neguț; m-am dus cu toți cei de sama mea. Și am suferit pe drumuri

121

lungi, de foame și sete ; am trecut prin vijelii de foc și prin tot ce a scornit ura și ticăloșia omului ; căci pământul părinților noștri a fost cotropit de neamuri străine... Ne-am ridicat, Doamne, pentru dreptate. Mi-am adus aminte de ce ne spunea „domnul” nostru cel bătrân la școala cea veche de la marginea satului, de toate amărăciunile trecute și de faptele voievozilor pământului nostru, de sila și durerea altor frați ai noștri din pământuri românești ; și-atunci mi-am pus și eu viața mea pentru răscumpărare... Și-am suferit și m-am bătut în munții noștri la hotar... Și de-acolo am mers și ne-am bătut în alte părți, în locuri depărtate. Și de la apa Moldovei am ajuns la Neajlov, în singurătăți, și-acolo a fost o bătălie cruntă, și-acolo am căzut eu și mi-a curs sângele în pământul pentru care luptăm, și pentru neamul pe care l-ai așezat tu în aceste locuri.

— Fericiți cei ce visează... șopti cu dulceață Împăratul.

După aceste cuvinte, i s-a părut lui Neguț că lumina din jurul scaunului împărăției crește. Și chipul cel blând al lui Hristos s-a plecat spre el, sărutându-l pe frunte. Își aduse aminte de cei trei ținci cu părul bălai și privi drept în ochii Mântuitorului, care-i zâmbea.

După aceea soldatul Petrea Neguț nu mai simți nimic. Oftă ușurat și muri cu ochii la cer, lângă salcia desfrunzită de pe malul Neajlovului.

Frunze-n furtună (1920)

NOTE DE PE FRONT

MĂRĂȘTI

Iulie 1917

Un drum cu automobilul spre frontul nostru, spre cuibul Vrancei înecat în ceața zării. În ziua limpede și strălucită mi se perindează repede pe dinaintea privirilor, din nou, locuri vechi și cunoscute : dumbrava încântătoare de la Strunga, drumul lin spre Roman, străjuit de arbori străvechi, apoi, ajunși în șoseaua națională, valea Moldovei în dreapta, valea Siretului în stânga, subț ușoare pulberi argintii. Sunt aceleași icoane dragi ale vechiului și frumosului nostru pământ : satele albe, livezile, drumeagurile cenușii. Sunt aceleași lanuri de grâne, ca flăcări aurii, în imensul cuptor al lui iulie, și aceleași covoare verzi de porumbiști. Dar peste toate plutește parcă un aer de tristeță. În sate și pe câmpuri au rămas numai femeile, copiii și bătrânii. Bărbații stau cu arma în mână și cu ochii neguroși, în bătaia puhoiului dușman.

Mergem multă vreme pe marea șosea umbrită de plopî tremurători. Am trecut repede prin Roman, ne oprim puțin la Bacău, — apoi ne lăsăm prin zăpușeala după-amiezii spre Adjud.

Vin învăluiri grabnice de vânt și de pe munți se ridică nouri. Pe o vale, ni se deschide deodată

122

ca un colț nou de lume, între dumbrăvi rare. O ploaie iute a stropit aici cuprinsul c-o clipă înaintea noastră ; ș-acum totul scânteie în soare în mii de curcubeie mărunte, și vine de pe fânașuri un miros dulce și cald de ierburi înflorite.

Trecem grabnic, coborâm, ajungem cătră gura Trotușului, la Adjud.

Aici facem un nou popas și începem investigații care ne-ar putea pune pe urmele unui restaurant.

Soarele coboară cătră asfințit în rostogoliri de nouri cu forme bizare. Vântul are tresăriri și salturi prevestitoare de furtună. S-aude huruind de parte sus : tunetul. Din câmpia Siretului, de la miazăzi, zgomote asemănătoare încep a răspunde. De data asta e tunul.

Îl ascult deodată atent, cu sufletul mișcat.

Dușmanul nu e prea departe. Colo, în fund, cătră miazăzi, taberile lui trag ca o linie neagră de doliu în lungul Siretului. Ș-acuma, în acest amurg cu adieri de furtună, ca-n nenumărate alte înserări din urmă, începe tunul muzica feroasă a morții. Închid ochii ș-o ascult și mă gândesc la durerile și nenorocirile noastre, la vijelia care ne-a călit, ne-a asprît sufletul, ne-a încordat toate puterile.

Când ridic pleoapele, văd trecând prin apropiere soldați cenușii de pulbere, cu fețele bronzate de soare. Sunt români de pe pământul acesta frământat iar cu sânge, ca-n vremi trecute. Sunt ruși, veniți de departe, din țara ale cărei șesuri se întind la mările înghețate și la Oceanul cel Mare : sunt mohorâți ca întinderile stepelor și melancolici ca zările nesfârșite.

122

De la munte năvălesc tot mai amenințător talazuri de nouri. Vijelia se apropie. Pornim zornic, — și automobilul fuge pe șoseaua largă ca o pasere spăriată alungată de primele răsuflări ale furtunii. Zadarnic fuge. În lungul munților, râul de nouri trece înaintea noastră. Fulgere se încrucișează deasupra. Trăsnete se rup cu zgomot năprasnic, s-odată cu vântul începe a ne izbi o ploaie furioasă.

Curând înserează ; se face întuneric deplin; ploaia stă ; vântul se alină. Și rămâne sub cerul negru numai bătaia surdă a tunurilor de pe Siret. Se văd prin întuneric licăririle tunurilor rusești, — destul de aproape. Zarea parcă neconținut închide și deschide gene de foc.

Cerul se lămurește : apare o stea drept în vârful bolții. Apoi, în răsărit, luna jumătate se arată ; dispare și iar se arată prin straturi argintate de nouri. Prin întunecimea scăzută trec lungi coloane de trăsuri, sunând din obezi. Glasuri se îndeamnă din loc în loc, se chiamă. Din când în când se aude : na prava!... na prava !

Și tunurile bat cu îndârjire, fulgerând neconținut.

Suntem foarte aproape de frontul Șiretului. De asta ne încredințăm, îndată ce intrăm în Panciu. Intrăm nu în știutul orașel vesel și plin de pivniți cu vinuri, — ci între ruine. Case arse ori dărâmate de proiectile parcă privesc spăriate prin locurile unde au fost odată ferestrele. E o liniște de țințirăm. Din când în când, la un colț de stradă, se arată un soldat, o sentinelă tăcută, melancolică și neclintită.

Și-n stânga fulgerele roșcate ale bateriilor rusești clipecsc neîncetat la linia zării.

231

Încă de cu ziuă se vedea că ne apropiem de front. Lângă Adjud, în vecinătatea șoselei, o îngrămădire de prizonieri parcați între rațele de sârmă, sub paza câtorva milițieni. Sunt germani toți, cu bonete rotunde în cap. Stau liniștiți la pământ, cu capetele plecate, trudiți de drum și bătuți de pulberi. Vin de la armatele noastre din Vrancea.

La o gară vedem înșirate în lungul liniei tunuri germane de fabricație nouă. Sunt o parte din prada de război a luptelor din ultimele zile.

Apoi bubuiturile din zare, cimitirul Panciului, automobile sanitare... Acuma coboram prin Străoani, spre Varnița, și simțeam în jurul nostru și-n aer vecinătatea imediată a Morții. Pe o adiere de vânt venea un miros pătrunzător de cadavru, în sate întuneric deplin, ca și cum fiecă căsuță ar fi fost un mormânt. La o mică oprire, un soldat de la o trăsură dădu povețe șoferului :

— De-acuma să mergi domol, căci drumul e spart pe alocurea de obuze.

Pantele șoselei încep a deveni mai repezi. Simțim răcoarea și umezeala pădurilor. Trecem prin vaduri de ape sclipitoare. Suim, printre dealuri râpoase scormonite pretutindeni de bordeie. La lumina focurilor

fantastice, în jurul cărora stau la sfat soldații, se arată ferestre și uși bizare, astupând săpăturile în lutul râpii. Parcă trecem printre primitive și misterioase locuinți de troglodiți. Cai pasc liniștiți printre copaci și la marginea drumului. La o oprire scurtă, aud un murmur dulce de fluier. E o cântare ușoară, înăbușită, plină de amărăciuni și lacrimi. Focul pâlpâie peste un grup de soldați de la coloane, tolăniți

124

în ierburi. Cineva oftează, când fluierul tace : Of, of ! — Pe urmă se face liniște în marginea de pădure și noi ne strecurăm la deal prin umbră, pe când focul, în urmă, fâlfâie printre copacii bătrâni aripi de lumină și umbră.

Iar trecem pâraie zgomotoase și intrăm tot mai adânc spre ținutul muntos. Înaintăm prin Verdea și Răcoasa spre Câmpurile. Din loc în loc șoseaua e ruptă de obuze. La un mal de apă, lucirea fugară a lanternei ne descopere capre de lemn pe care sânt încrucișate și încurcate fire de sârmă ghimpată, — apoi rânduri de rațele de sârmă în fața unor șanțuri care se prelungesc și dispar în umbra nopții.

Case pustii, fără ferestre, fără uși. — Pe-aici a fost, acum o săptămână și ceva, frontul. Tristeța locurilor, mirosurile grele ce vin pe boarea nopții și pământul sfredelit adânc de explozii, ne arată asta la fiecare pas.

Târziu, după miezul nopții, ajungem în Câmpurile, la comandamentul generalului V. — E un sat întins, mare și frumos, unde șapte luni și-au avut așezarea germanii...

Toată lumea doarme. Numai sentinelele veghează ici-colo în umbra sălciilor, și spitalul, unde e lumină deplină.

Luna e sus, cerul s-a limpezit. Peste sat și-n împrejurimi, pace. La apus, linia neagră a munților acoperiți de brădeturi. Deodată tresare de-a-colo, din munți, tunul. Loviturile se îndesesc. Sună și împușcături de arme. Apoi clămpănesc iute și întărâtat mitralierele. E un atac de noapte cătră hotar, în prăpăstioasele viroage și pâraie ale înălțimilor. Acolo, după bătălia de la dealuri, soldații noștri s-au suit urmărind, hărțuind, și

124

împingând îndărăt sfărâmurile regimentelor dușmane.

Aici e Vrancea, vechea Vrance a lui Ștefan-Vodă, cetățuia în care n-au putut răzbate fără crâncenă pedeapsă dușmanii lui. E cetatea de piatră a Moldovei, unde năvălitorii noi au fost de curând ruși, sfărâmați și năprasnic bătuți de oștenii noștri.

A doua zi, luni, 17 iulie, stăm la vorbă o jumătate de oră cu generalul V. El a condus operațiile care au adus străpungerea frontului inamic la 11 iulie și retragerea dezastruoasă a germanilor cătră Valea Sărei și hotar. E un om nalt, încă sprinten și vioi. Din tot ce spune, respiră o dragoste nemărginită pentru vrednicul oștean al acestui pământ.

— Aici e-n Vrancea, ne spune el între altele. Sub munte, la Soveja, se află două aşezări care se chiamă Rucăreni şi Dragosloveni. Sunt colonii statornicite în Moldova de Matei-Vodă Basarab, când s-a aşezat pace între el şi Vasile-Vodă Lupu. Atunci bătrânul Voievod al Munteniei a clădit, sub munţii moldovenişti, o biserică în amintirea păcii. Iar Vasile-Vodă a dat gospodarilor de la Dragoslave şi Rucăr pământuri şi scutiri... În aceste vechi locuri unde s-ar putea spune că s-a făcut un început de unire între Moldova şi Muntenia, le-a fost dat oştenilor de azi să lupte întruniţi, cei din Moldova şi cei din ţara robită, şi pentru aşezările moldovenişti şi pentru rucărenii şi dragoslavenii veniţi odinioară de departe în pământul nou al înfrăţirii... A fost o bătaie crâncenă care, socot eu, a consacrat din nou în

125

chip strălucit valoarea ostaşului nostru. Poziţia inamică a fost ruptă la Mărăşti în ziua de 11 iulie. O să vedeţi satul şi organizarea întregii poziţii şi o să vă daţi socoteală de toate. Aici nu este nevoie de vorbe mari. Faptele vorbesc singure. Spărtura a fost aşa de violentă şi neaşteptată, încât germanii au părăsit în cea mai mare grabă nu numai poziţia, ci şi Câmpurile, unde şi-au avut aşezământul de căpetenie şi de unde nu mai credeau să iasă până la încheierea păcii. A doua zi, spărtura s-a lărgit cătră Vizantea. A treia zi cătră Soveja. A patra cătră graniţă. N-a fost o retragere. Depozitele pline de materiale şi muniţiuni, tunurile, chesoanele şi armele abandonate pe toate drumurile şi râpile, dovedesc cu ce fel de fugă am avut de-a face. În tot timpul, soldaţii şi ofiţerii noştri s-au bătut cu un avânt care a cutremurat pe toţi cei ce-au putut fi martori la înfricoşata lor vitejie... În curând, când veţi vedea toate locurile pe unde a trecut furtuna, o să vă daţi samă mai bine de tot ce s-a petrecut şi ce însemnătate are pentru oştirea noastră ziua de 11 iulie.

Într-adevăr, în curând am început a ne da sama.

Câmpurile e un sat întins de gospodării cuprinse, în drumul Sovejei.

Aici îşi alesese ştabul domnul general Gerok, comandantul forţelor nemţeşti. Grajdurile cailor, spitalul, cancelariile zidite de curând în cărămidă aparentă, depozitele numeroase de muniţii, băile, toate dovedeau convingerea pe care o aveau duşmanii noştri, că ei stau bine şi tare în aceste locuri şi că vor sta îndelungată vreme...

125

— Nemţii întruna ne spuneau că ei aicea au să hălăduiască până la încheierea păcii, ne încredinţa un gospodar din Câmpurile.

Pe uliţa principală a satului am văzut, legănându-se în vântul dimineţii, franjurile arcurilor de cetină din vremea când domnul comandant hotăra pentru oştenii Germaniei serbări. Cântau muzicile, se bea vin şi şampanie. Era ş-o instalaţie pentru fabricarea limonăzii. Pâne era cam puţină, — o pâne pentru trei, patru zile, — dar încolo, voie bună, siguranţă şi petrecere cât poftiţi.

Gospodăriile unde se aflau cuartiruiți soldații erau și ele pregătite pentru o ședere mai lungă, în ori ce caz ca pentru plăcerile unei vilegiaturi, în toate părțile grăduțuri albe de mesteacăn în felurite linii și ornamente. Ici-colo chioșcuri pentru zilele calde ale verii și pentru nopțile răcoroase, pline de poezia munților Vrancei. În grădini toate soiurile de varză, de salată, de fasole și cartofi, bine rânduite și bine lucrate cu brațele nemernicilor autohtoni.

Pentru a proteja această tihnă a oștenilor împăratului, tunuri formidabile erau așezate în baterii bine alese și bine mascate. Aeroplane numeroase aduceau în fiecare zi știri despre toate mișcările inamicului. Iar în multele depozite, ale satului gemeau magaziile de cartușe, de bombe de mână și de obuze și șrapnele.

Pe lângă tunuri și muniții, era însă ceva și mai important. Era, pe linia frontului principal, poziția Mărăștilor măiestru organizată.

Satul Mărăști așezat deasupra unor râpi oable, domina liniile noastre, de care e despărțit prin apa pârăului Limpegioara. Locuitorii fuseseră e-

126

vacuați încă de astă-iarnă în Câmpurile, Soveja și Vizantea. Iar în satul pustiu săptămâni și luni, ziua și noaptea, lucrători nenumărați, copii, femei, fete și puțini bărbați, scurmaseră pământul, deschiseseră galerii, adăposturi și șanțuri de comunicație.

Pe linia satului băteau valea șanțuri pentru trăgătorii în picioare cu banchete și locuri pentru muniții. Feluritele elemente ale acestui sistem, legate prin rațele telefonice, puteau fi izolate prin uși de sârmă ghimpată care cădeau de sus în jos ca niște căpcâni. În stânga satului, privind spre liniile noastre, cătră Încărcătoarea, o serie de redute tari cu adăposturi blindate și șanțuri întortochiate. Înaintea redutelor și între ele, regiuni de rațele de sârmă ghimpată dispuse ca un labirint din care nu pot ieși decât cei ce le cunosc. Toate rovinele și văiugile erau flancate de mitraliere cu dibăcie așezate. În unele locuri mai înaintate, se aflau și uvraje de beton pentru mitraliere.

Cu drept cuvânt, domnul general Gerok și ofițerii săi, și cu dânsul toată trupa, puteau considera Mărăștii ca o poziție pe care zadarnic ar fi încercat s-o atace și s-o ia oricine ar fi fost în fața lor. „Ei ziceau că poate să vie și dracul și nu se tem !” spunea o femeie întoarsă-n ruinele de la Mărăști.

Cu toate acestea, în planul nostru de atac s-a hotărât ca spărtura să se facă tocmai în punctul pe care inamicul îl socotea mai tare.

*

Încă din timpul pregătirilor, aeroplanele noastre căutaseră să descopere și să fixeze pe hartă

126

locurile bateriilor inamice. Recunoașteri neconținute și îndrăznețe se strecurau foarte des în timpul nopții până la rățelele de sârmă ale poziției

vrăjmașe și chiar până în șanțuri, pentru a aduce câte un prizonier și știri asupra amăunțelor așezării dușmanului.

Încet-încet poziția fu bine cunoscută și pe hartă fură notate precis pozițiile bateriilor.

Liniile infanteriei noastre erau dincolo de Limpegioara, pe dealurile Drăgoeștilor, Vârlan, Alba și Budui. De și erau mai jos decât ale inamicului, — tranșeele noastre pare că aveau unele avantaje în ceea ce privește focul artileriei inamice, care nu le putea bate în plin.

Mai sus, în păduri, pe dealurile Bălan, Dragoș și Curmătura erau instalate bateriile noastre. Artileria grea, de care nemții n-au știut nimic până în aceste din urmă zile, era pe Dealul Mare. Ea putea arunca proiectilele uriașe la doisprezece kilometri depărtare.

Acțiunea, cum se știe, a fost angajată pe un front mai întins. Însă punctul unde s-a produs spărtura a fost Mărăștii ; de aceea am și dat detalii cu privire la această localitate.

Germanii aveau artilerie multă, muniții mai mult decât îndestulătoare și trupe numeroase. Se culcau în fiecare sară multămiți și se sculau dispuși. Fiecare își îndeplinea conștiincios datoria și fiecare era încredințat că merită decorația pe care o aștepta de la maiestatea sa.

În ziua de 9 iulie, la vremea prânzului, când soarele ardea dogoritor și ei se trăseseră la umbră, tunuri din pozițiile românești începură a bubui. Nemții zâmbiră : fleacuri ! Dar canonada se înteeți și deodată sute de tunuri de toate calibrele

127

prinseră a zgudui pământul și a umplea de clocot năprasnic văile.

Un bombardament cumplit se deslănțui. Bombele cădeau c-o precizie neliniștitoare. Unele explodau la rățelele de sârmă, altele în tranșee, altele asupra satului. Era ceva sistematic, ceva care țintea la anume scopuri. Căci trecu o oră, două, nouă, zece și focul în loc să slăbească, era parcă mai în creștere. Bateriile lor răspundeau fără îndoială căci aveau de unde cheltui muniții, dar proiectilele cele mari le găsiră curând, — și asta era un lucru iarăși vrednic de luare-aminte și de cugetare.

Telefonul, la Câmpuri, primi știri că s-a deslănțuit canonada pe un front foarte întins. În tranșee la Mărăști se află despre asta, și toți ofițerii fură de acord că se va da un atac probabil undeva. În orice caz la Mărăști e aproape sigur că nu se va da : ar fi o nebunie.

În vremea asta bombele de toate calibrele plouau, se cutremura pământul și gema văzduhul. Noaptea se părea că sute de guri de vulcan scuiță foc înspre stele. Și muzica fioroasă a proiectilelor sfâșia atmosfera cu acorduri felurite.

Două zile și două nopți a ținut acest bombardament. În trei rânduri au fost răstimpuri de tăcere în care nemții, spre a opri un atac presupus, deslănțuiau tiruri nebune de baraj în fața tranșeelelor noastre.

Dar soldații noștri coborâseră în noaptea de luni spre marți în fundul văii Limpegioarei și stăteau gata.

În noaptea de duminică spre luni patrula recunoscuseră locurile precise unde tunurile trebuiau să facă spărturi în rățelele de sârmă. Fiecare șef

128

de coloană arătase nevoile ce mai aveau pentru curățirea drumului, apoi pichetase cu țărugi de mestecăn calea asaltului.

În noaptea de luni spre marți artileria își desăvârși opera. La punctele indicate pe hartă și cunoscute de patrula, exploziile practicaseră spărturi, „breșe” cum se spune în termenul consacrat. Anume regiuni din sistemul de câțiva kilometri al fortificației fuseseră complet distruse. Șanțurile și adăposturile fură întoarse cu fundul în sus. Bombele grele araseră adânc pământul, adăposturile blindate, scurmând pânii enorme, distrugând tot, pisând trupuri omenești și îngropând mii și mii de oameni sub dărâmături, sub foc și schijă. Drumul din urmă al rezervelor era barat și el de un uragan de foc. Orice comunicație între Mărăști și Câmpuri era ruptă.

Marți, în zori-de-ziuă, la ora 4, o rachetă se înalță deasupra pădurii la comandamentul Diviziei, și coloanele de infanterie porniră. La oprirea artileriei noastre, de data asta nemții nu mai răspunseră cu tir de baraj, crezând că e iarăși la mijloc o păcăleală numai. Dar curând artileria noastră lungi tirul și infanteriștii se zvârliră înainte.

Nu-i mai putea nimic opri. De mult așteptaseră ei ora aceasta. Gătiți ca de paradă, bărbierii și lustruiți, făcuseră cel din urmă legământ cu inima lor și se duceau cu îndârjire la jertfă.

A fost o lovitură de trăsnet. Fiecare coloană înainta hotărâtă la strungă. Zadarnic fură cele din urmă silinți ale inamicului. Unde era valea mai oablă își făceau scări cu lopata și se cățarau. Veneau amenințatori ca valurile neoprite regimentele 2 Vânători și 4 Argeș. Năboiră asupra

128

redutelor, începând de la marginea satului cătră Încărcătoarea, — în vreme ce pe restul frontului alte trupe demonstrau ; și la un moment dat, de la postul de comandă al Diviziei, de pe dealul Curmătura, generalul M. îmi spunea că vedea limpede cum oștenii noștri neopriți se cațără, sar ca din arcuri asupra șanțurilor, — și deodată contururile redutelor se desemnă limpede în foc și fum sub exploziile granatelor, pe când urale frenetice se amestecau cu urletele tunului.

Dintrodată, după zilele și nopțile de teribilă bombardare, după suferințele morale ale așteptării, lovitura aceasta bruscă a infanteriei noastre deslănțui panica în rândurile vrăjmașilor.

Unii începură a fugi spre sat și spre drumurile de scăpare cu capetele goale, aruncând armele. Alții înfingeau puștile cu baioneta-n jos înaintele, înalțau brațele și se constituiau prizonieri în masă, palizi și tremurând

de groază. Li se spusese lucruri cumplite despre barbaria soldaților noștri.

— Spuneți dac-aveți să ne ucideți ori să ne schilodiți, țipau unii; ca să știm ce ne așteaptă !

Țăranii noștri, tăcuți și cu sprâncenele încruntate, îi dezarmau și-i trimiteau îndărăt. Alții alungau cu baioneta în coastă pe inamic, care fugea risipindu-se. Panica, dâră de pulbere aprinsă, trecu asupra satului și asupra celorlalte linii. La Încărcătoarea, dușmanul se mai împotrivi un timp atacurilor furioase, apoi se răsfrânse îndărăt.

— Când a vorbit în sat la Câmpuri telefonu, — zice o femeie, — că la Mărăști au intrat românii, domnul general nemțesc a ieșit cum era din casă și a pornit-o la vale.

129

La cazinoul ofițerilor, o bombă mare se sparse sfărâmând stâlpul cu fanionul. Atunci răcnetele panicei răzbătură cătră ei : lăsară în farfurii ceștile cu cafeaua cu lapte, se năpustiră pe uși și se împrăștiară în toate părțile. Artileria grea bătea asupra Câmpurilor cu furie. Bombe mari cădeau în șosea și săpau pânii adânci, înălțând stâlpi de foc, fum și pulberi.

Frontul era rupt ; dușmanii, bieți oameni îngroziți, se risipeau fugind la codru...

Comandantul de la Vizantea, care zâmbea în ajun, vorbind de poziția Mărăștilor, ieși cu capul gol și-n papuci. Și femeile îl priveau uimite cum năzuia undeva, spre deal căutând o cărare ferită...

Era ora 9. Trupele noastre înaintau neoprite. În curând năboiră la Câmpurile. Acolo totul rămăsese în rânduiala obișnuită : depozitele de alimente, de vinuri, de țigări ; depozitele de îmbrăcăminte și munițiuni. Nici fitilurile n-avuseseră vreme să le aprindă. În poziții, tunuri nestrucate. Pe drumuri arme, căști, chesoane. Răniți și morți risipiți în pulbere : tablou crâncen și convulsionat.

— Fugeau urlând, îmbulzindu-se și dându-se peste cap... ne spune alt sătean.

Unul dintre primii noștri răniți, maiorul Bereșteanu adus la doctorul francez Championiere, era palid și slab, dat tot putea murmura zâmbind câteva vorbe.

— Ce spune ? ce spune ? întrebă medicul.

— Zice că de-acu poate să moară în pace : batalionul lui s-a purtat vrednic.

Doctorul își întoarse capul și-și șterse lacrimile.

129

Prizonierii treceau îndărăt. În poziții o frământare de morți, răniți, sânge și fumegări. Artileria tot bătea liniile de retragere.

Morții noștri erau căzuți toți avântați spre inamic, unii în poziții ciudate. Unul asupra unui bavarez, strivindu-l parcă, străpungându-l cu baioneta, încremenit și el cu casca sfredelită prin frunte de un glonț. Altul

Înmărmurise cu arma în cumpănire ca o stană, cu brațul stâng înainte, cu gura căscată, cu ochii firoși, rezemat de un arbore. Și alți mulți căzuseră. Unii dormeau somn mâniaș de veci ; alții, răniți, așteptau cu buzele palide-încleștate pe sanitari, cu ochii îndreptați spre cerul limpede și strălucit. Printre ei trecu un convoi grozav : o mitralieră pe care o purtau doi prizonieri și-n urmă, pe-o brancardă, dus de-ai lui, un soldat german, cu capul zdrobit. Stătuse în poziție, călare pe mitralieră, până în ultima clipă trăgând, — și nu-i scăpă degetul de pe trăgaci decât atunci când un grenadier al nostru îl lovi în frunte c-o bombă. Soldații îl priveau gravi, în tăcere.

Generalul comandant al diviziei recunoaște pe-o targa pe un soldat care gemea încet :

— Ce-ai pățit, măi Stanică ? Rănitul ridică fruntea, înfrigurat :

— N-am pățit nimica, domnule general. E bine ; am căzut pentru țară...

Mai departe, altul îl recunoaște pe general și-l cheamă cu mâna :

— Am biruit, domnule general ! i-am biruit ! Și fața îndurerată i se crispează de un zâmbet. Ofițerii, negri de fum, își adunau elementele unităților cu glasuri răgușite. Aveau toți o privi-

130

re aprigă și firoasă sub căștile lor cenușii. În toți era o tărie și-un avânt sălbatic.

Era o biruință câștigată cu durerea urii și a răzbunării.

Am vizitat pas cu pas pozițiile ce păreau inexpugnabile de la Mărăști până la Încărcătoarea. Satul era în parte ars. Când se simțiră zdruncinați și măcinați, germanii incendiară marginea, ca să oprească înaintarea trupelor noastre. Altă parte a satului era dărâmată de proiectilele artileriei noastre.

Acuma era liniște, sub un cer blând, — și peste ruine domnea o adâncă tristeță. Ici-colo femei, cu copii, se întorceau la vetrele pustii. Treceau printre rățelele de sârmă, peste șanțuri, își căutau căminurile unde suferiseră și fuseseră fericiți. Ici era cenușă, dincolo un morman de dărâ-mături.

Mă opresc. Intru în vorbă cu femeile.

— Ce faceți ? v-ați întors la cuib ?

— Ne-am întors, domnule, ce să facem ? Acuma s-a luat negura de pe capul nostru...

O bătrână, alte două femei și câțiva copii se adună la poarta căzută între ruini. Femeile și fetele au trăsături frumoase și delicate și sunt îmbrăcate în catrință neagră, care se îmbină plăcut cu cămășile albe discret înflorite cu cusături.

— Of, Doamne, zice bătrâna, bine am trăit eu odată în lume, n-am de ce mă plânge ; și-acuma uite la ce jale și prăpăd am ajuns... Dar când am

văzut pe generalul nostru (generalul V.) intrând iar la noi, ni s-a luminat sufletul. Ne-am făcut

131

cruce, ne-am închinat și-am plâns. I-a alungat pe păgâni ! Doamne, du-i, Doamne, la locul lor !

Fetele și femeile erau în Vizantea răzășească la lucrul șoselelor... Și când au văzut că fug nemții, au umplut pădurile. „Ei au fugit și noi am ieșit iar la lumină...”

O față sprâncenată, cu ochii căprii și sâni îndrăzneți, se apropie zâmbind :

— Să vedeți, dumneavoastră, nouă ne părea bine când vedeam că arde satul nostru. Las' să ardă ! De-acu arde și cuibul răilor ! Bine că s-au dus, că ne-au chinuit destul. Astă-iarnă purtau femeile din loc în loc, pe ger, cu pruncii la sân...

— V-au luat tot ?

— Tot ne-au luat. Și cel din urmă fir de porumb. Și pe urmă ni-l vindeau tot nouă cu 40 de bani kilogramul. Apoi au scociorât pivnițele și ogrăzile pe unde ne îngropaserăm lucrurile mai de preț și zestrile... Nu știu cum au făcut. Tot au găsit și tot au luat. Acuma am rămas săraci : dar cel puțin ne-a luminat Cel-de-sus sufletele.

Ne-au chinuit destul, adaugă apoi fata. Am robit la ei ca-n timpurile cele de demult. Ne scoteau la rând, și pe fetele mai voinice și pe cele mai crude, și ne puneau să lucrăm din greu la șosele. Cu ce inimă lucram noi ? Cum puteam noi face drumuri la străin, ca să apese și să dărâme țara noastră ? Loveam cu cazmaua și ne înghițeam lacrimile. Când li se părea lor ceva, ne închideau, ne chinuiau și ne băteau peste obraji... Ne băteau și cu biciul, domnule...

— Ce să-i faci ? zice cu tristeță bătrâna. Așa a fost pedeapsa noastră. Neam străin. Cel puțin un lucru tot l-au avut. C-au fost cinstiți cu partea femeiască...

131

Le privesc drept. Bătrâna își întoarce fața spre căminul ars. Două din copile își pleacă ochii, pe care-i bănuiesc plini de umbră și de lacrimi...

— Da, așa este... par a șopti buzele lor. Această ultimă și tragică pudoare îmi strânge dureros inima.

Umblu încă o zi pe urmele nemților, prin minunatele și poeticele locuri de la Vizantea. Aici văd pe domnul general M., a cărui divizie a făcut spărtura la Mărăști. Drumuri aspre de munte suie culmile până în fund la Dealul Sării. După ce spărtura în frontul inamic a fost lărgită, o parte din trupele noastre au mânat cătră sud coloanele zdrobite ale dușmanilor. În lungul drumului au rămas și-acuma chesoane care nu se mai pot întrebuința.

Regimentele noastre i-au ținut pe nemți de-aproape, hărțuindu-i neconținut. Din vale în vale, de pe țănc pe țănc urmărindu-i, i-au dus până

departe pe piscuri, unde au găsit rezistența unor regimente nouă, de curând aduse de von Mackensen din Macedonia. Aici urmează lupte aspre, — în Dealul Sării. Oștenii noștri se cațără ca niște capre pe piatra sură și se bat fără hodină zi și noapte.

— Aici, spune generalul, sunt locuri mai tari și mai sălbatice decât în oricare parte a țării. E Vrancea necunoscută și aspră din vechile zile. Auzi cum urlă tunul și sună în toate văile... Nu-i soldat al nostru care să nu tresară când i-aude glasul, și să nu strângă patul puștii... Aici luptele se dau pas cu pas în întunericul sihlelor, în locașul sălbătăciunilor.

132

S-aude în adevăr mugetul tunurilor zvâcnind în adâncuri...

Ș-aici vedem pradă de tunuri, materiale și muniții. Apoi ne îndreptăm spre alt colț al Vrancei : spre Soveja.

Apoi mergem mai departe, spre graniță. Ș-aici, pe minunata șosea șerpuită care duce spre Lepșa, prin locuri romantice, au mai rămas urme din fuga grăbită a nemților. Căștile lor mari și grele stau împrăștiate și răsturnate ca niște ceaunașe prin toate șanțurile.

Ajunși la liniile de sus, asistăm o oră și jumătate la un duel de artilerie între bateriile noastre și cele inamice. Văile sună strident și formidabil de detunături și proiectilele trec ca-n fâșâiri aspre de matasă.

Inamicul răspunde. Bombele lui bat culmea șoselei. Vin c-un șuiet de spaimă parcă, cad și se sparg cu vuiet, înălțând nouri negri și cenușii. Zburaturile trec ici-colo, ca niște albine rătăcite.

Un glas chiamă o brancardă. Un rănit vine curând întins sub manta, cu buzele și cu ochii arzători. A fost lovit în coapsă de o schijă de obuz.

În vale, pe Lepșița, liniile noastre înaintate au fost atacate de câteva companii germane. Postul de comandă e înștiințat. Artileria își întetește focul. Bateriile trăsesc adânc și asurzitor de pe culmi.

La telefon, colonelul ascultă raportul din vale :

— Alo ! Ce este, locotenent Hancea ? Te-atacă două companii ?... Ține-te bine, băiete ; să nu dai un pas înapoi...

132

În vale sună împușcături de armă, răpăituri de mitralieră. E o acțiune fierbinte.

Locotenentul Hancea răspunde. Mai cere provizie de granate. Îndreaptă focul artileriei. Se pare că e într-o poziție critică, atacat din două părți.

Colonelul zâmbește la aparat, emoționat și mișcat dintrodată.

— Așa, Hancea, bine... — Zice că piere acolo cu toți ai lui, și nu dă un pas înapoi !

Artileria noastră tună. Bombele inamice se sparg pe rând, în apropiere.

Împrospătători de muniții trec cu sacii cu granate cătră vale, umblă nepăsători și obișnuiți printre explozii.

Într-o oră și jumătate postul înaintat al locotenentului Hancea a respins trei atacuri inamice. I-a prăbușit pe nemți în vale. Le-a aruncat cu granate în cap, i-a amestecat cu pământul...

Apoi artileria încetează și ecourile codrilor și văilor se alină.

La întoarcere, întâlnesc mulți prizonieri. Numai germani.

Un tânăr trist, cu fața firavă, vorbește trudit. Arată că e din Dettmold. De trei ani a umblat pe toate fronturile Europei. Aici în Vrancea, cum spun și ofițerii lor, s-a întâmplat cu ei un lucru spăimântător.

S-au bătut în alte părți neconținut. De multe ori au fost biruitori. Au fost și înfrânți. Dar în pozițiile tari de la Mărăști au primit de la mâniștii noștri soldați o lovitură așa de crâncenă încât nu și-au venit în fire nici astăzi...

133

Văd acum deplin că prin această bătălie, armonioasă în planul ei și-n execuția neșovăitoare și exactă, indiferent de ce poate fi mâni, armata noastră și-a câștigat un titlu nediscutabil de glorie.

Bătălia de la Mărăști va trece în istoria noastră ca o operă serioasă și solidă de artă militară. Toată dezvoltarea ei a fost prevăzută și s-a executat potrivit planului inițial. Cel din urmă soldat a știut unde merge și și-a făcut datoria. Artileria a dovedit o precizie înspăimântătoare. Ofițerii germani prinși au mărturisit aceasta, cu mirare și laudă.

Dacă în grozava furtună care bântuie popoarele mai pot stăruia ambiții; dacă bietele suflete umbrite de moarte mai pot urmări răzbunări; dacă între ruini și sânge ochiul omului mai poate luci, — atunci asta nu s-a putut întâmpla decât la Mărăști: după umilinți, zdrobiri și lacrimi, țărâna soldat s-a năpustit, la 11 iulie, ca-ntr-o nebunie a jertfei, și-a ridicat în Vrancea hecatomba răzbunării lui.

Pace morților necunoscuți, trecuți în veșnicia împăcării !

Frunze-n furtună (1920)

MĂRĂȘEȘTI

August 1917

O amintire de acum doisprezece ani...

Mă aflam în petrecere la prieteni, în vestitele podgorii ale Tecuciului, — undeva într-un sat de răzăși ascuns în vii și livezi. Era în august, pe-o vreme caldă și limpede.

Se pornise o nuntă, a poetului St. O. Iosif, — cu zvoană și alai și cu gura pivniții deschisă, ca odinioară în vremurile patriarhale ale părinților noștri.

În ziua uncropului, după puțină hodină și mult borș acru, tineretul o porni printre vii în zumzet de cobze și alăute spre vestitul deal de la Cucuieți.

Pe coastă, la un popas, era un han al unui ungurean cu mutră de hoț. Vinul se nimerise acru și peștele sărat, — dar noi eram tineri și ferice.

Un lăutar bătrân, cu obrazul negru și barba albă, începu a zice sub sprânceană de codru cântecul lui Codreanu. Noi umblam încet spre țanc și adâncurile de sub noi sunau armonioase și sonore la înmlădierile baladei bătrânești. Iar sus, pe vârful de la Cucuieți, — deodată se deschise zarea și ochii mi se cufundară în cele patru vâ-

250

turi ale țării Moldovei. Câmpia Siretului se vedea pe o întindere nemărginită la miazănoapte și miazăzi, cu sclipiri de ape, lunci, dumbrăvi și sate, până unde putea bate ochiul și unde depărtarea se amesteca într-o ceață liliachie. La apus erau treptele munților cu păduri posomorâte de brad, — cu tonuri din ce în ce mai slabe și mai stinse care mureau în cerul alburiu de august. În sus erau sate și târguri cu nume vechi din cronici. În jos, câmpia cea întinsă de la Mărășești. O țară întreagă se desfășura sub noi, cu sate albe, sclipiri de clopotniți, câmpii semănate, — și Siretul trecea la Dunăre și la Mare liniștit, printre zăvoaie, oglindind cerul și cuibarul de foc al soarelui.

Mă simțeam înseninat privind, și primeam pe adierile vântului până-n fundul sufletului miresmele calde de peliniță și cimbrisor pe care ni le trimeteau depărtările.

Era o țară calmă și fericită, și lăutarii cântau balade în deal la Cucuieți.

Zilele acestea, — după ani și ani, — un automobil mă urcă repede pe dealurile Tecuciului, și am iarăși, deodată, înainte-mi, vechile priveliști.

Luni, săptămâni și zile liniștite au căzut în veșnicie. Anotimpurile s-au întors cu podoabele lor. Până ce deodată crângul lumii s-a cutremurat. Viforul războiului a bătut în depărtările munților, apoi s-a apropiat, s-a tot apropiat cătră Siret. Se văd ș-acum în miazănoapte depărtările estompate în ceață. Dar la miazăzi, spre Mărășești, bate tunul fără contenire. Se ridică în cerul înalt fumuri de incendii. Se văd izbucniri de guri de foc, explozii de proiectile. Ochii cuprind toată priveliștea, de la podul de la Cozmești pe o linie

134

de copaci care fug în lungul unei șosele, de dincolo de târgușorul Mărășești, spre dealurile de la Panciu. Pe-acolo pretutindeni sunt îngropați în pământ luptătorii. Tunuri bat din apropierea mea și din fundul zării.

Aici, în decorul acesta uriaș care mi-a încântat odinioară ochii, s-a desfășurat un episod al marei tragedii ce sângerează lumea. Între 23 iulie și 7 august, cătră Cozmești, Mărășești și Panciu, s-a dat o bătălie

crâncenă, pas cu pas, ceas cu ceas, zi și noapte, fără oprire. A fost una din cele mai teribile bătălii ale războiului neamurilor.

Stau sub un nuc, între vii, pe deal, deasupra Siretului. Cu ochii liberi văd tot câmpul bătăliei, și domnul general B. îmi lămurește toată desfășurarea ei cu simplitate și liniște. Din când în când tunul pune o pauză neprevăzută ; din când în când depărtarea ne chiamă ochii spre alt punct, unde o explozie ori o coloană de fum a schimbat aspectul în aparență liniștit al peisagiului.

Se pare că în decada a treia a lunii iulie, domnul general feld-mareșal von Mackensen s-a hotărât să dea o lovitură disperată la Siret, spre a străpunge frontul nostru la Cozmești, cu obiectiv Adjutul.

Planul era fără îndoială frumos. Executarea lui fericită ar fi însemnat izolarea liniei Trotușului și deschiderea drumului spre Basarabia. Scrisori găsite la prizonieri germani dovedesc câtă nădejde, în ceea ce privește sfârșitul războiului, se pune pe această „nouă lovitură măiastră” a feld-mareșalului. — „Moldova”, „lașii”, erau cuvinte care sunaseră la urechile ofițerilor și soldaților germani. În oboseala acestui război care nu se

135

mai sfârșește, erau ca un miraj în pustiuri. Erau o etapă, o apropiere de țel și de sfârșit.

La 23 și 24 august germanii atacară cu puteri mari liniile rusești de la Pădurea Neagră de lângă Siret, înspre Putna și Sușița. Aliații noștri ruși bătuiți de forțe numeroase, dădură îndărăt. În noaptea de 24 spre 25 august, trupele noastre urmau să schimbe pe cele rusești, obosite. Le schimbară, și intrară în luptă cu o hotărâre îndârjită :

— Trebuie să oprim puhoiul, ori să murim cu toții !

Bătălia s-a dezvoltat încet-încet pe un front de 60 de kilometri, de la Siret până la Panciu. Nemții dădeau pretutindeni lovituri de berbece. Din cele dintâi zile însă se desemnă o primă intențiune : străpungere în direcția podului de la Cozmești.

Mase mari de trupe erau concentrate pentru executarea unei asemenea operații — care fără îndoială trebuia să fie fulgerătoare. De obicei repeziciunea asigură succesul. Aceasta am văzut-o și noi, au văzut-o mai ales dușmanii noștri, în bătălia de la Mărăști. Douăsprezece divizii au fost aduse pentru această lovitură. O artilerie care și-a făcut probele pe toate câmpurile Europei, deslănțuia vijelii nebune de foc și schijă. În rândurile infanteriei noastre căzură proiectilele chimice și se târâră la fața pământului și prin tranșee nourii de gaze asfixiante și lacrimogene.

Cu o furie care creștea din oră în oră, bătălia luă o dezvoltare uriașă.

Germanii trimiteau valuri după valuri, — mase mari de asalt. Artileria lor deslănțuia un tir așa de cumplit, încât în unele locuri nu se afla palmă de pământ neîntoarsă și nerăscolită de obuze. —

135

Urmasu pauze mici, răgazuri în care dușmanul obosit căuta să se reculeagă și vâra în foc trupe proaspete. Și bătălia iar se aprindea, nemilostivă și crâncenă.

Ziua și noaptea trupele noastre, cu mult inferioare în număr, au ținut piept acestor rostogoliri repetate de foc, schijă, gaze și oameni care urlau venind la măcel ziua și noaptea, zile și nopți care păreau că nu se mai sfârșese, — și care se legau una cu alta într-un fel de atmosferă fumurie, — într-o umbră tragică de infern. De pe dealuri de deasupra Siretului se vedea câmpul de bătălie în fum, ceață și nouri negri. Tunurile zguduiau pământul. Mitralierele, puștile, granatele, răcnetele omenești se amestecau, — într-o huraire fantastică, într-o vedenie de apocalips.

Astfel zile și nopți nesfârșite au luptat trupele noastre, către satul Străjescu, Moara Roșie, Moara Albă, Mărășești. După două zile și două nopți, divizii germane au fost scoase din foc și înlocuite cu altele, odihnite. Liniile noastre au simțit aceasta după vigoarea atacurilor noi. Ofițerii și soldații au încruntat din sprâncene și-au adus între ei lăzi noi de granate.

În toată această bătălie, artileria noastră, așezată foarte bine pe stânga Siretului, a bătut coloanele inamice în flanc, pricinuindu-le pierderi înspăimântătoare. Batalioane întregi au fost amestecate cu pământul. Altele treceau, — și altele, neistovite. Mai ales în timpul nopților, atacurile se dădeau fără întrerupere. Cerul atuncea se umplea de rachete ca de mii de lampioane venețiene. Cu pâlپări scurte luminau tragedia și frământarea din umbră, în timp ce pretutindeni trăgeau linii de foc exploziile tirurilor de baraj. Pocni-

136

turile și clipirile de mitralieră, — păreau un joc vesel în această monstruoasă simfonie.

Timp de aproape două săptămâni, cât a ținut bătălia, soldații noștri au fost neadormiți și neobosiți. Au respins atacuri, au contraatacat, s-au bătut cu o energie înfricoșată. Această energie fără seamăn, poate fără precedent în anele războiului de față, este cel mai mare titlu de glorie al oștirii noastre.

În unele locuri împinși îndărăt, covârșiți în alte părți, soldații și ofițerii nu și-au pierdut niciodată cumpătul. Pas cu pas retrăgându-se, au luptat. S-au oprit, au contraatacat iar. Sufletul lor credincios pământului străbun și violența amărăciunii lor au izbucnit într-o putere așa de năpraznică, încât inamicul la urmă, cu tot numărul, a trebuit să se oprească sleit.

Se știe că răniții veneau foarte grăbiți la posturile de prim-ajutor, — li se făceau pansamentele și se întorceau îndată la loc, îmbucând din mers o bucată de pâine. „N-aveam vreme de stat; n-avem vreme !” Numai pe cei cu mai multe răni și cu lovituri grave îi puteau opri medicii.

Nici gazurile, nici exploziile înfricoșatului bombardament n-au zguduit moralul năcăjitului țăran. Cădeau mulți ; cei rămași, cu buzele strânse și

cu ochii crunți, își înzeceau parcă puterile. Granata și baioneta lor loveau fără cruțare.

Unde părți din trupele noastre au fost copleșite de număr, a rămas locul însemnat cu mormane de cadavre.

Căpitanul G. din regimentul 8 de infanterie e vestit că trebuie să se tragă îndărăt, deoarece e amenințat spatele batalionului pe care-l comanda.

255

— Consemnul meu e să lupt pe această poziție până la ultimul om, răspunde el simplu. Nu mă retrag fără ordin scris ! — Și se întoarce cu glas mișcat către trupă :

— Băieți ! fraților ! murim aici până la unul pentru țara noastră !

Înconjurați, băieții căpitanului G. s-au bătut cumplit. Au căzut unul câte unul; a căzut și căpitanul ; au căzut toți. În locul acela fioros a rămas în câmpie un morman de leșuri. Spectacolul a înfricoșat liniile dușmane.

Maiorul Ionescu Atanase, care comanda un batalion din regimentul 32, își aștepta rândul să intre în foc, într-un loc unde izbirea de valuri neconținute ale dușmanului era mai aprigă.

— Haidem, domnule maior ! îndemneau soldații.

— Stați, băieți; așteptați să vie vremea. Așteptând să vie vremea, în arșița nemilostivă, a soarelui, în pulberea și fumul înecăcios care-i înconjura, soldații se făcură sprinteni. Lepădară bocanci și haine, zvârliră coifurile; păstrară pe ei numai armătura și muniția.

— Hai, domnule maior, că nu mai putem ! Ș-atunci și domnul maior a simțit că nu-și mai poate ținea răbdarea. Ș-au pornit ; au izbit năprasnic în puhoiul dușman. Trebuiau să-i oprească înaintarea cu orice preț. Soldați, ofițeri, comandant, ca-n timpurile eroismului de odinioară, au scris cerc pe pământ în jurul lor, rostind o frază sacramentală : „Aici voi muri !” — Și au murit acolo cu toții până la unul, fără să dea un pas înapoi.

Aceste sunt pilde puține numai din marea epopee pe care a trăit-o armata românească în cruntele zile și nopți de la Cozmești și Mărășești.

137

Îndârjirea și energia înfricoșată au câștigat în sfârșit marea bătălie.

După două săptămâni, inamicul s-a oprit. Și-a lăsat brațele în jos și bărbia în piept cu descurajare. Gâfâind, s-a tras ca o fiară în cotlon, ca să-și lingă rănilor. Mareșalul von Mackensen a privit cu îndoială și cu tristețe harta și a închis ochii gândindu-se la hecatombe pe care le-a înălțat la Siret. Zece până la douăsprezece divizii germane s-au topit în această bătălie...

...Când se vor scrie paginile epice ale acestui război al liberării și al muceniei neamului nostru, — generațiile viitoare se vor cutremura. Ca din întunericul bătrânelor povești, va răsări o veche imagine despre care povestesc vânătorii de odinioară.

Un zimbru încolțit de o haită de lupi într-un pripor păduros, lângă un lac. E cu coama zbârlită, cu ochii mânioși și crunți. Scurmă pământul cu copitele, suflă aburi fierbinți pe nări și mugește. În juru-i sânge, măruntaie și trupuri spintecate. Dar fiarele sunt multe, urlă, îl împresoară, îl hărțuiesc neconținut. Sunt parcă din ce în ce mai multe și de urletul lor clocotește pădurea.

Cu dosul într-un gorun bătrân și cu coarnele țapoșe gata de atac, zimbrul a înțeles deplin primejdia. Dar el e cel mai liber și mai măreț oaspete al codrilor, — și trebuie să cadă cu vrednicie.

Haita, îndârjită, dă un ultim iureș. L-au încolțit, i-au sărit în spate.

Atunci, scuturându-se și mugind fioros, zimbrul își încordează grumazul, se avântă și se prăpăș-

257

tuește în valuri. Își duce la fund dușmanii, iese sforăind pe luciul, iar se cufundă. Apoi urcă dincolo, la mal, în luminiș, și roind de sânge, însă măreț și neînduplecat — în cele din urmă luciri de aur ale asfințitului.

De acest zimbru vechi, — stemă a acestui pământ, — își vor aminti cei ce vor veni după noi, când vor ceti tragicul război al oștenilor noștri.

Frunze-n furtună (1920)

GHEORGHE BACIU

Gheorghe Baci, țigan negru și destul de urât, era o prelungire a autorității în târgușorul nostru. Pe-o tunică veche și jerpelită, purta câteva decorații de veteran ; o șapcă de ofițer, fără trese, îi sta „reglementar” cam pe-o ureche și pe-o sprânceană, în ținuta aceasta, cu pieptul scos afară, foarte pătruns de importanța lui, deseori începea să bată de la deal, din capătul uliților, o darabană într-un duruit prelung. Se oprea din când în când și c-un glas grozav începea să zvârlă cetățenilor ordonanțele stăpânirii.

— Ascultați, oameni buni ! Să știți, poruncă de sus, precum că nu este îngăduit să lăsați slobode animățile pe uliți !...

Copiii se țineau droaie după el, fericiți de duruitul darabanei și de glasul lui Gheorghe Baci. Negustorii ovrei ieșeau în pragul dughenilor și, c-un zâmbet, ascultau ordonanța și priveau procesiunea de capete goale, picioare desculțe și băsmăli felurit colorate, în mijlocul căreia pășea mândru crainicul.

În târgușorul nostru aveam doi vardiști. Baci era unul dintre ei ; era plătit cu zece, ori cincisprezece lei pe lună, însă era slujbaș al stăpânirii

259

și el știa să prețuiască această cinste. Și ca să fie mulțumiți cei mari, Baci își împărțea puterea brațelor lui între domnu primar, domnu ajutor, și domnu notar. De altfel slujba lui de vardist era mai mult în gospodăria părinților comunei. Din când în când mai bătea darabana, își umfla glasul

și privea de sus pe negustori. În zile de iarmaroc, putea să fie și mai fudul de altfel, căci atunci, în mijlocul mulțimii îndesate, adunată din toate satele dimprejur, Baciul se înălța pe catalige cu darabana lui — și trecea încoace și încolo amenințător, ca un uriaș sosit din țara poveștilor.

Crainicul nostru locuia sub dealul târgului, spre câmpia Siretului, într-unui din bordeiele rămase de demult, de pe vremea sălașului celui mare țigănesc, din care ieșiseră robii și mai pe urmă slugile curții boierești. În cocioaba lui avea o laiță și câteva țoluri, și, drept podoabă, o sabie turcească și-o pușcă veche ruginită. Trăia singur acolo. Sabia o arăta unora și altora, ca să poată istorisi niște așa-zise întâmplări din război; iar pușca o scotea la soare și-o pregătea de vânătoare, căci Gheorghe Baciul era și pușcaș.

— Nu prea am eu vreme, zicea el, căci sunt acupat cu serviciul, dar altfel eu sunt grozav vânător... Numai când și când mă pot rezezi până-n zăvoi și până la baltă...

Crescusem în admirația lui Baciul, și ajunsesem băiețandru de doisprezece ani. Îndrăznisem și eu a-mi întinde recunoașterile până-n coturile și huceagurile Siretului. Ba sub halicele puștii mele căzuseră chiar câteva rațe. Aș fi voit însă să am tovarăș pe Baciul. El strigase ani și bătuse darabana spre bucuria mea; își scosese la soare

139

pușca la care priveam sfios. Acuma mult aș fi dat să am asemenea tovarăș deosebit la o pândă pe Siret.

Dorința mi s-a îndeplinit, și fără să dau prea mult. Într-un amurg m-am oprit în fața cocioabei lui Baciul cu un pac de tutun în buzunar, cu pușca în spate și cu torba la șold. Când a primit tutunul în degetele lui negre și osoase, Gheorghe Baciul a înțeles dintr-odată despre ce-i vorba.

— Apoi aș merge, îmi zise el rânjind și privindu-mă cu ochii mici, negri; dar nu prea am praf de pușcă...

— Nu face nimic, am eu...

— Apoi n-am nici halice. Da' altfel aș merge. Și n-am nici capse...

— Îți dau eu tot.

— Ehei! apoi atuncea stăi să-mi iau pușca... Dumneata ești un domnișor bun — te cunosc de pe când erai ia așa, numai o palmă de la pământ. Dacă vrei să-nveți vânătoria, apoi numai eu ți-o fi maistru. Ca mine nu mai cunoaște nimeni pușca și vânatul. Ți-o spun eu... Câte dihanii am împușcat!... phii! când mă gândesc, mi se ridică părul măciucă în vârful capului!...

În adevăr, ca martor parcă al adevărilor pe care le rostea, părul lui negru, cu puține fire cărunte, stătea zbârlit, încâlcit, învârtejit în vârful capului. Își căută șapca veche și-o puse reglemeatar peste grămada de mițe. Apoi intră în casă și ieși cercetând cu o grozavă luare-aminte oțelele puștii.

— Asta-i pușcă ! îmi zise el, cu admirație. Mă alăturai de el și privii spre minunea pe care până atunci numai de departe o admirasem.

261

Era o pușcă ruginită, numai cu o țeava, și, ca-n poveștile cu pușcașii, legată cu sârmă...

— Te uiți că-i veche și legată cu sârmă ? îmi zise zâmbind Gheorghe Baci. Apoi așa cum îi, eu, domnișorul, n-aș da-o nici pe toate puștile boierilor din târg...

Îl crezui bucuros — mai ales că primise să-mi fie tovarăș. Apoi, voiam să-l fac și binevoitor față de sârmana mea pușcă nouă, cu două țevi...

— E bună ș-a dumitale... îmi zise el cu bunăvoință, după ce-mi cercetă arma.

Pe când ne îndreptam, pe malul unui pârâu, spre Siret, Gheorghe Baci își umplu luleaua cu tutun de-al meu. Așteptam să-mi spuie o istorie strașnică de vânătoare, ori o întâmplare din război ; el mergea tăcut lângă mine și trăgea cu mare mulțămire din pipă. Pe fața lui neagră, stricată de vărsat, parcă nu era nici un gând, nici o dorință. Suferinți vechi și amărăciuni, în zbârcituri dese, păreau acum liniște adâncă pe obrazul lui nemișcat.

Soarele asfințea, topindu-se parcă într-un lac de aur și foc ; intrarăm în hucaag.

— Aici e balta lui Brumă, zise Baci ; aici s-a înecat unu Brumă, la doi ani după război...

— L-ai cunoscut ? întrebai eu, dându-i încercătura de praf și halice.

— Cum nu ? Am fost amândoi în bătălie și am scăpat cu viață... Lui de apă i-a fost dat să moară...

Își încarcă pușca ș-o cercetă iar, cu luare-a-minte, la oțele.

— De-amu trebuie să vie și rațele... zise el zâmbind. Poartă-te bine...

140

Între răchitele dese și nalte, așteptarăm tupilați, pe când creștea umbra și de pe baltă izvorau aburi ușori. Era liniște desăvârșită ; În cerul albastru mai luceau raze de-ale asfințitului... Se auzi un răs de țarcă, apoi țipătul unei paseri mărunte ; un fâlfâit de rațe șuieră prin dosul sălciilor.

— Ia sama ! îmi șopti Baci, și ochii îi scăpărară.

Tiptil, începu a se strecura prin tufe. Eu nu îndrăzneam să vorbesc. Dascălii mei într-ale vânătoriei hotărâseră că pânda e nemișcare strașnică și răbdare ; și nu-nțelegeam cum un vânător ca Baci călca porunca unei legi.

La ușoara înmlădiere a sălciilor, la trosnitura unui vreasc, rațele simțitoare săriră măcăind într-o bătaie mare de aripi. Atunci rămăsei și mai uimit de repezile mișcări ale crainicului. Nu știa ce să facă cu luleaua... Nu nimerea trăgaciul... Scuipă luleaua jos și ridică pușca la obraz. Întăi plesni petița, apoi pocni ca un vreasc pușca. Ratele se înălțară și se înșirară în cerul amurgului.

Pușcașul își căută luleaua pe jos și se întoarse la locul lui, fără nici o vorbă, îi dădui altă încărcătură, își aprinse iar luleaua, și catadixi să dea o lămurire :

— M-a încurcat o creangă, și nu mi-a venit îndămână...

Eu zâmbeam și simțeam în mine o mare părere de rău. Omul meu, omul cu pușca minunată, omul cu care doream de-atâta vreme să fiu tovarăș la baltă, nu era vânător ! Și pușca îi era un hârb netrebnic !

141

Rațele nu mai veniră, — nu putui să dovedesc lui Baciuc cine sunt și ce pușcă am. Sara era viorie între ape, și stelele umede începură a luci pe cer.

Ne întorceam spre târg. Și întrebam pe Baciuc despre întâmplări din război.

— Vrei să-ți spun întâmplări din răzbel ? zise cu mândrie crainicul. Phiii ! când ți-oi spune, ți se ridică părul măciucă în vârful capului...

Scoase iar tutunul și mă privi cu bunătate.

— Apoi când am trecut Dunărea, eram multă oaste... Eu știu câtă să fi fost ? Câtă frunză și câtă iarbă. Și împăratul era în frunte.

— Care împărat ?

— Împăratul nostru, Regiul ! Și ne-a dus tocmai la Plevna și ne-am bătut noi cu turcii, strașnic ne-am bătut ! Când nu ne băteam, ședeam în șanț.

— Da' la Grivița ai fost ?

— Fost.

— Și ce-ai făcut acolo ?

— Apoi ne-am luptat... Și după ce ne-am luptat la Grivița, ne-am luptat la Plevna...

— Da' dumneata ai fost în foc ? Văd că ai decorații...

— Cum nu ? M-am luptat... Când mă gândesc, mi se ridică părul măciucă în vârful capului.

Săracu Baciuc, clipă cu clipă scădea din mărirea lui. Căzuse jos de pe catalige și, pâcâind din pipă, se uita cu bunătate la mine, clipind din ochii lui mititei.

— Apoi să-ți spun una strașnică, îmi zise el aproape de târg. Într-un rând, eram flămânzi tare și ne-am strecurat până la un sat... Am cotrobăit noi la un bulgar, am dat peste făină de păpușoi.

141

Am legat pe nevastă de stâlpul hornului, ș-am luat dintr-un poloboc o mulțime de carne murată... Pe-acolo oamenii murează carnea de porc...

La amintirea asta, tovarășul meu nu părea nici vesel, nici trist.

Eu zâmbii ; zâmbi și el ; și, ca și cum și-ar fi adus aminte de un lucru prea important, își trase pușca din spate și o cercetă cu luare-aminte.

— Pușca asta, halal !... Da' nu știu cum, cu rața nu mi-a fost îndămână...

Până la cocioaba lui îmi mai povesti o întâmplare, vrednică și războinică, cât și cealaltă. După asta ne despărțirăm.

Mai trecură în alte seri spre pușcașul meu pachete de tutun ; dar îl lăsam liniștit la serviciul lui ș-acasă și mă duceam singur la baltă. Făptura crainicului devenise deodată neînsemnată, ca și rugina lui, ca și războiul din care știam mai mult eu din cărți, decât el care fusese față. Aveam pentru el acuma și un fel de milă. Zâmbeam totdeauna gândindu-mă la pușca lui legată cu sârmă, care pocnise așa de ciudat, — Întăi petița, pe urmă pulberea...

Într-o zi, moșul meu Mitache, colonel în infanterie, sosi la noi în concediu. Ca vânător mare ce era, nici nu așteptă să-și desmorțească bine picioarele ; desprinse din cui pușca tatei, și mă luă cu el spre huceagurile Siretului. Eram fericit; îi spusei râzând întâmplarea cu Baci. Pe urmă îl oprii în fața cocioabei și-i arătai pe crainic.

— Hai, Baciule, cu noi la vânat... îi strigai eu... la-ți pușca...

Gheorghe Baci salută militărește, intră în bordei și ieși cu pușca.

142

— Apoi eu îl cunosc pe Baci, zise moșu-meu Mitache. A făcut războiul cu mine. Ce faci, Gheorghe ? A fost și cu mine la vânat. Tot rabla ceea de pușcă o ai ?

— Tot aceea, răspunse cu umilință Baci.

— Și tot așa tragi, Baciule ? Ai izbutit însfârșit să nimerești un iepure ori o rață ?...

Baci zâmbea fericit și nu răspundea. Aștepta ceva.

Moșu Mitache trase o tabachere mare de piele, alese o țigară de foi și o întinse țiganului ; luă și el una. Scăpărând, aprinse un fitil, dădu lui Baci să aprindă și aprinse și el.

— Ei, hai de-amu, să mergem... zise moșu Mitache.

Pornirăm. Baci venea liniștit, pășind ușor, fumând mulțăm, la câțiva pași în urma noastră.

După o vreme de gândire și de tăcere, moșu Mitache întoarse spre mine obrazul lui de leu, cu mustăți și sprâncene cărunte.

— Știi tu, Codinuță, de ce nu l-am uitat eu pe Baci și-i dau foc să-și aprindă el țigara ? Să vezi tu de ce. Într-o noapte, în război, fiind în șanțurile Griviței No. 1, au ieșit turcii din întăriturile lor... A fost o luptă scurtă, dar a curs sânge mult... În învălmășeală, un sergent a strigat : La drapel ! În lumina felinarelor, repezindu-mă, am văzut zbatându-se în luptă sergentul cu câțiva, sub năvala harapilor... Căzu unul, căzură zece. Fanionul se cumpăni la pământ... Gheorghe Baci, gâfâind, bătea cu stratul puștii și împungea cu baioneta, apoi îl zării rânjind și c-un urlet repezindu-se spre cel din urmă turc, cu dinții. Dacă l-a apucat de beregată, nu știu. Știu că a rămas singur, tremurând și gâfâind, ș-a

266

cuprins în brațe fanionul... Se uita rătăcit în juru-i. Când m-a cunoscut, a început a râde, și mi-a zis atât : „Trăiți, don' sublocotent, nu l-am dat !”

Moșu Mitache fuma pe gânduri și se uita spre hucașurile tainice care întovărășesc apa Siretului. Gheorghe Baciuc venea în urmă. Întorsei capul spre el c-un fel de sfială. El era fericit numai pentru țigara lui ; își ducea în cumpănă pușca legată cu sârmă, și nu se gândea la nimic...

Mie îmi bătea inima ; eram mișcat, aveam păreri de rău... Figura lui Baciuc se luminase deodată închipuirii mele, — deodată se ridicase iar pe cataligele vechi.

Intrarăm în zăvoaie ; moșu Mitache își alese loc. Eu trecui lângă Baciuc în altă parte de baltă. Abia așteptam să-i pot vorbi. Îl întrebai, c-un glas înfierbântat de tulburare și bucurie :

— Ei, Baciule, poti să-mi spui cum a fost la Grivița ? Mi-a spus moșu Mitache ! și-l privii triumfător.

El întoarse capul spre mine :

— Ți-a spus domnu colonel ? Bun om îi domnu colonel. Pe atuncea era tânăr, era numai sublocotent !

— Cum a fost cu drapelul ?

— Apoi m-am luptat pentru drapel... zise încet Baciuc, fără să se uite la mine de data aceasta.

Pe cuibul de foc al bălții, deodată fulgeră zborul unei rațe. Ochii grabnic, pușca pocni, paserea căzu. Gheorghe Baciuc întoarse spre mine ochi grozav de uimiți.

— Ai împușcat-o ! zice el c-un fel de îndoială. Eu începui a râde :

— Am împușcat-o. Ce ? Te miri ?

143

— Nu, zise încet pușcașul, c-o descurajare subită. Da' iaca, eu n-o mai pot scoate la capăt cu pușca. Nu mai trage vânatul la ea...

Tăcu un timp, uitându-se la oțelele ruginite. Stătu mult așa ; parcă mă uitase.

— Eu am avut o dragoste, urmă el cu tristeță, da' demult, pân' a nu mă duce la răzbel. Era una Răduca, țigancă de-a noastră. Ș-aicea mă întâl-neam cu dânsa. Era frumoasă și eu eram tânăr. Da' tot cu pușca asta... și când pușcam eu câte-o rață... ea intra în apă și mi-o scotea... Și râdeam amândoi... Și tare-mi mai era dragă, domnișoru-le... Ș-apoi cât am umblat eu printre gloanțe, n-am pierit; da' ea acasă a murit... Și parcă de atuncea eu în zăvoi la Siret nu mai am noroc... Rar pot nimeri... Eu știu ce să fie ? Pe urmă nici plăcere n-am mai avut să iubesc pe alta... Am trăit așa pe lume...

O salcie fremăta ușor și lumini mărunte tremurată pe obrazul țiganului.

— Baciule... zisei eu cu blândeță...

Și nu știam ce să-i spun. Vorba lui îmi apărea deodată dramatică și sufletul lui începea să aibă interes... Omul meu devenea romantic.

— Spune-mi istoria cu Răduca, Baciule...

— Care istorie, domnișorul ? Apoi ți-am spus-o. Era fata lui Zailic Judele. Și când intra în apă rânzând, ridica fustele. Avea o fustă roșă ca sângele. Pe urmă a murit, când eram la bătălie.

— Când ai apărut steagul, Baciule !... Și-mi tremura inima în piept, când rostii vorbele acestea.

Omul meu făcu un semn din cap — adică da — și oftă. Și deodată balta se acoperi de lumini.

144

Și-n imaginația mea aprinsă, în taina zăvoaielor, vedeam o dragoste din trecut și un erou în negura Griviței, deși lângă mine Gheorghe Baci, sfârșindu-și capătul de țigară, nu îndreptăța cu nimic ațâțarea mea. Privea neclintit cu fața lui brăzdată și tristă întoarsă spre baltă. Acuma mă gândesc că poate vedea ceva înainte-i : lucirea amurgului întindea într-un loc o pată de sânge, care părea rochia roșie a unei înecate...

Ți-aduci aminte... (1923)

EROII

Spunea cu drept cuvânt Maeterlink, nu cu mulți ani în urmă, că una din cele mai mari surprinderi ale războiului celui mare a fost eroismul neașteptat pe care l-a dovedit omul în acea funebră catastrofă.

Eram deprinși, încă din școli, să admirăm curajul și eroismul oamenilor de odinioară, despre care istoria vorbea cu laude stereotipe. Profesorii ne înfățișau antichitatea războinică ca pe ceva vrednic de mirare, ca o pildă pe care azi nimene n-ar putea s-o urmeze, nici n-ar îndrăzni s-o cugete Maraton. Salamina, retragerea celor zece mii, războaiele lui Alexandru Macedon, războaiele punico-romane, cât ne-au fost cântate în orele de clasă, și cât le-am ascultat cu gândul dus, cu ochii urmărind meandrele pe care le făcea în zbor o capricioasă muscă pe deasupra capetelor tunse ale colegilor noștri ! Nu mai vorbesc despre intrarea bruscă a cavalerilor evului mediu în imaginația noastră. Aceste arătări cu piteni mari și zale grele, oameni „sans peur ni reproche”, — care se băteau în toate cotloanele Europei pentru femei și dreptate, acești paladini ai onoarei stârneau tot entuziasmul tinereții noastre, și fantezia fier-

144

binte de la optsprezece ani ne ducea în zbor fulgerător îndărăt, în secolul ogivelor gotice.

Acolo poposeam ca într-un Canaan al romantismului și trăiam clipe înfiorate, înconjurați de umbrele eroilor de legendă.

Anii încet-încet au trecut și pulbera de aur prin care vedeam trecutul s-a depus. Am început a privi oamenii mai cu liniște și a judeca faptele lor mai cu răceală. Și totuși, de și limpeziți, eroii antichității rămâneau pe soclurile lor. În considerațiile noastre nouă, îi socoteam drept niște ființi mai aproape de primitivitate, crescute armonic și liber în mijlocul naturii. Erau oșteni antrenați pentru lupte grele corp la corp. Eroismul lor era simplu și organic, — un eroism pe care lumea subțiată a veacului nostru, după lung răstimp de pace, e cu neputință să-l mai poată da.

Iată că ne-am înșelat. Ca și în alte împrejurări, n-am pătruns până în adâncurile cele mai afunde ale bietului suflet omenesc.

Oamenii de odinioară erau mai tari, mai aspri, cu mai puține nevoi fizice și sufletești, mai deprinși cu moartea și cu suferința, cu epidemiile și războaiele. Se pare că fratele nostru modern are alcătuirea mai complicată. Pe lângă asta, confortul pe care i l-a adus străduința veacurilor este în hotărâtă antiteză c-o viață de greutate și lipsuri, întoarsă la primitivitate și sălbătăcie. Știința a împuținat și suferința. Generații de oameni pot trece astăzi prin viață ocolind rânjetul morții năprasnice. Un târgovăț al veacului XX sântem deprinși a-l vedea mâncând fin, dormind tihnit, deplasându-se cu mașini rapide.

Soldatul de odinioară era un profesionist. Cel de azi un cetățean, un burghez, care-și părăsește

145

cafeaua cu lapte și somiera, ca să intre în vizunii, lăsând să-i crească barba și înghițind mâncări pe care le-ar lăsa, acasă la el, prietinelui său cânele.

Raiterul de altădată bea bere, se bătea cu tovarășii lui și se umplea de sânge pentru-o vorbă ori o privire neplăcută ; prăda, incendia și viola. Domnu Petrescu sau Herr Schwartz sau monsieur Lebeau și-au lăsat catedra sau ghișeul unde n-au cunoscut alt oficiu decât al zâmbetului și-al vorbei amabile.

Altădată oștile erau două trupe, care se căutau pe o bucată de pământ; se întâlneau și se izbeau ; și hotărau în câteva ceasuri soarta unei provincii. Acuma am văzut încleștându-se milioane de ființi, pe fronturi uriașe. Ș-aceste milioane, îngropate în vizunii și-n întuneric, nu întrebuintează armele simple care, în ceasul învălmășelii, doborau câteva sute de ființi. Acuma mintea neliniștită și iscoditoare a ajuns să aibă la îndămână puterile necunoscutului ș-ale morții. Demonii misterioși, înlănțuiți în liniște și somn în sânul pământului, au fost urmăriți și descoperiți : chimiștii au dat armatelor moderne explozibile formidabile. Ca și-n poveștile vechi, curiozitatea, deschizând ușa oprită, deslănțuie nenorocirea. Demonii aceia, atacați în pacea lor eternă și scoși la lumină, îmbracă forme nouă și-și răzbună înfricoșat împotriva tulburătorilor.

Au apărut deci pe fronturile enorme ale războaielor de azi mașini mari de distrugere, care par a lucra singure ca animalele deșănțate din epoca

secundară. Tunuri și tancuri se profilează în zări. Iar în văzduh s-au înălțat paserile fantastice a căror amintire ne-au lăsat-o în basme

146

generațiile de demult. Și mărilor de asemenea s-au umplut de monștri distrugători.

Așa încât, subț această lumină nouă și-n această perspectivă, războaiele de odinioară, fie ele și de șapte și de treizeci de ani — ne apar mici și puerile. Astăzi, bietul om se simte plutind pe un ocean al morții subț un cer opac. S-ascunde în măruntaiele pământului și demonii cu răsuflări otrăvite îl descopăr ș-acolo. Zi și nopți, săptămâni, luni și ani, fără răgaz, fără armistiții, fără „cartiere de iarnă”, nădăjduind cu groază salvarea și așteptând cu groază moartea...

Cum au putut oamenii de azi îndura toate acestea, e greu de înțeles. Legea marțială nu explică nici măcar în parte această îndârjire, acest oțel mai rezistent decât oțelul tuturor uzinelor. Grindina de schijă, valurile de foc, izbirile maselor și, mai presus decât acestea, panicile care fac din suflet o gânganie de cârpă... De ce nu s-au salvat deplin îndărăt ? De ce nu s-au salvat înainte ? De ce nu s-au suprimat singuri ca să nu mai sufere ? De ce, mulțimea înfricoșată și teribilă a rezistat suferinții și oroarei până la sfârșit!

Nu. Profesionistul de odinioară, care făcea războiul apărându-și, în primul loc, scump, pielea lui, trebuie coborât de pe soclu. Trebuie ridicat în locuri, în lumina admirației ș-a nedumeririi, nenorocitul om de astăzi care știe că se jertfește ; care ar vrea să trăiască, căci socotește viața ca singurul bun pe pământ și totuși se jertfește, pentru o iluzie, pentru un ideal sau — și mai grozav — fără scop.

Trebuie ridicat în lumina admirației ș-a nedumeririi. Dar jertfa apare cu atât mai mult vrednică de admirație și nedumerire, cu cât chiar îna-

146

inte de a se împlini întâia decadă de la consumarea cataclismului, emoția și amintirea au zburat din țintirimele de la hotare, din văile apelor și de pe crestele munților. Ca niște cocoare nedeslușite s-au micșorat în zări ș-au intrat în împărăția umbrelor pe care nu le mai chiamă nimeni îndărăt.

Eroism și jertfă fără răsplata pietății. Cei salvați și generația nouă râd și danțează, ca și cum ar aștepta un apocalips absurd al minciunii. Contrastul acesta pune generația războiului și mai sus, acolo unde numai eroismul zădărniceii are drept să sălășluiască. Prietini, să ieșim la aer curat, cătră țintirimele părăsite, peste care are să înverzească iarăși iarba nevinovată !

O întâmplare ciudată (1929)

POSTFAJĂ

EPOPEEA SADOVENIANĂ

Un cunoscător atent al literaturii române ar observa ceea ce putem denumi vocația zugrăvirii eroismului. Numeroși sunt scriitorii de primă mărime care au nutrit aspirația construirii unei epopei naționale care să illustreze și să eternizeze momente cruciale din istoria, mai apropiată sau mai îndepărtată, a neamului. „Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice pentru ca să găsim și noi subiecturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm de la alte nații”, se spune în acea înflăcărată chemare patriotică a Daciei literare care a declanșat puternicul curent național al patruzeci și optului românesc. Cuvântul de deschidere ținut de Kogălniceanu la cursul de istoria națională de la Academia Mihăileană din 1843 vine cu noi precizări privitoare la îndatorirea scriitorului de a immortaliza marile fapte și personalitățile eminente ale istoriei. Nu întâmplător corifeii curentului de la '48 au fost mereu ispitiți de istorie : Eliade Rădulescu (Mihaiada), Bălcescu (Românii supt Mihai-Voievod Viteazul), Bolintineanu (Legende istorice), C. Negruzzi (Aprodul Purice, Alexandru Lăpușeanu), Alexandrescu (Umbra lui Mircea, La Cozia, Mormintele, La Drăgășani), Alecsan-

147

dri (Dan, căpitan de plai, Dumbrava Roșie, Ostașii noștri) etc. O scriere gândită „științific” cum este cea a lui Bălcescu este străbătută de un suflu eroic, iar grandoarea liniilor personajului principal amintește îndeaproape de titanii epopeilor vechi. Nu altfel procedează Hasdeu în Ioan Vodă cel Cumplit, care este mai degrabă un poem decât o monografie istorică, fapt ce a adus autorului reproșuri din partea „specialiștilor”. O epopee universală ar fi fost menită să devină Memento mori a lui Eminescu, în care episodul dacic urma să marcheze, cu pregnanță, puternica prezență, pe aceste meleaguri, a unui popor de titani, intenție realizată, parțial, și în piesa postumă Decebal, recent valorificată într-un spectacol. Se pot cita în continuare, Ioan Slavici cu dilogia Din bătrâni, Coșbuc cu numeroase poezii (Pașa Hassan, Cetatea Neamțului, Moartea lui Gelu, Cântece de vitejie), Duiliu Zamfirescu (În război), Delavrancea ș.a.

Dar scriitorul care avea să dăruiască literaturii poporului său o epopee vrednică de marile exemple ale genului din literatura universală este Sadoveanu. Geniul său creator, de dimensiuni grandioase, impunător prin suflul, și mai ales adâncimea și poezia lui, cunoașterea istoriei și psihologiei neamului său, stimulate de contextul favorabil creat de

mișcarea națională de la Semănătorul și de mari personalități cum au fost acelea ale lui Nicolae Iorga și Spiru Haret, toate acestea au determinat orientarea, într-o mare măsură a scrisului sadovenian în direcția inspirației istorice și a immortalizării eroismului național. Nicolae Iorga aprecia că Sadoveanu „are simțul trecutului, un simț cu totul special, care îl face a povesti basmele de atunci într-o surdină misterioasă”. E. Lovinescu, vorbind despre „romantismul eroic” al scriitorului, îl apropie de Gogol din Taras Bulba; M. Ralea, făcând referiri la

148

ascendența olteană și la „spiritul pandur” al creației sadoveniene, găsește că de acolo vine „gustul pentru epopee” al scriitorului. Perpessicius, referindu-se la Frații Jderi, subliniază „timbrul tot mai pronunțat de epopee, de povestire de două țărâhuri”, ceea ce-l apropie pe scriitor de „marile taine ale existenței”. Într-un excelent studiu al lui Petru Comarnescu : Stilul epopeic al d-lui M. Sadoveanu față de romanul istoric al lui Walter Scott (1945), exegetul spune, după ce stabilește că prin Frații Jderi „ne aflăm în fața celei mai mari și mai tipice creații epice românești de până acum” : „Socotim că una din însușirile sau caracteristicile conducând la concluziile de mai sus este stilul epopeic al povestirii și, dacă mergem mai adânc, un stil epopeic tipic sensibilității estetice românești. Suflu de epopee are povestirea Frații Jderi nu numai pentru că epicul se îmbină aici cu liricul, dar mai ales pentru că totul este încheiat pe un plan de măreție fantastică, întâmplările, când calme, când vijelioase, chiar dacă scrise într-un ritm molcom și fără grabă ; eroii, atât de distincți, fără să fie totuși prea materiali și cuprinși de-o psihologie modernă ; prezența naturii nu ca fundal, ci ca un element cel puțin egal cu oamenii și acțiunile lor — toate acestea sunt contopite într-o atmosferă ademenitoare, fermecătoare, suficientă sieși, care ne duce cu gândul la Homer, prin suflu-i măreț și luminos, prin ritmul calm și totuși plin de variații, prin alternanța de expresie umană și surprize din partea destinului. Ne-am gândit și la celelalte epopei mai stufoase, mai întunecate, mai iraționale, dar în loc de asemuire am constatat mai degrabă contraste cum este contrastul dintre vânătoarea de la Izvorul Alb și episodul uciderii balaurului de către Siegfried din Nibelungii.”

277

Un alt exeget, Edgar Papu, vede în Frații Jderi nu un roman istoric, „creație provenită prin excelență din individualismul romantic”, cât o creație în care sunt „precumpănitoare elementele de epopee”. Argumentele aduse sunt puternice : „Titlul Fraților Jderi ne indică acea pluralitate familială cu reminiscențe gentilice proprie epopeii începuturilor. însuși numărul de cinci al Jderilor amintește atât cifra cât și legăturile de rudenie ale personajelor dintr-o bătrână și celebră epopee, și anume cei cinci frați Pandava din Mahabharata indiană. Iar solidaritatea familială dintre ei implică existența aceluiași unic organism

colectiv, ale căror membre aflându-se investite cu funcțiuni diferențiate rămân totuși indisolubil legate întreolaltă [...] în al doilea rând, pe când romanul istoric se menține în ritmul palpitant al aventurii, Frații Jderi își însușește cadența lentă a vechilor epopei, înaintând pe căile ocolite ale popasurilor în natură, ale amintirilor, ale voroavelor tihnite. În cadrul acestor episoade se încheagă o rapsodie a pământului Moldovei, acest loc «îmbielșugat și desmierdat», unde la treier boabele de grâu se desfac «grele și tari, c-un sunet de sticlă»-, și unde albinele fac «un fel de ceară care nu se găsește nicăieri pe lume», o ceară verzuie și cu o mireasmă amețitoare. Îndeobște tablourile sale se prezintă cu ritmul coacerii lente a bucatelor pe câmp, așa cum se prezintă, în virtutea cosmomorfismului său, și figurile umane. La început, noile personaje introduse în vasta sa scenă apar neutre ca și fructele crude, urmând să se coacă cu încetul sub ochii noștri, până devin captivante prin comoara de experiență, de cunoștințe și de înțelepciune, care ajunge să se desprindă ca o aromă îmbătătoare dintr-înșii. Acest ritm al coacerii solare este propriu mai curând vechii epopei decât romanului istoric. În sfârșit, și în Frații Jderi există un echivalent al re-

149

gistrului zeiesc, care mână evenimentele, ca în epopeele antice..." (1965),

Dar întrepătrunderea dintre planul real și cel fantastic sau mai bine zis supranatural, proprie tuturor epopeilor, amestecul dintre oameni și zei, dintre imanent și transcendent, uneori amestecul până la confuzie al planurilor, se ilustrează la Sadoveanu în portretele eroilor : reale și în același timp legendare. Așa este chipul lui Ștefan cel Mare din trilogie. Personalitatea domnitorului, grandioasă, se reconstituie mai mult din ceea ce spun despre el supușii săi, ori din reacțiile acestora, atunci când vine vorba despre el, decât din comportarea directă a eroului. Este tehnica numită a răsfrângerilor, întâlnită, frecvent, și la Homer, menită să creeze prin ascunderea eroului un fel de mister în jurul său, pentru ca apoi, printr-un fel de acumulare din exterior, dimensiunile reale să se amplifice enorm, căci fiecare ins poate da, despre erou, o versiune a sa, în timp ce autorul, pe calea portretului direct, nu poate da mai mult de o variantă.

Încă din viață, prestigiul lui Ștefan, care obținuse victorii incredibile împotriva turcilor, căpătase dimensiuni de legendă și înfățișarea indirectă a eroului prin ecoul faptelor lui în sufletul mulțimii într-o perioadă de mitizare cum era evul mediu, este un procedeu, indirect pentru menținerea în legendă. Prezența directă, repetată l-ar fi concretizat prea mult, îndepărtându-i aureola care, cum se știe, rezultă de multe ori din liniile vagi, depărtate. Încă din primele pagini ale Uceniciei lui Ionuț, vestindu-se sosirea lui Vodă la hramul de la mănăstirea Neamț, în mulțimea îmbulzită circulă păreri ieșite din obișnuit. Unii susțin că pă-

rintele său, Bogdan-Voievod, l-ar fi blagoslovit în taină la o biserică de la Athos, ca să capete puteri mari în lupta cu „spurcații ismailiteni”, cu „balaurul” (voievodul

279

ar fi un fel de nou arhanghel) ; domnul este „cumplit la vedere” și are un anume paloș cu care „scurtează”, ori „descăpățânează” pe unii boieri. Din imaginația înfierbântată a oamenilor nu lipsește nici calul năzdrăvan, desigur alb, de care se tem toți dușmanii și pentru care se vor da lupte aprige, întrucât, se spune, toată forța și norocul domnitorului stau în cal, întocmai ca în basmele cu Făt-Frumos. Devenit o ființă de proporții și semnificații mitologice, Voievodul impune venerație, dar mai ales teamă și sfială. Când apare el întâia oară în fața norodului, în timp ce ținea o scurtă cuvântare, lumea asculta „cu uimire și înfricoșare”, iar o femeie de la Drăgușeni, de mare emoție „a slobozit din măruntaiele sale un prunc”. Onofrei și Samoilă Căliman, uriașii feciori ai starostelui vânătorilor, adevărate forțe ale naturii, porecliți pe drept Strâmbă-lemne și Sfarmă-piatră, ducând o scrisoare a lui Vodă la Cetatea Neamțului, sunt stăpâniți de o puternică neliniște pentru că, simt ei, orice slujitor, indiferent de rangul ce-l deține, primind o poruncă de la măria-sa, „îngălbenește”. Scriitorul notează, în alt loc, că toți cei care erau chemați la Vodă, se înfățișau „cu cutremur”. Deși „scund la statură”, așa cum l-a fixat Grigore Ureche, cei din suita sa, opriți la zece pași, păreau că se uită la el „de jos în sus”. Adorația domnului, amestecată cu teamă, este aproape generală și neînsemnatele încercări dezidente, de subminare a voinței sale, nu fac decât să dovedească, o dată mai mult, ridicolul acestor tentative și tăria de granit a lui Ștefan. Nu altfel stau lucrurile în alte opere, aparținând altor autori, consacrate acestui voievod, de pildă în Apus de soare, unde Delavrancea, încercând să scrie o dramă, n-a găsit suficiente elemente pentru alcătuirea conflictului și piesa este mai degrabă un poem dramatic ori un imn închinat marelui domn.

150

Pe de altă parte, Sadoveanu a reușit să sugereze mult din caracterul demofil al lui Ștefan, primul domnitor moldovean care a anihilat forța boierească și s-a sprijinit pe oameni de jos pe care i-a ridicat până la cele mai înalte demnități ale ierarhiei locale și ostășești, după merite strict personale, în afara criteriului rangurilor și evgheniei, anticipând, cu aproape trei secole, inițiativele lui Napoleon, să spunem. Acești oameni, oștenii, formează o altă dovadă a caracterului epeic al creației istorice sadoveniene. Ei sunt recrutați desigur din toate straturile sociale și toate îndeletnicirile, inclusiv cele ecleziastice, căci peste tot se află oameni vrednici, devotați țării și domniei. Sadoveanu este primul și singurul scriitor din literatura noastră care a ridicat la rangul demnității literare tagma oștenilor, atât de cultivată în literatura europeană prin autori ca Walter Scott, Alexandru Dumas, Sienkiewicz, iar mai aproape de noi

Alexei Tolstoi, Heinrich Mann, Maurice Druon. Încercări nu lipsesc la noi nici înainte de Sadoveanu. Dar, cu excepția lui Răzvan al lui Hasdeu, nici un alt oștean nu poate fi reținut. Sadoveanu este, până astăzi, singurul scriitor român la care această tipologie umană a atins rangul clasicității. Jderii, Călimanii, Tudor Șoimaru, Costea Morocine, Bogdan și Ștefan Sococeanu, Nicoară Potcoavă, Petrea Gânj, Ile Caraiman, Ghiță Botgros, Radu Suliță, sunt numai câteva exemple.

Dacă printr-o operație convențională am selecta din proza sadoveniană numai cărțile cu oșteni, eliminând pe toate celelalte, Sadoveanu ar continua să ocupe același loc monumental în scrisul românesc. Ceea ce este, credem, suficient, pentru a le marca importanța, cu totul excepțională. Căci oșteanul sadovenian, în același timp viteaz și sentimental, dârz și înțelept, provenind din toate straturile sociale și din toate profesiile —

151

țărani, ciobani, boieri, haiduci, lotri sau fețe bisericești, — rezumă cu fidelitate universul întreg al literaturii sale, umanitatea sadoveniană și românească.

Scriitorul înfățișează, în același timp, scene epopeice ale eroismului colectiv, cu o suverană stăpânire a forfotei mulțimilor ce se înfruntă. Mișcarea Comisului Manole Jder cu cele șaisprezece steaguri în bătălia de împresurare și de „pălire” a musulmanilor, la Podul Înalt, moartea bătrânului și a comisului Simion Jder, căzuți unul lângă altul, cu arma în mână, străpunși de multe suliți, sunt de o grandoare epopeică, la fel ca moartea lui Tudoruț din Bogdănești în Vremuri de bejenie, care avea în jurul său o leasă de dușmani. Iată cum se strânge mulțimea din Vremuri de bejenie, în fața hoardelor tătărești :

„Din funduri de sate ascunse în văgăuni la poalele munților, din bordeiele lor sărace, ieșiseră toți luptătorii aceștia la strigătul de durere al buciurilor. Chemarea aceasta din necunoscut, veche și tristă, pe care copilăria lor o auzise, alungase muierile și copiii în codri, și scosese pe muncitorii umiliți ai pământului spre vijelia primejdiei. Așa făcuseră, așa luptaseră, așa muriseră părinții lor ; așa cum da Dumnezeu, erau gata să lupte și ei, cu durere, cu mânie, cu disperare, pentru bucățica lor de pământ, pentru bordeiul lor, așa erau gata să moară fără să geamă, împroșcând cu sânge pământul urmașilor. Nu râdeau, nu vorbeau zadarnic; se strânseseră, se înțeleseseră ; se adunau acum în preajma călăreților, și așteptau vremea să pornească, să le dea cu nădejde ; priveau zarea înflăcărată fără bătaie de inimă, și cu amărăciune se gândeau că așa va arde și căsuța și satul lor, și biserica săracă, și holda nestrânsă și tot ce au agonisit în zilele grele, crunt muncind în sudoarea frunții.”

15182

Eroismul ostașilor sadovenieni este simplu, firesc, străin de orice emfază ori de pălăvrăgeala. Mulți oșteni, soldați sau chiar ofițeri nu au conștiința dimensiunii faptelor lor și simt numai că își fac datoria. Eroismul sadovenian este propriu celor care-și apără „sărăcia și nevoile și neamul”, n-are nimic spectacular ci se integrează rânduiei firești a lucrurilor. Explicația acestei tonalități discrete, aproape în surdina, a registrului eroic sadovenian o găsim și în faptul că ostașii sunt, de multe ori, oameni simpli, fără orgoliul ierarhiei și fără reflexele spectacolului în sine, străini de efectele asupra propriei persoane. Ei luptă, se sacrifică fără crâcnire, cu conștiința că nu se poate altfel. Faptul rezultă cu claritate și din povestirile consacrate războiului pentru independență, ori primului război mondial, adunate în volumele Povestiri din război (1905), File însângerate (1917), Frunze-n furtună (1920), Strada Lăpușneanu (1921), Morminte (1939). Prozatorul știe să înfățișeze tablouri ale vacarmului colectiv, ale suferinței și durerilor, care nu duc însă niciodată la stări de disperare și nu creează traumatisme psihice. Iată, întâmplător, imaginea unei baterii care participă la luarea Griviței de la turci :

„Când se puse soarele drept inimă, mugetul iadului era în toi. Flăcării ajunseseră toți de coloarea lui Buză-murgă [care era țigan, n.n.]. Pe obrazurile aburite ale unora, rămăseseră în negreață ciudate semne de degete, la alții șuviți de apă se scurgeau pe la tâmple. Răsuflările tuturor erau mai scurte și mai repezi între buzele uscate — și nu era chip să ai pic de hodină, nici să înghiți o gură de apă rece, căci cea din bidoane era coclită. Cât despre un codru de pâne, batâr ca cremenea, și o bucată de carne cum o da Dumnezeu, nici pomeneală ! Chiar dacă le aveai, ce să faci cu ele ? Înghi-țeau cu toții țărână și fum de pulbere, ăsta le era

152

prânzul; și le cânta o muzică cum nu auziseră...” (În baterie)

Autorul distinge apoi, în forfota gregară, grupuri reduse de pușcași ori tunari, ori de morți distincți :

„Unul, un roșior, zăcea încovoiat, cu fața în sus, grămădit asupra pământului, mâna dreaptă înțepenise pe lance, stânga era strânsă la piept, parcă voia să smulgă ceva. Al doilea roșior stătea pe o coastă, lancea i se frânsese, mâinile se întindeau cu pumnii strânși pe lângă trup, și ochii deschiși mari, sticloși, ținteau cu mânie fața pământului, spre zarea răsăritului. Călărașul, cu ochii închiși, părea că doarme, cu fața la cer, cu brațele răstignite în laturi. Peste obrazul liniștit, pe care sprâncenele și mustățile trăgeau dungi negre, trecea vântul de sară ca mângâierea unui vis.”

Nu este însă, deloc, o descriere pură, detașată, prozatorul simte nevoia să distingă, în cei căzuți, semnificații sociale care devansează simpla zugrăvire a unei scene de front, și să creeze un impact uman mai larg. Dacă cei doi roșiori, suntem informați, provenind din oameni „cu dare de mână”, vor căpăta, postum, aureola gloriei, înălțându-se prin

moarte, e drept vrednică, „mai mult decât printr-o viață pe care ar fi petrecut-o fără avânturi și fără doruri mari”, dacă se vor spune „cuvinte frumoase despre ei în gazetă”, călărașul necunoscut, sărac și umil, și pe care nu l-a chemat „decât Vasile al lui Tudor”, va rămâne, și după moarte, tot un necunoscut. Copil de oameni săraci, necăjiți, bătut de vânturi și ploii, de vijelii și viscole, el a devenit o splendoare de om și următorul portret este al unui exemplar privilegiat al naturii :

„Și a răsărit deodată din tine un flăcău mândru, nalt și vânjos. Puterea stejarilor era și-n tine, murmurele apelor și freamătul pădurilor erau cântece pe care tu

153

de mult le cunoșteai, nemărginirea zărilor îți pătrundea sufletul.”

Vasile al lui Tudor își sublimează frumusețea și vigoarea naturală într-un eroism tot atât de natural, căci el este legatarul strămoșilor asupriți și jefuiți de turc :

„Ai trecut Dunărea, ai auzit tunul bubuind și-a prins a-ți fierbe Dunărea în vine. Și iată că, dintrodă, ai auzit țipătul de năvală al goarnei și te-ai repezit, te-ai simțit dus în vârtej, ai izbit în păgâni cu sabia, te-a amețit mirosul pulberii, ai început a te zbârli și a chiui, și într-o clipă a pătruns prin inima dragostei tale un glonte, ai căzut, te-ai întins la pământ și ai adormit de veci”.

Necomemorat oficial, eroul necunoscut va intra, poate, mai profund în conștiința publică prin legendă, prin amintirea celor care l-au cunoscut, oameni la fel de anonimi : „Numai câteodată, în nopțile de iarnă, la vetrele cu jar, oameni cu sufletul curat îți vor pomeni numele, măi frate Vasile, și vor vorbi cu glasuri potolite despre tine, vor vorbi cu glasuri potolite ca despre un stejar mândru pe care l-a prăvălit furtuna” (Călărașul).

Soldatul Panciuc, „o namilă de rezervist cât un munte și un suflet bun cum nu-i mai găsești pereche”, salvează de la moarte pe consăteanul și rivalul său în dragoste, căzut în liniile inamice, aducându-l între ai noștri. Dar cu prețul propriei vieți. Narațiunea, având la bază, probabil, un fapt autentic, va inspira, credem, pe Liviu Rebreanu în Fapt divers, unde întâlnim un subiect aproape identic. Țărani plecați din sat unde-și lăsaseră familiile împovărate de griji, dorobanții sunt mereu preocupați de cele ce se întâmplă cu cei rămași. Un rănit „cu ochii scăpărători” își deapănă povestea vieții lui „cu glas încet”. Plugar sărac : „În casa noastră puteai să vânturi o mătă de coadă și n-avea de ce

153

se prinde cu unghiile.” Căsătoria cu Ilinca, întemeiată pe dragoste, îi mângâie pe amândoi. Se întâmplă însă că, după moartea boierului cel bătrân vine un altul, burlac, „gras și stătut”, care altă patimă n-avea pe lume „fără decât numai femeile.” Când Ilinca este invitată la curte, omul a priceput că „s-a sfârșit cu binele.” Ilinca, refuzând, boierul trece la

represalii : închide văcuța omului, îi omoară purceii, dă drumul boilor boierești în „ogorașul” plugarului ș.a. Gândul că boierul n-a renunțat la planurile lui îl terorizează pe rănit. Unul din cei care ascultau povestea intervine :

„Și la noi s-a întâmplat așa ceva. Au răbdat oamenii zece ani, zece ani încheiați, pe urmă l-au prins pe boier și l-au rupt în bucăți. Eu eram copil andru pe vremea aceea...”

Două dintre „povestirile din război”, și anume : Moara părăsită (prima din volum) și Convoiul (ultima) sunt remarcabile : prima, prin atmosfera de front, zugrăvită cu discreție și cu o notă de mister, în care faptele ce se petrec se supun aceluiași legi ale tonalității difuze. Un grup de dorobanți împușcă pe cei șapte soldați inamici cerchezi, care dormeau în podul unei mori, pe un râu, într-o noapte cu lună. Din viață, cerchezii s-au trezit, poate pe nesimțite, în celălalt tărâm, al morții. Cel care povestește, un dorobanț sau un ofițer, meditează pe marginea destinului uman : „Lăsarăm în podul morii pe cei șapte cerchezi, care trecuseră mări și veniseră să moară într-un colț singuratic, pe malul unui pârâu și ieșirăm.”

Povestirea Convoiul este scrisă în aceleași acorduri stinse, generatoare de o atmosferă silențioasă. În timp de iarnă, pe un viscol cumplit, trece, ca într-o paliodă siberiana, un convoi de prizonieri turci, capturați la Plevna. Starea lor e jalnică, mulți cad în pustiul alb.

154

Înfășurați în giulgiul nămeților — falnicii ostași ai lui Osman deveniseră niște epave în zdrențe :

„În haine subțiri, cu încălțăminte stricată, slăbiți de lupte și vegheri, acum de abia mergeu, se poticneau, îmbrânceau. Zăpada se strecura prin cizmele rupte la picioare, prin hainele sfâșiate pe trup ; ei înaintau cu umerele ridicate, cu brațele adânc vârate în tunici subsuoară”... „Prin freamățul sălbatic al acestui uragan de zăpadă, răzbăteau cei trei mii cinci sute de ostași păgâni care suferiseră și se topiseră în Plevna. Mergeau strânși unul de altul, încovoiați, cu capetele-n piept, sub biciuirea trâmbelor de zăpadă. Tremurau umezi, pătrunși de răceala ascuțită.”

Un asemenea tablou pare să fi inspirat pe Galaction în Papucii lui Mahmud, în fragmentul privind trecerea convoiului de prizonieri turci de la 1877. Dar ceea ce este înduioșător în acest tablou sadovenian este comportarea dorobanților față de dușmanii din reductă. Este o atitudine adânc omenească, plină de compasiune față de soarta acestora și de nefericirea celor ai lor, de acasă :

„Toți cei căzuți zăceau în țarina străinătății, sub pânza albă de omăt. Cei de-acasă nu-i vor mai vedea ; vor rămânea pentru totdeauna pierduți ! Și o amărăciune de care nu-și dădeau sama le umplea piepturile, o amărăciune în care mila de mult alungată se întorcea pătrunzându-i încet-încet. Tăcură apoi și se uitară la turma de dușmani...”

Gândul li se întoarse la cei îngropați în vifor, în urmă, căzuți fără murmur, cu lacrimile înghețate în ochi și cu gurile închise izbucnirilor durerii. Și simțeau ceva fără să și-o spuie, o milă pentru om, pentru omul nenorocit, oricare ar fi el."

Eroi și scene din războiul independenței revin și în alte bucăți ale lui Sadoveanu, din diverse culegeri. Amintirea evenimentului este vie, iar cei care au participat la el sunt priviți cu mare simpatie, chiar dacă

155

în restul vieții lor au și ei păcatele lor. Așa este vardistul Gheorghe Baci din bucata ce-i poartă numele, în volumul Ți-ai aduci aminte... „Țigan negru și destul de urât", el își îndeplinește slujba de polițai cu aroganță, convins de importanța ei pe care nu uita s-o sublinieze prin gesturi, vorbe, atitudini. Mai e și flecar, căci deși se declară vânător fără pereche, se face de răs la proba doveditoare. Personajul este însă total reabilitat în ochii cititorului care află că, în 77, Gheorghe Baci a salvat, cu riscul vieții, drapelul regimentului : „Trăiți don' sublocotinent, nu l-am dat !"

Cei mai mulți dintre ostași aproape n-au frică de moarte, căci, oameni simpli, ei cad într-un destin dinainte stabilit și imposibil de schimbat ori de deviat. Interesant însă că acest fatalism cu originea în superstițiile de veacuri, care e mai ales un soi de consolare în fața marilor nefericiri ale vieții, devine, în vreme de război, un stimulent spre acte de temeritate în condițiile în care oamenii n-au alt gând decât datoria. Dulhan, un „soldat prost", de felul său din Vrancea, o adevărată forță a naturii, e obsedat de un plan : cum să pună mâna pe o mitralieră nemțească ce făcuse atâtea jertfe în rândurile noastre și inițiază, aproape de unul singur, o expediție din cele mai periculoase, căci el de moarte nu se teme :

„— De aceea și eu, domnule locotinent, umblu prin războiul ista fără teamă. Cum mi-i scris. Sărac, amărât și trudit, pot cădea oricând sub tufă. Cine să-ntrebe de mine ? Unde-i Dulhan ? Nu mai este Dulhan. Trec ceilalți și el rămâne. Pot să pier oricând și la mine-n sat, în Vrancea, poate n-ajunge nici numele. Dar dacă Dumnezeu vrea să-mi mai văd nevasta și copiii și să mă-ntorc la sărăcia mea, nu se prinde glonțul de mine, domnule locotinent, cum nu se prinde nuca de părete. Până ce-a zice Dumnezeu destul, trebuie să năcăjim și

283

să ne facem datoria." Interesant, cum e de altfel de așteptat, că o asemenea psihologie n-o întâlnim decât la cei săraci, pe care viața nu i-a fericit cu bunurile ei și care, neavând ce pierde, o tratează cu disprețul cuvenit. La cei mai avuți, cum este, de asemenea, de așteptat, instinctul de conservare funcționează, căci, până la proba contrarie, viața aceasta le oferea mai mult.

Despre războiul întregirii din 1916-1918 Sadoveanu a scris romanul Strada Lăpușneanu (1921), reluat, parțial, în Trenul fantomă (1933), iar în volumele File însângerate (1917), Frunze-n furtună (1920) și altele

întâlnim un număr de povestiri pe această temă. În opoziție cu cei care dezeroizau războiul modern, aducând pe primul plan mizeriile vieții omenești : frica, spaima, lașitatea (Erich Maria Remarque prin Pe frontul de vest nimic nou, englezul Sheriff cu piesa Călătoria din urmă, la noi, Camil Petrescu prin Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război), Sadoveanu crede că eroismul n-a dispărut din vremurile noi, numai că îmbracă alte forme :

„Profesionistul de odinioară, — observă scriitorul în bucata Eroii (volumul O întâmplare ciudată) — care făcea războiul apărându-și, în primul rând, scump, pielea lui, trebuie coborât de pe soclu. Trebuie ridicat în locu-i, în lumina admirației ș-a nedumeririi, nenorocitul om de astăzi care știe că se jertfește ; care ar vrea să trăiască, căci socotește viața ca singurul bun de pe pământ și totuși se jertfește, pentru o iluzie, pentru un ideal al său — și mai grozav — fără scop.”

Generația nouă, observă scriitorul în 1929, la un deceniu de-abia de la consumarea flagelului, ignorează „generația războiului” și pe cei care s-au jertfit, și o atare ingratură e un semn de descompunere. Artist înzestrat, înainte de orice, cu harul măsurii și echili-

156

brului, el nu retoricizează niciodată faptele și pe autorii lor, după cum nu le poate, însă, trata cu detașarea unui martor impersonal. Căci Sadoveanu a fost, mai întâi, el însuși un luptător în tranșee, rămânând, nu o dată, adânc emoționat de eroismul autentic, firesc, al ofițerilor și, mai ales, al soldaților de rând.

Într-o carte care a făcut senzație, apărută în 1928, Temoine sur la grande guerre, Norton Cru, canadian de origine franceză, demonstrând falsitatea literaturii de război festiviste, apologetice, dar și falsitatea celei așa-zise „denunțătoare”, stabilește, cum era de așteptat, că adevărul despre război îl găsim în literatura întemeiată pe fapte autentice, verificabile, eliberate de prejudecățile deformatoare. Iar creația sadoveniană ilustrează foarte bine o asemenea opinie. Și trebuie subliniat că și pe plan teoretic, cum am văzut, prozatorul român se situează pe o platformă de realism lucid și înțelept. Căci la urma urmei una sunt părerile despre eroism și alta este eroismul însuși. Soldatul lordache Păun din bucata Ordonanța moare ucis de un obuz în focul luptei, cu conștiința că și-a împlinit menirea ostășească. „Noi avem, se vede — zice scriitorul — despre eroism, păreri pe care omul meu nu le cunoștea deloc.” Soldatul Țipa Gheorghe, țăran, scapă dintr-un convoi de prizonieri și, ajungând acasă, găsește nevasta și copiii sub cerul liber iar înăuntru nemți care benchetuiau. Deși se știe cu câte jertfe se făcea altădată o casă la țară, el îi dă foc, împușcă pe dușmanii care ies repede, trimite nevasta și copiii în lumea largă, iar el merge să întâlnească armatele românești în Moldova, hotărât să se bată cu dușmanul „până ce-oi cădea cu fruntea-n țărână”. Un om de patruzeci și șase de ani, Valeriu Suciu, nepot de-al lanului,

vine de bunăvoie pe front căci vrea „să se bată pentru neamul nostru”. Doi soldați, Manole Istrate și Prepeliță Irimia, după ce și-au

290

vindecat rănilor cer să vină singuri pe front. Colonelul, primindu-i, e profund impresionat : „— Domnilor, noi nu i-am cunoscut și nu i-am prețuit îndeajuns pe oamenii aceștia. Simpli, liniștiți și tari — ei sunt datorii și jertfa. Energia lor năprasnică e ca o sevă a acestui pământ hrănit atâtea veacuri cu lacrimi și sânge.” Poate că acest colonel al cărui nume nu se dă este același cu Orațiu Demetrian, cel care, devenit general după război, redactează volumul Morminte, un eseu pe marginea războiului în care ideea fundamentală este tocmai admirația față de acești eroi anonimi, care alcătuiesc „sarea pământului românesc”. Colonelul cunoscuse pe front, prin soldații țărani, însuși poporul român. Eroul principal este de altfel ordonanța sa, soldatul Grigore Priceputu, țaran, al cărui discipol colonelul se declară a fi. Se ilustrează astfel ideea că ierarhia spiritului este alta decât cea comună. Colonelul întreprinde un comentariu foarte interesant cu privire la asemenea oameni și face o teorie a elitelor exact invers celor cunoscute. Capacitatea reflexivă a lui Sadoveanu, considerat în genere refractar demersurilor teoretice, se descoperă ca o față mai puțin cunoscută a autorului și putem considera volumul Morminte, ca și întâiul capitol, despre profesorul Stamat, din Creanga de aur, ca și Soarele în baltă, dovezi incontestabile ale unui spirit care a cunoscut, în egală măsură, voluptățile răsfrângerilor înlăuntru. Grigore Priceputu este un țaran ce practică ezoterismul, stăpânind taine ale naturii la care știința contemporană încă n-are acces. El mănuieste o „baghetă ezoterică” cu care se sondează pământul viu, adică „pământul în care n-a săpat niciodată mână de om”. Un asemenea pământ este însă foarte rar, căci peste tot sunt morți, țara, toată, este înțesată de morminte, de unde și titlul volumului. Pământ „hrănit atâtea veacuri cu lacrimi și sânge”, cum spusese și colo-

291

nelul mai-nainte citat. Dar ideea pământului românesc brăzdat de morminte apăruse încă din 1920, în Lacrimile ieromonahului Veniamin : „M-am înfricoșat socotind cât sânge a curs pentru creștinătate pe pământul acesta, încât l-am putea socoti ca țintirim, sălaș al morților, din munte și până la mare”. Iată explicația în volumul din 1939 :

„Pentru că la noi în țară a binevoit Dumnezeu să crească de toate ; iar în alte părți de lume trăiesc seminții leșinate. Cum adu-mecă lupul stânele așa adu-mecă acele seminții cătră noi. De aceea n-au avut nici bătrânii liniște...”

În altă parte :

„Primăverile acestui neam au fost scurte; iernile lungi. Așa e rânduiala văzduhului Daciei ; așa a fost rânduiala istoriei sale. Soare și vifor ; bucurie scurtă, suflet schimbător. Holde bogate, grindină

năprasnică... Credința în Dumnezeuul vieții, cunoaștere a nestatorniciei materiale.

În aceste veacuri le-a fost dat uneori pământurilor din Dacia să biruiască ; dar de multe ori sângele lor n-a avut răscumpărare. Din înfrângeri și suferință a ieșit izbăvirea de acum.

În aceste veacuri, deși erau blajini din fire și nu râvneau nimic al altora, destinul lor a fost să poarte arme.

Ajunși la acest popas de izbăvire, destinul lor e să meargă înainte întru duhul care-i călăuzește, ca să realizeze valori nobile pentru umanitate ; dar destinul lor e să se apere încă."

Asemenea „valori nobile" sunt posibile ca un rezultat al istoriei noastre care, încă de la daci, a fost nu numai o mânuire a armelor ci și un exercițiu al spiritului, relevabil în exemplarele de elită :

„Un popor nu valorează prin masa lui amorfă, ci

292

prin clementele excepționale ; acestea sunt jaloanele ce indică posibilități viitoare ale colectivității... Grigore Priceputu nu fusese singur... ca el mai rămăseseră mulți...

Aceste individualități de elită îmi dovedeau că, în colțul de lume în care trăim azi, elementul primar «om» a urmat în timp anume legi de dezvoltare ; că lumea aceasta de la Carpați a cunoscut cândva o înflorire culturală, cel puțin una : aceea de acum două milenii, când împărăția romană a acoperit și teritoriul Daciei". Deși vicisitudinile istoriei au silit pe oameni la o viață materială elementară, „depozitul sufletesc și l-au păstrat". Prozatorul face, prin urmare, o distincție între valorile civilizației materiale și ale culturii, între care nu există un raport de determinare directă. Probând prin jertfa lui Grigore Priceputu, care merge la moarte fără cea mai neînsemnată inhibare dar și fără fanatismul, doctrinar sau sufletesc, al atâtor eroi din literatura lumii, scriitorul glosează pe marginea comuniunii firești, adânci, dintre om și natură, pe întinsul spațiului Carpato-dunărean, amintind seducătoarea idee a pământurilor amicale, indiferente și ostile :

„În cele dintâi viața e un joc ; oamenii de aici sunt copiii complexului geografic ; atitudinea lor e blândă față de un semen străin care vine cu sentimentul de supunere, ca să fie adoptat de comunitatea preexistentă. Natura amestecă aici și lasă să se formeze tipul care-i convine, care se poate armoniza cu cerul, apele și pământul, în vederea, poate, a scopului material divin. Restul pierde prin nepotrivire ca o sămânță sterilă, în celelalte zone, îndârjiții și energicii își caută substanțe în excursii dramatice de hoție și pradă așa cum au fost neamurile de năvălitori din pustie..."

Evident, facem parte din prima categorie :

„Dacia a fost un liman de viață ușoară ; de aceea împotriva ei au venit desmoșteniții lui Babei. E ade-

vărat că, în asemenea colț binecuvântat, localnicii și-au ascuțit însușirile inimii, lăsând să se aline răzvrătirile cele mai crâncene ; dar pe urmă, când alții au năzuit să le răpească ceea ce li se părea că e un drept al lor, s-au nevoit să ia armele, și au fost oșteni din necesitate și din durere..."

Reflecțiile lui Sadoveanu îmbracă nu numai un veșmânt literar ci sondează în ființa intimă a oamenilor, a eroilor săi. Atât generalul Orațiu Demetrian cât și soldatul Grigore Priceputu din Morminte fac parte din acea familie a eroilor sadovenieni spiritualizați din seria : profesorul Stamatin, Kesarion Breb, Ștefan Soroceanu, Alecu Ruset, Amfilohie Șendrea, Nicodim Jder etc. Cum se vede, exceptând pe primii doi, toți ceilalți sunt purtători de sabie și, în egală măsură, rafinați ai spiritului. Volumul Morminte, aproape ignorat de critică, într-un moment greu pentru prozator, căruia cu doi ani înainte i se arseseră cărțile în piețe publice, este una din cele mai sadoveniene scrieri din perioada de desăvârșire a geniului autorului.

Cărțile lui Sadoveanu despre momentele cruciale din istoria neamului românesc, începând cu epoca anterioară formării statelor românești și până la războiul unității naționale, cuprinzând, prin urmare, peste un mileniu de istorie, constituie, ele singure, o literatură ce ar da prestigiu absolut creatorului ei. Ele formează, prin dimensiunea în timp și spațiu, prin forța zugrăvirii eroismului și vitejei românești, precum și prin adâncimea relevării virtuților sufletești ale poporului, una din cele mai grandioase epopei din literatura europeană a veacului nostru.

POMPILIU MARCEA

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

I. EDIȚII

POVESTIRI DIN RĂZBOI, București, Editura Minerva, 1905.

VREMURI DE BEJENIE, București, Editura Minerva, 1907.

POVESTIRI DE SARĂ, București, Editura Minerva, 1910.

FILE ÎNSÂNGERATE, Iași, Editura ziarului „România”, 1917.

FRUNZE-N FURTUNĂ, București, Editura Cartea românească, 1920.

ȚI-ADUCI AMINTE..., București, Editura Cartea românească, 1923.

O ÎNTÂMPLARE CIUDATA, București, Editura Naționala Ciornei, 1929.

POVESTIRI DIN RĂZBOI, București, Editura Tineretului, 1952, colecția „Biblioteca școlarului”.

VREMURI DE BEJENIE, București, Editura Tineretului, 1955, colecția „Biblioteca școlarului”.

OPERE, vol. 2, 3, 4, 6, 7, 9, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1955—1957.

MĂRĂȘEȘTI, București, Editura Militară, 1967.

295

II. REFERINȚE CRITICE

Nicolae Iorga : Povestitorii de ieri și de azi, în „Sămănătorul”, nr. 12 și 14, 1904 ; Doi povestitori, în „Sămănătorul”, nr. 34, 1904.

G. Bogdan -Duică: Dări de seamă [M. Sadoveanu : „Povestiri”], în „Convorbiri literare”, nr. (6, 1904.

Titu Maiorescu : Povestirile d-lui M. Sadoveanu. Raport citit în Academia Română pentru acordarea unui premiu (martie 1906). Reprodus în Critice, III, București, Editura Minerva, 1908. Ediție curentă, în Critice, Editura Minerva, colecția „Biblioteca pentru toți”, vol. II, 1973, p. 406—413.

E. Lovinescu : M. Sadoveanu: „Povestiri din război”, în „Voința națională”, 18 martie 1906. Reprodus în Pași pe nisip, I, București, Librăria națională, 1906, p. 186—192.

G. Ibrăileanu : „Ți-aduci aminte”, în „Viața românească”, nr. 2, 1923. Reprodus în Scriitori români și străini, Iași, Editura Viața românească, 1926. Ediție nouă, în Opere, 3, București, Editura Minerva, 1976, p. 20—22. Ediție de Rodica Rotaru și Al. Piru.

Nicolae Iorga : Povestirea nouă: Mihail Sadoveanu, în Istoria literaturii românești contemporane, II, București, Editura Adevărul, 1934.

G. Călinescu: Istoria literaturii române de la origini până în prezent, București, Editura Fundațiilor regale, 1941, p. 545—561.

Tudor Vianu : Arta prozatorilor români, București, Editura Contemporană, 1941. Ediție curentă, Editura pentru literatură, „Biblioteca pentru toți”, vol. II, p. 35—62.

160

Pompiliu Constantinescu : Sadoveanu în ediție definitivă. Cronică radiodifuzată la 16 iunie 1945. Reprodusă în Scrieri, 4, București, Editura Minerva, 1970, p. 539-543. Ediție de Constanța Constantinescu.

Tudor Vianu : Patru decenii de la publicarea primei opere a d-lui M. Sadoveanu, în Figuri și forme literare, București, Editura Casa școalelor, 1946.

Dumitru Micii : Sensul etic al operei lui M. Sadoveanu, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1955.

G. Călinescu : Prefață la M. Sadoveanu: Romane și povestiri istorice, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1961.

Savin B r a t u : Mihail Sadoveanu. O biografie a operei, București, Editura pentru literatură, 1963, p. 243, 300, 335—343.

Const. C i o p r a g a : Mihail Sadoveanu, București, Editura Tineretului, 1966.

Ov. S. Crohmălniceanu: Literatura română între cele două războaie mondiale, I, București, Editura Minerva, 1972, p. 192—225.

Ion R o t a r u : O istorie a literaturii române, II, București, Editura Minerva, 1972, p. 243—287.

***, Mihail Sadoveanu interpretat de... antologie, comentarii, tabel cronologic și bibliografie de Fănuș Băileșteanu, București, Editura Eminescu, 1973.

Zaharia Sângeorzan : Teme fundamentale, Dacica, Epopeea renașterii naționale, în Mihail Sadoveanu. Teme fundamentale, București, Editura Minerva, 1976, p. 5—47, 109—123, 124—201.

Nicolae Manolescu : Povestirile, în Sadoveanu sau utopia cărții, București, Editura Eminescu, 1976, p. 00—120.

161

Pompiliu Marea : Lumea operei lui Sadoveanu, București, Editura Eminescu, 1976, p. 310—321, 412—419, 443—449.

G. I. Tohăneanu: Sadoveniana. Preliminarii, Nostalgie..., Vorbe, ziceri ale țării, Argoul, Onomatopeea, interjecția, Comparația — Războiul de independență în opera lui Mihail Sadoveanu, în „Orizont”, an. XXVIII, nr-ele 1, 2, 3, 5, 8 și 9 din 6, 13, 20 ianuarie, 3 și 24 februarie, 3 martie 1977.

CUPRINS

POVESTIRI DIN RĂZBOI (1905)

Moara părăsită . . .

În baterie . . .

27 august . . .

Prânzul . . .

Călărașul . . .

Luarea Griviței .

Două dureri .

Panciuc . . .

Dascălul Irimia

Ceasuri de pace

Mânia moșului .

În spital . . .

Convoiul .

DIN ALTE VOLUME

Botolan

Un om pierdut

Un viteaz . . .

Fântâna Pajura .

Mandache Sacagiul

Planul lui Dulhan

Ordonanța..... 183

Otrava..... 191

La cota 530..... 199

Jertfele..... 207

Sonde..... 216
Cu ochii la cer..... 225

Note de pe front
Mărăști 229
Mărășești 250
Gheorghe Baci..... 259
Eroii..... 270

Postfață..... 275
Bibliografie selectivă..... 295

În seria PATRIMONIU (corpus al literaturii române clasice)

EDITURA MINERVA

publică scriitori clasici români într-o largă selecție, cuprinzând operele lor fundamentale ; textele sunt însoțite de un capitol de referințe critice intitulat „Repere istorico-literare”, care constituie un tablou sinoptic al receptării lor de la apariție până în contemporaneitate

Din catalogul acestei serii pe anii 1976—1977

GR. ALEXANDRESCU : Poezii. Proză

I. L. CARAGIALE : Teatru

G. CALINESCU : Opera lui Mihai Eminescu

GEORGE COȘBUC: Poezii

BARBU DELAVRANCEA : Teatru

N. FILIMON : Ciocoi vechi și noi

GALA GALACTION : Nuvele și povestiri

ION GHICA : Scrisori către V. Alecsandri

I. HELIADE RADULESCU : Poezii și proză

302

PANAIT ISTRATI : Chira Chiralina. Moș Angliei

CONSTANTIN NEGRUZZI : Păcatele tinerețelor

CEZAR PETRESCU : Întunecare

LIVIU REBREANU : Ion

LIVIU REBREANU : Răscoala

MIHAIL SADOVEANU : Nicoară Potcoavă

IOAN SLAVICI : Mara

IONEL TEODOREANU : La Medeleni

Lector : GHEORGHE GHEORGHIȚA Tehnoredactor : ION GHICA

Bun de tipar 5-IV-1977 Tiraj 80.120 ex. broșate Coli ed. 11,66 Coli tipar 9,5

Tiparul executat sub comanda nr. 1037 la întreprinderea poligrafică Galați B-dul George Coșbuc 223 A, Galați Republica Socialistă România

ARCADE

În seria ARCADE

Vor apărea :

V. Alecsandri
PASTELURI ȘI LEGENDE

I. Al. Brătescu-Voinești
ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ

Ion Minulescu
VERSURI

Ioan Slavici
BUDULEA TAICHII

Au apărut :

George Coșbuc
CÎNTECE DE VITEJIE

Ion Creangă
POVESTIRI

Mihail Kogălniceanu
SCRIERI LITERARE

Liviu Rebreanu
CIULEANDRA

EDITURA
MINERVA

Lei 6,50